

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

20. YÜZYIL TÜRK EDEBİYATINDA GÜNLÜK

FERHAT MUSTAFA FİSTİKÇİOĞLU

DOKTORA TEZİ

**DANIŞMAN:
DR. ÖĞRETİM ÜYESİ HANİFİ ASLAN**

Konya-2021

DOKTORA TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ferhat Mustafa Fıstıkçıoğlu
	Numarası	138107013013
	Ana Bilim/ Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
	Programı	Doktora
	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Hanifi Aslan
	Tezin Adı	20. Yüzyıl Türk Edebiyatında Günlük

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan “20. Yüzyıl Türk Edebiyatında Günlük” başlıklı bu çalışma 21/06/2021 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Dr. Öğr. Üyesi	Hanifi Aslan	
2	Prof. Dr.	Abdullah Harmancı	
3	Dr. Öğr. Üyesi	Zekeriya Şimşir	
4	Dr. Öğr. Üyesi	Mert Öksüz	
5	Dr. Öğr. Üyesi	Yılmaz Evat	

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ferhat Mustafa Fıstıkçoğlu		
	Numarası	138107013013		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı		
	Programı	Tezi Yüksek Lisans		
		Doktora	X	
Tezin Adı	20. Yüzyıl Türk Edebiyatında Günlük			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Ferhat Mustafa Fıstıkçoğlu

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ferhat Mustafa Fıstıkçıoğlu		
	Numarası	138107013013		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora	X	
	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Hanifi Aslan		
Tezin Adı	20. Yüzyıl Türk Edebiyatında Günlük			

Günlük, yapısı gereği tanımlanması ve sınırları çizilmesi zor bir türdür. Bugüne kadar yapılan tanımların birçoğunda eksikler ya da fazlalıklar görölmüştür. Öte yandan Türk edebiyatında günlük üzerine çalışmaların sayısı oldukça azdır. Mevcut çalışmalar bazı edebiyatçıların günlüklerinin incelenmesi ile sınırlı kalmıştır. Bu tez, günlüğün tanımını, özelliklerini ve tarihesini göstermek ve literatürdeki boşluğu doldurmak amacıyla yazıldı. Batılı anlamda ilk günlük Seyahat Journali'nin yayımlandığı 1896'dan 2010'a kadar kitap olarak basılan günlükler teziimizin çalışma çerçevesi olarak belirlendi. Çalışmanın kapsamına giren 46 yazarın 88 günlüğü konularına göre incelendi. Bu konular "Dil Meselesi", "Edebî ve Sanatsal Konular", "Kişisel ve Psikolojik Konular", "Mekânlar", "Şahsiyetler" ile "Toplumsal ve Siyasi Konular" olarak tespit edildi. Günlükler "Dil ve Üslup" olarak değerlendirildi. Çalışmanın sonucunda Türk edebiyatında basılan günlüklerin sayısında 1990'larda ciddi bir artış olduğu görüldü. Türk edebiyatındaki günlüklerin içe dönük konulardan çok dışa dönük konularda yazıldığı tespit edildi. Sadece günlüklerde bulunan birçok konu açıklandı. Bütünlüğü esas alan bu tezin dışında farklı bakış açılarıyla Türk edebiyatında günlük üzerine yapılacak çalışmalar literatüre katkı sağlayacaktır.

Anahtar sözcükler: Günlük, Günce, Journal, Türk edebiyatı, 20. yüzyıl

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Ferhat Mustafa Fıstıkçioğlu		
	Student Number	138107013013		
	Department	Turkish Language and Literature		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)		
		Doctoral Degree (Ph.D.)	X	
	Supervisor	Asst. Prof. Dr. Hanifi Aslan		
Title of the Thesis/Dissertation	Diary in 20th Century of Turkish Literature			

The diary is difficult to define and draw boundaries due to its nature. Deficiencies or excesses have been observed in many of the definitions made so far. On the other hand, the number of studies on diary is very few in Turkish literature. Existing studies have been limited to examining the diaries of some authors. This thesis has been written to show the definition, characteristics and history of the diary and to fill the gap in the literature. The diaries has published as a book from 1896 till 2010, when the first diary Seyahat Jurnalı was published in the western sense, were determined as the working framework of our thesis. 88 diaries of 46 authors within the scope of the study were examined according to their topics. These subjects were determined as "Turkish Language Question", "Literary and Artistic Subjects", "Personal and Psychological Subjects", "Spaces", "Personalities" and "Social and Political Issues". The diaries were evaluated as "Language and Style". As a result of the study, it was seen that there was a serious increase in the number of diaries published in Turkish literature in the 1990s. Many topics that were only in the diaries were revealed. Apart from this thesis based on integrity, studies on diary in Turkish literature with different perspectives will contribute to the literature.

Anahtar sözcükler: Diary, Journal, Turkish Literature, 20. century

İÇİNDEKİLER

DOKTORA TEZİ KABUL FORMU	I
BİLİMSEL ETİK SAYFASI	II
ÖZET	III
ABSTRACT	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
KISALTMALAR DİZİNİ.....	XIV
ÖN SÖZ.....	XV
GİRİŞ.....	1
1. GÜNLÜK: TANIM, ÇERÇEVE, TARİHÇE	4
1.1. Günlük Nedir? Tamm, Terim, Özellikler.....	4
1.2. Günlüğün Tarihçesi	7
1.3. Türk Edebiyatında Günlük.....	9
1.4. Günlüğün Diğer Türlerle İlişkisi	14
1.5. Günlük Tutmanın Sebepleri	15
1.6. Günlük Çeşitleri.....	17
1.6.1. İçer Dönük Günlükler.....	17
1.6.2. Dışer Dönük Günlükler	19
1.7. Günlüğü Etkileyen Unsurlar.....	20
1.7.1. Kaygı.....	20
1.7.2. Sansür	22
1.8. Günlük ve Sosyal Medya	22
2. GÜNLÜKLERİN İNCELENMESİ	23
2.1. Edebiyatçıların Günlükleri Hakkında Genel Bilgiler	23
2.1.1. Direktör Âli Bey.....	23
2.1.2. Ahmet Refik Altınay	24
2.1.3. Ali Canip Yöntem.....	24
2.1.4. Salâh Birsal	25
2.1.5. Vecihe Ekrem Şerif Egeli.....	27
2.1.6. Nigâr Hanım (Nigâr Binti Osman)	28
2.1.7. Nurullah Ataç	29
2.1.8. Oktay Akbal.....	30
2.1.9. Ömer Seyfettin.....	30
2.1.10. Muzaffer Buyrukçu	31
2.1.11. Tomris Uyar	32

2.1.12.	Ali Nar.....	33
2.1.13.	Necip Fazıl Kısakürek.....	34
2.1.14.	Ergin Aydoğmuş.....	35
2.1.15.	Cahit Zarifoğlu.....	36
2.1.16.	Ece Ayhan.....	36
2.1.17.	Mazhar Candan.....	37
2.1.18.	İsmet Kemal Karadayı.....	38
2.1.19.	Atilla Birkiye.....	38
2.1.20.	Ali Haydar Haksal.....	39
2.1.21.	Oğuz Atay.....	39
2.1.22.	Ethem Baymak.....	40
2.1.23.	Turgay Gönenç.....	40
2.1.24.	Demir Özlü.....	40
2.1.25.	İlhan Berk.....	41
2.1.26.	Cemil Meriç.....	42
2.1.27.	Nilgün Marmara.....	43
2.1.28.	Kemal Özer.....	43
2.1.29.	Fikret Ürgüp.....	44
2.1.30.	Hikmet Kıvılcımlı.....	45
2.1.31.	Ahmet Hikmet Müftüoğlu.....	45
2.1.32.	Küçük İskender.....	46
2.1.33.	Cemal Süreya.....	46
2.1.34.	Aziz Nesin.....	46
2.1.35.	Tarık Buğra.....	47
2.1.36.	Ahmet Oktay.....	47
2.1.37.	Hilmi Yavuz.....	48
2.1.38.	Hatun Birsan Başaran.....	48
2.1.39.	Uğur Kökden.....	49
2.1.40.	Orhan Kemal.....	50
2.1.41.	Memet Fuat.....	50
2.1.42.	Adalet Ağaoğlu.....	51
2.1.43.	Orhan Burian.....	52
2.1.44.	Ahmet Hamdi Tanpınar.....	53
2.1.45.	Selçuk Baran.....	53

2.1.46.	Melih Cevdet Anday	54
2.2.	Konularına Göre Günlüklerin İncelenmesi.....	54
2.2.1.	Dil Meselesi	55
2.2.1.1.	Kelime Türetmekten Yana Tutum - Salâh Birsal.....	55
2.2.1.2.	Dil Devrimine Adanmışlık - Nurullah Ataç.....	56
2.2.1.3.	Dil Devrimine Olumlu Bakış - Oktay Akbal	58
2.2.1.4.	Dil Meselesinde Siyasi Perspektif - Tomris Uyar.....	59
2.2.1.5.	Dil Devrimine Olumsuz Bakış - Cemil Meriç.....	61
2.2.1.6.	Dil Meselesinde İtidalli Tutum - Cemal Süreya.....	62
2.2.1.7.	Dil Devrimine Temkinli Yaklaşım - Adalet Ağaoğlu.....	62
2.2.2.	Edebî ve Sanatsal Konular	63
2.2.2.1.	Edebî Dene meler - Salâh Birsal	63
2.2.2.2.	Duygu-Düşünce Çatışması - Nurullah Ataç.....	67
2.2.2.3.	Edebiyat Camiasına Eleştiriler - Oktay Akbal.....	69
2.2.2.4.	İlk Ağızdan Aktarmalar - Muzaffer Buyrukçu.....	74
2.2.2.5.	Yıllık Özetlemeler - Tomris Uyar	75
2.2.2.6.	İslamî Edebiyat - Ali Nar.....	80
2.2.2.7.	Şeriata Uygun Sanat Düşüncesi - Cahit Zarifoğlu.....	80
2.2.2.8.	“ <i>Sivil Şiir</i> ” Üzerine - Ece Ayhan	81
2.2.2.9.	Edebiyat Dergileri ve Sinema - Atilla Birkiye	82
2.2.2.10.	Eserleri Hakkında - Oğuz Atay	83
2.2.2.11.	Balkanlarda Türk Edebiyatı - Ethem Baymak.....	85
2.2.2.12.	Eleştiriler - Turgay Gönenç	86
2.2.2.13.	Eserleri Hakkında - Demir Özlü	87
2.2.2.14.	Şiirler ve Şairler - İlhan Berk	88
2.2.2.15.	Beklentiler, Hayal Kırıklıkları - Cemil Meriç	90
2.2.2.16.	İdeolojik Yaklaşım - Kemal Özer.....	94
2.2.2.17.	Eseri Hakkında - Ahmet Hikmet Müftüoğlu	96
2.2.2.18.	Aykırılık - Küçük İskender.....	97
2.2.2.19.	Sanatı ve Edebî Gelişmeler - Cemal Süreya.....	97
2.2.2.20.	Eserleri, Amacı - Aziz Nesin	100
2.2.2.21.	Eserleri, Düşünceleri - Tark Buğra.....	104
2.2.2.22.	Edebî Eleştiriler - Ahmet Oktay.....	105
2.2.2.23.	Şiirleri Hakkında - Hilmi Yavuz	107

2.2.2.24.	Nazım Hikmet Etkisi - Orhan Kemal	107
2.2.2.25.	Yayıncılık ve Yayıncılık - Memet Fuat.....	107
2.2.2.26.	Eserleri ve Edebî Gelişmeler - Adalet Ağaoğlu.....	109
2.2.2.27.	Edebî Çalışmalar ve Taslaklar - Orhan Burian.....	114
2.2.2.28.	Edebî Değeri - Ahmet Hamdi Tanpınar	114
2.2.2.29.	Yazarlık Süreci - Selçuk Baran	116
2.2.2.30.	Şiir ve Şair - Melih Cevdet Anday.....	116
2.2.3.	Kişisel ve Psikolojik Konular	117
2.2.3.1.	Ölüm, Rüyalarda, Gündelik Hayat - Salâh Birsell.....	117
2.2.3.2.	Evlilik ve Çocuklar - Nigâr Hanım (Nigâr Binti Osman).....	119
2.2.3.3.	Çocukluk ve Ölüm - Nurullah Ataç.....	121
2.2.3.4.	Ailevi Konular - Oktay Akbal.....	122
2.2.3.5.	Aile, Rüyalarda, Ölüm Korkusu - Muzaffer Buyrukçu	122
2.2.3.6.	Kendisi, Ailesi ve Evlilikleri - Tomris Uyar.....	124
2.2.3.7.	Hapishane Psikolojisi - Necip Fazıl Kısakürek	127
2.2.3.8.	Uçma Tutkusu, Babası - Cahit Zarifoğlu.....	128
2.2.3.9.	Hastalık - Ece Ayhan	128
2.2.3.10.	Babası ve Tutunamayanlar - Oğuz Atay	128
2.2.3.11.	Rüyalarda, İnanç - Demir Özlü	129
2.2.3.12.	Çocukluk, Göç, Âmâlık, Özel Hayat - Cemil Meriç	130
2.2.3.13.	İntihar - Nilgün Marmara.....	133
2.2.3.14.	Ailevi Sorunlar - Kemal Özer.....	133
2.2.3.15.	Kadın Tutkusu, Para Arzusu - Fikret Ürgüp.....	134
2.2.3.16.	Hastalık - Hikmet Kıvılcımlı.....	135
2.2.3.17.	Aykırlık, Ölüm, Rüyalarda - Küçük İskender	135
2.2.3.18.	Aile, Mizaç - Cemal Süreya.....	135
2.2.3.19.	Ölüm, İnanç, Aile, Rüyalarda - Aziz Nesin.....	136
2.2.3.20.	Hastalık, Aile, Din - Tarık Buğra	139
2.2.3.21.	Hayata Bağlılık, Aile - Ahmet Oktay	140
2.2.3.22.	Çocukluk, Cinsellik, Evlilik - Hilmi Yavuz	141
2.2.3.23.	Hastalık, İntihar, Rüyalarda - Hatun Birsell Başaran	142
2.2.3.24.	Hapishane, Ailevi Sorunlar - Uğur Kökden.....	143
2.2.3.25.	Geçim Sıkıntısı, Aile Hayatı - Orhan Kemal.....	143
2.2.3.26.	Hastalık, Spor, Aile İlişkileri - Memet Fuat	144

2.2.3.27.	Evlilik, Aile, Kişilik, Rüyalar - Adalet Ağaoğlu	145
2.2.3.28.	Hastalık, Vasiyet - Orhan Burian	146
2.2.3.29.	Kadınsızlık, İlgisizlik - Ahmet Hamdi Tanpınar	146
2.2.3.30.	Aile, İnanç - Selçuk Baran	147
2.2.3.31.	Çocukluk, İlişkiler - Melih Cevdet Anday	148
2.2.4.	Mekânlar	149
2.2.4.1.	Şehirler, Gelenek ve Görenekler - Direktör Âli Bey	149
2.2.4.2.	Ermeni Mezalimi ve Şehirler - Ahmet Refik Altınay	150
2.2.4.3.	Aydınım Memlekete Mesafesi - Salâh Birsal	151
2.2.4.4.	Seyahatler - Nigâr Hanım (Nigâr Binti Osman)	151
2.2.4.5.	Mekânlara İdeolojik Bakış - Nurullah Ataç	152
2.2.4.6.	Şehir İzlenimleri - Oktay Akbal	152
2.2.4.7.	Şehirler, Meyhaneler - Muzaffer Buyrukçu	154
2.2.4.8.	Edebiyat Mahfilleri, Sinemalar - Tomris Uyar	154
2.2.4.9.	Ortadoğu Gözlemleri - Ali Nar	155
2.2.4.10.	Şehirlerin Etkileri - Cahit Zarifoğlu	156
2.2.4.11.	Doğu-Batı Mukayesesi - Ece Ayhan	157
2.2.4.12.	Sinema Salonları - Atilla Birkiye	157
2.2.4.13.	Balkanlar - Ethem Baymak	157
2.2.4.14.	Edebiyat Mahfilleri, Kentler - Demir Özlü	158
2.2.4.15.	Şehir İzlenimleri - İlhan Berk	159
2.2.4.16.	Paris Rüyası - Cemil Meriç	161
2.2.4.17.	Tobruk, Yalnızlık ve İntihar - Nilgün Marmara	161
2.2.4.18.	“Ev İçi”nden Uzaklaşmak - Kemal Özer	161
2.2.4.19.	Barlar, Kulüpler - Fikret Ürgüp	162
2.2.4.20.	Kaçış - Hikmet Kıvılcımlı	162
2.2.4.21.	Avrupa Gözlemleri - Ahmet Hikmet Müftüoğlu	163
2.2.4.22.	Meyhaneler - Cemal Süreya	163
2.2.4.23.	Nesin Vakfı - Aziz Nesin	164
2.2.4.24.	Ülkeler, Edebiyat Mahfilleri - Tarık Buğra	164
2.2.4.25.	Bodrum Düşü - Hilmi Yavuz	164
2.2.4.26.	Hastane, Ev - Hatun Birsan Başaran	165
2.2.4.27.	Cezaevi - Uğur Kökden	165
2.2.4.28.	Ev, Kahveler - Orhan Kemal	165

2.2.4.29.	Seyahatler - Adalet Ağaoğlu	166
2.2.4.30.	“Memleket Hazinesi” - Orhan Burian	167
2.2.4.31.	Avrupa’ya Geç Kalmak - Ahmet Hamdi Tanpınar.....	168
2.2.5.	Şahsiyetler.....	169
2.2.5.1.	Ömer Seyfettin’in Son Günleri - Ali Canip Yöntem.....	169
2.2.5.2.	Edipler ve Mizaçları - Salâh Birsal.....	170
2.2.5.3.	Edipler ve Mizaçları - Nurullah Ataç.....	171
2.2.5.4.	Edipler, Eleştiriler - Oktay Akbal	173
2.2.5.5.	Kendi Kişiliği - Ömer Seyfettin.....	174
2.2.5.6.	Dostluklar, İlişkiler - Muzaffer Buyrukçu.....	175
2.2.5.7.	İnsanların Olumlu Yönleri - Tomris Uyar	179
2.2.5.8.	Din Ekseninde Şahsiyetler - Ali Nar.....	180
2.2.5.9.	Dava Ekseninde Şahsiyetler - Necip Fazıl Kısakürek.....	181
2.2.5.10.	Dava Arkadaşları - Cahit Zarifoğlu.....	183
2.2.5.11.	Sanatçılar, Siyasetçiler - Ece Ayhan	183
2.2.5.12.	Cahit Zarifoğlu Hakkında - Ali Haydar Haksal	184
2.2.5.13.	Ediplerin Olumlu Yönleri - Oğuz Atay.....	185
2.2.5.14.	Aziz Nesin, Nazım Hikmet - Ethem Baymak	186
2.2.5.15.	Edipler Hakkında - Turgay Gönenc	186
2.2.5.16.	Kardeşi, Dostlar, Kadınlar - Demir Özlü	186
2.2.5.17.	Edebiyatçılara Eleştiriler - Cemil Meriç	187
2.2.5.18.	Toplumculuk Ekseninde Şahsiyetler - Kemal Özer.....	188
2.2.5.19.	İdeolojik Hesaplaşma - Hikmet Kıvılcımlı	190
2.2.5.20.	Tevfik Fikret Hakkında - Ahmet Hikmet Müftüoğlu.....	191
2.2.5.21.	Arkadaşlıklar, İlişkiler - Cemal Süreya.....	191
2.2.5.22.	Sanat Merkezli Eleştiriler - Ahmet Oktay.....	192
2.2.5.23.	12 Mart Ekseninde Şahsiyetler - Uğur Kökten.....	193
2.2.5.24.	Nazım Hikmet Hakkında - Orhan Kemal	194
2.2.5.25.	Edipler, İlişkiler - Memet Fuat	194
2.2.5.26.	Sanatçılar, İlişkiler - Adalet Ağaoğlu.....	195
2.2.5.27.	Üniversite Camiası - Orhan Burian	198
2.2.5.28.	Hissî Değerlendirmeler - Ahmet Hamdi Tanpınar.....	199
2.2.6.	Toplumsal ve Siyasi Konular.....	202
2.2.6.1.	Kavramsal Bakış - Salâh Birsal	202

2.2.6.2.	İkilik - Nigâr Hanım (Nigâr Binti Osman)	203
2.2.6.3.	İdeolojik Devrim Düşüncesi - Nurullah Ataç	204
2.2.6.4.	12 Eylül, Toplumsal Değişim - Oktay Akbal	205
2.2.6.5.	Siyasi Gelişmelerin Etkileri - Muzaffer Buyrukçu	207
2.2.6.6.	Toplumsal Yozlaşma - Tomris Uyar	208
2.2.6.7.	Rejim Karşıtlığı - Ali Nar	209
2.2.6.8.	“Büyük Doğu” Düşüncesi - Necip Fazıl Kısakürek	211
2.2.6.9.	İslamiyet Temelli Bakış - Cahit Zarifoğlu	211
2.2.6.10.	Kavram, Yeniliğe Kapalılık - Ece Ayhan	212
2.2.6.11.	Toplumsal Yozlaşma - Atilla Birkiye	212
2.2.6.12.	Bulgarlaştırma Politikası - Ethem Baymak	213
2.2.6.13.	Başkaldırı, Göç - Demir Özlü	214
2.2.6.14.	Radikal Eleştiriler - Cemil Meriç	215
2.2.6.15.	Sosyalizm Arzusu - Kemal Özer	217
2.2.6.16.	Komünizm Mücadelesi - Hikmet Kıvılcımlı	217
2.2.6.17.	Batı Mukayesesi - Ahmet Hikmet Müftüoğlu	218
2.2.6.18.	Toplum Reddi - Küçük İskender	219
2.2.6.19.	60'lardan 80'lere - Cemal Süreya	219
2.2.6.20.	Sağ ve Sol Eleştirisi - Aziz Nesin	221
2.2.6.21.	Toplumsal Yozlaşma, Göç - Tarık Buğra	222
2.2.6.22.	Marksist Bakış - Ahmet Oktay	223
2.2.6.23.	Köy Enstitüleri - Hatun Birsen Başaran	224
2.2.6.24.	12 Mart Muhtırası - Uğur Kökden	224
2.2.6.25.	Teknolojik Gelişmeler, Sol Görüş - Memet Fuat	225
2.2.6.26.	Darbeler, Eleştiriler, Göç - Adalet Ağaoğlu	227
2.2.6.27.	İnönü Hayranlığı - Ahmet Hamdi Tanpınar	229
2.2.6.28.	Darbe Yamılgısı - Selçuk Baran	232
2.2.6.29.	Sosyalizm Arzusu - Melih Cevdet Anday	232
2.3.	Dil ve Üslup	232
2.3.1.	Direktör Âli Bey	233
2.3.2.	Ahmet Refik Altınay	233
2.3.3.	Ali Canip Yöntem	234
2.3.4.	Salâh Birsal	234
2.3.5.	Vecihe Ekrem Şerif Egeli	235

2.3.6.	Nigâr Hanım (Nigâr Binti Osman)	235
2.3.7.	Nurullah Ataç	236
2.3.8.	Oktay Akbal	236
2.3.9.	Ömer Seyfettin	236
2.3.10.	Muzaffer Buyrukçu	237
2.3.11.	Tomris Uyar	238
2.3.12.	Ali Nar	238
2.3.13.	Necip Fazıl Kısakürek	239
2.3.14.	Ergin Aydoğmuş	239
2.3.15.	Cahit Zarifoğlu	239
2.3.16.	Ece Ayhan	240
2.3.17.	Mazhar Candan	241
2.3.18.	İsmet Kemal Karadayı	241
2.3.19.	Atilla Birkiye	242
2.3.20.	Ali Haydar Haksal	242
2.3.21.	Oğuz Atay	242
2.3.22.	Ethem Baymak	243
2.3.23.	Turgay Gönenç	243
2.3.24.	Demir Özlü	244
2.3.25.	İlhan Berk	244
2.3.26.	Cemil Meriç	244
2.3.27.	Nilgün Marmara	245
2.3.28.	Kemal Özer	246
2.3.29.	Fikret Ürgüp	246
2.3.30.	Hikmet Kıvılcımlı	246
2.3.31.	Ahmet Hikmet Müftüoğlu	247
2.3.32.	Küçük İskender	247
2.3.33.	Cemal Süreya	248
2.3.34.	Aziz Nesin	248
2.3.35.	Tarık Buğra	248
2.3.36.	Ahmet Oktay	249
2.3.37.	Hilmi Yavuz	249
2.3.38.	Hatun Birsen Başaran	249
2.3.39.	Uğur Kökten	249

2.3.40.	Orhan Kemal.....	250
2.3.41.	Memet Fuat	250
2.3.42.	Adalet Ağaoğlu.....	251
2.3.43.	Orhan Burian.....	251
2.3.44.	Ahmet Hamdi Tanpınar.....	251
2.3.45.	Selçuk Baran	252
2.3.46.	Melih Cevdet Anday	252
SONUÇ.....		253
KAYNAKÇA		260
DİZİN		268

KISALTMALAR DİZİNİ

AP	Adalet Partisi
BBC	Britanya Yayın Kuruluşu (British Broadcasting Corporation)
Bkz.	Bakınız
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
Doç.	Doçent
DP	Demokrat Parti
Dr.	Doktor
Fr.	Fransızca
İng.	İngilizce
MÖ	Milattan önce
MS	Milattan sonra
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization)
Öğr.	Öğretim
Prof.	Profesör
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TDK	Türk Dil Kurumu
THY	Türk Hava Yolları
TİP	Türkiye İşçi Partisi
TKP	Türkiye Komünist Partisi
Yay.	Yayımları, yayınevi

ÖN SÖZ

Günlük, Türk edebiyatında geri planda kalmış, üzerinde yeterince çalışılmamış bir türdür. Bugüne kadar günlükle ilgili akademik çalışmalar kişilerle sınırlı kalmıştır. Türün doğrudan konu edildiği akademik bir çalışma bulunmamaktadır. Öte yandan günlükle ilgili edebî çalışmaların sayısı da azdır. 2015'te yayımlanan *Hece Günlük Özel Sayısı*, bu alandaki en kapsamlı çalışmadır. Tezimize başladıktan kısa süre sonra yayımlanan bu sayının çalışmamıza önemli katkıları olmuştur.

Bu tez, günlüğün bir yazı türü olarak belli bir çerçevede tanımlanması, tarihî gelişiminin gösterilmesi ve Türk edebiyatında Batılı anlamda ilk günlük *Seyahat Journali*'nden başlayarak günümüze kadar günlüklerin incelenmesi ihtiyacından doğmuştur. Bu doğrultuda Türk edebiyatında yazılmış seksen sekiz günlük konularına göre incelenmiştir. Bu incelemeler sonucunda günlüklerde yer alan konular tespit edilip genel başlıklar altında toplanmıştır.

Bu çalışma Batılı anlamda günlüğün Türk edebiyatına girdiği yirminci yüzyılda edebiyatçılar tarafından yazılmış ve kitap olarak basılmış günlüklerle sınırlandırılmıştır.

Çalışmamız ilkin başta Milli Kütüphane olmak üzere veri tabanlarının taramasıyla başlamıştır. Anahtar sözcüğün son derece geniş bir anlam içermesi ve günlük hayattaki anlamının sıkça tezimizle ilgili olmayan pek çok kaynağı da göstermesi bu taramayı zorlaştırmıştır. Ayrıca günlükle eş anlamlı olarak kullanılan günce ile ruzname, ruznamçe, vakayiname sözcükleri için de ayrı bir tarama yapmak gerekmiştir.

Tezimiz iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde günlüğün tanımı yapılmış, çerçevesi çizilmeye çalışılmış ve tarihçesi anlatılmıştır. İkinci bölümde tezimizin kapsamına giren günlükler incelenmiştir. Bu incelemede ilk olarak günlükler hakkında genel bilgiler verilmiştir. Ardından günlüklerde yer alan “Dil Meselesi”, “Edebî ve Sanatsal Konular”, “Kişisel ve Psikolojik Konular”, “Mekânlar”, “Şahsiyetler” ile “Toplumsal ve Siyasi Konular” ele alınmıştır. Son olarak günlükler “Dil ve Üslup” açısından değerlendirilmiştir. Tüm başlıklarda yazarlar esas alınmış ve günlüklerin

basım yılına göre bir sıra izlenmiştir. Çalışmamızın sonunda eserler ve isimler için bir dizin yer almaktadır.

Çalışmam süresince sabır ve özveriyle bana yol göstermesinden dolayı hocam Dr. Öğr. Üyesi Hanifi ASLAN'a teşekkür ediyorum. Farklı bakış açıları ve desteklerinden ötürü hocalarım Prof. Dr. Abdullah HARMANCI'ya ve Dr. Öğr. Üyesi Zekeriya ŞİMŞİR'e teşekkür ederim. Çalışmam süresince bana gösterdikleri anlayıştan ötürü Prof. Dr. Abdurrahman ÖZKAN'a ve Doç Dr. Murat ATEŞ'e teşekkür ederim. Son olarak bu çalışmaya farklı şekillerde destek veren, bana sabır gösteren aileme ve dostlarıma teşekkür ediyorum.

GİRİŞ

Günlük; duygu, düşünce ve yaşantıların günü gününe yazılmasıyla ortaya çıkan bir yazı türüdür. İnsanın kendine veya dış dünyaya dönük konuları yazma ihtiyacından doğmuştur. İnsanoğlu ilkin günlüklerde dış dünyaya ait gelişmeleri kayıt altına almıştır. Bu tür günlüklerin tarihi MÖ 6. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Hristiyanlıktaki günah çıkarma, günlüğün içe dönük tarafının ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Bu tür günlüklerde din ön plandadır. Rönesans’la öne çıkan hümanizm düşüncesi, insanı günlüklerin merkezine oturtmuştur. Zamanla iç dünyasına yönelen insan, kendi duygu ve düşüncelerini günlüklerde ifade etmiştir. Buradan hareketle günlük içe ya da dışa dönük konularda yaşananların, hissedilenlerin ve düşüncelerin günü gününe yazıldığı yazı türü olarak tanımlanabilir.

Batı’da türün gelişimine etki eden bu unsurlar varken Doğu’da böyle etkenlere rastlanmaz. Hatta İslamiyet’teki günahın açığa vurulmaması, dillendirilmemesi inancı günlük türündeki yazıların çok daha sonra yazılmasına neden olmuştur. Türün ilk örneklerine Japon edebiyatında 10. yüzyılda, Arap edebiyatında ise 11. yüzyılda rastlanır.

Batılı anlamda günlüğün Türk edebiyatına girişi 19. yüzyılın sonuna denk gelir. Bu anlamda *Seyahat Jurnalı* ilk eser olmakla birlikte içe dönük tarafı ağır basan günlükleri, 1883’te Nigâr Hanım yazmıştır. Türün gelişimi ve “günlük” adının yerleşmesi ise 1955’ten sonra gerçekleşmiştir. Salâh Birsal, Nurullah Ataç, Oktay Akbal gibi isimlerin arka arkaya günlük kitapları yayımlanmaya başlamıştır. Türün adıyla ilgili Ataç’ın önerdiği “günce” gibi kelimeler ortaya atıldıysa da Salâh Birsal’in o yıllarda Türk Dil Kurumu Yayın Kurulu Başkanı olmasının da etkisiyle “günlük” benimsenmiştir. Bu tarihten itibaren günlük yazmak gittikçe yaygınlaşmış, bu türdeki yayınlar hızla ivme kazanmıştır.

Günlük, diğer yazı türleriyle iç içe geçmeye son derece müsait bir türdür. Bu durum günlüğün serbest ve esnek yapısından kaynaklanır. Bu bakımdan özellikle dışa dönük konularda yazılan günlüklerin sık sık denemeye ve fıkraya yaklaştığı görülür.

Öte yandan günlük, yazım tekniği olarak romanın ve hikâyenin içinde yer alabilir. Ayrıca edebî çalışmaların taslaklarına ev sahipliği yapabilir. Günlüğün anı, gezi, mektup ve otobiyografi ile özel hayata bağlı yazı türü olmaları bakımından benzerlikleri vardır. Günlük, günü gününe yazılması ve yazarın hayatına daha yakın olmasıyla diğer türlerden ayrılır.

Günlük tutmanın sayısız nedeni olabilir. Kimi zaman yazar da bu nedenlerin belli ölçüde farkında değildir. Yazar, başka bir yerde söyleyemeyeceği duygularını, düşüncelerini günlük sayesinde dile getirebilir. Çeşitli görevler ve seyahatler günlük tutulmasına zemin hazırlayabilir. Yazar, toplumsal ve siyasi gelişmeleri ve bunlar hakkındaki düşüncelerini günlüğüne kaydedebilir. Günlük, edebî çalışmalar için bir atölye gibi kullanılabilir. Çeşitli çağrışımlar günlük sayesinde unutulmaktan kurtarılabilir.

Farklı bakış açılarına göre birçok günlük çeşidinden bahsedilebilir. Özel günlük, edebî günlük, siyasi günlük, gezi günlüğü, hapisane günlüğü, hastalık günlüğü... Öte yandan günlükler, genel olarak içe ya da dışa dönük olarak sınıflandırılabilirler. İçe dönük günlüklerde yazarın kişisel yaşantısı; dışa dönük günlüklerde ise dış dünyaya ait konular öne çıkar. İçe dönük günlüklerde yazar, daha doğal ve samimidir. Bu sebeple içe dönük günlükler okurun daha fazla ilgisini çeker. Dışa dönük günlüklerde ise çoğu zaman yazarın üslubu denemeye ve fıkraya doğru kayar. Ancak dışa dönük konularda da yazar kendi duygu ve düşüncelerini ifade ettiği için bir noktada her günlüğü içe dönük olarak değerlendirmek mümkündür. Öte yandan her günlükte içe ve dışa dönük unsurlar bir arada bulunur ancak bunlardan biri ağır basar.

Günlük, yazara duygu ve düşüncelerini istediği gibi yazabilme imkânı sunsa da çoğu zaman yazılanlar içten ve dıştan gelen etkiler altındadır. Bu etkiler, kaygı ve sansürdür. Günlük yazarı yazdıklarının okunması hâlinde olabileceklerden kaygı duyabilir. Hâliyle okunacağı bilinen günlüklerde bu kaygı daha baskındır. Günlükte kaygının bir sonucu olarak sansür ortaya çıkabilir. Yazar, günlüğüne otosansür uygulayabileceği gibi günlüğe yazarın varisleri ya da yayınevi gibi dış unsurlar tarafından da sansür uygulanabilir.

Günlüğün değişken ve serbest yapısı türün sosyal medyada uzantılarının oluşmasını sağlamıştır. Günümüzde insanlar, içe ya da dışa dönük konularda duygu ve düşüncelerini sık sık sosyal medyaya yazmaktadır. Bunları günlüğün “blog”lara ya da “anlık”lara dönüştüğü uzantıları olarak düşünmek mümkündür. Takma adların kullanılabilirdiği bu mecralarda kaygının ve sansürün etkisi azalabilmektedir.

Günlük, dünya edebiyatında olduğu gibi Türk edebiyatında da geri planda kalmış bir türdür. Türk edebiyatı üzerine çalışmalar incelendiğinde 2010 yılına kadar günlükle ilgili herhangi bir teze rastlanmamaktadır. Bu tarihten sonra yazılan tezler de belli bir günlük yazarı ile sınırlı kalmıştır. Akademik çalışmalardaki durumun bir benzeri edebî yayınlarda da görülür. 1962’de yayımlanan *Türk Dili Günlük Özel Sayısı*’ndan sonra 2004’e kadar günlükle ilgili kapsamlı bir çalışma bulunmamaktadır. Bu tarihte *Çağdaş Türk Dili Günlük Özel Sayısı* yayımlanmıştır. Günlükle ilgili en kapsamlı çalışma ise 2015’te yayımlanan *Hece Günlük Özel Sayısı*’dır.

Biz bu çalışmamızda günlüğün tür olarak tanımını, özelliklerini ve tarihçesini ele aldıktan sonra 20. yüzyıl Türk edebiyatında yazılan günlükleri konularına göre inceledik. Bu incelemelerden edebiyat, tarih, siyaset gibi pek çok alana yönelik birçoğu başka kaynaklarda bulunmayan bilgilere ulaştık.

Bu tezin amacı günlüğün tanımını yapmak, özelliklerini tespit etmek ve 20. yüzyıl Türk edebiyatında kitap olarak basılmış günlükleri tespit ederek bunları konularına göre incelemek, dil ve üslup özelliklerini belirtmektir. Başta literatürdeki bu boşluğu doldurmak üzere çalışmamızın tarih, siyaset gibi birçok alana katkıları bulunacağını ümit ediyoruz. Ayrıca günlük türüne bütünlüklü bir yaklaşımla hazırlanan bu tezin alanın diğer araştırmacılarına fayda sağlayacağını düşünüyoruz.

1. GÜNLÜK: TANIM, ÇERÇEVE, TARİHÇE

1.1. Günlük Nedir? Tanım, Terim, Özellikler

Günlük, diğer birçok türden farklı olarak tanımı için farklı bakış açıları gerektiren bir yazı türüdür. Öncelikle kelimenin güncel kullanım alanları son derece geniştir. Bu, “günlük”ün bir yazı türü olarak adlandırılmasında sorunlar doğurmuştur. Öte yandan günlüğün Batı’daki ve Doğu’daki seyri de oldukça farklıdır. İlk günlük gelişmelerin kaydedilmesi, kayıtların tutulması, olayların yazılması şeklinde ortaya çıkan günlüğün, zamanla Batı’da özel, içe dönük yönü ortaya çıkmıştır. Bu çeşit günlük, Doğu’da ve dolayısıyla Türk edebiyatında çok daha sonra yazılmıştır.

Günlüğün tanımını yaparken bu durumların göz önünde bulundurulması gerekir. Aksi takdirde günlüğün ne olup ne olmadığından, Türk edebiyatında günlüğün tarihi ve konumuna kadar pek çok konuda ihtilafa düşülür. Günlükle ilgili farklı tanımların, kimi eserlerin günlük olup olmadığına dair farklı fikirlerin ortaya çıkma sebebi türün doğduktan sonra farklı yönlerde gelişme göstermesinden kaynaklanmaktadır.

Türk edebiyatında günlük, ilk olarak vakayinameler, ruzmançeler ve ruzmaneler olarak yer almıştır. Bunlar, çoğunlukla günlük olayların tutulduğu eserler olmakla birlikte padişahın hayatından, kişisel zevklerinden de numuneler taşımaları bakımından önemlidir. Bu açıdan Türk edebiyatında günlük ilkin vakayiname, ruzmane, ruzmançe gibi kelimelerle ifade edilmiştir.

Yukarıda da belirttiğimiz üzere bunlar çoğunlukla günlük olayların tutulduğu, dışa dönük metinlerdir. Batılı anlamda günlüğün Türk edebiyatına girişi Tanzimat’tan sonra *Seyahat Jurnalı* ile olmuştur. “(...) Âli Bey, Batı’daki **roman, tiyatro, komedy, dram vb. gibi edebiyat türlerinin o devirde kendi adlarıyla aktarılması geleneğine uyarak, **günlük** kavramını Türkçe bir kavramla karşılamak gereğini duymamış, Fransızca **journal** sözcüğünü olduğu gibi almıştır.” (Türk Dili, 1962: 431). Falih Rıfkı Atay “jurnal”e karşılık olarak “gündem” ve “gündelik” sözcüklerini denemiştir. 1950’li yılların başında Nurullah Ataç, tür için “günce” adını ortaya atarken Salâh Birsal ise edebî bir terim olarak “günlük”ü kullanan ilk isimdir. “Günce” her ne kadar bir edebiyat türünü diğer gündelik anlamlarından ayırarak bir anda karşılıyorsa da bugün türün en yaygın ismi “günlük” olmuştur. Farklı yazarların türe başka bir ad**

verme çabalarının devam ettiğini, örneğin Necip Fazıl Kısakürek'in günlük yerine "yevmiye" dediğini de belirtmek gerekir. Bu arayış günümüze kadar ulaşmıştır.

Yakın dönemde günlükle ilgili hem kavramsal hem de ayırt edici bir adlandırma çabası Feridun Andaç'ta görülmektedir. Andaç, günce ile günlük arasına aşağıdaki gibi bir ayrım getirmek istemiştir:

"Günce: Günü gününe tutulan, yaşamsal izlere dönük, anıştırma ve anımsamalarla dolu günlük yazılar. Öncelikle yazan kişinin/yazarın duygu düşünce dünyasını sergileyen, çoğunlukla onunla ilişkili 'gizli' kalan, kalması gereken yanları olan yazı türü. Bölük pörçük notlar, düşünceler, anlık söyleşimler, kendince iç konuşmalar...
Günlük: Güne ilişkin yazılan yazılar. Okuru düşünülerek tasarlanmış bir yanı vardır. Gizlilik boyutu bulunmaz. Daha çok içten dışa bakışı içeren boyutuyla yaşama, okunup edinenlere bakar; yazarın izlenim ve gözlemleri ışığında olaylara, olgulara tanıklığı yansıtan yazılardır. Gazete yazarlığının oluşmasında gazete yazı türlerinin (fikra, makale, sohbet) ortaya çıkmasında bu türün etken olduğunu söyleyebiliriz" (Andaç, 2002: 197).

Feridun Andaç'ın günce ile günlük kavramları arasına koymak istediği ayrım "içe dönük"lük ve "dışa dönüklük"tür. Eş anlamlı olarak kullanılan bu kelimelerden "günlük"ün daha çok benimsenmesi sebebiyle "günce" ile "günlük"ü bu şekilde ayırmak mümkün gözükmemektedir.

Kapsayıcı bir günlük tanımı yapabilmek için "içe dönük" ve "dışa dönük" kavramlarının açıklanması gerekir. Günlükler birçok bakımdan farklı şekillerde çeşitlere ayrılabilir. Ancak temelde tüm günlükler "içe dönük", "dışa dönük" yahut "hem içe hem dışa dönük" olarak nitelendirilebilir. Bu ayrımı ilk kez ortaya atan Suut Kemal Yetkin'dir:

"Bazı günlükler, dışa dönük olan yazarların elinden çıkmıştır. Bunlar, daha çok türlü dış olayları, sanat, edebiyat, siyaset adamları hakkındaki düşünceleri, dedikoduları, yerilen ve beğenilen şeyleri anlatır. Bazı günlükler de içe dönük yazarların, âdeta içlerinden kopmuş yapraklardır. Bunlar, şuurun alacakaranlığından, iç dünyanın derinliklerinden kopmuş hayaletler, parıltılar, ayaklanmalar, yatışmalarla doludur. İnsafsız bir iç tahlili, bu sonuncu günlüklerin belli başlı özelliği olarak görülür." (Yetkin, 1962: 432).

Bu ayrımı kabul eden bir diğer isim de Emin Özdemir'dir. Özdemir, Suut Kemal Yetkin'in daha çok duygularla açıklamak istediği bu ayrımı yayımlanma açısından bir bakış getirmiştir:

"İçedönük günlükler yazarın kendi iç dünyasını, acılarını, dertlerini, sıkıntı ve kaygılarını, kısacası başkalarına hatta yakınlarına söyleyemediklerini yazar. Bunların yayımlanmayacağını bilir. Dışadönük günlüklerde dış olaylar, bu olayların yazar üzerinde izlenim ve etkileri anlatılır." (Özdemir, 1990: 133).

Bu açıklamalar günlükleri genel olarak çeşitlerine ayırmak bakımından gayet mühimdir. Ancak son derece serbest bir tür olarak yine de günlüğe sınırlar çizmektedir. “İçe dönük” günlükleri yazarının duyguları ve iç dünyası ile sınırlanamamak daha doğru olacaktır. Günlük yazarının kişisel hayatına ait konuları genel olarak “içe dönük” olarak nitelemek gerekir. Yine “içe dönük” günlükler mutlaka yayımlanmayacağı için böyle bir özellik kazanmayabilir. Günlük yazarı yayımlanacağını bile bile hatta bizzat kendisi yayımlayarak da içe dönük günlükler kaleme alabilir. Şu durumda “içe dönük” günlükler, yazarının kişisel hayatını içermektedir. “Dışa dönük” günlükler ise dış olayların kayıtlarını, yazarın bunlar hakkındaki düşüncelerini içeren günlüklerdir. Günlükler çoğu zaman her iki özelliği birden taşımakla birlikte bunlardan biri ağır basar.

Türk Dil Kurumu, günlüğü “*Günü gününe tutulan anı yazısı veya bu yazıları içine alan eser, günce.*” şeklinde tanımlamıştır. Bu tanım, günlüğü anı üzerinden tanımlamakta ve günlüğün genel hatlarını çizmektedir. Ancak günlüğü anının içerisinde değerlendirmek doğru değildir. Günlüğün, sınırsızlıklardan gelen farklı bir yapısı vardır. Bu yapı onu gizemli, muğlak ve yaratıcılık bakımından sonsuz olanaklarla dolu bir hâle getirir (Aliye, 2004: 287). Konuyla ilgilenen araştırmacılar bu sebeple farklı tanımlar yapmıştır. Bu bakımdan karşımıza çıkan ilk konu günlüklerde tarih bulunup bulunmamasıdır. Günlükler tarih atılmadan da tutulabilir. Cemal Süreya gibi pek çok günlük yazarında bunun örneklerine rastlanmaktadır. Aynı şekilde günlüğün her gün tutulmuş olması da gerekmez. Abdullah Uçman’ın belirttiği gibi “*gerek muntazaman tutulmuş, üzerinde tarih bulunan günlükler, gerekse dağınık tutulan günlükler bu türün içine dâhil edilebilir.*” (Uçman, 2015: 48). Hatırı sayılır hacimde günlüğü yayımlanmış Adalet Ağaoğlu da “*Günlükler farklılıklar adına tutulmaya değer. Başka günlere benzemeyen bir gün, beklenmedik bir ışık düşmeli günlüklere...*” diyerek genel algının tam tersini savunmuştur (Ağaoğlu, 2012b: 330).

Günlüğün bir diğer özelliği ise yazarın belli ölçüde de olsa gerçek kimliğiyle yazının içinde bulunmasıdır. Bu durum elbette yazarın elindedir ve yazarın ne ölçüde günlüğün içinde yer aldığı/alabileceği ayrı bir tartışma konusudur. Bu durumu etkileyen sansür, mahremiyet gibi konular ilgili başlıklarda ayrıca ele alınmıştır. Ancak şunu ifade etmek gerekir ki diğer türlere kıyasla “*(...) bir insanı en açık, en*

çıplak, en gerçek hâliyle gösterebilen tür, günlük türüdür. Yaşadıkça yazılarda gerçek vardır.” (Halman, 1962: 441). Günlüğe, yazarın konumu açısından yaklaşan isimlerden biri de Necip Tosun’dur. Tosun, günlük yazarının bunları önce kendisi için tuttuğunu ancak günlüğünün potansiyel bir okuru olduğunu da asla unutmadığını ifade etmiştir (Tosun, 2015: 14).

Günlüğün en temel işlevlerinden biri de yaşanılanları kaydetmesidir. İnsan yaşadıklarını unutabilir, hatırlarken zihni türlü oyunlar oynayabilir. Günlük bu bakımdan gerçekçi bir hafızadır:

“Günce tutmak hem iyidir hem kötü. Bakıyorum bazen, hiç de hatırladığım gibi değilmiş o kişi, hiç de öyle olmamış o olay, o konuşma, o yürüyüş. Yazıya geçen yaşam donar kalır. Bellekte kalan ise zamanla güzelleşir. Değişir bizimle birlikte de ondan. Oysa deftere yazmışsan gün gün olup bitenleri, bütün gerçeğiyle doğallığıyla görürsün kaç yıl geçse de aradan. Büyük, şiirsiz, sissiz, katı, kaskatı, acı...” (Akbal, 1974: 217).

Günlük, kimi araştırmacılar tarafından yardımcı bir tür olarak nitelendirilmektedir. Bu düşünce tamamen yanlış değilse bile eksiktir. Günlük, edebî bir türün içinde yer alabilir. Bir teknik olarak kullanılabilir. Ancak aynı şekilde günlüğün içinde de kurgusal metinlerden bahsedilebilir. Örneğin günlüklerin içinde sık sık şiir parçalarına rastlamak mümkündür. Öte yandan günlük yazarının anlattıklarının kurgusallığı da sorgulanabilir. Bu bakımdan “*günlüklerin standart ve kanonik edebî türlerden çok farklı bir yerde durduğunu ve bir anti-kanon oluşturduğunu söylemek mümkündür.*” (Satar, 2015: 164).

Farklı bakış açılarından, türün özelliklerinden hareketle günlüğü “başka yazı türleri ile arasındaki sınırların çok belirgin olmadığı, dolayısıyla geçişkenliğe ve iç içe geçmeye müsait; bazen dışa dönük (toplumsal, siyasi, edebî...) konuların bazense içe dönük (biyografik, psikolojik...) konuların ağır bastığı, çoğu zaman her ikisini bünyesinde barındıran; genellikle tarih atılarak belirginleştirilen, tarihsiz de yazılabilen veya art arda günlerde tutulduğu gibi belli günlerde ya da dönemlerde tutulan; bazen başlık da konulan bir yazı türü” olarak tanımlamak mümkündür.

1.2. Günlüğün Tarihçesi

Günlükle ilgili ilk kalıntılara MÖ 6. yüzyılda Mezopotamya’da rastlanmaktadır. Bunlar Fırat nehrinin yüksekliği, hava durumu, gök cisimlerinin hareketleri gibi

bilgilerin kil tabletlere geçirilmesinden oluşmuş kayıtlardır. İlk kaydı MÖ 59 yılına dayanan *Acta Diurna* (günlük faaliyetler) ise Roma İmparatorluğu içinde günlük gelişmelerin kaydının tutulduğu bir gazete niteliğindedir (<https://www.britannica.com/topic/Acta>, 11.12.2020’de erişildi). Bu bakımdan türün doğuşunda dışa dönüklük, kayıt tutma gibi amaçlar vardır. Öte yandan daha sonraları “journal” kelimesinde de karşılaşacağımız üzere günlüğün kaderi en baştan gazete ile keşişmiştir. Augustinus’un *İtiraflar*’ı (MS 397-400) ise otobiyografi olmakla beraber günlük türü üzerinde -özellikle türün Batı’da içe dönük yapısının ortaya çıkmasında-etkili olmuştur. Bu tarihten sonra özellikle dinî konularda pek çok günlük yazılmıştır.

Günlük, Batı’da doğup gelişmiş bir türdür. Bununla birlikte Japon edebiyatında da günlüklere rastlanmaktadır. Bunlardan ilki 935 yılında Tsurayuki tarafından yazılan *Tosa Nikki*’dir. Tosa günlüğü anlamına gelen bu eser, Tosa eyaleti valisinin Kyoto’ya yaptığı deniz yolculuğunu içermektedir. “*Daha sonra, X.-XI. yüzyıllarda Murasaki Shikibu ile İzumi Shikibu’nun günlükleri gelir. XII. yüzyılda da Sanuki Tenji ile Ben adlı iki nedimenin ve Abutsu rahibesinin günlükleri vardır. Bu sonuncusunun günlüğü İzayoi Nikki adını taşır.*” (Türk Dili, 1962: 430-431).

Arap coğrafyasında 11. yüzyılda İbnü’l Benna’nın tarih sırasına göre dizdiği günlükleri modern günlüğe benzemektedir. Bu bakımdan tarihî önem taşır.

1409-1431 yılları arasında Fransız bir din adamının tuttuğu, daha sonra da başka biri tarafından devam ettirilen *Parisli Bir Burjuvanın Günlüğü* dönemin tarihî olaylarını içermesi bakımından önemlidir. Edebî veya tarihî değeri olan günlükler ise Rönesans’ın sonunda yazılmıştır (Halman, 1962: 437).

Günlük yazmada ve yayımlamada Almanlarla İngilizlerin, Fransızlardan daha önde gittikleri görülmüştür. Günlük yazımı İngiltere’de 17. yüzyılın ortalarında yaygınlaşmasına rağmen Fransa’da ancak 18. yüzyılın ortalarında yaygınlaşmıştır. Protestanlığın ve Püritenliğin, Katolikliğe göre bireye daha fazla serbestlik vermesini ve onu arınmaya sevk etmesinin bu durumda etkili olduğu düşünülebilir (Yemez, 2015:107). Ancak bu tarihten günümüze dek günlüğün Fransız edebiyatındaki verimliliği İngiliz ve Alman edebiyatından çok daha ötededir.

17. yüzyılda Niyazî-i Mısri’nin tuttuğu sürgün günlükleri dikkat çekicidir. Şifreli tarihlendirme ile yazılan bu günlükler 1673’te başlamaktadır. Eser, 2006’da Halil

Çeçen tarafından yayımlanmıştır. 18. yüzyılda Şam'da bir berberin tuttuğu günlükler, dönemi ve coğrafyası bakımından dikkat çekicidir. Berber Bedirî 1741-1762 yılları arasında tuttuğu bu günlüklerde halkın yaşayışına, çeşitli toplumsal ve siyasi gelişmelere dair konulara yer vermiştir. Sıradan bir insanın herhangi bir beklentisi olmadan “*dönemin sosyal, kültürel hayatına dair önemli bilgiler vermesi bu eseri önemli kılmaktadır.*” (Bozyiğit, 2015: 127). Bedirî eserini yazdıktan sonra Şeyh Mehmet el-Kasımî yanlış yazıldığı düşünüşü kısımları değiştirmiş ve esere *Tenkihu'ş-Şeyh Mehmet el-Kasımî li Havadisi Dımışk el-Yevmiye* adını vermiştir.

Bedirî'nin günlüğü 1993'te Hasan Yüksel tarafından Türkçeye aktarılmış, 1995'te Akçağ Yayınları'ndan basılmıştır. Bu kitap hakkında tek yazı Muhittin Tuş'a ait bir tanıtımdır (Tuş, 1995). Niyazî-i Mısri'nin günlükleri tamamen, Berber Bedirî'nin günlükleri ise çıkarılan ilk bölümleri ile kısmen tasavvufî günlüklerdir (Günaydın, 2015: 70-72).

18. yüzyılda günlük, romanın gelişmesiyle paralel bir yol izlemiştir. Tür, hem kendi içinde gelişmiştir hem de romanda bir yazım tekniği olarak romanı beslemiştir.

İngiliz edebiyatında Samuel Pepys, Katherine Mansfield, Virginia Woolf, Anne Frank; Alman edebiyatında Goethe, Friedrich Hebbel, Kafka, Max Frisch; Fransız edebiyatında Stendhal, Alfred de Vigny, Amiel, Eugène Delacroix, Goncourt Kardeşler, Baudelaire, André Gide, Albert Camus, Eugène Ionesco, Jean Baudrillard önemli günlük yazarlarıdır.

1.3. Türk Edebiyatında Günlük

Günlük, yapısı gereği Batı toplumlarına daha uygun bir yazı türüdür. Hristiyanlıktaki günah çıkarma ve böylece arınma inancı Batı'da bu tür metinlerin sayısını artırmıştır. Rönesans'la birlikte gelen hümanizm düşüncesinin merkeze insanı alması da türün gelişimini hızlandırmıştır. İslamiyet'te ise günahın açığa vurulmaması, “günaha şahit tutulmaması” ve günahı gizleyip tövbe ederek bağışlanma düşüncesi vardır. Bu sebeple İslam coğrafyasında Batı'dakine benzer günlük örnekleri çok daha geç görülmüştür. Türk edebiyatında günlüğün az olma nedenlerinden biri de toplumsal değerlerdir. Yazarın iç dünyasına ait itiraflarının, çevresindeki her türlü olaya dair sakınmadan dile getireceği düşüncelerinin, toplumda yadırgamayla hatta yargılamayla karşılanması son derece mümkündür. Bu konuda Zeynep Aliye şunları söylemiştir:

“ (...) Batı’da, yazanın iç çatışmalarını, ruh dünyasındaki gelgitlerini, yaşama hesaplaşmasını, özlemlerini, beklentilerini, korkularını, öfkelerini mümkün olduğunca kendi olarak, saklanıp gizlenmeden ortaya koyduğu bir ayna, döneminin ekonomik, politik, her türlü sosyal sorununu bunlarla ilgili düşüncelerini çekincesizce açıkladığı bir serbest kürsü gibi görülen günlük türü, bizde gerek politik nedenler, gerek toplumsal değerler, gerek etik, gerek psikolojik, gerek estetik ve daha pek çok nedenden dolayı hâlâ çocukluk dönemini yaşamaktadır. Hatta kimi günlük yazarları, hiç yayımlama amacı gütmeseler de günlüklerinin birileri tarafından okunabileceği, kullanılabilmesi, hatta yıllar sonra takibata geçilebileceği endişesiyle sıkı bir özenle uygulamaktadırlar. O zaman da başkaldırı, kaçış, itiraf kimlikli olması gereken günlük, ister istemez gerçekçilikten uzak, cansız, coşkusuz, hatta ayrıntısız mekanik yazılara dönüşmektedir.” (Aliye, 2004: 287-288).

Batılı anlamda günlük, Türk edebiyatına Tanzimat’tan sonra girmiştir. Bu manada ilk eser Direktör Âli Bey’in *Seyahat Journali*’dir. Bu tarihten önce Türk edebiyatında vakayinamelere; *Silahdar Tarihi*, *Tarih-i Liva* gibi tarihi olayların günü gününe anlatıldığı eserlere; *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, *Yirmisekiz Mehmet Çelebi Sefaretnâmesi* gibi günlük türüyle teması olan, türe öncülük etmiş eserlere rastlanmaktadır.

Seyahat Journali her ne kadar içe dönük bir günlük olmasa da Âli Bey’in kendisi bu metinlerde daima görülür. Yazar; gördüklerini, başından geçenleri ve zaman zaman korkularını, hoşnutluklarını günü gününe yazmıştır. Âli Bey’den bir yıl önce 1883’te günlüklerini yazmaya başlayan Nigâr Hanım’a ait *Hayatımın Hikâyesi* ise Batı’daki “journal intime”in (içe dönük günlük) bizdeki ilk örneğidir. Bu tarihten sonra Ömer Seyfettin’in Balkan Harbi sırasında 1912-1913 yılları arasında tuttuğu *Rûznâme*’si, Ahmet Refik Altınay’ın 1918’de tuttuğu *Kafkas Yollarında* adlı eseri, İbnülemin Mahmud Kemal’in, Ruşen Eşref Ünaydın’ın ve Falih Rıfkı Atay’ın kitaplaşmamış bazı günlük parçaları mevcuttur. Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Ziraat Nezaretinde görevli iken 1910’da görev icabı gittiği İtalya, İngiltere, Almanya gibi ülkelerde günlük tutmuştur. Ali Canip Yöntem, 1920’de yakın arkadaşı Ömer Seyfettin’in son günlerinin günlüğünü tutmuştur. Günlük türünde ciddi miktarda eser veren isim ise Salâh Birsal’dır. Türün bizdeki adının “günlük” olarak yerleşmesinde dönemin Türk Dil Kurumu Yayın Kolu Başkanı olarak etkisi bulunan Birsal, 1949’dan 1994’e kadar günlük tutmuştur. Türün aynı dönemdeki önemli bir temsilcisi de 1953’te başladığı günceleriyle Nurullah Ataç’tır. Necip Fazıl Kısakürek “yevmiye”lerine 1952’de başlamıştır. 1955’te Cemil Meriç, İlhan Berk; 1960’lı yıllarda Muzaffer Buyrukçu, Demir Özlü, Oktay Akbal; 1970’lerde ise Oğuz Atay,

Ece Ayhan, Tomris Uyar gibi edebiyatçılarımız günlük tutmaya başlamıştır. 1970'lerden itibaren günlük türündeki kitapların sayısında önemli bir artış görülmüştür. Bu ivme 1980'lerde ve 1990'larda yükselişini sürdürmüştür. Aşağıdaki listede 2000 yılına kadar edebiyatçıların kitap olarak basılmış günlüklerinin tespit edebildiğimiz bir listesi yer almaktadır. Biz bu listeye bütünlüğü sağlamak amacıyla 2000'den önce günlüğü yayımlanmış yazarların bu tarihten sonra basılmış günlüklerini de dâhil ettik. Ayrıca Türk edebiyatındaki önemlerine binaen günlükleri 2000'den sonra kitap olarak basılmış bazı edebiyatçıları da ekledik. Bu sayede çalışmamızı bütünlüklü ve kapsamlı bir yapıya ulaştırmayı amaçladık.

İlk Baskı Yıllarına Göre Türk edebiyatında Günlüklerin Listesi

1. 1896 - *Seyahat Jurnalı* (Direktör Âli Bey)
2. 1919 - *Kafkas Yollarında* (Ahmet Refik Altınay)
3. 1935 - *Ömer'in Ölüm Hastalığına Dair Notlarım* (Ali Canip Yöntem)
4. 1955 - *Günlük* (Salâh Birsnel)
5. 1956 - *Bir Yaman Vardı* (Vecihe Ekrem Şerif Ege)
6. 1959 - *Hayatımın Hikâyesi* (Nigâr Hanım)
7. 1960 - *Günce 1953-1955* (Nurullah Ataç)
8. 1968 - *Günlerde* (Oktay Akbal)
9. 1972 - *Günce 1956-1957* (Nurullah Ataç)
10. 1972 - *Anılarda Görmek* (Oktay Akbal)
11. 1974 - *Yeryüzü Korkusu* (Oktay Akbal)
12. 1975 - *Türklük Ülküsü: Rûznâme* (Ömer Seyfettin)
13. 1976 - *Arkası Yarın* (Muzaffer Buyrukçu)
14. 1976 - *Geçmişin Kuşları* (Oktay Akbal)
15. 1976 - *Gündökümü* (Tomris Uyar)
16. 1976 - *Kuşları Örtünmek* (Salâh Birsnel)
17. 1977 - *Anadolu Günlüğü* (Ali Nar)
18. 1977 - *Ortadoğu Günlüğü* (Ali Nar)
19. 1977 - *Cinnet Mustatili: Yılanlı Kuyudan* (Necip Fazıl Kısakürek)
20. 1977 - *Jurnal* (Ergin Aydoğmuş)

21. 1980 - *Yaşamak* (Cahit Zarifoğlu)
22. 1981 - *Başıbozuk Günceler* (Ece Ayhan)
23. 1981 - *Günceden Eksiltmeler 1975-1995* (Mazhar Candan)
24. 1981 - *Sesler, Yüzler, Sokaklar* (Tomris Uyar)
25. 1982 - *Hacivat Günlüğü* (Salâh Birsnel)
26. 1982 - *Sıcak İlişkiler* (Muzaffer Buyrukçu)
27. 1985 - *Arınmalar* (İsmet Kemal Karadayı)
28. 1985 - *Bir Sonbahar Güncesi* (Atilla Birkiye)
29. 1985 - *Dillerinde Dünya* (Muzaffer Buyrukçu)
30. 1985 - *Günlerin Tortusu: Bir Uyumsuzun Notları* (Tomris Uyar)
31. 1986 - *Gecedeki Kalan* (Mazhar Candan)
32. 1986 - *Sayıli Günler* (Muzaffer Buyrukçu)
33. 1986 - *Yaşlılık Günlüğü* (Salâh Birsnel)
34. 1987 - *Gelişi/Güzel* (Ali Haydar Haksal)
35. 1987 - *Günlük* (Oğuz Atay)
36. 1988 - *Aynalar Günlüğü* (Salâh Birsnel)
37. 1989 - *Gündökümü: 1975-1980* (Tomris Uyar)
38. 1989 - *Günsalkımı* (Ethem Baymak)
39. 1989 - *Yazılı Günler: (1985-1988)* (Tomris Uyar)
40. 1989 - *Zamanın Sularında (Tarihsiz Günlükler)* (Turgay Gönenç)
41. 1990 - *Bay Sessizlik* (Salâh Birsnel)
42. 1991 - *Berlin Güncesi 1989 İlkbaharı* (Demir Özlü)
43. 1991 - *Nezleli Karga* (Salâh Birsnel)
44. 1992 - *80'lerde Bir Yazar: Günlük 4 Oktay* (Oktay Akbal)
45. 1992 - *Anında Görüntü* (Muzaffer Buyrukçu)
46. 1992 - *El Yazılarına Vuruyor Güneş* (İlhan Berk)
47. 1992 - *Jurnal (1955-1965)* (Cemil Meriç)
48. 1992 - *Yalnızlığın Fırınlanmış Kokusu* (Salâh Birsnel)
49. 1993 - *Jurnal (1966-1983)* (Cemil Meriç)
50. 1993 - *Kırmızı Kahverengi Defter* (Nilgün Marmara) *Defterler* adıyla tümü (2016)
51. 1993 - *Tanık Günler I 1963-1993* (Kemal Özer)

52. 1994 - *Dosdoğru Günlük* (Fikret Ürgüp)
53. 1994 - *Günlük Anılar* (Hikmet Kıvılcımlı)
54. 1994 - *Tanık Günler II 1963-1993* (Kemal zer)
55. 1995 - *Papağanname* (Salâh Birsl)
56. 1995 - *Perdelerden Caddelere Dökülüvermiş* (Atilla Birkiye)
57. 1995 - *Tanışma Günleri/Anları: 1989-1995* (Tomris Uyar)
58. 1996 - *Bigâne Durmayın Aşınanıza Müftüoğlu Ahmet Hikmet'in Mektup, şir ve Günlükleri* (Haz. Kayahan zgl)
59. 1996 - *Cangüncem* (Kk İskender)
60. 1996 - *Günler* (Cemal Süreya)
61. 1996 - *Mum Hala I* (Aziz Nesin)
62. 1996 - *Tarık Buğra'dan Notlar* (Haz. Hatice Bilen Buğra)
63. 1996 - *Yanlış Parmak* (Salâh Birsl)
64. 1997 - *Dünden Bugüne* (Muzaffer Buyrukçu)
65. 1998 - *Gece Defteri* (Ahmet Oktay)
66. 1998 - *Geçmiş Yaz Defterleri* (Hilmi Yavuz)
67. 1998 - *İlişkiler Arasında Bir Gezinti* (Muzaffer Buyrukçu)
68. 1999 - *Canevimde Mor Isırgan* (Hatun Birsn Başaran)
69. 1999 - *Gölgeden Güneşe 1994-1998* (Kemal zer)
70. 1999 - *Paris Güncesi 1961-1962* (Demir zlu)
71. 2000 - *Yaşadığımız ve Yaşananlar* (Muzaffer Buyrukçu)
72. 2000 - *Yüzleşmeler: Bir Uyumsuzun Notları: 1995-1999* (Tomris Uyar)
73. 2001 - *Uzun Gecenin Tutsakları* (Uğur Kökden)
74. 2002 - *Yazmak Doludizgin: Günlükler ve şirler* (Orhan Kemal)
75. 2003 - *Gündökümü/Bir Uyumsuzun Notları: I 1975-1984* (Tomris Uyar)
76. 2003 - *Gündökümü/Bir Uyumsuzun Notları: II 1985-1999* (Tomris Uyar)
77. 2003 - *lnceye Kadar Günce 1: 3 Haziran 1999-Aralık 2000* (Memet Fuat)
78. 2003 - *lnceye Kadar Günce 2: Ocak 2001-17 Aralık 2002* (Memet Fuat)
79. 2004 - *Damla Damla Günler* (Adalet Ağaoğlu)
80. 2006 - *Günlük (1950-1952)* (Orhan Burian)
81. 2007 - *Damla Damla Günler II 1977-1983* (Adalet Ağaoğlu)

82. 2007 - *Damla Damla Günler III 1983-1996* (Adalet Ağaoğlu)
83. 2007 - *Günlüklerin Işığında Tanpınar'la Baş Başa* (Haz. İnci Enginün, Zeynep Kerman)
84. 2007 - *Hazirandan Kasıma: Selçuk Baran'dan Kalanlar: Günlükler, Mektuplar, Yayımlanmamış Yazılar* (Haz. Ülkü Ulurmak)
85. 2008 - *Bir Defterden* (Melih Cevdet Anday)
86. 2009 - *12 Mart Günleri (1971-1974)* (Uğur Kökden)
87. 2010 - *Kanal Kentlerinde: Berlin ve Amsterdam* (Demir Özlü)
88. 2010 - *Mum Hala II* (Aziz Nesin)

1.4. Günlüğün Diğer Türlerle İlişkisi

Günlük, yukarıda ifade ettiğimiz üzere yazara sınırsız olanaklar tanıyan bir yazı türüdür. Bu durum, günlüğün hem diğer türlerden farklı noktada konumlanmasına hem de diğer türlerle iç içe geçmesine zemin hazırlar. Zaman mefhumu üzerinden değerlendirildiğinde de günlük, geçmişe de geleceğe de gidebileceği gibi şimdiyi de anlatabilir. Bu özellikleri sebebiyle Irina Paperno günlüğü “türsel matriks” (generic matrix) olarak tanımlamıştır (Paperno, 2004: 571-572).

Günlüğün diğer türlerle ilişkisinde ilk bahsedilmesi gereken, türün anı ile olan benzerlikleri ve farklarıdır. Zira Türk Dil Kurumu, günlüğü anı üzerinden tanımlamaktadır. Anı ile günlük, yaşanılanların aktarılması bakımından benzerlikler göstermektedir. Bununla birlikte günlüklerin zaman içinde hatıraya dönüşmesi de mümkündür. Ancak günlükle anı arasında önemli farklar vardır. İki yazı türü arasındaki temel fark, günlüğün günü gününe, hatıranın ise yaşandıktan sonra yazılmasıdır. Suut Kemal Yetkin bu durumu “*Günlük, ileriye doğru gider, hâtıra geriye doğru iner. Biri yaşarken, öbürü yaşadıktan sonra yazılır.*” şeklinde ifade etmiştir (Yetkin, 1962: 433). İşte bu geriye inme sırasında anı yazarının yaşanılanları yanlış hatırlaması, bilinçli ya da bilinçsiz bunları değiştirmesi, “*kişiliklerini ve eserlerini haklı göstermek çabasına giriş[mesi]*” gayet muhtemeldir (Halman, 1962: 439). Oysa günlüklerde -en azından farkında olmadan- yanlış hatırlama söz konusu değildir.

Günlüğün anıyla beraber gezi ve mektup türleriyle de ortak noktası, var oluşu özel hayata bağlı yazı türlerinden olmalarıdır. “*Biçimsel olarak, bu yazı türlerinden günlük, diğerlerini içermeye özelliği gösterir.*” (Doğan, 2015: 34). Günlüklerin

içerisinde sık sık anılara, mektuplara rastlandığı gibi gezi için tutulmuş pek çok günlük de mevcuttur.

Günlük, yazarın hayatına diğer yazı türlerinden daha yakındır. Bu bakımdan diğer türlerden farklı bir konumda yer alır. Örneğin edebî günlüklerde yazarların nasıl bir hayat sürdürdüğünü, hangi eserlerini hangi koşullar altında hangi etkilerle yazdıklarını görebiliriz. Ayrıca *“bazen onların da herkes gibi yediğini içtiğini, giyindiğini, sinirlenip durgunlaştığını ve dahası ağladığını okumak, okuyucuyla aradaki mesafeyi kısaltmıştır. Bu yönüyle günlük türünü okuyucu ile aradaki mesafeyi neredeyse sıfırlaması açısından diğer edebî türlerden ayırabiliriz.”* (Yüksel, 2015: 93-94).

Türün otobiyografi ile de kesişim noktaları vardır. Kimi günlükler otobiyografik nitelik taşımaktadır. Bu iki tür, gelişim bakımından da paralel bir yol izler. Batı’da otobiyografi türünün gelişimi, ilerleyen dönemlerde günlüğün gelişimine katkı sağlamıştır. Otobiyografiler de günlükler de kişinin kendi hayatına ait önemli, zaman zaman mahrem bilgiler verir. Öte yandan günlük yazarı, sadece kendi yaşam öyküsünü anlatmaz. İki tür arasındaki en belirgin fark buradan kaynaklanmaktadır.

Günlük, bir yazım tekniği olarak diğer türlerle, özellikle romanla, iç içe geçebilir. Tahkiyeli eserlerde anlatım aracı olarak kullanılabilir. Öte yandan kurgu için edebiyatçının dış dünyadan topladığı malzemeyi zihninde yeniden yaratması gerekmektedir. Bu noktada günlükler, edebî türler için toplanan malzemenin saklanabileceği bir alan sunmaktadır. Tezimizde incelediğimiz pek çok günlükte roman, öykü taslakları ve şiir parçaları görülmüştür.

1.5. Günlük Tutmanın Sebepleri

Günlük tutmanın birçok sebebi olabilir. Öncelikle günlük, başka bir yolla başkalarına anlatılamayan meselelerin rahatça anlatılabileceği bir ortam sağlamaktadır. Bu sebeple kişi, günlüğüne rahatça içini dökebilir. Bu, günlük tutmanın psikolojik tarafıyla ilgilidir. İçe dönük günlüklerde öne çıkan bu durum hakkında Suut Kemal Yetkin şunları söylemiştir:

“ İnsanın içini dökmeden edemediği dakikalar olur. Bir dost, bu dakikalarda erişilmez bir değer kazanır. Ama her şey bir dostta söylenemez ki! Onun için, hele bu insan bir yazarsa, içinin gizli kıvrımlarını görmeyi biliyorsa, masasının başına geçip kalemi eline almadan edemez. İşte günlük dediğimiz yazarın kendi kendisi ile alçak sesle konuşmasından başka bir şey olmayan, o günü gününe tutulmuş hâtıralar bu iç dökme ihtiyacından doğmuştur. Böyle bir yazar kendisi için günlüğünü tutar (Yetkin, 1962: 432).

Günlüğün bu yönüne değinen isimlerden biri de Rasim Özdenören'dir. Hem düşünmek veya konuşmak isteyen hem de bunu başkalarıyla paylaşmak istemeyen insanın, bu sorunun üstesinden günlük tutarak gelebileceğini ifade eder. Yazar, günlük tutmanın çeşitli sebeplerini şu şekilde sıralamıştır:

- “ 1. yapıp etmelerini ileride anımsamak isteyebilir,
2. yapıp etmelerini unutmamak suretiyle onların üstüne yeni olguları, oluşumları dizmek, inşa etmek isteyebilir,
3. kimseyle paylaşmak istemediği yapıp etmelerini ‘söylemesem olmaz’ mülâhazası ile kayda geçirmek isteyebilir,
4. şimdi kimseyle paylaşmak istemese de ölümünden sonra yaşadıklarının geride kalanlarca bilinmesini arzu etmiş olabilir,
5. kendi beniyile dert ortağı olmak istemiş olabilir,
6. günlük, ona bir tür itiraf olanağı (mekânı) sağlamış olabilir.” (Özdenören, 2015: 7).

Bu düşünceler Türk edebiyatının önemli günlük yazarı Oktay Akbal'ın günlük tutmakla ilgili fikirleriyle de benzerlik göstermektedir. Günlük tutmanın bir ömür toplamı olduğunu söyleyen Akbal, kişinin bu sayede ileride hayatında yeni değerler ve yeni anlamlar bulacağını ifade eder (Akbal, 1968: 6).

Elbette günlük tutmanın tek sebebi içe dönük konuları bir sebepten kaydetme ihtiyacı değildir. Günlük yazarı, dış dünyaya ait konuları da kendisi ve/veya diğer insanlar için günü gününe yazabilir. Toplumsal ve siyasi gelişmeler, seyahatler, çeşitli görevler sebebiyle pek çok günlük yazılmıştır.

Günlük tutmanın sıklıkla karşılaşılan edebî sebepleri de vardır. Pek çok edebiyatçı eserlerinin ön hazırlıklarını günlüklerine kaydetmiştir. İsmet Emre, bu durumu daha kapsamlı şekilde düşünerek aydınının “sahneye çıkmadan” ön kontrol ihtiyacını günlükle sağladığını ifade etmiştir (Emre, 2015: 445).

Edebiyatçılarımızın günlükleri incelendiğinde bunlarda çoğu zaman öykü, roman, şiir çalışmalarının yer aldığı görülmektedir. Bu bakımdan günlük, başka edebî türlerin doğmasına aracılık edebilmektedir. Ayrıca edebiyatçının dış dünyadan topladığı malzemeyi de unutulmaktan kurtarabilir:

- “ Gün boyunca kişiyi iyiliği ya da kötülüğüyle etkilemiş bir an, bir olay, bir mekân, diyelim açık pencereden kulağa şöyle bir çarpan bir konuşmanın bellekte uyandırdığı çağrışımlar, yazarın o anda kayda geçirmezse bir daha aynı renkte, aynı tonda yaşamayacağı malzemeyi oluşturur.
- (...) Sık sık bu tür deneyimlerden geçen yazarlar, ister istemez günlük tutmaya yönelirler.” (Uyar, 2018b: 237-238).

Edebiyatçıların günlüklerinde, yazılanların okunacağı düşüncesine rastlamak mümkündür. Bu sebeple günlük, yazarın sanat anlayışını ve kendisini okura sunma

aracı da olabilmektedir. Bir anlamda günlük, sanatçının poetikasını oluşturabilmektedir (Ak, 2015: 247). Öte yandan pek çok edebiyatçının, günlüğünde edebî kişiliğinden farklı bir imajla görüldüğünü ifade etmek gerekir. Ahmet Hamdi Tanpınar ve Oğuz Atay bu durumun bariz örneklerindedir. Ahmet Sezikli, günlük yazarının bu konuda okuyucuya iletmek istediği mesajı şu şekilde değerlendirmiştir:

“ Sanki yarın ölünce ‘aslında ben böyle biriydim ama şartlar ve insanlar beni görmezden geldi, ben ise çare olarak günlük yazmaya karar verdim ve yazdım. Sen de yıllar sonra okumaktasın bu günlüğü, inanıyorum ki günlüğü okuduktan sonrabana ve kitaplarıma olan tavrın sevmek veya sevmemek denklemini üzerinde değiştirecektir.” (Sezikli, 2015: 254).

Yukarıda saydıklarımız, günlük gibi bir yazı türü söz konusu olduğunda ancak belli başlı sebepler olabilir. Günlük, bunlardan başka hastalığın seyrini tutmak, hapisane günlerini yazmak, dış dünyaya ait gelişmeleri kaydetmek gibi birçok sebepten tutulabilir. Hatta günlük yazarı, günlük tutmasının sebebini belli bir noktaya kadar kendisi de bilemeyebilir.

1.6. Günlük Çeşitleri

Günlükler farklı bakış açılarına göre birçok çeşide ayrılabilir. Özellikle içerik bakımından “özel günlükler”den, “edebî günlükler”den, “toplumsal ve siyasi günlükler”den, “gezi günlükleri”nden bahsetmek mümkündür. Ancak bu şekilde günlükleri tasnif edebilmek imkansızdır. Çünkü günlükte yer alabilecek konuların bir sınırı yoktur. Şekil bakımından da yazarına istediği özgürlüğü sunan günlüğü, bu bakımdan da tasnif edemeyiz.

Günlükler genel anlamda içe dönük ve dışa dönük olarak ikiye ayrılabilir. Çoğu günlükte bu iki özellik bir arada bulunur.

1.6.1. İçe Dönük Günlükler

Bu tür günlüklerde yazarın kişisel dünyası ön plandadır. Dış dünyada olup bitenlerden çok, günlük yazarının bazen dış dünyadan hareketle bazense ondan uzak şekilde kendi içine eğildiği günlükler bu sınıfa girer.

Fransızların “journal intime” olarak adlandırdıkları bu tip günlüklere bizde “özel günlük”, “doğru günlük”, “mahrem günlük” gibi adlar verilmiştir. 1962’de yayımlanan *Türk Dili Günlük Özel Sayısı*’nda günlükler “doğru ve yarı-doğru” olarak sınıflandırılmıştır. Doğru günlükler, okur göz önünde tutulmadan, bir gün okunması ihtimalinden günlük yazarının etkilenmediği katkısız günlükler olarak tanımlanmıştır.

Yarı-doğru günlükler ise “yazdıklarının okunacağını bilen yazarların kendilerini içtenliğe zorlaması sonunda ortaya çıkar. Bunlar ancak söylenmesinde sakınca olmayan Şeyleri, bir de istediklerini söylerler.” (Türk Dili, 1962: 429).

Derginin aynı sayısında günlük yazarları ruhbilimciler ve fıkracılar olarak ikiye ayrılmıştır:

“ Günlük yazarları tabiatlarına göre iki blkte toplanabilirler: ruhbilimciler, fıkracılar. Fıkracılar alay ve soğukkanlılıkla anlatırlar anlatacaklarını ve her konuya, her olaya el atarlar. Bu türlü günlükler **anılar**’a çok yaklaşırlar (...) Bir ağın kıvıltıları, davranışları, dünya görüşü en iyi bu günlüklerden anlaşılır.

(...) Ruhbilimciler ise gözlerini dış olaylara değil, kendi üzerlerine çevirmişlerdir (...) Bu gibi günlüklere özel günlük (Journal intime) adı da verilir.” (Türk Dili, 1962: 428).

Türk Dili dergisinde bu Şekilde adlandırılıp tasnif edilmeye çalışılan günlüklerin; “güvenilir, yarı yarıya güvenilir ve güvenilmez günlükler” olarak da sınıflandırıldığı görülür. Bunlardan güvenilmez günlükler “doğrudan doğruya geleceğin okuyucusu göz önünde bulundurulduğundan, verilen bilgilerde ve anlatılan olaylarda gerçeklik payı ya çok azdır veya hemen hemen hiç yoktur.” Şeklinde açıklanmıştır (Uçman, 2015: 48).

Günlüklerin ie dnklğu hususunda bir diğer adlandırma ve sınıflandırma çabası da “mahrem ve mahrem olmayan günlükler” Şeklinde tezahür etmiştir.

Doğruluk, güvenilirlik ve mahremlik üzerinden yapılan bu sınıflandırmalar beraberinde soru işaretleri getirmektedir. Öncelikle günlük yazarının yazdıklarının ne ölçüde doğruyu yansıttığını, güvenilir olabileceğini ve mahremini ne ölçüde kaleme aldığını/alabileceğini tespit etmek mümkün değildir. Çünkü, yazarın sırf kendi için yazdığı gnlgnde bile “muhayyel okuyucu”dan, (Satar, 2014b: 127) dolayısıyla “otosansür”den bahsedilebilir. Tam tersi Şekilde yazar, gnlgnn okunacağını bilse bile mahremini anlatmaktan ekinmeyebilir. Dolayısıyla bunları doğruluk, güvenilirlik veya mahremlik üzerinden tasnif etmek mümkün değildir. Bu tip günlükleri içeriklerine göre sınıflandırmak ve daha kapsayıcı Şekilde “ie dönük günlükler” olarak adlandırmak doğru olacaktır.

İe dönük günlüklerde yazar, belli bir ölçüye kadar da olsa daha doğal ve samimi Şekilde okuyucunun karşısına çıktığı için bu tip günlükler daha çok ilgi çeker. İe dönük günlüklerde yazar, çoğu zaman başka bir türlü ifade edemeyeceği duygu ve

düşüncelerini içten bir şekilde dile getirir. “(...) *Özel günlüklerde kişi, çıplaktır ve kitle/yığın çıplak olana ilgi gösterir.*” (Doğan, 2015: 34).

Günlüğün doğası gereği belli bir noktada içe dönüklük özelliği kazanacağını savunan görüşler de vardır:

“ İster edebî türde ister sosyal, siyasal hatta herhangi bir kaygıdan azade bir içeriğe sahip olsun bütün günlükler en genel anlamda iki şeyi yansıtırlar: Yazarının iç dünyası ve onun çevresinde dönüp duran dünyaya ait göstergeler toplamının ondaki karşılıkları. Son aşamada bu ikisi, tek bir noktada birleşmektedir: Günlük, yazarının iç dünyasının aynasıdır. Ancak nasıl bir ayna? Birinden ötekine değişen yazar profilinin bazen iç bükey, bazen dış bükey, bazen olduğundan çok daha mikro bazen çok daha makro, bazen olduğu gibi bazense belki hatta bilinçli bir perspektif bozukluğunun/optik yanılgısının kelimelere aksetmiş hâli...” (Emre, 2015: 444).

Her türlü konuda yazarın duygu ve düşüncesini ihtiva ettiği için içe dönüklük türün doğasında yer alan bir özelliktir. Dış dünyaya ait gelişmelerin nesnel bir şekilde kayda geçirildiği günlükleri bir tarafa bırakırsak dışa dönük konular da yazarın duygu ve düşünce dünyasından geçmektedir.

1.6.2. Dışa Dönük Günlükler

Dış dünyaya ait konuların yer aldığı günlüklerdir. Bunlar genellikle okunmak için yazılmıştır. Dışa dönük günlüklerin sıklıkla kısa süre sonra yayımlandığı görülmüştür. Yazarın toplumsal, siyasi, edebî vb. olaylar hakkındaki düşünceleri, seyahat notları bu sınıfa girmektedir. Dışa dönük günlüklerin çoğu okunması için yazılmış, kamuya açık günlüklerdir. Bu sebeple denemenin özelliklerini yansıtır (Doğan, 2015: 35). Dışa dönük günlüklerin yayımlanmak için yazılanları içtenlikten uzaklaşır, konu ön plana çıkar ve okur göz önüne alınır.

“ (...) Birkaç günlük, bilemediniz bir haftalık izlenimlerini yazıp neredeyse ‘sıcağı sıcağına’ dergilerde ‘günlük’ diye yayımlayan arkadaşları pek anlayamıyorum, bana bu başlık altında yazılanlar ‘günlük’ün o gizemli ve içten havasından yoksun gibi görünüyor. Neden saklayayım, hatta biraz da kuru, hatta yapay... Yazdıklarına bir diyeceğim yok, acaba bunlar için başka bir başlık bulunamaz mı?” (İnanç, 2004: 274).

Gezi günlükleri de genel olarak dışa dönük günlükler sınıfına girmektedir. Bu tip günlüklerde yazar gittiği yerlerin özelliklerini, kendinde bıraktığı intibaları kaleme alır. Öte yandan bir mekân, günlük yazarının iç dünyasına bir yolculuk yapmasına da aracılık edebilir. Bu bakımdan daha önce de belirttiğimiz gibi günlüklerde yer alan her konu, yazarın iç dünyasına dönebilir. Gezi günlüklerinin kendine mahsus zorlukları vardır. Sürekli hareket hâlinde olunması, yorgunluk, seyahat sırasında karşılaşılan zorluklar düzgün ve düzenli günlük tutulmasını zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte

yazarın hayatının “yolda geçen ve sürekli değişen akışıyla günlüğün dinamizmi birbirine ne kadar da yakındır.” (Kahraman, 2015: 62).

Dışa dönük tarafı daha ağır basan günlük çeşitlerinden biri de edebî günlüklerdir. Bunlar, yazarın edebî değerlendirmelerini kaleme aldığı, kendi sanatı hakkında bilgiler verdiği günlüklerdir. Bu bakımdan edebî günlükler edebiyatçıların poetikalarını içerir ve okurun ilgisini çeker. Ancak edebî günlüklerde tek amaç edebiyat değildir. Edebî günlüklerden “yazarın sanatı, hayatı, özel hayatı, poetikası, okuma notları, yazma notları, insani ilişkileri, edebî ilişkileri gibi pek çok bilgiye ulaşmak mümkündür.” (Tosun, 2015: 18). Edebî günlükler, bir eserin nasıl bir hâletiruhiye içinde yazıldığını da gösterebilir. Bu açıdan edebî günlüklerde içe dönüklük özellikleri öne çıkabilir.

Günlük, içeriğini dış dünyadan alsa bile yazarın duygu ve düşüncelerini yansıtır. Bu bakımdan içe dönüklük türün doğasından gelmektedir. Ancak dışa dönük unsurların ağır bastığı günlükler de mevcuttur. Çoğu zaman bu iki özellik bir arada bulunur.

1.7. Günlüğü Etkileyen Unsurlar

Günlük, insana içinden geçenleri rahatça yazabileceği bir alan sunsa da bunun ne ölçüde gerçekleşebileceği bazı etkenlere bağlıdır. Yazar, bu unsurları göz ardı edebildiği ölçüde günlüğü samimiyet, güvenilirlik, doğruluk kazanır. Günlüğü etkileyen bu unsurlar “kaygı” ve “sansür”dür. Bu unsurlardan sıyrılmış günlüklerden söz etmek mümkün olsa da çoğu günlük bu etkenler altında yazılmıştır. Ancak bir günlüğün bu unsurlardan ne ölçüde etkilendiğini tespit etmek mümkün değildir. Bu etkiyi günlük yazarının kendisi de ancak belli ölçüde bilebilir. Bu etki altında günlüğüne yazacaklarını seçen bir yazar, bu seçimleri özgür iradesi ile yaptığını düşünebilir. Biz çalışmamızda bu unsurların günlükleri ne şekilde etkileyebileceğini göstermek istedik.

1.7.1. Kaygı

Bir günlüğe yazılacakları etkileme ihtimali en yüksek unsur kaygıdır. Yazar, yayımlamak niyetinde olsun olmasın kayda geçirdiği bu günlüklerin okunması hâlinde olabileceklerden kaygı duyabilir.

“ Günlük tutulan defter kırk sandık içinde saklanmış olsa bile günün birinde o defterin başkaları tarafından görülebileceği ihtimali her hâlükârda söz konusudur. Böyle olunca insanın kendine karşı bile salt içten davranması ne ölçüde geçerli

olabilir? Sanırım günlük tutanları rahatsız eden bir ukde olmalı bu soru. En azından bazıları için...” (Özdenören, 2015: 7-8).

Kaygıdan uzak bir günlüğün kaleme alınabilmesi oldukça zordur. Yazar, bilinçli veya bilinçsiz bazı çekinceler taşıyabilir. Bu kaygılar yalnız okunmakla ilgili değildir. Günlük tutan, yazdıklarından ötürü yargılanmaktan da kaygı duyabilir. Bu yargılama mahkeme, toplum ya da camia tarafından gerçekleştirilebilir. Bu durum hâliyle günlüğe yazılacakları etkileyecektir. Örneğin Memet Fuat, 1962’de yayımlanan *Türk Dili Günlük Özel Sayısı*’nda günlük yazarların edebiyat camiası tarafından küçük görüldüklerini, bu dönemin günlük yazarlarının küçümsendiğini dile getirmiştir (Memet Fuat, 1962: 434).

Günlük yazarı, farkına vardığı kaygılardan sıyrılmayı başarsa bile bilinçsiz bir kaygı duyabilir. İnsan, yaşadıklarını -sıcağı sıcağına anlatırken bile- görmek istediği gibi görebilir. Bu durum hâliyle günlüğü etkiler.

“ Bence asıl mesele, yalnız kendisi için günlüğünü tutan yazarın, içinde olup biten her şeyi kendisine söyleyip söyleyemeyeceği noktasıdır. İnsanın, şuuruna sızan bazı düşünceler, bazı duygular üzerinde durmak istemediği, onları uzaklaştırmaya çalıştığı olağan bir hâldir. Sonra, insanın kendisini daima olduğu gibi değil de olmak istediği gibi gördüğü de psikolojinin belirttiği bir gerçektir.” (Yetkin, 1962: 432).

Türk edebiyatının önemli günlük yazarlarından Salâh Birsell, günlüklerine yazdıklarından ötürü kaygı duyduğunu ifade etmiştir. Birsell, günlüklerini yayımlayacağını içten içe bildiği için doğrulara bağlı kalmakta zorlanmıştır (Birsell, 1982: 129). Yayımlanacak günlüklerde bu kaygı hâliyle daha fazladır. Yazdıklarının okunacağını bilen yazar, sadece okunmasında sakınca görmediği konuları yazacaktır:

“ Günlüğümü yayınlamamaya, hiç değilse ölmeden önce böyle bir şey yapmamaya (öldükten sonra da bunu kim yapar?) kesin karar vermeliyim. Yayınlayacağımı düşündükçe söyleyeceklerimi gönlüme göre söyleyemiyorum. Korkuyorum dostlarımı kırmaktan. Onlar da çok çabuk kırılıyorlar. Gerçi kendi bencilliğimi, güçsüzlüğümü, kendi zırtapoçluğumu ortaya koysam, buna kimse ses çıkarmaz, dahası, sevinir ama bunu da yapamıyorum. Kendimi başkalarının gözünde küçük düşürme yürekliliğini de gösteremiyorum. Bu da ayrı bir güç istiyor.” (Birsell, 1982: 172-173).

Kaygı, bir günlüğe yazılanların henüz yazılırken yahut yazıldıktan sonra seçilmesine veya değiştirilmesine neden olabilir. Bu durum günlüğün doğruluğunu ve güvenilirliğini etkileyecektir. Günlük tutanın ne ölçüde kaygı duyduğunu tespit etmek ise mümkün değildir.

1.7.2. Sansür

Yazarın, günlüğünü kaleme alırken duyduğu kaygıların bir sonucu olarak günlüğü etkileyen bir başka unsur, sansür ortaya çıkabilir. Günlük yazarı, kendisiyle ilgili başkalarının bilmesini istemediği konulara otosansür uygulayabilir. Otosansür, okunması için yazılan günlüklerde kendini daha çok belli eder. Öte yandan günlük yazarının kendisi için kaleme aldığı yazılar, daha sonra yayınevi veya varisleri tarafından sansüre uğrayabilir.

Türk edebiyatının önemli günlük yazarlarından Oktay Akbal, elimizdeki hiçbir günlüğün aslında gerçek günlük olmadığını söyler:

“ Kimse, hiç kimse gerçek güncesini yayımlayamaz, hatta yazamaz. Her duygu, her düşünce elle tutulur biçimler kazanmaz kafamızda. Duyulur duyulmaz bir şeydir o. Çoğu kez kendi içimizden geçenlerden kendimiz bile ürkeriz.” (Akbal, 1979: 284).

Günlük konusunda otosansür yazar için de okur için de baştan kabul edilmesi gereken bir durumdur. Bunun yaşananlara veya mahremiyete saygı olduğu da düşünülebilir (Şirin, 2015: 25). Ancak günlüğe dışarıdan uygulanacak bir sansür, yazarın günlüğüne doğrudan, fiziki bir müdahaledir. Bu da günlüğün doğruluğunu ve güvenilirliğini olumsuz anlamda etkileyecektir.

1.8. Günlük ve Sosyal Medya

Günlüğü kesin çizgilerle bir çerçeveye oturtmak türün doğası gereği oldukça zor olsa da günlüğün bugünkü konumunu ve uzantılarını göstermekte fayda vardır. Bu bakımdan bu bölümde son olarak günlüğün sosyal medya ile ilişkisine bakılacaktır.

Günlüğün son derece esnek yapısını sürekli değişen sosyal medya üzerinden incelemek oldukça zordur. Bizim buradaki amacımız günlüğün sosyal medyada dönüştüğü yapısına işaret etmektir.

Günlük, her ne kadar Türk edebiyatının hiçbir döneminde en revaçta tür olmasa da sosyal medyanın hayatımıza girmesiyle farklı bir mecrada farklı bir yapıyla en revaçta tür olmuştur. İnsanlar yaşadıklarını, hissettiklerini, düşündüklerini hemen o anda çeşitli şekillerde sosyal medyaya yazmaktadır. Zaman zaman görsellerle desteklenen bu yazılar, sosyal medyadaki devinim sebebiyle “anlık”lara da dönüşebilmektedir. Öte yandan günlükler, internet ortamında “blog” şeklinde de tutulabilmektedir. Günlükten farklı olarak anlıklarda yaşanan an, yaşandıktan çok kısa süre sonra yazıya dökülmektedir. Bu bakımdan sosyal medyadaki anlıklarda

“*birdenbirelik*” söz konusudur (Demirci Beyza Nur, 2015: 83-84). Günlük sıcağı sıcağına yazılsa da anlıklar henüz yaşanırken veya yaşanmışlığın etkisi devam ederken yazılabilmektedir. Sosyal medyada günlük daha canlı ve aktüeldir. “*Kuşkusuz bütün bunları edebî günlük olarak nitelemek zor. Ama yazar günlüklerinin de buradan yayımlanması mümkün ve kimi yazarlar da günlüklerini burada yayımlamakta. Bu paylaşımların günlüklerden en önemli farkı günlüklerin yüzü içe dönükken, sosyal paylaşım sitelerindeki paylaşımların daha çok dışa dönük ve piyasa/dış dünya/kamu hesaba katılarak oluşuyor olması.*” (Tosun, 2015: 19). Bu noktada kişinin sosyal medya üzerinde kullanacağı çeşitli takma adlarla içe dönük konuların sosyal medyada, basılı günlüklerde rastlanmayacak derecede yer alabileceğini belirtmekte fayda vardır.

Sosyal medyanın günlüğü ne şekilde etkileyeceğini bugünden kestirmek zor olsa da gerek anlıklarla gerek “blog”larla sosyal medyadaki günlüğün bir süre daha revaçta olacağı aşikârdır.

2. GÜNLÜKLERİN İNCELENMESİ

2.1. Edebiyatçıların Günlükleri Hakkında Genel Bilgiler

Bu başlık altında edebiyatçıların günlükleri hakkında genel bilgiler verilmiştir. Bazı yazarların birden fazla günlüğünün olması sebebiyle eserler değil, yazarlar esas alınmıştır. Türün Türk edebiyatındaki gelişimini gösterebilmek için günlüklerin ilk baskı yıllarına göre bir sıra izlenmiştir.

2.1.1. Direktör Âli Bey

Seyahat Journali, Âli Bey’in 1884-1888 yılları arasında İstanbul’dan Bağdat’a ve Hindistan’a uzanan seyahatini anlattığı eseridir. Yazar, eserinin başında bu journalin yalnız gördüklerinden ibaret olduğunu belirtmiştir. Yazarın bu seyahati Duyun-u Umumiye müfettişliği sebebiyle gerçekleşmiştir. Eserdeki metinlerin çoğunda tarih vardır. Âli Bey hayatta iken basılan eserde yazarın zaman zaman ilerleyen sayfalar hakkında bilgi vermesi seyahati sırasında tuttuğu notları basılmadan evvel gözden geçirdiğini göstermektedir. Eser, ilk kez 1896’da Mustafa Rauf Matbaasında basılmıştır.

Seyahat Journali Türk edebiyatında Batılı manada ilk günlük olmasının yanı sıra 19. yüzyılın sonunda İstanbul’dan Hindistan’a uzanan bir coğrafya hakkında detaylı sayılabilecek bilgiler vermesi bakımından da önemlidir. Eserin bazı

bölümlerinde yazarın korktuğu, kızdığı, sevindiği olaylara şahit olsak da *Seyahat Journali*, daha çok dışa dönük bir günlüktür. Yazar bu eseri, görevi icabı gittiği yerlerle ilgili notlarını başkalarının da okuması için kaleme almıştır. Zira günlük, çoğu zaman bu yerler hakkında coğrafi ve kültürel bilgiler veren öğretici bir kitap mahiyetindedir.

2.1.2. Ahmet Refik Altınay

Kafkas Yollarında, Ahmet Refik'in (Altınay) 17 Nisan - 20 Mayıs 1918 tarihleri arasında 1915'teki Ermeni meselesini yerinde incelemek amacıyla yaptığı gezinin notlarıdır. O dönemin olaylarını incelemek için oluşturulmuş tarafsız bir heyetle Trabzon, Gümüşhane, Erzincan, Erzurum, Kars, Ardahan ve Batum illerini gezmiştir. Bu gezisi sırasında gördüklerini de tarih atarak sıcağı sıcağına defterine kaydetmiştir. Bu günlük ilk olarak 1919'da Matbaa-i Orhaniye'de basılmıştır. Tamamen dışa dönük bir günlüktür.

Ahmet Refik Bey, Anadolu'da sefaleti, zulmü ve açlığı gözlemlemiştir. Her biri ayrı bir güzelliğe sahip bu yerler Rusların göz yumması ile Ermenilerin ve Rumların zulmü altında perişan olmuştur. Yazar, gördüklerini günlüğüne geçirirken bölgedeki halktan da aktarmalar yapmıştır. Gittiği yörenin türkülerini, gelenek ve göreneklerini defterine kaydetmiştir.

Yazarın günlüklerinde göze çarpan bir husus da Rusların yeri geldikçe övülmesidir. Her ne kadar iki devlet savaş hâlinde olsa da Ahmet Refik Bey, Rusların mühendisliklerini, sanata, tarihe ve edebiyata verdikleri önemi takdirle anlatmıştır.

Yazar, günlüğünü belli bir prensip çerçevesinde oluşturur. Önce gidilen yer tasvir edilir. Ardından bölgenin tarihi hakkında bazı bilgiler verilip tarihî yapılar anlatılır. O bölgede yaşayan insanlar hakkında bilgiler verilir. Ahmet Refik Bey, daha sonra savaşın izlerine dair notlarını günlüğüne geçirir.

2.1.3. Ali Canip Yöntem

Ali Canip Yöntem'in günlükleri "*Ömer Seyfeddin Hayatı-Eserleri*" adlı kitabının içinde "Ömer'in Ölüm Hastalığına Dair Notlarım" başlığı ile yer almaktadır. Bu notlar 23 Şubat 1920'den başlayarak Ömer Seyfettin'in vefat ettiği 6 Mart 1920'de sona eren hastalık günlükleridir. Bu günlüklerde Ömer Seyfettin'in kişiliği, onu ölüme götüren hastalığı, tedavi süreci ve vefatıyla ilgili birçok bilgi mevcuttur. Ali Canip

Yöntem ölene kadar arkadaşının yanında olmuştur. Eser, Ömer Seyfettin'in hastalığı ve ölümü ile ilgili bazı bilgilerin yanlışlığını göstermesi bakımından önemlidir.

2.1.4. Salâh Birsal

Salâh Birsal'in günlükleri 1949 yılında başlamaktadır. Günlerin arasında boşluklar vardır ve bu günlükler yazıldığı dönemde yayımlanmıştır. Bunlar dışa dönük günlüklerdir.

Suut Kemal Yetkin, Birsal'in günlüklerindeki boşlukların, yazarın günlüklerinde yaptığı bir seçmenin sonucu olabileceğini ifade eder (Yetkin, 1962: 433).

1955'te yayımlanan *Günlük*, edebiyatı ön plana almıştır. Yazar, bu eserinde çoğunlukla edebî meselelerden, şiirden, şairden, sanattan bahsetmiştir. Günlüklerde Birsal'in kişisel hayatı görünmemektedir. On altı yıl aradan sonra yeniden günlük tutmaya başladığında ise günlüğünün merkezine kendini koymak istemiştir. *Kuşları Örtünmek* bu düşünceyle başlamaktadır:

“ 16 yıl aradan sonra yeniden günlüğüme dönüyorum.
 Bu kez, günlüğümün tam ortasına kendimi oturtacağım.
 Diyeceğim, Frenklerin 'Journal Intime' adını verdikleri özel bir günlük yazmak düşüncesindeyim.
 1949-1956 yıllarında tuttuğum günlük daha çok bir edebiyat günlüğüydü.
 Edebiyat önde gidiyor, ben arkadan geliyordum.
 Bu kez tersi olacak.
 Edebiyat arkadan gelecek.
 Bunda ne denli başarılı olacağımı bugünden kestiremem.
 Daha şimdiden içimde öyle bir kıpırtı var ki bana kitaplardan yakamı kurtaramayacağımı esinliyor.
 Ama dileğim, gönlümün gizli gülünü okurlarımın önüne fırlatıvermektir.
 Haydi yallah!” (Birsal, 1982: 113).

Salâh Birsal, günlüğünün merkezinde olma düşüncesini belli bir süre gerçekleştirir. 1972 yılının günlüklerinde sık sık o gün yaşadığı olaylara, yiyip içtiklerine, hastalıklarına rastlanmaktadır. Ancak bunlar “journal intime” olarak nitelendirilemez.

Yazar, her ne kadar 1972'den itibaren özel bir günlük tutmak istediğini söylese de her şeyi günlüğüne açıkça yazamamıştır. Birkaç defa günlüğünü yayımlamamaya karar verse de kendine de itiraf edeceği üzere ilk günlüğünde olduğu gibi bunları da yayımlanması için yazmıştır (Birsal, 1982: 237). 1975'in sonunda bu durumu açıkça ifade etmiştir:

“ Ey okur bu günlüğü okurken bil ki -bu günlüğü kendim için değil, senin için yazdığımı artık iyice açıklamalıyım- her şeyi anlatmak isteyen bir yazar bile her şeyi anlatamaz. Üstelik, akla düşen her şey de doğru değildir.” (Birsal, 1982: 291).

Ferit Edgü Ada Yayınları'nı kurduktan sonra Salâh Birsal'ın günlüklerini hemen basmak istemiştir. Edgü bu düşüncesini 1975'te Birsal'e söylediğinde yazar, bu teklifi kabul etmiştir. Yazarın ilk iki kitabında günlükle mizah kesişmiştir. Özellikle dille ilgili konularda mizah kendini daha çok hissettirmektedir (Karlıdağ, 327-328).

Salâh Birsal, 1976'da yazdığı *Fantoma Geliyor* adlı denemesinin henüz istediği kıvama gelmeden yayımlanması sebebiyle A. Sülüklüpaşalar takma adını kullanmıştır. Kullandığı tek takma ad budur (Birsal, 1986: 150).

1980'den itibaren *Yaşlılık Günlüğü*'nü kaleme almaya başlayan yazar, kendini gözlemlemek istese de bu eser tamamen edebiyata, sanata ve sanatçıya dönüktür. Kitapta çoğunlukla Batı edebiyatına dair yazılar, Osmanlı tarihine ait meseleler ele alınmıştır. Bunlar, günlükten ziyade denemeye yaklaşan yazılardır. Yazar, bu durumu “*Bir yerde her şey denemeye dönüşüyor.*” şeklinde ifade etmiştir (Birsal, 1986: 90). Birsal'in bu günlüğü 1984'ten itibaren *Düşün* dergisinde yayımlanmıştır. Yazarın günlükleri o gün yaşadığı bir olayla, karşılaştığı bir durumla veya bir hisle başlar. Bu durumun akabinde benzer bir olayı, durumu ya da hissi yaşamış kimselerden, buna benzer bir vaziyeti anlatan yazılardan hareketle devam ettirdiği yazılar, denemeye dönüşür. Yazar *Yaşlılık Günlüğü*'nde dile getirdiği bu durumu *Aynalar Günlüğü*'nde de “*Bu günlüğe yazdıklarım da hep denemeye kaçıyor.*” şeklinde ifade etmiştir (Birsal, 1988: 31). Birsal, *Yaşlılık Günlüğü*'yle 1986'da Sedat Simavi Edebiyat Ödülü'nü almıştır.

1986'da Salâh Birsal *Aynalar Günlüğü*'nü yazmaya başlamıştır. Bu eserde de çoğunlukla Batı edebiyatına, şairlere, şiire dair düşünceler, eleştiriler, alıntılar karşımıza çıkmaktadır.

1989'dan itibaren her şeyde yaşlılığın getirdiği bir sessizliği bulan yazar, bu yılın günlüklerine *Bay Sessizlik* adını vermiştir. Bu yılın günlüklerinde Batı edebiyatına dair yazılar ağırlıktadır. *Bay Sessizlik*'le beraber Birsal'in günlükleri hemen hemen tümüyle denemeye dönüşmüştür. Yazarın günlükleri bu noktadan itibaren tamamen dışa dönüktür. Hatta kimi zaman okura hitap sözleriyle başlamıştır (Birsal, 1990: 129).

Salâh Birsal 1990'da tuttuğu günlüklerine *Nezleli Karga* adını vermiştir. Bu ad, evinin penceresinden sık sık gözlemediği kargaların da etkisiyle ortaya çıkmıştır. Bu kitapta da edebî konular ağırlıkta olmakla beraber yazar, günlük meselelere, politikaya karşı tutumuna, hayata ve ölüme bakış açısına da yer vermiştir.

Birsal, 1991'den itibaren *Yalnızlığın Fırınlanmış Kokusu*'nu tutmaya başlamıştır. 22 Şubat 1991'de son denemesini yazdığını belirten Birsal, zamanını tamamen günlüklerine ayıracağını bildirmiştir (Birsal, 1992: 14). Buna karşılık 30 Mayıs 1992'de yeni bir denemeyi (Dimağı Kokulu Kafalar) bitirdiğinin haberini vermiştir (Birsal, 1996: 55). *Yalnızlığın Fırınlanmış Kokusu*'ndaki günlükler de tamamen edebiyat üzerinedir. Çoğu da öncekiler gibi günlükten ziyade denemeye yaklaşmaktadır.

1992'den itibaren *Yanlış Parmak*'ı kaleme alan Birsal, burada da önceki kitaplarındaki tutumunu sürdürmüştür. Günlüğünde ele aldığı edebî konuları zaman zaman ertesi gün devam ettirmiştir. Yazar, *Yanlış Parmak*'ta sık sık yazarların ve şairlerin bir konu hakkındaki düşüncelerinden hareketle o günkü konusunu bulmuştur.

1993 ve 1994 yıllarının günlüğü, *Papağanname*, Salâh Birsal'in bu türdeki son eseridir. Eser genel olarak önceki yılların günlükleri ile benzer konuları içermekle beraber yazarın kimi zaman yaşlılıktan, ölümden, okur mektuplarından söz açtığı da görölmektedir.

2.1.5. Vecihe Ekrem Şerif Egeli

Bir Yaman Vardı, Vecihe ve Ekrem Şerif Egeli'nin 30 Kasım 1952'de trafik kazasında ölen oğulları Yaman için yazılmış bir günlüktür. Eser, 20 Ağustos-12 Ekim 1955 tarihleri arasında İtalya, İsviçre seyahatinde kaleme alınmıştır. Vecihe Hanım günlüğünü oğluna hitap ederek tutmuştur. Bu günlük daha sonra Halide Edip, Yakup Kadri, Ahmet Hamdi Tanpınar, Vâlâ Nureddin, Burhan Toprak gibi isimlerin değerlendirilmesine sunulmuş ve basılmıştır. Eserin başında ön sözleri bulunan isimlerden Halide Edip, Vecihe Hanım'ın üslubunu övmüş, bu günlükte tabiatın "yumuşak bir realizm" ile çizildiğini ifade etmiştir (Egeli, 1956: 10). Yakup Kadri ise o zamana kadar gördüğü ve okuduğu sanat eserlerinin pek azının kendisini bu kadar duygulandırdığını yazarak eseri "edebiyatın çok üstünde bir insanî hâdise" olarak değerlendirmiştir (Egeli, 1956: 14). *Bir Yaman Vardı*, edebî kıymeti bir yana

bırakılırsa oğlunu kaybettikten sonra Allah'a inancını yitiren bir annenin tahassüslerini içeren bütünüyle içe dönük bir günlüktür.

2.1.6. Nigâr Hanım (Nigâr Binti Osman)

Nigâr Hanım, 1848'deki Macar İhtilali'nde Macaristan'dan kaçarak Osmanlıya iltica eden subay Osman Paşa ile Emine Rıfatî Hanım'ın kızıdır. İyi eğitim görmüştür. Ölen kardeşine yazdığı bir mersiye ile şiir dünyasına girmiştir. Henüz on dört yaşında iken evlendirilmiş, evliliğinde mutlu olamamıştır. Günlüklerinin bir kısmından ibaret *Hayatımın Hikâyesi* de İhsan Bey ile iki defa mutluluğa ermeyi deneyip ikisi de boşanmayla sonuçlanan kederli hayatının eseridir. Boşandıktan sonra bir yıl arayla önce annesini ardından da babasını kaybetmiştir. Ancak bu noktada şunu belirtmek gerekir ki *Hayatımın Hikâyesi*, şairin yirmi defterlik günlüklerinin oğulları tarafından seçilen numunelerinden ibarettir. Aşiyân Müzesinde bu defterlerden on üç tanesi mevcuttur. Biz tezimizin çerçevesini basılmış günlüklerle çizdiğimiz için *Hayatımın Hikâyesi*'ni esas aldık. Nigâr Hanım'ın günlüklerinin tamamını kapsayan bir çalışma ilk olarak 1998'de Nazan Bekiroğlu tarafından yapılmıştır. Bekiroğlu'nun belirttiğine göre bu defterlerin bir kısmı Nigâr Hanım'ın oğulları tarafından imha edilmiştir (Bekiroğlu, 2011: 21). Nigâr Hanım, *Hayatımın Hikâyesi*'nde kocasının sefahat âlemlerine, sorumsuzluğuna uzun süre dayanmış, nihayet boşanmış ve bu evliliğinden dünyaya gelen üç oğlunu Mekteb-i Sultânîde okutmak, onlara iyi bir eğitim vermek arzusunda bir kadın portresi çizmektedir. Bu hayatın içinde onu mutlu eden şeyler ise dönemin sanat çevresi içinde bulunmak, devlet erkânı tarafından taltif edilmek, beden ve ruh sağlığına iyi geldiği için seyahat etmektir. Bu günlerini de defterine yazmadan yapamayacağını sık sık dile getirmiştir.

Nigâr Hanım, tifüs sonucu 1 Nisan 1918'de vefat etmiştir. Hastaneye kaldırıldığı 19 Mart akşamına kadar günlük tutmaya devam etmiştir. Nigâr Hanım "Alnımın Yazısı" adını verdiği defterlerini ölümünden elli yıl sonra açılmak kaydıyla Aşiyân Müzesine bağışlamıştır.

Nigâr Hanım, Batılı olmak yolunda Türk edebiyatının önde gelen isimlerinden biridir. Onun şahsiyetini de günlüklerini de özel kılan budur. "*Şurası muhakkak ki Nigâr Hanım, bizde Batı tarzında ilk günlüklerden birinin altına imza atmasıyla da*

değişen zihniyetin öncülerindedir.” (Eroğlu, 2015: 141) Nazan Bekiroğlu, Nigâr Hanım’ın Türk edebiyatındaki önemini şu şekilde vurgulamıştır:

“ Kadın ediplerin az olduğu, olanların da erkek adları arkasına gizlendiği bir dönemde Nigâr Hanım, gerçek kimliğini saklamadan duygularını samimiyetle ifade ettiği Avrupaî tarzda eserler vermesi, şiirlerinin yabancı dillere çevrilmesi, Avrupa basınında tanınması, çeşitli yabancı dilleri bilmesi, uzun yıllar salonunda seçkin bir sanatkâr zümresini ağırlaması, sosyal yaşantısı bakımından farklı ve yeni bir imaj oluşturmasıyla modernleşme sürecinin ‘öncü’ Türk kadınları arasında yer alır.” (<https://islamansiklopedisi.org.tr/Nigâr-hanim>, 24.12.2019’da erişildi).

Türk edebiyatında Batılı manada ilk günlük *Seyahat Journali* (1896) olsa da bu eser çoğunlukla gidilen yerlerin çeşitli yönlerden anlatılmasından ibarettir. Oysa aynı tarihlerde tutulan *Hayatımın Hikâyesi*, yazarının hislerini ihtiva etmektedir. Üstelik bu günlüğün yazarı bir kadındır. Dönemin şartlarında bir kadının böylesine içe dönük bir günlük tutması son derece sıra dışıdır. Nigâr Hanım’ın günlükleri esas bu bakımdan önemli olmasının yanı sıra 1887-1918 yılları arasında Osmanlıda sanat çevresini, toplumsal ve siyasi değişimleri göstermesi bakımından da önem arz etmektedir.

2.1.7. Nurullah Ataç

Nurullah Ataç’ın 1 Ocak 1953’te başlayan günceleri dışa dönük metinlerdir. Fransız edebiyatını ve Fransızca yayınları yakından takip eden yazar, günlük tutmaya da André Maurois’nın *Carrefour* gazetesinde yayımlanan günlüklerinden özenmiştir. Cemil Sait Barlas *Son Havadis* gazetesini çıkarmaya karar verdiğinde Ataç’tan da yazı istemiştir. Yazarın günlükleri böylece ilk kez *Son Havadis*’te yayımlanmıştır. Ataç, 15 Aralık 1953’ten itibaren günlüklerine başlıklar koymuştur. Bu durum yazarın günlüklerindeki deneme havasına uygun düşmektedir. Ataç’ın günlüklerini farklı kılan da iki tür arasındaki geçişkenliktir (Mert, 2015a: 206). Yazarın günlüklerindeki deneme havası 1956-1957 yıllarında daha da belirginleşmiştir. Bu yılların günlüklerinin çoğunda tarih olmayıp başlık bulunmaktadır.

Nurullah Ataç’ın, günlüklerinde en çok üstünde durduğu konu dildir. “Öz Türkçe”den yana tavrını *Günce*’sinin başından sonuna kadar ortaya koymuş, pek çok eleştirisini de bu konu üzerinden yapmıştır.

Ataç’ın günlükleri ölümünden altı gün önce sona ermektedir. *Günce*, dil devrimi, edebiyat, edebiyatçılar, eğitim, politika, şehirler ve hayata dair pek çok düşünceyi içerir.

2.1.8. Oktay Akbal

Oktay Akbal'ın günlükleri ilk olarak 1968 yılında Varlık Yayınevi tarafından *Günlerde* adıyla basılmıştır. 20 Şubat 1965'ten başlayan bu günlükler 31 Aralık 1966'da sona ermektedir. Yazar 1940-1955 arasında sürekli günlük yazdığını da belirtmiştir (Akbal, 1968: 5). Kitabın baskısının tükenmesinin ardından yazarın günlükleri farklı yayınevlerince *Anılarda Görmek* adıyla basılmıştır. Bu baskılar *Günlerde*'yi de içermektedir. Yazarın diğer günlük kitapları ise *Geçmişin Kuşları*, *Yeryüzü Korkusu* ve *80'lerde Bir Yazar* adlarını taşımaktadır. Bazı kaynaklarda günlük olarak değerlendirilen *Yüzyıldır Umutsuzluk* ise Akbal'ın köşe yazılarından derlediği siyasi içeriğe sahip yazılardan müteşekkildir. Bu sebeple adı geçen eser, tezimizin kapsamına girmemektedir.

1965'ten 1983'e uzanan yıllarda Akbal'ın edebiyata siyasete, topluma dair önemli görüşleri ve tanıklıkları bu günlüklerden okunabilmektedir. Bunlar aynı zamanda hayata, akıp giden zamana, geçmişe, şimdiye ve geleceğe dair yazılardır. Yazarın günlükleri dışa dönük, Akbal'ın kişisel hayatı hakkında neredeyse hiçbir bilgi içermeyen, bizzat yazar tarafından seçilmiş, başlıklar verilmiş ve yayına hazırlanmış günlüklerdir. Bu günlükler kitaplaşmadan önce *Varlık* dergisinde yayımlanmıştır. Yazar, günlükleri hakkında şu açıklamalarda bulunmuştur:

“ Bu gündelik notları kimin için yazıyorum? Yalnız kendim için değil elbet. Dergide yayınladığıma göre biraz da okurlar için... Her düşüncemi yazamıyorum bu yüzden... tutuyorum kendimi (...) Benim bu gündelik notlarım okurlar için. Yayımlanabilecek duygular, izlenimler, düşünceler, anılar... Yayımlanacağını bilerek yazıyorum, kendime saklamak için değil. Yazar kendi için de yazsa er geç yayımlayacaktır yazdıklarını. Onun 'kendi için' yazdıklarında başkaları 'kendilerini' bulurlar. Yazar bu 'bulurlar' umudu ile yazacak, yaşayacak...” (Akbal, 1968: 77-78).

Akbal'ın kendisi için tuttuğu günlükleri de vardır. Ancak bunları yayımlamamıştır. 1940-1948 yılları arasında tuttuğu ilk gençlik defterlerini sakladığını, bunları yayımlamayacağını ve zamanı gelince yok edeceğini bildirmiştir (Akbal, 1989: 249).

2.1.9. Ömer Seyfettin

Ömer Seyfettin'in Balkan Harbi sırasında tuttuğu günlükler, yazarın ölümünden sonra Niyazi Ahmet Banoğlu tarafından bulunmuş ve *Hayat* mecmuasının 12 Ocak 1967 tarihli 3. sayısı ile 23 Mart 1967 tarihli 13. sayıları arasında tefrika edilmiştir. Ömer Seyfettin'in bu *Rûznâme*'si 27 Eylül 1328 (10 Ekim 1912) tarihinden başlayıp

15 Teşrinisani 1329 (28 Kasım 1913) tarihinde Yunanistan'ın Nafelyon (Nafplion-Anabolu) şehrinde sona ermektedir.

Yazar bu günlüklerde Balkan Harbi'ne nasıl uygunsuz şartlar altında girdiğimizi anlatmıştır. Osmanlı ordusu dağınık, düzensiz, irtibatsız ve tedariksiz hâlde savaşa girmiştir.

Savaşın ilerleyen günleri asılsız haberlerle, kimi zaman kaçarak kimi zaman kovalayarak sefalet içinde geçmiştir. Ömer Seyfettin'in bölümü ciddi zayıat verip çekildikten sonra yazar, Yunanlılara esir düşmüştür. Esaretinin ilk zamanları kötü bir muamele görmemiştir. Ardından çeşitli yerlerde hapis kalan yazarın son esaret yeri Nafplion olmuştur. Günlükler, "*Necat isminde bir vapur geldi.*" cümlesiyle sona ermektedir.

2.1.10. Muzaffer Buyrukçu

Muzaffer Buyrukçu'nun ilk günlük kitabı "*Arkası Yarın*" 1976'da basılmıştır. Yazarın günlükleri 17 Şubat 1960'ta başlamaktadır. Bunlar bir çağrışımdan yola çıkıp anılarla birleşen günlüklerdir:

"Yapıtlarım bir zaman birimine girerek orda yakaladığı bir çağrışımdan, ilginç bir sözcükten sergilenen bir davranıştan bir düşünceden yola çıkarak günlüğün yapısını örmeye başlar. Geçmiş unutulmuş bir deneyimin kalıntılarını olayların kimlik değiştirmesinden doğan bir anı'yı kurcalar. Kişisel ve toplumsal sarsıntıların özlerinde canlı kalmayı başarabilmiş durumları irdeler. Şairlerin, öykücülerin, romancıların, öteki kültür ve sanat alanlarında güzellik üreten sanatçıların, zihinlerinden fışkıran üst düzeydeki buluşları, tanımları, yaşamlarından yansıyan görüntüleri, tabloları birbirine kaynaştırır." (Buyrukçu, 1998).

Kronolojik bir sıra izlemeyen bu günlüklerin arasında kimi zaman yıllarca boşluk vardır. Yazılanlar özellikle edebiyat çevrelerine dair bilgiler içermektedir. Buyrukçu'nun günlüklerinde Orhan Kemal, Cemal Süreya, Edip Cansever, Kemal Tahir gibi isimlerle ilgili anılara ve bilgilere ulaşmak mümkündür. Yazarın günlüklerdeki hayatı dergi, gazete yazıhanelerinde, meyhanelerde geçmiştir. Buralarda pek çok sanatçı ile bir araya gelmiştir. Buyrukçu, günlüklerinde bu isimleri, onların konuşmalarını, dönemin edebî meselelerine dair fikirlerini anlatmıştır.

Buyrukçu'nun günlükleri sanat çevresinin hayatına dair yazılardan oluşmaktadır. Yazar, kendisini günlük yazmaya teşvik edenin de sanat çevresini anlatmak olduğunu dile getirmiştir:

"Biz şiiirler, hikâyeler, romanlar yazıyoruz. Yazdığımız hem bizim hem de kalabalıkların hayatı. İyi ama bizim bir de sanat kulisimiz var. Yazılmayan,

yazılmayacak yanlarımız, sözlerimiz, davranışlarımız, düşüncelerimiz var. Bunları da ben yazayım dedim.” (Buyrukçu, 1976: 48).

Buyrukçu'nun günlükleri zaman zaman günlük haberlerin bir özetini de içerir. Yazar, gazetede ki haberleri günlüğüne aktarmıştır.

Yazarın son günlüğü 12.04.1994 tarihini taşımaktadır. Muzaffer Buyrukçu'nun günlükleri, edebiyat dünyasının kulisinde neler olduğunu anlatması bakımından önem arz etmektedir. Bu günlükler, okunmak için kaleme alınsalar da samimi itirafları, beklentileri ve anıları içermektedir. Ayrıca yazarın kişisel hayatına da ışık tutmaktadır. Bu bakımdan günlükler hem içe hem dışa dönük özellikler göstermektedir.

2.1.11. Tomris Uyar

Tomris Uyar, uzun yıllar günlük tutmuş yazarlardan biridir. Yazarın 15 Mart 1975'ten başlayan günlükleri 1999 yılının ağustos ayına kadar uzanır. Uyar'ın günlükleri ilk olarak *Gündökümü 75* adıyla Koza Yayınları tarafından 1976'da yayımlanmıştır. Yazarın 1975'ten 1979'un sonuna kadar günlüklerini içeren bu eser, *Sesler, Yüzler, Sokaklar* adıyla Hür Yayınları tarafından 1981'de bütünüyle basılmıştır. Uyar'ın 1980-1984 yıllarına ait günlükleri *Günlerin Tortusu* adıyla ilk kez Ada Yayınları tarafından basılmıştır. *Yazılı Günler* (1985-1989) ise 1989'da Can Yayınları tarafından yayımlanmıştır. *Tanışma Günleri/Anları* yazarın 1990-1994 yılları arasında tuttuğu günlüklerden müteşekkildir ve 1995'te Can Yayınlarından çıkmıştır. Uyar'ın son günlük kitabı ise *Yüzleşmeler*'dir (1995-1999). Bu eser de ilk olarak 2000 yılında Can Yayınları tarafından yayımlanmıştır. 2003'te yazarın tüm günlükleri Yapı Kredi Yayınları tarafından iki cilt hâlinde yayımlanmıştır. Tezimizde bu yayın esas alınmıştır.

Tomris Uyar, uzun yılları kapsayan günlüklerinde edebiyat, edebiyatçılar, toplum, dil, sinema, siyaset gibi pek çok farklı konuda görüşlerini dile getirmiştir. Yazarın günlüklerinde kendisi ve ailesi hakkında da bilgiler bulunmaktadır. Bunlar, okunmak için yazılmış, yazarı tarafından gözden geçirilip notlar, ön sözler, son sözler yazılmış günlük kitaplarıdır. Ağırlıklı olarak dışa dönük bu günlüklerde yazarın kişisel hayatıyla ilgili konular da yer almaktadır.

Sesler, Yüzler, Sokaklar; yazarın çocukluğunu, ailesini, toplumculuk anlayışını, toplum ve edebiyat eleştirilerini, cinsiyetçilik ve ırkçılık üzerine düşüncelerini, gittiği yerlerle ilgili izlenimlerini, bazı edebiyatçılarla ilgili fikirlerini kaleme aldığı eseridir.

Günlerin Tortusu'nda Uyar; teröre, toplumdaki değişime, sanatçının ve yayıncının durumuna, öykü çalışmalarına yer vermiştir.

Yazılı Günler; dil, edebiyat, siyaset, şahsiyetler, sinema ve İstanbul'un çeşitli mekânları üzerine yazılmış günlüklerden oluşmaktadır. Yazar, on yıl günlük tuttukta sonra içinde bulunduğu şartlarda değişmeyen günlerini ve düşüncelerini gerekçe göstererek bazı yazılarını elediğini ifade etmiştir. Bu tarihten sonra da “*belli bir günde yazılmış olması gerekmeyen, (...) geçerliliği süren yazıları yalnızca ay ve yıllarıyla*” belirtmeyi uygun görmüştür. Uyar'ın günlükleri bu tarihten itibaren denemeye yaklaşmıştır.

Tanışma Günleri/Anları yazarın deneme üslubuyla kaleme aldığı, tarihsiz, günlüklerini içermektedir. Uyar, *Tanışma Anları* 'nda yazılarına başlık koymamıştır. Yazar bu eserinde daha çok günlük bir olaydan hareketle bir konu hakkındaki düşüncelerini dile getirmiştir. Dil, mizah, sinema ve eşi Turgut Uyar hakkında bilgiler içeren bir eserdir.

Yüzleşmeler, yazarın deneme üslubunu devam ettirdiği, tarihsiz, başlıksız günlüklerdir. Tomris Uyar, bu eserinde çeşitli edebî konulara yer vermesinin yanı sıra hayatının son dönemlerinde geçirdiği hastalıklardan da bahsetmiştir. Bu kitapta günlük tutmasının sebeplerini de “gündökümleri”ni sonlandırma nedenlerini de açıklamıştır.

2.1.12. Ali Nar

Ali Nar, çocukluğundan itibaren günlük tutmuş bir yazardır. Yazarın günlükleri 1940'ların başına kadar uzanmaktadır ve bu yazıların bitişi de 1990'ın ağustos ayıdır. Yazar, 1991'de notlarını yayına hazırlamıştır. Bu bakımdan *Anadolu Günlüğü* 1998'de basılmasına rağmen *Ortadoğu Günlüğü*'ne ait yılları da kapsayan bir eserdir. Nar, bu eserini “*Müslüman'ın, öz ülkesinde azınlık değil, esir de değil; belki en büyük suçlu muamelesi göregelişinin kronolojisi...*” olarak tanımlamıştır (Nar, 1998: 5). Eser, aynı zamanda yazarın hayat hikâyesini de anlatmaktadır. *Anadolu Günlüğü* 'nde yazarın sefalet içinde geçen çocukluğu, İmam Hatip okulundaki öğrencilik yılları, Yüksek İslam Enstitüsündeki öğrencilik yılları, İmam Hatip okullarındaki öğretmenliği kaleme alınmıştır. Yazarın mücadele ile geçen yıllarında anlatılanların zaman zaman kişiler, olaylar ve çekişmeler seviyesinde kaldığını ifade etmek gerekir.

Ali Nar'ın 1977'de yayımlanan eseri, *Ortadoğu Günlüğü* ise yazarın eğitim ve hac için gittiği Irak, Suriye, Lübnan ve Suudi Arabistan'a dair gözlemlerinden oluşmaktadır. Yazar, günlüğünde gittiği yerler, oradaki insanlar hakkında gördüklerini ve düşündüklerini anlatmıştır. Dönemin güncel meselelerine temas ettiği için yazar, *Ortadoğu Günlüğü*'nün daha önce basılmasını sağlamıştır (Nar, 1998: 339). Eser, İslamiyet temelinde şekillenmiş, değerlendirmeler bu gözle yapılmıştır. Nar, bu bakımdan farklı milletlerden Müslümanlara eleştirilerde bulunmuştur. Yazarın sekiz aylık Ortadoğu macerasını içeren günlükleri hac vazifesini yapmasıyla tamamlanmaktadır. Nar, eserinin sonuna Ortadoğu'da yaptığı II. Abdülhamit, İslam Birliği ve Türkiye'nin İslam birliğindeki rolü hakkında bir anket eklemiştir. 20 Nisan 1975'te başlayan *Ortadoğu Günlüğü*, 20 Aralık 1975'te sona ermiştir. *Anadolu Günlüğü* daha içe dönük bir günlükken *Ortadoğu Günlüğü* ağırlıklı olarak dışa dönüktür.

2.1.13. Necip Fazıl Kısakürek

Necip Fazıl Kısakürek'in *Cinnet Mustatili* adını verdiği hapisane günlükleri 12 Aralık 1952'de Üsküdar Toptaşı Hapishanesinde başlamaktadır. Adından da anlaşılacağı üzere bunlar, bir dikdörtgenin içinde cinnet geçiren bir mahpusun günlükleridir. Yazar sonradan günlüğünde lüzumsuz gördüğü yerleri çıkarmıştır (Kısakürek, 1989: 12). *Cinnet Mustatili* okunmak için tutulmuş bir günlüktür. Zaman zaman "yeni odamı size çizgi çizgi göstereyim" gibi cümlelerle okura hitap edilmiştir (Kısakürek, 1989: 18).

Necip Fazıl, siyasi bir suçlu olduğu için koğuştta kalmamış, hapisane müdürü kalem odasını kullanmasına müsaade etmiştir. Mahkûmiyetinden dört gün sonra Üsküdar'da Paşakapısı Hapishanesine sevk edilmiştir. Bu günlerde hakkında yazılanları okumuş, gazetelerdeki suçlamalara günlüğünde cevap vermiştir. Şair, odasında tek başına kaldığı günlerde şiirleriyle ilgilenmeye vakti olmuş, bu vesileyle de 1923'ten beri yazdığı şiirlerini gözden geçirip bunlardan bazılarında değişiklikler yapmış, bazılarını ise bu derlemeden çıkarmıştır (Kısakürek, 1989: 57).

Yazar, kendi deyimiyle "yevmiye" sini kırk gün tutmak istemiştir. İtikâf ve çile kırk gün olduğu için kırkıncı günde günlüğünü bırakmak istemiştir. Kırkıncı günden sonra Necip Fazıl, *Cinnet Mustatili* 'ne devam etmiştir. Ancak tarih atmamış, başlıklar

kullanmıştır. Eserin kalan kısmı zaman zaman yaşananların sonradan kaleme alındığının bizzat yazarı tarafından bildirilmesi sebebiyle anı olarak değerlendirilmelidir. Bununla birlikte bu anılar hapisane günlüklerinin devamı olduğu için tezimize dâhil edilmiştir.

Necip Fazıl'a göre hapisanelerimiz birer yılanlı kuyudur. Buraların bekçileri ise ancak bu kuyunun kapağına hâkimdir. Kuyudan içeri atılan ya yılan olur ya da yılanlara yem... (Kısakürek, 1989: 73).

Üsküdar Hapishanesinde mahkûmiyetinin kırk yedi gününü geçiren Necip Fazıl, hakkındaki tevkif kararıyla Malatya'ya gönderilir.¹ Yazar, Malatya'da insan yüzü görmek umudundadır. Malatya'ya vardığında Osman Yüksel Serdengeçti, Cevat Rıfat Atilhan ve Samsun'dan gelen başka bir zat ile aynı koğuştaki kalmışlardır. Yazar, Cevat Rıfat ve diğer zattan kurtulmak istemiştir.

8 Mart 1953'te Necip Fazıl Kısakürek, mahkemesi görülmek üzere Ankara'ya gönderilmiştir. Ankara'da Malatya'dakinden bir nebze daha rahat olacağı düşünülen revire yerleştirilmiştir. Ancak burası hâliyle hastalık, özellikle de verem, yuvasıdır. Yazar bir müddet sonra hastane raporu olmasına rağmen revirden de kovulmuştur.

Necip Fazıl, Ankara Cezaevinde kaldığı dönemde vasiyetini de kaleme almıştır. Uzun ve çileli bir mahkûmiyetten sonra tahliye olmuştur. Eserin hatıralar kısmında görüleceği üzere yazar, ilerleyen yıllarda defalarca tevkif edilmiş, yeniden hapisaneye girmiş, hakkında toplam yüz yılı aşkın hapis cezaları istenmiştir.

Cinnet Mustatili'ndeki hatıralar yazarın hapis cezalarıyla, toplatılan *Büyük Doğu* dergileriyle, Adnan Menderes hakkındaki düşünceleriyle devam etmektedir. Eser, 1960 darbesinin ve Menderes'in idamının anlatılmasıyla sona ermektedir. Eserin günlük kısmı ağırlıklı olarak içe dönüktür.

2.1.14. Ergin Aydoğmuş

1977 yılında yayımlanan *Jurnal*, Ergin Aydoğmuş'un tek eseridir. 1936 doğumlu yazar, "çorbada tuzum olsun" düşüncesiyle André Gide'in günlüğünü taklit etmek istemiştir (Aydoğmuş, 1977: 6).

¹ 1952'de Vatan gazetesi başyazarı Ahmet Emin Yalman, Hüseyin Üzmez tarafından Malatya'da vurulmuştur. Üzmez'in *Büyük Doğu Cemiyeti*'ne üye olması Necip Fazıl'ın da tutuklanmasına sebep olmuştur. Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Kabacalı, Alpay (1993). *Türkiye'de Siyasal Cinayetler*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Eşinden ayrıldıktan sonra sıkıntılı günler geçiren yazar, birkaç gün de kendi isteğiyle akıl hastanesinde yatmıştır (Aydoğmuş, 1977: 103). Günlüklerini de içindeki sıkıntıları paylaşmak için yazdığı düşünülebilir.

Aydoğmuş'un günlüklerinde genel olarak hayat pahalılığı, ülkemizin 1970'li yıllardaki sosyal ve ekonomik yapısı hakkında değerlendirmeler bulunmaktadır. Bu günlüklerde sıklıkla meyhane, gazino, disko gibi muhitlere rastlanmaktadır. *Jurnal*, edebî olarak ciddi bir önem taşımamakla birlikte hayatın akışından kesitler sunan dışa dönük bir günlüktür.

2.1.15. Cahit Zarifoğlu

Cahit Zarifoğlu'nun kronolojik bir sıra izlemeyen günlükleri 1943-1979 yılları arasında tutulmuştur. Şair, çoğu zaman sadece günlüğün yazıldığı yılı vermiştir. *Yaşamak*, Zarifoğlu'nun gördüğü, yaşadığı olayların yanı sıra edebî çalışmalar, hikâyeler, roman taslakları, manzumeler ve şiirler de içermektedir.

Eserdeki yazılar kimi zaman deneysel metinlere dönüşmüştür. "*Bazılarının yaşanan hayata, güne değen hiçbir yanı yoktur.*" (Ak, 2015: 244). Bunlar dışa dönük günlüklerdir. Ölüm, gurbet, acı, savaş gibi konular içermektedir.

2.1.16. Ece Ayhan

Ece Ayhan güncesini (ya da kendi ifadesiyle *gece 'ce 'sini*) 1974'te İsviçre'de bir hastaneye yatışıyla beraber tutmaya başlamıştır. Bu günlükler önce *Defterler* adıyla Tan Yayınları tarafından 1981'de basılmıştır. 1984'te genişletilmiş bir baskı olarak *Yeni Defterler* adıyla yine aynı yayınevinden çıkmıştır. 1993'te Yapı Kredi Yayınları defterlerin genişletilmiş baskısını *Başıbozuk Günceler* adıyla yayımlamıştır. "Başıbozukluk" şairde sıklıkla karşılaşılan bir ifadedir. Yazar, günlüğüne de adını veren bu sözcüğü şu şekilde açıklamıştır:

" 'Sivillik'in bir başka anlamı da 'Başıbozuk'tur. Sözgelimi asker 1 kuruş, başıbozuk 2 kuruş yazardı. Hırkai Şerif İlkokulunda okurken Karagümrük'teki çadır tiyatrolarında. İşte ben bu yüzden güncelerime *Başıbozuk Günceler* adını taktım, büyük uçurtma kuyruğu gibi." (Ayhan, 2012: 19).

Ece Ayhan'ın günlüklerinde el yazısıyla notlarına ve çizimlerine de rastlanmaktadır. Örneğin Zürih'te Kantonsspital'de kaldığı odayı günlüğüne çizmiştir (Ayhan, 1993: 11).

Yazarın kimi zaman da defterine aldığı notlarını okuyamadığı için günlüğüne geçiremediği olmuştur. Benzer şekilde kimi zaman da defterine yazdığı bir söze anlam verememiştir.

Yazar, İsviçre'deyken hastalığından arta kalan zamanlarını sanatla değerlendirmeye çalışmıştır. Resim sergilerine gitmiş, konserler dinlemiş, filmler izlemiş, müzeleri gezmiş, kitapçıları dolaşmıştır. Okuduklarından ve gördüklerinden hareketle Doğu ile Batı'yı karşılaştırma fırsatı bulmuştur.

Yazarın, günlüğünü düzenli bir şekilde tuttuğu söylenemez. Kimi zaman günlüklerin arasına aylar hatta yıllar girmiştir. Örneğin 1977 yılında haziran ve temmuz aylarında kaleme alınmış iki günlük vardır. Ece Ayhan'ın defteri bu tarihten sonra 1982'ye geçmektedir. *Başıbozuk Günceler* tarih atılarak oluşturulmuş olsa da özellikle hastalık dönemlerinde yazılanların günlerinde sapmalar olmuştur:

“Yazmışım ama gününü bilemiyorum. Üç gün önce de beş gün sonra da olabilir”
(Ayhan, 1993: 12).

1982'den itibaren Ece Ayhan, toplum üzerine fikirlerini günlüğüne geçirir. Toplumun nasıl düzelebileceği üzerine düşünür. Yazar, bu tarihten itibaren tarihimize dair bazı fikirlerini de günlüğüne kaydetmiştir. Sık sık tarih kitaplarından alıntılar yapmıştır. Bu kısımlarda bir deneme havası görülmektedir.

Yazar, sanatın çeşitli dalları üzerine düşündüklerini, gözlemlediklerini toplumsal meselelere bağlamıştır. Çünkü bu ikisi ayrılmaz bir bütündür.

Başıbozuk Günceler dışa dönük bir günlüktür. Bu günlükler basılırken okur göz önünde bulundurulmuştur. Ece Ayhan bu durumu “(...) benim özel yazışımla 'sıkı düşünceler' i ya da 'Ren düşünceleri' ni sizlere, okurlara aktarıyorum (...)” şeklinde ifade etmiştir (Ayhan, 1993: 184).

Ece Ayhan'ın günlükleri 25 Ağustos 1990'da son bulmaktadır.

2.1.17. Mazhar Candan

Günlüğün kişisel düşünceleri aktarma yolu olduğunu düşünen Mazhar Candan, ilk günlüğü *Geceden Kalan*'da daha çok yaşam, ölüm ve edebî eserler üzerine yazılar kaleme almıştır. Bu günlükte şiir parçaları da mevcuttur. *Günceden Eksiltmeler* ise daha çok sanat, sanatçı, resim, şiir, şair gibi konuları içermektedir.

Aşklarını, duyduğu hazları da günlüğüne kaydeden yazar, *Günceden Eksiltmeler* hakkında şunları belirtmiştir:

“Daha da soyundurmak istedim güncelerimi, kemiğe ulaşma çabası içinde oldum hep -mevsimlerin, yörelerin, geleneklerin ötelindeki yalnızlığıma dek.

Günce tutmanın değil, yayımlamanın sorunlarını bir ölçüde aşabilirim diye düşündüm. Bu yöntemle, kendi özümden bir ötekine varılabileceğini umdum. Dahası, bir öteki -er ya da dışı- hiç ayırt edilmesin istedim.

Ve sonuç olarak, kurgusal olanı, düşlem çizgisinde kalanı eksilttim kıyasıyla.”
(Candan, 1997: 100).

Şairane bir üslupla kaleme alınan bu günlükler, daha çok yazarın yaşamı ve ruh hâli üzerine fikir veren, içe dönük yönü ağır basan metinlerdir.

2.1.18. İsmet Kemal Karadayı

İsmet Kemal Karadayı, uzun yıllar hâkimlik yapmış bir edebiyatçıdır. Gezi, günlük, anı ve anlatılardan oluşan *Arınmalar* 1985'te Yenigün Yayınları tarafından basılmıştır. Eseri bir günlük kitabı olarak nitelendirmek doğru olmayacaktır. Karadayı, kitabını 1962'den 1984'e kadar yıl başlıkları altında günleri belirtmeden iç içe geçmiş türler şeklinde oluşturmuştur. Bu durum zaman zaman özetlemelere sebep olmuştur. Bununla birlikte yazarın, *Arınmalar*'ı günlük olarak nitelemesi ve eserin günlük olarak değerlendirilebilecek yazılar içermesi kitabın tezimize dâhil edilmesini gerektirmiştir. Yazarın günlüklerinde şiir üzerine düşünceleri, gittiği yerler hakkındaki izlenimleri, anıları ve hukuki konular yer almaktadır. Karadayı'nın günlüklerinde günler karışmış, yazılar kimi yerlerde açıklığını yitirmiştir. Ayrıca yazarın sık sık kelime oyunlarına başvurması da açıklığı olumsuz etkileyen bir diğer unsurdur.

2.1.19. Atilla Birkiye

Adından da anlaşılacağı üzere Atilla Birkiye'nin 1985'te yayımlanan günlükleri birer saptamadır. Yazar, *Saptamalar*'da âni yakalamak istemiştir. Okunmak için yazılan günlüklerini yayına hazırlarken sansür uygulamamayı ya da metinlerde değişiklik yapmamayı uygun gördüğünü belirtmiştir.

Atilla Birkiye'nin 1995'te basılan günlüğü *Perdelerden Caddelere Dökülüvermiş* ise Uluslararası İstanbul Film Festivalinin 1986-1995 yıllarını içeren günlükleridir. Bu günlükler *Varlık* dergisinde önce Kemal Özer, sonra Enver Ercan tarafından yayımlanmıştır. Bu süre içinde 1993 ve 1994 yıllarının günlükleri yayımlanmamıştır. 1995 yılının günlükleri ise bilgisayar ortamında kaybolduğu için yazarı hafızasına güvenerek tekrar kaleme almıştır. Bunlar sinema eleştirisinden ziyade film tanıtımı mahiyetindedir. Ayrıca yazarın film festivali dönemlerindeki mutluluğunu içermektedir.

2.1.20. Ali Haydar Haksal

Ali Haydar Haksal'ın günlüklerinde dikkati çeken ilk husus yazılanların kronolojik bir sırayı izlememesidir. Yazarın bir tarihe ait günlüğünü tuttuktan sonra daha önceki bir güne döndüğü sıklıkla görülmektedir. Bu durum, *Gelişi/Güzel*'in yazarın günlere dair notlarının birleştirilmesinden oluştuğu fikrini vermektedir. Yazar “*Yıllar sonra günlüğümü gözden geçirirken, atak oluşuma şaşıtm. Şimdi bu söylediklerimin bir bölümünü nasıl söylediğime hayret ediyorum.*” diyerek elimizdeki günlüklerin yayımlanmadan önce incelendiğini ifade etmiştir (Haksal, 1987: 104). Eserin bu yapısı okuyanı oldukça zorlamaktadır. Bir sayfa önce yazarın askerdeki bir gününü okurken sonraki sayfada ağabeyinin hastalığı anlatılmaktadır.

Haksal'ın günlüklerini tasnif etmek de bir hayli zordur. Zira yazılanlar belli bir konuyu içermekten ziyade yazarın zihninden akan duygu ve düşüncelerin kâğıda dökülmesidir. İçeride dönük bu metinleri yazar şöyle açıklar:

“ Böyle, birbirinden kopuk, kesik şeyler geveliyorum durmadan, bir sayıklama gibi, kesin bir yargım yok, sıradan gidiyorum, bir sözcüğün ardına, kendiliğinden olan bir akış (Haksal, 1987: 21).

Yazar, günlüklerinde genellikle askerliğini ve bu düzendeki kapana kısılmışlığını anlatmıştır.

2.1.21. Oğuz Atay

Oğuz Atay'ın 25 Nisan 1970'te başlayıp 29 Ocak 1977'de sona eren günlüklerinde yazarın eserleri, kişiliği, ailesi, edebî düşünceleri hakkında pek çok bilgiye ulaşılmaktadır. Atay'ın günlükleri okunmak için yazılmıştır. Yazarı böyle bir günlük tutmaya sevk eden de eserlerinin ve kendisinin istediği gibi anlaşılabilmesidir:

“ Artık Sevin² olmadığına göre ve başka kimseyle konuşmak istemediğime göre, bu defter kaydetsin beni; dert ortağım olsun. ‘Kimseye söyleyemeden, kayboldu, içimde kaldı.’ dediğim düşüncelerin, duyguların aynası olsun. Kimse dinlemiyorsa beni -ya da istediğim gibi dinlemiyorsa- günlük tutmaktan başka çare kalmıyor. Canım insanlar! Sonunda, bana, bunu da yaptınız.” (Atay, 1987: 6)”

² Ressam Sevin Seydi. Oğuz Atay'ın arkadaşı, iş ortağı Uğur Ünel'in eski eşi. Sevin Hanım ile Atay'ın bir yıllık beraberlikleri olmuştur. *Tutunamayanlar* ve *Tehlikeli Oyunlar* ona ithaf edilmiştir. Atay'ın Sevin Seydi'ye tutkuyla bağlı olduğu *Günlük*'ünden anlaşılabilir. Yazar, Sevin Hanım'dan mektup beklemiş, izlediği bir filmde onu hatırlamıştır. (Atay, 1987: 13-14). Geride bırakmak istese de günlüğünün her yerinde Sevin Hanım karşımıza çıkmaktadır.

Yazarın, günlüğünde en çok yer verdiği konu edebî çalışmalarıdır. Atay, sık sık kitaplarının taslaklarını, oluşturmak istediği yapıyı, henüz yazım aşamasındaki tahlillerini günlüğüne kaydetmiştir.

Atay'ın günlüklerinde ailesi hakkında bilgiler mevcuttur. Bilhassa yazarın, babası Cemil Bey ile aralarındaki ilişkiye dair düşünceler yer almaktadır.

Yazarın Türk edebiyatındaki pek çok isim ve eser hakkındaki görüşlerini de *Günlük*'ten okumak mümkündür. Bu bakımdan eser hem içe hem dışa dönüktür.

Oğuz Atay'ın günlükleri, beynindeki tümör nedeniyle gittiği Londra'daki hastanenin gözlemleri ve tedavi süreci ile sona ermektedir.

2.1.22. Ethem Baymak

1952'de Prizren'de dünyaya gelen Ethem Baymak, çok yönlü bir sanatçıdır. *Günsalkımı*, aynı zamanda ressam olan yazarın 1987, 1988 ve 1989 yıllarına ait günlüğüdür. Yazarın 1986'da basılan *Günce* adlı bir eseri daha bulunmakla beraber bu kitap günlük değildir. Baymak, bu eserin anı, deneme, eleştiri olduğunu *Günsalkımı* 'nda belirtmiştir.

Günsalkımı okunmak için yazılmış bir günlüktür. Günlüğün içeriği şiir parçaları, eleştiriler ve denemelerden müteşekkildir. Eser, Türkiye dışındaki Türk edebiyatına bir bakış sunması açısından önem arz etmektedir.

2.1.23. Turgay Gönenç

Turgay Gönenç'in 1985 yılında başlayıp 1988 haziranında sona eren günlükleri resim, şiir, sinema başta olmak üzere sanat ve edebiyat üzerine yazdığı notlardan oluşmaktadır. Gönenç'in günlükleri, eserin adından da anlaşılacağı üzere tarih atılmadan yazılmıştır. Sanatçı, tarih atmak yerine ay ve gün adlarını vermekle yetinmiştir.

Zamanın Sularında pek çok sanatçı ve Turgay Gönenç'in kişiliği hakkında bilgi vermesinin yanı sıra şairin hayata, zamana dair düşüncelerini de içermektedir. Bu düşünceler kimi zaman bir aforizma hüviyetine bürünmüştür. Eser, yazılırken *Sanat Çevresi* 'nde yayımlanmıştır.

2.1.24. Demir Özlü

Demir Özlü'nün günlük türünde üç kitabı bulunmaktadır. Bunların üçü de kent günlükleridir. Yazar, 1961-1962 yılları arasında Sorbonne Üniversitesinde sosyoloji

okumak için Paris'e gitmiştir. İlk tuttuğu günlükler bu yıllara aittir. Bunlar yayımlanacağı düşünülmeden tutulmuş günlüklerdir. Yine de çoğunlukla dışı dönüktür ve basılmadan önce yazarı tarafından gözden geçirilmiştir. *Paris Güncesi*, Özlü'nün tuttuğu ilk günlüklerden oluşmasına rağmen uzun süre basılmamıştır. Yazar, bu günlükleri 1995'te eski evlerinin deposunda bulmuştur.

Demir Özlü'nün ikinci günlüğü *Berlin Güncesi 1989 İlbaharı* adını taşımaktadır ve *Paris Güncesi*'nden sekiz yıl önce 1991'de basılmıştır. 1989'da Batı Almanya'ya DAAD³ çağrılısı olarak giden Özlü, Berlin'in çeşitli yerlerini gezmiştir.

Yazarın son günlüğü *Kanal Kentlerinde Berlin & Amsterdam*, Özlü'nün Ekim-Kasım 2002'de *Amerika 1954* romanını yazmak için DAAD imkânlarından faydalanarak gittiği Berlin'de yazılmıştır. Bu eserin sonunda Özlü'nün 1988-1991 yıllarına ait "Kanallar Güncesi" ve notlar yer almaktadır. Özlü, Amsterdam ve Stockholm'de geçirdiği bu yıllarda varoluş felsefesi üzerine okumalar yapmış, notlar tutmuştur. *Kanallar* kitabının çalışmaları da bu eserde yer almaktadır.

2.1.25. İlhan Berk

İlhan Berk'in 8 Haziran 1955'te başlayan günlüğünde ilk dikkati çeken günlüğün alışılmış yapısından farklı olarak başlık kullanılmasıdır. Bu başlıklardan ilk ikisi şiirle ilgilidir. Sonraki ise dil üzerinedir. Bunu roman ve masalla ilgili başlıklar izler. Böylece *El Yazılarına Vuruyor Güneş*'in edebî bir günlük olduğu ilk sayfalardan kendini hissettirir. İlhan Berk de yazdıklarının tam manasıyla bir günlük olmadığını yazılarında duyurur. Bir günlük tutsaydım o gün ne yaptığımı, günü nasıl geçirdiğimi yazardım, "bilgelik bilmem ben." der (Berk, 1992: 12). İlhan Berk'in günlüğü okunmak için yazılmış, okur göz önünde tutulmuş bir günlüktür. Dinçer Eşitgin'in ifade ettiği gibi "*El Yazılarına Vuruyor Güneş, İlhan Berk'in güneşin vurmasına müsaade ettiği el yazılarından oluşur.*" (Eşitgin, 2015: 337). Eserin birçok yerinde okura hitaben "bilmem biliyor musunuz?" gibi ifadeler yer almaktadır.

İlhan Berk'in günlüğü 4 Ekim 1955'te kesilerek 1958'e geçer. Bu yılın günlükleri de tamamen şiir üzerinedir. 1962 yılına geldiğimizde İlhan Berk Londra'dadır. Bu seyahat, şair için bir başlangıç olacaktır. 1964'te İlhan Berk Paris'e

³ Almanya'daki yükseköğrenim kurumlarını temsil eden, burs olanakları sunarak araştırmacıları destekleyen 1925'te kurulmuş dernek. Ayrıntılı bilgi için bkz. www.daad-turkiye.org/tr/

gitmiştir. Bu tarihten itibaren şairin günlükleri yurt içinde ve yurt dışında pek çok farklı yerde yazılmıştır. Berk, bir taraftan gittiği yerler hakkında düşüncelerini yazarken bir taraftan da edebî konularda günlük tutmaya devam etmiştir.

İlhan Berk'in son günlüğü 10 Mayıs 1990 tarihli "Şiirin Geleceği"dir. Şair, şiirin geleceğinden bahsetmenin mümkün olmadığını, şiirin ancak dününün ve bugününün konuşulabileceğini söyleyerek *El Yazılarına Vuruyor Güneş*'i noktalamıştır.

2.1.26. Cemil Meriç

Cemil Meriç, 1955'ten 1983'e kadar arada boşluklar olmakla birlikte yirmi dokuz yıl günlük tutmuştur. Bu günlükler eleştirilerle, mektuplarla, denemelerle iç içe metinlerdir ve içerik bakımından oldukça zengindir. *Jurnal*'de Cemil Meriç, iki şekilde karşımıza çıkar: Birincisi hataları, arzuları ve pişmanlıklarıyla hayatı hakkında bilgi edindiğimiz Cemil Meriç; ikincisi ise felsefe, tarih, edebiyat bilgisi ile daima hakikatin peşindeki aydın Cemil Meriç'tir. Yazar, bir aydın olarak kendisiyle, aydınlı, tarih ve medeniyetle bir yüzleşme ve hesaplaşma içindedir (Bildirici, 2015: 212). Öte yandan yazarın insani yönü de bu metinlere yansımıştır. Bu bakımdan Cemil Meriç'in günlükleri yer yer Ahmet Hamdi Tanpınar'ınkiler ile benzerlikler göstermektedir. Journallerdeki Cemil Meriç'in de -Tanpınar gibi- kendisine yüklenen kimliğin kalıplarına oturmadığı görülmektedir. *Jurnal* hem içe hem dışa dönük bir günlüktür.

Jurnal, yazarın oğlu Mahmut Ali Meriç tarafından yayına hazırlanmıştır. İki ciltte de Mahmut Ali Meriç'in uzun ön sözleri yer almaktadır. Mahmut Ali Bey, her ne kadar bu günlüklerin aslına sadık kalındığını söylese de henüz ilk günlükte yazıların bazısına sonradan başlık konduğu, bazı başlıkların ise değiştirildiği dipnotu ile karşılaşılacaktır (Meriç, 1992: 33). Yine *Jurnal*'in birinci cildinde yayımlamama ihtiyacı ile eserden çıkarılan bölümler mevcuttur (Meriç, 1992: 348). Burada yazarın oğlunun babasına karşı korumacı bir tavır takındığı hissedilmektedir. Cemil Meriç'in günlükleri hem yazarın bilgi birikimi nedeniyle hem de dili sebebiyle çoğu zaman hakkıyla anlaşılması emek isteyen metinlerdir. Ayrıca pek çok isim ve eser zikredilmiştir. Mahmut Ali Meriç, ön sözde *Jurnal*'e bir lügatçe ve dizin hazırlamayı planladıklarını belirtse de iki ciltte de böyle bir çalışma bulunmamaktadır.

Jurnal, Cemil Meriç gözlerini kaybettikten sonra kaleme alınmış bir eserdir. Dolayısıyla yazarının hayatına dokunan günlerin dikte ettirilmesi sorun olmuştur:

“ Ayrıca Jurnal dikte de ettirilemiyor, çünkü kendi kontrolümüzden geçirmeden, ilk apresiyasyonları yapmadan, başka bir tabirle günlerin nasıl kelimeleştiğini görmeden onları karmakarışık başka bir kulağa tevdi edemiyoruz. Ne çıkacağını bilemiyoruz ki... Belki hasadın zavallılığında utanıyoruz. İster istemez bir ayıklamaya, bazen çok zararlı bir ayıklamaya gidiyor insan. Çıplak görünmek korkusu (...) önce bir aynaya bakıp sonra başkalarına görünmek... Bu bir nevi iffet ve gurur duygusu ama psikolojinin çok zararına.” (Meriç, 1992: 18-19).

Ayrıca belirtmeli ki Cemil Meriç’in günlükleri çoğu Lamia Çataloğlu’na yazılmış mektuplarını da içermektedir. Meriç, bu mektupları günlüklerine eklemiştir. Bu sebeple bunlar da tezimize dâhil edilmiştir.

2.1.27. Nilgün Marmara

Nilgün Marmara’nın intiharından sonra arkasında bıraktığı notları ve defterleri şairin annesi Perihan Marmara’dan alan Gülseli İnal, bunları -Nilgün Marmara’nın vasiyetine rağmen- 1993’te Telos Yayıncılık’tan bastırmıştır. Ancak *Kırmızı Kahverengi Defter* adıyla basılan bu eser, İnal’ın seçtiklerinden müteşekkildir. Yıllar sonra Gülseli İnal, defterleri geri vermiştir. 2016’da şairin notları ve defterlerinin tamamı kocası Kağan Önal tarafından yayımlanmıştır. *Defterler* adıyla basılan eserde sayfaların orijinal hâllerinin fotoğrafları yer almaktadır. Eser, Nilgün Marmara’nın mektuplarını; şiir, öykü ve oyun çalışmalarını; okuma notlarını ve günlüklerini içermektedir. Marmara; Ece Ayhan, Cemal Süreya, İlhan Berk, Gülseli İnal gibi pek çok edebiyatçı ile arkadaşlık etmiştir. *Defterler*’den bu isimlere yazdığı mektuplara ulaşmak mümkündür. Bu mektuplarda -bazıları diğer eserlerinde mevcut olmayan- şiirlerini göndermiş, zaman zaman da arkadaşlarının şiirlerini eleştirmiştir. Bu yazılar, yayımlanmayacak düşüncesi ve vasiyeti ile yazıldığı için içe dönük günlüklerdir. Yazarının ruh hâli hakkında önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Nilgün Marmara’yı intihara götüren sürece ışık tutmaktadır. Biz bütünlüğü sağlamak açısından *Defterler*’intamamını tezimize dâhil ettik.

2.1.28. Kemal Özer

Tanık Günler, ileride yayımlanacağı düşünülmeden yazılmış bir günlüktür. Günlük yazmaya başladığında “yaşama dair saptamaları”nı kaydetmeyi amaçlayan Kemal Özer, ilerleyen yıllarda günlüğü, bugünden geçmişe bakışı sağladığı için *Tanık Günler*’i yayımlamaya karar vermiştir.

Özer, günlüğünü kronolojik olarak yayımlamaktansa defterindekileri başlıklara göre “kümelendirmeyi” tercih etmiştir. *Tanık Günler* on üç başlıktan oluşmaktadır:

“Şiirler Ozanlar”, “Günlük İçinde Günlük I Şiir İçin Yerli Yersiz Notlar”, “Sinema Düşleri”, “Günlük içinde Günlük II Sinema”, “Okunanlar İzlenenler”, “Tasarılar, Taslaklar”, “Yazı Cehennemi”, “Kitapların Mutfağında”, “Sorunlar İlişkiler”, “Dergi Günleri”, “Siyaset Günleri”, “Dinlence Günleri”, “Gezi Günleri”. Yazar, basılma aşamasında günlüğünün aslına sadık kaldığını ifade etmiştir. Günlüklerini konularına göre tasnif eden Özer’in metinlere ne ölçüde sadık kaldığını bilmemiz mümkün değildir. Yazarın bu konudaki beyanı aşağıdaki gibidir:

“ Düzenlemeyi yaparken, ilk yazılışa kesinlikle bağlı kaldım. Bugün artık kullanmadığım bir ikisi dışında ne sözcük değiştirdim ne cümlelere dokundum. İyi anlaşılmayan ya da eksik kalan yerler varsa onları bile olduğu gibi bıraktım. Notlar arasında yaptığım kimi alıntılarını aslıyla karşılaştırma yoluna gitmedim. Açıklanması gerekenleri, bölüm sonlarına not olarak ekledim. El yazısı örneklerini ve önemli bulduğum birkaç belgeyi sayfa aralarına serpiştirmekle yetindim.” (Özer, 1993: 9-10).

İki ciltten oluşan *Tanık Günler (1963-1993)*, Kemal Özer’in hem kendisi hakkında hem de tanık olduğu günler, kişiler, olaylar hakkında önemli bilgiler içeren bir eserdir. Ağırlıklı olarak dışa dönüktür.

Yazar, 1 Nisan 1994’ten 1998’in son gününe kadar yazdığı günlüklerini ise *Gölgeden Güneşe* adıyla kitaplaştırmıştır. Özer, bu kitaptaki günlüklerin daha bütünsel olduğunu ifade etmiştir. Bunlar ağırlıklı olarak gezi günlükleridir ve şairin toplantılara katılmak için gittiği günlerde tutulmuştur. Yazar, bu günlüklere tarihle beraber başlık da eklemiştir.

2.1.29. Fikret Ürgüp

Fikret Ürgüp, oldukça sıra dışı bir şahsiyettir. Galatasaray Lisesini bitirdikten sonra önce İstanbul Üniversitesinde Tıp öğrenimi görmüştür (1940). Ardından 1954-1959 yılları arasında Amerika’da psikiyatri okumuştur. “*Fikret Ürgüp, yaşadığı dönemde yadırganmış, tuhaf, miskin, ayyaş ve bohem bulunmuş Türk entelektüellerinden biridir.*” (Özlem, 2015: 365) Sait Faik’in doktoru, Tanpınar’ın “*Doktor Fikret*”i Fikret Ürgüp hakkındaki çalışmalar kısıtlıdır. Yazarın günlüğünün de yeni baskısı yapılmamıştır.

Ürgüp’ün günlükleri 6 Mayıs 1968’den başlayıp 3 Ocak 1973’te sona ermektedir. Bunlar genellikle düzensiz tutulmuş günlüklerdir. *Dosdoğru Günlük*’te yazarın tarihsiz ve tarihli notlarına da yer verilmiştir. Bunları da günlük olarak değerlendirmek gerekir.

Ürgüp'ün günlükleri, yazarın iç dünyasını olanca açıklığıyla ortaya koyar niteliktedir. Yazar, günlüklerinde kadın tutkusunu, yalnızlık ve melankoli hissini “dosdoğru” bir şekilde anlatmıştır.

2.1.30. Hikmet Kıvılcımlı

Hikmet Kıvılcımlı, Türkiye’de sosyalizmin önemli isimlerindendir. 1902'de Priştine'de dünyaya gelen yazar, Osmanlının son yıllarından 1971'e kadar pek çok döneme şahitlik etmiştir. Sosyalist düşüncelerini sistemli bir temele oturtmak isteyen, sosyalizm için pek çok eser kaleme alan, Marksist düşüncenin klasik eserlerini Türkiye’de basan Kıvılcımlı, bu sebeple birçok defa hapse girmiştir. 12 Mart Muhtırası’ndan sonra hem yeniden aranması hem de prostat kanseri sebebiyle yurt dışına çıkmıştır. Alanya'dan Kıbrıs'a, Kıbrıs'tan Lübnan'a ve oradan da Suriye'ye gitmiştir. Amacı Sovyetler Birliği'ne geçmektir. Fakat bu arzusu gerçekleşmemiştir. Enver Hoca tarafından kapalı bir komünizmle yönetilen Arnavutluk’a geçme isteği de reddedilmiştir. Kıvılcımlı ve beraberindeki birkaç yoldaşı Yugoslavya’ya yerleşmiştir. Yazar, 11 Ekim 1971’de Belgrad’da vefat etmiştir. *Günlük Anılar*, Hikmet Kıvılcımlı’nın 25 Nisan 1971’deki kaçıyla başlamaktadır. Eserde günlükler ve anılar iç içe geçmiştir. Kitabın sonunda Kıvılcımlı’nın İstanbul 1. Sıkıyönetim Mahkemesi Başkanlığına ve Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreteri Leonid Brejnev’e mektubu yer almaktadır.

2.1.31. Ahmet Hikmet Müftüoğlu

Ahmet Hikmet Müftüoğlu’nun günlükleri *Bigâne Durmayın Aşınanıza Müftüoğlu Ahmet Hikmet’in Mektup, Şiir ve Günlükleri* adıyla M. Kayahan Özgül tarafından yayımlanmıştır. Özgül, Müftüoğlu’na ait mektup ve şiirleri de içeren bir kutuya Milli Kütüphanede rastlamıştır.

Ahmet Hikmet Müftüoğlu’nun ilk günlüğü 1910’da Ticaret ve Ziraat Nezareti Umûr-ı Ticariyye Müdür-i Umûmîsi iken Avrupa’yı dolaşırken tutulmuştur. İki ciltten müteşekkil bu günlüğün sadece ikinci cildi mevcuttur. İlk ciltte İtalya üzerinden İngiltere’ye gidiş anlatılmaktadır (Özgül, 1996: 9). Yazarın günlüğünün ikinci cildi Londra gözlemlerinden oluşmaktadır.

Yazarın ikinci günlüğü 1911’de tutulmuştur. Kurulması düşünülen Türk-Alman Dostluk Cemiyeti için bir Türk heyeti Almanya’da misafir edilmiştir. Bu heyete

Hüseyin Cahit Yalçın başkanlık etmiştir. Aynı heyette yer alan Ahmet Hikmet Bey ikinci günlüğünü bu seyahatte tutmuştur.

Müftüoğlu'nun, 1921'de Almanya, Avusturya ve Macaristan'ı da içine alan bir başka seyahati daha olmuştur. Bu seyahatin de 1, 3 ve 6 teşrinievvel tarihli üç güne ait günlükleri mevcuttur.

2.1.32. Küçük İskender

Küçük İskender, günlüğünde belirttiği üzere ilk günlüklerini 1975 yılında tutmaya başlamıştır. Ancak o yıllara ait metinler yayımlanmamıştır. *Cangüncem* ise 19 Şubat 1984'ten 26 Aralık 1993'e kadar tutulan yirmi defterin, yazarı tarafından sansürlendikten sonra ters kronoloji ile basılmış hâlidir. Küçük İskender, sağlığında günlüklerini yayımlamasının sebeplerini eserin başında açıklamıştır:

- “ 1. Bazı düşüncelerinin baskın zaafı sonucunda geldiği samimi (uç) noktaları birinci elden, sübjektif sansürle okura aktarmak
2. Edebiyatçının özel hayatının eserlerini yorumlamada baz alınması gerekliliği
3. “*Türkçe yazsam da Türkçe şiirin dışındayım.*” savının tartışılabilmesini kolaylaştırmak
4. Ölümünden sonra günlüklerinin denetimli/denetimsiz basılıp basılmayacağı ikilemini ortadan kaldırmak (Küçük İskender, 1996: 7-8).

Şairin günlükleri cinselliğin ön planda olduğu şiirsel metinler, deneysel yazılar, karalamalar, doğaçlamalardan müteşekkildir.

2.1.33. Cemal Süreya

Cemal Süreya, *Günler*'e günlüklerini yazmak amacıyla başlamamıştır. Fakat tarih vermeden yazdığı bu günler, içinde denemeler, anılar, mektuplar ve şiirler barındıran bir günlüktür. Şair, tarih yerine “*1. Gün, 2.Gün...*” şeklinde sıraladığı günlerine 1984'te başlamıştır. Bu günlükler 1989 mayısında sona ermektedir.

993 gün süren bu yazılarda Cemal Süreya; divan edebiyatı, şiirler ve şairler, bir dönem edebiyatçıların uğrak yerleri, arkadaşlıkları ve kendisi hakkında önemli bilgiler vermiştir. Eserin dışa dönük tarafı daha ağır basmaktadır. *Günler*'in ilk 544 günü *Milliyet Sanat*'ta, kalan kısmı ise *Hürriyet Gösteri*'de yayımlanmıştır.

2.1.34. Aziz Nesin

Aziz Nesin, edebiyatın farklı türlerinde eserler vermiş; hayatı, sanatı, söylemleri çok konuşulmuş bir yazardır. 1951'den 1995'e kadar tuttuğu günlükleri, yazarla ilgili önemli bilgiler içermektedir. Hayatı boyunca her fırsatı yazarak değerlendiren Aziz

Nesin'in günlüklerinin çoğu, eline geçen her türlü kâğıda yazılmış bölük pörçük notlardan derlenmiştir. Bu günlükler; yer yer denemeler, mektuplar, anılar, oyun, öykü, roman taslakları da içermektedir. *Mum Hala*, başta yazarın hayatın günlük akışı içerisinde yakaladığı ve edebî bir esere dönüşebilecek konuları unutmamak amacıyla not alma ihtiyacından doğmuştur. Bu bakımdan eser, ilkin yayımlanmak amacıyla yazılmamıştır (Nesin, 2011: 12). Ancak zamanla Nesin'in yaşamındaki her konu esere girmiştir. Yazar, günlüklerine çocukken annesinden dinlediği bir masaldan hareketle *Mum Hala* adını vermiştir (Nesin, 2011: 410). Bu masalda derdini anlatacak kimsesi olmayan bir kadın, balmumundan yaptığı bir kadını kendine dost edinmiş ve adını da Mum Hala koymuştur. Aziz Nesin de günlüklerine bir taraftan sürekli edebî notlar almış; öte yandan bu günlükleri konuşacak, dertleşecek bir dostu hâline getirmiştir.

2.1.35. Tarık Buğra

Tarık Buğra'nın düzenli tutulmuş bir günlüğü yoktur. Ancak yazar, elinin altında bulduğu hemen her çeşit kâğıda notlar almıştır. Bunlardan başka, çeşitli defterler de mevcuttur. Bunlar, başta Tarık Buğra'nın eserleriyle ilgili tuttuğu notlar olmak üzere yazarın gözlemlerini ve hayatıyla ilgili bilgileri içermektedir. Bazısı tarihsiz olan bu notları yazarın eşi Hatice Bilen Buğra toplamış ve yayıma hazırlamıştır. Hatice Bilen Buğra bu çalışmada tarihsiz notları da uygun gördüğü yerlere yerleştirmiştir. İki bölüme ayrılmış eserde ilk bölümde Tarık Buğra'nın hayatı ve gözlemleri yer alırken ikinci bölümde eserleriyle ilgili notlar bulunmaktadır. 1946'dan başlayan bu günlükler 1993'e kadar uzanmaktadır.

2.1.36. Ahmet Oktay

Gece Defteri, 1984 ve 1990-1993 yılları arasında tutulmuş, bu yıllarda Türkiye'nin entelektüel yaşamına dair bir fikir vermesi bakımından önemli bir eserdir. Alt başlığı "Yazınsal Günlükler" olan bu kitap dışa dönük günlüklerden müteşekkildir. Günlüklerin konusu hemen hemen tümüyle edebiyat, sanat, kültür ve siyasettir. "*Ahmet Oktay Gece Defteri'nde resimden sinemaya, şiirden romana güzel sanatların birçok dalında yetkin bir kalem olduğunu ortaya koyar.*" (Akdağ, 2015: 293)

Yazar, *Gece Defteri*'ni yayımlamadan önce gözden geçirmiş, birçok günlüğünü "*kitabın hacmi fazla artmasın diye*" çıkarmış ve kitap yayımlandıktan sonra defterlerini yakacağını bildirmiştir (Oktay, 1998: 8).

Günlük tutmaya temkinli yaklaşan Ahmet Oktay, bu konudaki düşüncelerini şu şekilde açıklamıştır:

“ Yaşamı *kaydetmek*: Yani *Günlük*. Sanki saçma ya da *teşhirci* bir eylem. Belki de bu yüzden, her günlük tutma girişimim başarısızlıkla, terkle son buldu. *Yarına* bir *Günlük* bırakma saçma bir düşünce. Hele *gizli günlük*’ü hiç anlamıyorum. Yaşarken yaşadığımı *yazamayan* neye yarar?” (Oktay, 1998: 219).

Ahmet Oktay’ın günlük tutmakla ilgili düşüncelerine katılmak mümkün değildir. Zira farklı sebeplerden farklı şekillerde ortaya çıkan bir yazma isteği kimi zaman başka yazın türlerinde kendine yer bulamaz. Böyle durumlarda günlük, yazarın başvuracağı bir tür olmuştur. Kaldı ki günlük tutmayı “*saçma*” ve “*teşhirci*” bulan yazarın günlüğü, bizzat kendisi tarafından gözden geçirilmesinin ardından basılmıştır.

2.1.37. Hilmi Yavuz

Geçmiş Yaz Defterleri (1998) şairin yaşlılık günlerini geçirdiği Bodrum yazlarının mahsulüdür. Yavuz, *Geçmiş Yaz Defterleri*’ni Ortakent Yahşi Yalısı’nda kaleme almıştır. Bunlar, tarih atılmış günlüklerdir. Hilmi Yavuz, bu tarihleri sadece ay ve gün şeklinde yazmıştır. Ancak tarihlerin yanına düştüğü gün adlarından hareketle bu günlüklerin 1995 ve 1996 yazlarına ait olması muhtemeldir. Bazı günlerde kaymalar mevcuttur. Örneğin 28 Temmuz Cuma’dan sonra 30 Temmuz Cumartesi şeklinde günlere rastlanmaktadır (Yavuz, 1998: 10-12). Eser; günlük, anı, deneme türlerini içinde barındırmaktadır. Bu iç içeliği ve kitabın mahiyetini yazar, şu şekilde ifade etmiştir:

“ Bu yazdıklarım nedir? Günlük mü, felsefemi, anı mı? Hepsi ve hiçbiri! Ben ‘Tin yazımı’ diyorum: ‘Psychographie’! (...) yer yer gövdemi de yazıyorum (...)” (Yavuz, 1998: 115).

Geçmiş Yaz Defterleri, Hilmi Yavuz’un rutininden, şiirinden, çalışmalarından, düşüncelerinden izler taşımaktadır. Daha çok dışa dönük bu günlüklerde yazara müzik, özellikle Mozart K299⁴ ve Moustaki⁵, eşlik etmiştir.

2.1.38. Hatun Birsen Başaran

Hatun Birsen Başaran, köy enstitüsünden yetişmiş bir öğretmendir. Şair Mehmet Başaran’ın eşidir. *Köy Enstitüleri* ve *İmece* dergilerinde yazıları yayımlanmıştır. Başaran’ın ilk kitabı *Canevimde Mor Isırgan*, yazarın 10 Aralık 1995’ten 1 Şubat

⁴ Mozart’ın tüm eserlerinin yer aldığı *Köchel Kataloğu*’nda bu sırada yer alan konçertosu. Bkz. Ludwig Ritter von Köchel.

⁵ Georges Moustaki (1934-2013) Yunan asıllı Fransız şarkıcı.

1997'ye kadar tuttuğu günlüklerden oluşmaktadır. Bu eser, bir kanser günlüğüdür. Hatun Birsen Başaran'ın akciğer kanseri ile mücadele ettiği bir yıldan uzun bir zaman dilimini kapsamaktadır. Kitap, yazarın hastalığı süresince ona yoldaş olan, Başaran'ın aile hayatı hakkında bilgiler içeren bir günlüktür. Kitaptaki alıntılardan Başaran'ın daha eski tarihli günlüklerinin de olduğu anlaşılmaktadır.

2.1.39. Uğur Kökden

Adından da anlaşılacağı üzere *12 Mart Günleri*, 4 Ocak 1971'den başlayarak ülkemizi 12 Mart Muhtırası'na götüren günleri ve muhtıranın ardından Uğur Kökden'in cezaevindeki yaşamını anlatmaktadır. Yazar, cezaevi notları için "*bir bakıma 'günlük tutukluluk yaşamı' nı olanca küçük ayrıntısı, çıplak gerçekliği ve yalın yaşanmışlığı içinde veren bir büyüteç-ayna*" olarak tanımlamıştır (Kökden, 2009: 7). 1972'de yazdığı ön sözde ise "*Bu notlar bir dönemin, bir yönetimin ve bir uygulamanın içyüzünü açıklamayı deniyor. Siyah, beyaz ve külrengi noktalarıyla birlikte, bir gerçek ve bir bütün olarak...*" demiştir (Kökden, 2009: 10).

Uğur Kökden'in İnşaat Mühendisleri Odasında görev yaptığı 1971 yılında ülke çalkantılı günler geçirmektedir. Nihayetinde 12 Mart Muhtırası'nın bildirilmesiyle Oda Başkanlığı görevinden alınmıştır. İnşaat Mühendisleri Odası da bu yönetime nasıl yaklaşması gerektiği hususunda kaygı içindedir.

Kökden 12 Mart'tan sonra yayınlarına ve çalışmalarına devam etmiştir. Yavaş yavaş çevresindeki arkadaşları tutuklanmaya başlamıştır. Nihayet 26 Temmuz 1971'de yazar da tutuklanıp Mamak Cezaevine sevk edilmiştir. Yazarın günlüğünde dönemin hapisane hayatına dair detaylı bilgiler yer almaktadır.

Uğur Kökden 18 Mayıs 1972'de tahliye olmuştur. Bu tarihten itibaren kitabının "Karşı-Günlük (Dışarı)" bölümünü yazmaya başlamıştır. Kökden özgürlüğüne kavuşsa da tutukluluğu sebebiyle işini kaybetmiştir. Bu süreçte "*Soyut*" ve "*Cumhuriyet*" gibi yayın organlarına yazılar göndermiştir.

12 Mart Günleri, 31 Ağustos 1974'te sona ermektedir. Yazar, günlüğünün sonuna İnşaat Mühendisleri Odası'nın dönemin inşaat meseleleriyle ilgili raporlarını, Oda'nın 12 Mart Muhtırası üzerine diğer topluluklarla ortak bildirisini ve kuvvet komutanlarının cevaplarını, yine Oda'nın 1971'de anayasadaki değişiklikler üzerine yazısını, bazı mektup ve telgraf gibi belgeleri eklemiştir.

Yazar, 12 Eylül Darbesi'nin ardından 25 Şubat 1982'de Barış Derneğine üye olmaktan tekrar tutuklanmış ve bu tutukluluğunun günlüklerini de *Uzun Gecenin Tutsakları* adıyla yazmıştır. Dönemin yargısı ve cezaevleri hakkında bilgiler içeren bu günlüklerde Kemal Anadol, Hasip Kaplan gibi günümüz siyasetçilerinden, Ataal Behramoğlu, Adalet Ağaoğlu gibi Türk edebiyatının önemli isimlerine kadar pek çok şahsiyete rastlanmaktadır.

2.1.40. Orhan Kemal

Orhan Kemal'in günlükleri ilk kez 2002'de Tekin Yayınevi tarafından basılmıştır. Günlükleri yayına hazırlayan Orhan Kemal'in oğlu Işık Ögütçü, yazarın birkaç cilt tutacak günlüklerinden elimizde çok azının kaldığını belirtmiştir (Orhan Kemal, 2007: X) Orhan Kemal'in günlükleri 2 Haziran 1941'de Bursa Cezaevinde başlamaktadır. Aradaki boşluklardan sonra 15 Ekim 1946'da askerliğini tamamlamak için gittiği Çorum'da devam etmektedir. *Yazmak Doludizgin* 27 Mayıs 1970 tarihli günlükle sona ermektedir. Bu günlüklerde Orhan Kemal'in Nazım Hikmet'le geçirdiği hapisane günleri, yazarın aile yaşantısı, edebî çalışmalar için aldığı notlar, Moskova ve Sofya seyahatleri yer almaktadır.

2.1.41. Memet Fuat

Memet Fuat, hayatının son dönemini sürekli çalışarak ve yazarak geçirmiştir. 1996'da yoğun bakıma alındıktan sonra pek çok kitabı yayımlanmıştır. 1999'da ikinci kez yoğun bakıma giren yazar, bu olaydan sonra günlük tutmaya başlamıştır. *Ölünceye Kadar*, 3 Haziran 1999'dan başlayıp ölümünden iki gün öncesi 17 Aralık 2002'ye kadar sürmüştür.

Sabahları kahvaltı bile etmeden Adam Kitabevinin defterlerine yazılan bu günlüklerde yazarın hayatının son dönemlerini görmek mümkündür. Yazar, *Ölünceye Kadar*'da daha çok ev yaşantısı içinde hastalıklarla boğuşurken karşımıza çıkmaktadır. "Memet Fuat, bir edebiyat adamı gibi değil günlüklerinde. Edebiyat ve sanatla ilgili düşünceler pek yok günlüğünde. Hayatı ve felsefesi, çeşitli konulardaki mülahazalarında da oldukça ketum." (Issı, 2015: 344). Bunun yanı sıra günlüklerde yazarın sürekli bilgisayar başında çalıştığı, kitaplarının basımı konusunda yayınevleriyle olan münasebetleri görülmektedir. Ayrıca spora son derece düşkün olan

Memet Fuat, sıkı bir futbol takipçisi olarak 1999-2002 yılları arasındaki pek çok maçın özetini ve takımlarla ilgili değerlendirmelerini de günlüklerine kaydetmiştir.

2.1.42. Adalet Ağaoğlu

Adalet Ağaoğlu'nun günlükleri 29 Ocak 1969'dan başlamaktadır. Yazar, günlüklerine zaman zaman başlıklar koymuştur. Tarih yazmadan tuttuğu günlükler de mevcuttur. Ağaoğlu, günlüğünün başında TRT'deki görevinden ayrılmak istediğini yazmıştır. Ona göre TRT'nin özerkliği elden gitmiştir (Ağaoğlu, 2004: 9). Bu dönem Ağaoğlu artık kendini tamamen yazarlığa vermek ister. Bu süreçteki sıkıntılarını da günlüğüne kaydetmiştir. Ona göre zaten bu günlükler "*dert dökme defteri*"dir ve yazar bu defteri "*d.d.d.*" olarak kısaltmıştır. TRT'ye istifasını sunmuş ancak bir süre sonra yeniden kuruma dönmüştür. Bu süre zarfında roman ve tiyatro çalışmalarına ağırlık vermiştir. Fırsat buldukça Alanya Yeşilköy'deki evlerine gitmiştir. TRT'ye döndükten sonra *Devrim* dergisinde yazmıştır.

Damla Damla Günler'de 1972 yılının ilk altı ayı yoktur. Yazar bu zaman diliminde *Ölmeye Yatmak* romanına ağırlık vermiştir. Yazarın günlüklerinin ilk cildi 27 Nisan 1977'de kardeşi Güner Sümer'in ölümüyle son bulmaktadır.

Damla Damla Günler II 1977'nin Mayıs ayından başlamaktadır. Babasının, kardeşinin, arkadaşı Sevgi Soysal'ın peş peşe ölüm haberleri yazarı son derece üzmüştür. Roman çalışmalarını da sürdürmekte zorlanmıştır. Yakın çevresindeki bu ölümlerden sonra 1 Mayıs 1977'deki Taksim Katliamı da yazarı etkilemiştir. Adalet Ağaoğlu hem bu olaylardan uzaklaşmak hem de Frankfurt'taki kitap fuarına katılmak için 1978'de bir aylık bir yurtdışı seyahatine çıkar. 8 Ekim 1978'de TİP üyesi beş gencin Ankara Bahçelievler'de öldürüldüğü haberini de Londra'da öğrenmiştir. 31 Mayıs 1980'de bir aylık başka bir gezi programı İstanbul'dan başlayarak Paris, Stuttgart ve Atina'da devam etmiştir. Ülkeye döndüğünde 12 Eylül 1980 Darbesi'yle karşılaşmıştır. Darbenin kaçınılmaz etkilerini yaşamıştır. *Fikrimin İnce Gülü* toplatılmış, yazar hakkında dava açılmıştır. Eşi Halim Bey'in Karayollarındaki işi sıkıntıya girmiştir. 1982'de yazarın annesi vefat etmiştir. Ankara'yla bir bağı kalmayan Ağaoğlu ailesi 1983'te İstanbul'a taşınmıştır. Bu sırada yazar, *Üç Beş Kişi'yi* yayımlamıştır. Bir taraftan da kendi anılarından hareketle oluşturacağı *Göç Temizliği*'nin çalışmalarına başlamıştır. *Göç Temizliği'ni* ve ardından *Dar Zamanlar*

Üçlemesi'nin son kitabı *Hayır...*'ı yayımlattıktan sonra 1988'de *Milliyet*'te köşe yazarlığına başlamıştır. Bu tarihten sonra *Ruh Üşümesi* ve *Romantik Bir Viyana Yazı* adlı romanlarının çalışmalarına devam eden yazar, *Romantik Bir Viyana Yazı*'nın çalışmalarını bir arkadaşının Viyana'daki evinde sürdürmüştür. Zira İstanbul'daki evleri Adalet Ağaoğlu için fazla gürültülü ve rahatsız edicidir. Sessizlik ve huzur arayışı 1991'de Büyükdada'dan bir ev satın almalarını sağlamıştır. İlerleyen yıllarda *Milliyet*'ten *Cumhuriyet*'e geçmiş, köşe yazılarını burada sürdürmüştür. Ayrıca THY'nin aylık dergisi *Skylife*'a da yazılar yazmıştır. Yazarın günlükleri 22 Temmuz 1996'da geçirdiği bir araba kazası ile son bulmaktadır.

Adalet Ağaoğlu'nun günlüklerinde hem yazarın kişisel hayatı yer almaktadır hem de onun yazar kişiliği... Ancak 27 yıllık günlüklere genel olarak bakıldığında Ağaoğlu'nun aydın ve sanatçı kimliğinin bu günlüklerde baskın olduğu görülmektedir:

“Romancı, hikâyeci, oyun ve deneme yazarı Adalet Ağaoğlu'nun günlükleri her şey bir yana 'kadın yazar'ın sosyal ve siyasal çevreler içerisinde nasıl yaşadığını gösteren bir belgedir. Türkiye'de arka planı bilinmeyen 'kadın yazar'ın kendisiyle hesaplaşması, kendisini aşma çabası ve özgürleş(eme)me formu içerisinde günlükler derin bir samimiyetin içinden seslenir (...) Bizde 'kadın yazar' ve belirlenmiş rolü kabul veya ret dışında bir alanın bulunduğunu, kesinkes yargılar ve tepkilerin rasyonalite taşımadığını sakince anlatan günlükler, özelde Türkiye ve evrensel planda tüm dünyadaki insanlık adasını arar. Günlüklerde özellikle dinmeyen bir sorgulama, yazma ihtirası, sosyal sorumluluk ve şaşırtıcı bir enerji esastır (Örgen, 2015: 278).

Otobiyografik nitelik taşıyan *Damla Damla Günler*, Ağaoğlu'nun özel hayatına, dertlerine ve duygularına dair pek çok unsur da taşımaktadır. Bu bakımdan yazarın günlükleri hem içe hem de dışa dönüktür.

2.1.43. Orhan Burian

Orhan Burian, mide kanseri teşhis edilip ameliyata girmeden önce eserleriyle ilgili bir vasiyet bırakmıştır. Buna göre Burian'ın İngilizce ve Fransızca kitapları dışındaki tüm yazılı belgeleri önce ablası Mediha Hanım tarafından, ardından da yeğeni Kısmet Hanım tarafından muhafaza edilmiştir. Kısmet Hanım, Burian'ın günlüklerini içeren iki defter de dâhil olmak üzere bu mirası 2002'de Yapı Kredi Yayınlarına bağışlamıştır. Yazarın günlükleri bu sayede 2006'da yayımlanmıştır.

Orhan Burian'ın *Günlük*'ü 1 Ocak 1950-12 Ekim 1952 tarihlerini kapsamaktadır. Aziz Nesin gibi başka edebiyatçılarımızda da görüldüğü üzere Burian da bu iki defteri eski harflerle tutmuştur. Defterleri Latin alfabesine aktarıp yayıma hazırlayan Prof. Dr. Zeki Arıkan, “Günlük Üzerine” başlıklı giriş yazısında hem

yazarla hem de bu defterlerde yer alan yazılarla ilgili ayrıntılı açıklamalar yapmıştır. Metinlerde geçen hemen her isim hakkında da sayfa altlarında açıklamalar bulunmaktadır.

Burian'ın günlükleri de hayatı gibi kısa sürmüştür. Ancak bu kısa sürede Burian'ın hayatı, çalışmaları, yurt içi ve yurt dışı seyahatleri hakkında bilgilere ulaşılabilmektedir. *Günlük*, daha çok dışa dönük konular içermektedir.

2.1.44. Ahmet Hamdi Tanpınar

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın günlüklerini de içeren altı defter, ölümünden sonra kardeşi Kenan Tanpınar tarafından isterse yayımlamak kaydıyla Mehmet Kaplan'a verilmiştir. Kaplan'ın korumacı yaklaşımını kırıp günlükleri yayına hazırlayanlar ise İnci Enginün ile Zeynep Kerman'dır. Eserde Tanpınar'ın defterlerindeki ilk tarih 21.04.1953'e kadarki hayatı da yer almaktadır.

Günlüklerin Işığında Tanpınar'la Başbaşa'da Türk edebiyatındaki Tanpınar'dan farklı bir insan karşımıza çıkar. Bu durum, Tanpınar hakkında farklı fikirlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Kimileri Tanpınar'ın edebî imajının zedelendiğini düşünürken kimileri de yazarın eserleri ile kişiliğini ayrı tutmak gerektiğini savunmuştur. Bizim amacımız tezimizin genelinde olduğu gibi günlüklerin yazarını, diğer şahsiyetleri, onun bakış açısından Türkiye'deki ve dünyadaki siyasi, edebî gelişmeleri değerlendirmektir.

Tanpınar'ın günlükleri hem içe dönük hem de dışa dönük bir nitelik taşımaktadır. Defterlerden yazarın parasızlığını, özeleştirilerini, korkularını, rüyalarını, cinsel açlığını, geç kavuştuğu Avrupa seyahatine dair gözlemlerini, Türkiye'deki siyasi ve edebî gelişmeleri okumak mümkündür. Üstelik günlükleri yayına hazırlayan Enginün ve Kerman'ın da belirttiği gibi Tanpınar bu defterlerde kendisine herhangi bir sansür de uygulamamıştır (Enginün ve Kerman, 2007: 8). Eser, bu açıdan pek çok konu için önem arz etmektedir.

2.1.45. Selçuk Baran

Selçuk Baran'ın günlükleri, ölümünden sonra Ülkü Ulurmak tarafından yayımlanmıştır. Ulurmak, Baran'ın günlüklerinden seçtiği bölümleri kronolojik bir sıra izlemeden, tematik başlıklar altında toplamıştır. Eserde Ulurmak'ın sürekli açıklamalar ve değerlendirmeler yaptığı görülmüştür. Bazı günlüklerin tarihleri de

verilmemiştir. Selçuk Baran, günlüklerini 9 Aralık 1958-28 Mart 1972 tarihleri arasında tutmuştur. Bunlar daha çok yazarın ailesi ile ilgili tuttuğu günlüklerden oluşmaktadır. Baran, günlüklerinde duygu değişimlerini de kaleme almıştır. Ayrıca bu günlükler, onun yazma kararını ve kimi eserleri hakkında bilgileri de içermektedir. Yazar, okuduğu günlüklerden özetleri de defterine kaydetmiştir.

2.1.46. Melih Cevdet Anday

Melih Cevdet Anday, Türk edebiyatının farklı dönemlerine şahit olmuş, farklı oluşumlar içinde yer almış, birçok edebî türde eser vermiş bir edebiyatçıdır. *Bir Defterden* adını bizzat verdiği günlükleri, bu uzun dönemin kısa bir parçasına ışık tutmaktadır. Anday bu günlükleri Aziz Nesin ve Orhan Burian gibi eski harflerle tutmuştur. Günlükler Eylül 1976 ile Şubat 1979 arasında yazılmıştır. Şairin ölümünden sonra eşi Suna Anday tarafından saklanan defter, ilk kez 2008’de Sevgül Sönmez tarafından yayına hazırlanmıştır. *Bir Defterden*’de yer alan günlüklerde genellikle deneme ve köşe yazısı üslubu görülür. Anday, günlüklerinde yer verdiği konuları birkaç gün sonra gazetede yazmıştır (Anday, 2008: VI).

Şairin günlükleri hem içe hem de dışa dönük özellikler taşımaktadır. Anday, günlüklerinde tarih olarak ay adlarını belirtmekle yetinmiştir.

2.2. Konularına Göre Günlüklerin İncelenmesi

Bu başlık altında tezimizin çerçevesine giren günlükler konularına göre incelenmiştir. Türk edebiyatında yazılan günlükleri “Dil Meselesi”, “Edebî ve Sanatsal Konular”, “Kişisel ve Psikolojik Konular”, “Mekânlar”, “Şahsiyetler” ile “Toplumsal ve Siyasi Konular” başlıkları altında incelemek mümkündür. Öte yandan bu günlükler, farklı bakış açılarıyla farklı okumalara ve çalışmalara açıktır. Çalışmamızda öne çıkan konular, tezimizin çerçevesine giren günlüklerin okunması süresince şekillenmiştir. Tezimizin kapsamındaki günlükler incelenirken bazı yazarların harf devrimiyle ilgili düşünceleri ve tutumları olduğu fark edilmiştir. Bu çalışma, edebiyatçıların günlüklerini esas aldığı için edebî ve sanatsal konular günlüklerde önemli yer tutmaktadır. Öte yandan günlükler, yazarların gerçek kimlikleri ve kişisel yaşantılarıyla ilgili önemli bilgiler içermektedir. Edebiyatçıların günlüklerinde edebiyat mahfili mekânlar ve şehirler hakkında düşünceler yer almaktadır. Yazarlar, birçok şahsiyet hakkında samimi düşüncelerini günlüklerde kaleme almıştır. Ayrıca

bu günlükler birçok toplumsal değişime ve siyasi olaya tanıklık etmiştir. Bu başlık altında günlükler incelenirken yazarlar esas alınmış ve günlüklerin ilk baskı yıllarına göre bir sıra izlenmiştir.

2.2.1. Dil Meselesi

Edebiyatçılardan bazıları günlüklerinde dil meselesi hakkında düşüncelerini dile getirmiştir. Bazıları ise bu konuda tavırlarını kelime tercihleri ile göstermişlerdir. Kelime tercihleri dışında bu konuyla ilgili düşüncelerini dile getiren günlük yazarları Salâh Birsal, Nurullah Ataç, Oktay Akbal, Tomris Uyar, Cemil Meriç, Adalet Ağaoğlu ve Cemal Süreya'dır.

Günlüklerinde dilimizle ilgili düşüncelerini dile getiren başka yazarlar da vardır. Bunlardan Ahmet Refik Altınay, Rus işgalinden yeni kurtulmuş Anadolu beldelerini gezerken Rusların istila ettikleri yerlere dillerini ve kültürlerini götürdüklerini görmüştür. Bu sebeple Kafkaslarda Türk birliği için dilin önemine vurgu yapar:

“Binaenaleyh bizim için yapacak şey, Türk irfanını yükseltmek, lisanımızı cidden sadeleştirmek, buralarda yaşayan Türk kardeşlerimizle hakiki bir lisan birliği vücuda getirmek, milyonlarca Türk'ü aynı irfan, aynı his, aynı fikirle yekdiğerine merbut kılmaktır.” (Altınay, 1919: 53).

Ece Ayhan, günlüğünde sözlüklere ayrı bir yer vermiştir. Sık sık bir kelimenin anlamı için pek çok farklı kaynaktan bilgiler aktarır. O kelimenin Türkçede ne şekilde kullanımları olduğunu araştırmıştır.

İlhan Berk'in dilimizle ilgili düşüncelerine 12 Eylül 1955 tarihli günlüğünde rastlanmaktadır. Yazar Rimbaud'nun nesrini övdükten sonra onun gibi yazmayı istemiştir. Ancak Türkçeyi yetersiz bulmuştur. Yazarların da özenilmiş bir düzyazı ortaya koymamalarından dert yanmıştır (Berk, 1992: 23).

Dil devriminden sonra ortaya çıkan konularda düşüncelerini ifade eden yazarların görüşlerine ve bizim bu görüşlerle ilgili değerlendirmelerimize bu başlıkta yer verilmiştir.

2.2.1.1. Kelime Türetmekten Yana Tutum - Salâh Birsal

Günlüğünde dil meselesi üzerinde duran yazarlardan biri Salâh Birsal'dir. Birsal, dil devriminden yana tavrını günlüğünde dile getirmiştir. Bu konuda Fransızcadaki yenileşme tartışmalarını örnek göstermiştir (Birsal, 1982: 34).

Günlüğünde “*Türkçeyi elimden geldiğince sağlam bir temele oturtmak için sözcüklerle savaşa girişmişimdir ben.*” diyen Salâh Birsal'e göre “*bir dil,*

kılçıklarından arındığı ölçüde büyür.” (Birsal, 1982: 169). Yazar, bu sebeple pek çok yerde ekleri ve bağlaçları kullanmamıştır. Örneğin “*nedir ki*” demek yerine “*nedir*” demeyi, “*şimdilerde*” demek yerine “*şimdiler*” demeyi yeğlemiştir.

Birsal, dilin sadeleşmesi için kelime türetilmesinden yanadır:

“Dilin sadeleşmesinin ölçüsü herkesin boyuna sözcük türetmesidir. Diller böyle oluşur. Ne ki, türetilen sözcüklerin dile kabul edilmesine tekler değil, çoklar yani halk karar verir.” (Birsal, 1986: 161).

Salâh Birsal, 25 Aralık 1949 tarihli günlüğünde dönemin edebî eserlerine küfür doldurulmasını eleştirmiş, bu dilin ancak bir “*tulumbacı ağzı*” olduğunu söylemiştir. Birsal, sanatın bağımsızlığını savunmakla beraber yazarların, şairlerin gerçeği yakalamak maksadını mazeret göstererek bu kadar küfrü eserlerine doldurmalarını yanlış bulmuştur. Gerçeğin kendisinde dahi bu kadar küfür olmadığını, başarıyı yakalamış gerçekçi yazarların da küfrü çoğunlukla kişilerin konuşmalarında kullandıklarının altını çizmiştir (Birsal, 1982: 36-37). 8 Haziran 1953 tarihli günlüğünde ise bu “*tulumbacı ağzı*” ile ilgili “*Tulumbacılık, son yıllarda sanatçılarımızın kurtulamadıkları bir hastalıktır. Bir vakitler bunun salt edebiyatı yapılırdı, şimdilerde bir de propagandasına giriştiler.*” diyerek bu meseleye tepkisini ortaya koymuştur (Birsal, 1982: 44).

Birsal, Nurullah Ataç’ın “öz Türkçe” için verdiği mücadeleyi övmekle birlikte zaman zaman Ataç’ın çelişkiye düştüğünü ifade etmiştir. Ataç’ın Türkçeye katkısını sıklıkla dile getiren yazar, onun için “*Türkçemizin birinci kuyumcusu Haşim ise, ikincisi de odur.*” demiştir (Birsal, 1982: 181). Ataç’ın *Günce*’si de Salâh Birsal’in Türk Dil Kurumu Yönetim Kurulu üyeliği yaptığı dönemde yayımlanmıştır. Birsal, Arapça ve Farsça sözlerden dilimizin kurtulması için çaba göstereceğini söyleyen Ataç’ın, günlüğünde ve diğer yazılarında yabancı sözcüklere çokça yer vermesine dikkat çekmiştir (Birsal, 1991b: 53). Öte yandan Birsal’in günlüklerinde de “okey”, “sexy”, “dolce vita” gibi yabancı sözcüklere rastlanmaktadır.

2.2.1.2. Dil Devrimine Adanmışlık - Nurullah Ataç

Nurullah Ataç’ın günlüklerinde dil meselesi ilk sayfadan son sayfaya kadar sürmektedir. Yazar, dil devriminin en önemli destekçilerindendir. Ataç, okuyucularına ulaştığı günlüklerinde dil için savaşaacağını, yabancı sözcüklerden kurtulacağını ve yeni sözcükler türeteceğini ifade etmiştir (Ataç, 2000a: 9).

Ataç'ın günlüklerine bakıldığında bugün (bugün), tilcik (sözcük), yımızık (çirkin), görmük (tiyatro), bezek (süs), bölem (parti), saylav (milletvekili), yağı (düşman), kamutay (parlamento), öke (dahi), koyuk (temel), dörütmen (sanatçı), boyak (renk), enez (zayıf), yin (vücut), doğallayın (tabii olarak), boşuğ (izin), kıyın (ceza), ansılamak (hatırlamak), ak ağınlı (hüsünüyet sahibi), tükeli (tamamıyla), iyemsiz (çirkin), kakavan (papağan), bölünsüz (atom), dirim (hayat), tellim (daima), asılanmak (faydalanmak), dokunca (zarar), tapa (rağmen), gerelti (perde), beti (mektup), üycük (beyit), durul (devlet), sağyazı (imla), nite (nasıl), söydeşi (yani), köğük (mısra), gerelti (perde), tamu (cehennem), öy (vakit), tüz (halk), boşuk (izin), uza-bilig (tarih), balığ (şehir), ep (sebeup), üz (sayfa), sazın (kağıt), batır (kahraman), buğulu (vapur), betlek (defter), tın (can), bağlanç (din), okuş (akıl) gibi türetilmiş kelimelere rastlanmaktadır. Bunlar günümüze kalmamış sözcüklerdir. Bununla beraber Ataç'ın o dönem kullandığı bazı kelimelerin dilimize yerleştiği de bir gerçektir. Örneğin “günce” de bu kelimelerden biridir. Bu bakımdan yazarın dil meselesinde kısmi de olsa bir başarısı mevcuttur. Ataç'taki başarısızlığın sebebi geleceğin dili ile yazmaya çalışması, ancak dilbilim açısından bunun mümkün olmamasıdır (Aydın, 2015: 193).

Yazar, *Günce*'sini dil çalışmalarının hem tatbik hem de duyurma yeri olarak görmüştür. Ataç'ın günlüklerinde, üzerinde durduğu hemen tüm konuların temelinde dil meselesi, dil meselesinin de temelinde yenilik düşüncesi yatmaktadır. Yönünü Batı'ya dönmüş Türk toplumunda yeniliğin kökten yapılması gerektiğine inanan yazar, bunun en önemli aracını da dil olarak görmüştür.

Ataç'ın düşüncesine göre dil, yenilenmelidir. Türkçeden Arapça ve Farsça kökenli sözcükler tamamen atılmalı ve yerine Türkçe kökenli sözcükler türetilmelidir. Bu amaca ulaşmanın şartlarından biri ise okullarda Latince ve Yunanca öğretilmesidir. Ataç'a göre “*Batı uygarlığı Türkçesi*”ne erişmek için bu durum şarttır (Ataç, 2000b: 92).

Ataç'ın günlüklerinde pek çok edebiyatçı dil bakımından eleştirilmiştir. Yazar, Orhan Hançerlioğlu, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Ahmet Kutsi Tecer, Ahmet Rasim, Asaf Halet Çelebi gibi edebiyatçıların kullandıkları dili yermiştir. Aynı konu için Refik Halit Karay hakkında ise şunları söylemiştir.

“(…) Bay Refik Halit Karay bugün çok kimselerin yazdığı ‘yaşayan dil’ dediği Türkçeyi kuranlardandır. Öz Türkçeye gitmedi, gidemez, uğraştığı kavramlar çok değildir de onun için, bulduğu ile yetinir. Ama düşüncesini, birtakım pöhpöhlü, iri lakırdılarla süsleyip derin göstermeğe de özenmemiştir. Açık yazar, yalın yazar…” (Ataç, 2000a: 186).

Yakup Kadri, Ataç’ın kullandığı dili eleştirmiş, dil devriminden yana olmakla beraber Ataç’ın çabalarının ilmi ve fikrî bir temele dayanmadığını ve ilhamını halktan almadığını belirtmiştir. Ataç bilim insanlarının bu işe girişmediğini, eski sözcüklerin de ilhamını halktan almadığını belirterek bu konuda kendini savunmuştur (Ataç, 2000b: 79-80).

Yazar, “öz Türkçe”nin karşısında yer alanlardan başka bu yolu farklı amaçlar için tutanlarla da aynı yolda olmadığını ifade etmiştir. Ataç’ın dil düşüncesinin temeli milliyetçiliğe dayanmaz. “Öz Türkçe”yi bu anlayışla tutanların dil davasını anlamadıklarını söylemiştir. Ona göre bu mesele bir medeniyet değişikliğidir: “*Biz, yalnız Türk olduğumuz için gitmiyoruz öz Türkçeye, Doğu uygarlığından ayrıldığımız için, eski dili bugünkü düşüncelerimizi bildirmeye yeterli bulmadığımız için gidiyoruz.*” (Ataç, 2000b: 66-67).

Dil konusunda zaman zaman özeleştiride bulunan Ataç, yazılarının üzerinde yeterince çalışmadığını, sözlüklerden Arapça, Farsça sözlere Türkçe karşılıklar bularak kendi dilini kurduğunu ve bu dil ile yetindiğini ifade etmiştir. Bu sebeple de kendini iyi ve değerli bir yazar olarak görmediğini dile getirmiştir (Ataç, 2000a: 125-126).

Bugün baktığımızda Ataç, ancak bazı sözcükleri dile kazandırarak kısmi bir “başarı”ya ulaşmıştır. Ancak onun arzu ettiği değişme, dil bilimi açısından mümkün değildir. Yazarın kendisi de bu durumu sezmiştir. Ataç’ın, dil konusunda sık sık ikileme düştüğü, zaman zaman “öz Türkçe” konusundaki tutumunu sorguladığı, amaçladığı dile göre yazmaktan yorulduğu görülmektedir.

2.2.1.3. Dil Devrimine Olumlu Bakış - Oktay Akbal

Oktay Akbal, dil devriminden sonra Osmanlıca olarak gördüğü sözcüklerin kullanılmamasından yana bir tutum sergilemiştir. “*Günlerde*” adlı eserinde “koşul”, “yaşam”, “yapıt”, “öykünmek”, “bağnaz”, “önüt”, “beğeni” kelimelerini tercih etmek gerekliliğini vurgulamıştır. Bu düşüncenin karşısında “şart”, “hayat”, “eser”, “taklit

etmek”, “mutaassıp”, “üstad”, “zevk” sözlerini daha güzel ve üstün gören Selahattin Batu gibi isimleri de eleştirmiştir (Akbal, 1968: 13).

1966’da “*İslam Ansiklopedisi*”nin dilini de çağdan kopuk bulan yazar, eserdeki geride kalmış dili yakında kimsenin anlamayacağını söyleyerek harcanan paraların boşa gittiğini vurgulamıştır (Akbal, 1968: 192-193).

Oktay Akbal, dil devrimini destekleyen yazarlardan biridir. Günlüklerinde de bu anlayışın yansımaları bulunan yazarı, 1949’da bir mektupla “öz Türkçe”ye davet eden Nurullah Ataç’tır (Akbal, 1979: 305-306). Akbal, “öz Türkçe” düşüncesinden saptığını düşündüğü Türk Dil Kurumuna da zaman zaman ciddi eleştirilerde bulunmuştur. Özellikle 1968’de düzenlenen Dil Kongresindeki konuşmalarından ötürü Türk edebiyatının önemli isimlerini bilimsel olmamakla ve koşar adım gerilemekle suçlamıştır. Bu isimlerden bazıları Nihat Sami Banarlı, Samiha Ayverdi, Tahsin Banguoğlu, Sabri Esat Siyavuşgil, Faruk Kadri Timurtaş, Ali Nihat Tarlan’dır (Akbal, 1979: 302).

2.2.1.4. Dil Meselesinde Siyasi Perspektif - Tomris Uyar

Tomris Uyar, dil meselesine toplumsal ve siyasi perspektiften bakmış bir yazardır. Günlüklerinde, toplumsal ve siyasi konuların dil meselesindeki önemine dikkat çekmiştir.

Her dil güncel eğilimlerden etkilenir. Ancak Uyar’a göre Türkçede bu etkilenme çok daha vahim şekilde tezahür etmiştir. Yazar, bu düşüncesini “*Türkçe gibi hemen her on yılda bir değişen siyasal rüzgârların etkisiyle savrulan, sürekliliği kesilip biçilen, edebiyatla bağlantısı gitgide böylesine seyreden bir dil daha var mı, bilmiyorum.*” sözleriyle ifade etmiştir (Uyar, 2018b: 285).

Dil devriminden sonra Türkçenin yabancı unsurlardan arınması için çaba gösteren aydınların karşısında dilin geçmişle bağlantısının kopmamasını, halkla aydın arasında bir iletişimsizliğin oluşmamasını isteyen bir görüş belirlemiştir. Yazar, belli açılardan haklı bu iki görüşün faydalı olacak çatışmasının zamanla züppelik ve bağnazlık yaftalamasına indirgenildiğini dile getirmiştir. Dil üzerine çalışmalar, fikirler geri plana atılmış; ortaya kutuplaşma çıkmıştır. Yazıda kullanılan bir sözcük, bir

dönem yazının sahibini sağcı ya da solcu⁶ olarak nitelemek ve yazının içeriğini umursamamak için yeterli gelmeye başlamıştır. Uyar'a göre, *“böylelikle Türkçe, hiçbir dilin kaldıramayacağı siyasal bir yükün altında”* kalmıştır (Uyar, 2018b: 286).

Bu duruma karşın Türkçe, zamanla kendi yolunu bulmuştur. Dilimizde tutunan yeni sözcükler, Türkçeyi zenginleştirmiştir. Yazar, bu açıdan *“bir zamanki tartışmanın boşa gitmediğini”* ifade etmiştir (Uyar, 2018b: 286).

Tomris Uyar, dil meselesinde siyasetin etkisine dikkat çekmiştir. Ona göre *“Türkçe en büyük yarayı Ecevit-Erbakan koalisyonu sırasında”* almıştır (Uyar, 2018b: 286). Uyar, toplumun da bu konuda gereken aksiyonu göstermediğini ifade eder. Çünkü bu süreçte halk, iki farklı görüşün söylemlerini bir arada dinlemekten gocunmamış ve dil ile siyaset arasındaki bağlantıyı da hiç araştırmamıştır (Uyar, 2018b: 287).

Uyar, günlüklerinde sonraki dönemin siyasetçilerinin dilini de eleştirmiştir. Süleyman Demirel'i *“köy kahvesi söyleşisini abarttığı popülist [bir] dil”* kullanmakla, Turgut Özal'ı yarım yamalak bir Türkçe ve yarım yamalak bir İngilizce ile sözde *“vizyon”* yaratmakla eleştirmiştir. Dönemin milletvekillerinin küfürlerini meclis kürsüsünden haykırmasının dilin kabalaşmasına sebep olduğunu, bu kabalaşmanın meclisten televizyon kanalları aracılığıyla topluma yayıldığını dile getirmiştir. Aynı hükümeti *“sanatın ve edebiyatın beş kuruluşluk değeri olmadığına inanan bir kuşak”* yetiştirmekle suçlamıştır (Uyar, 2018b: 287-288).

Uyar'a göre bir dil *“yalnızca bir iletişim aracı sayıldığında, solunan bir dünya olduğu gözden kaçırıldığında; özellikle de tınısı ecnebileştiğinde”* kirlenir. Bu durum karşısında da öcünü alır (Uyar, 2018b: 289).

Uyar, dil meselesini bu konuyla ilgilenen aydınların başlangıçtaki faydalı çalışmalarından ve tartışmalarından başlatmıştır. Daha sonra faydalı fikir çatışmalarının yerini faydasız siyasi çatışmalara bıraktığını ifade etmiştir. Dil konusundaki tartışmalarda siyasetin ve siyasetçilerin de etkisini günlüklerine yazmıştır. Kirlenen dilin siyasetten çeşitli iletişim araçlarıyla topluma sirayet edişini

⁶ TDK, sağ *“ekonomi ve siyasette gelenekçi (görüş).”*; solu ise *“sosyalizme yakın görüşte olan grup.”* şeklinde tanımlamaktadır. İlgili kavramlar tezimizde bu genel çerçeveye içerisinde kullanılmıştır.

ortaya koymuştur. Yazarın bu konudaki düşünceleri dil meselesindeki döngüyü toplumsal ve siyasi olarak bütünlüklü bir şekilde özetlemesi bakımından önemlidir.

Uyar, “öz Türkçe” konusunda temkinlidir. Bu yoldaki çalışmaların dile zenginlik kattığını söylemekle birlikte türetilen kimi kelimelerin aslımı karşılamadığını ifade etmiştir:

“ Kimi Öztürkçe sözcüklerin dilimize Osmanlıca karşılıklarını unutturacak kadar yerleştiklerini, düşünceye yeni ufuklar açtıklarını, en tutucu dilciler bile yadsımıyor artık.

Ama *aşk* dendiğinde sığ kalan *sevi*'yi aratmayan *gülmece* 'nin büyük ölçüde benimsenmesi neyin göstergesi acaba?

Sözcüğün yapısı koşmaca, köşe kapmaca, kovalamacı gibi çocuk oyunlarını aklı getiriyor. Daha da önemlisi, mizahın ille de gülmek/güldürmekle bağlantılı olduğu görüşünden kaynaklanıyor; kavramın içini boşaltıp anlamını güdükleştiriyor. Oysa edebiyatımızda köklü, zengin bir mizah geleneği var.

Özellikle taşlama ve yergi açısından. Eski hiciv ustaları kelle koltukta hicviye yağdırırken, zamanın büyüklerini güldürmeyi mi amaçlıyorlardı?” (Uyar, 2018b: 267-268).”

Yazarın “öz Türkçe” konusundaki bu görüşü son derece yerindedir. Türetilen sözcüklerin bir kısmı bugün yaygın şekilde kullanılsa da bunların tamamının yerini alması istenen kelime ile aynı anlamı taşıdığını düşünmek mümkün değildir.

2.2.1.5. Dil Devrimine Olumsuz Bakış - Cemil Meriç

Cemil Meriç, günlüklerinde sık sık dil devriminin getirdiği olumsuzluklar üzerinde durmuş bir yazardır. Ona göre dil devrimi Türkçeyi, Türk edebiyatını ve düşünce dünyamızı sakat bırakmıştır.

Cemil Meriç'e göre Osmanlıca ilerlerken kesilmiştir. Yazar, dilde yabancı unsur olarak görülen kelimelerin fetihle ilgisi olduğunu, toprak fethedilince kelimenin de fethedileceğini söylemiştir. Latin alfabesine geçmekle halkın seviyesine inilmediğini, bilakis halkın okuma yazma bilmez bir duruma düşürüldüğünü ifade etmiştir. Dilde ırkçılık olarak nitelediği dil devrimini kendini solcu sanan aydınların yaptığını belirten Meriç, bu konuda Halk Partisini de uydurmacılığı devrim olarak göstermekle suçlamıştır.

Dil devriminin altında yatan sebebin maziye silmek olduğunu ifade eden yazar, Atatürk'ün Osmanlı ile irtibatı bu yolla kestiğini söylemiştir. “*Harf inkılabı altı yüz yılı rafa kaldırdı. Ve tarihsiz bir millet ibda etti.*” diyen Meriç'e göre Mustafa Kemal, musikiyi de değiştirmek istemiş ancak başarılı olamamıştır (Meriç, 1992: 301). İlerleyen yıllarda dil devriminin Türkçeyi tahrip ettiğini, “*işin maskaralığa vardığını*”

Atatürk'ün de anladığını ancak geç kalındığını ifade eden Meriç, bu işte büyük sorumluluğu İnönü'ye ve dildeki bu “*şenaati*” parti programı hâline getiren Halk Partisine yüklemiştir (Meriç, 1992: 301-302).

1929'da okuma yazma bilenlerin 1930'da “*analfabet*” (okuma yazma bilmez) durumuna düştüğünü ifade eden yazar, bu insanların kendilerine zorla kabul ettirilen yabancı harflere hiçbir zaman ısınmadığını söylemiştir. Yeni nesillerin ise kitaplarda sürekli değişen bir dille karşılaştığını ifade etmiştir (Meriç, 1992: 140). 1965'te kaleme aldığı bir günlüğünde memleketin yüzde yetmişinin okuma bilmediğini söyleyen yazar, alfabe değiştirilmeseydi okuma bilenlerin oranının yüzde yetmiş olacağını savunmuştur (Meriç, 1992: 380).

Cemil Meriç'in dil devrimi üzerindeki bu düşünceleri şüphesiz dikkate değerdir. Yazarın bu konudaki tespitleri oldukça açık ve keskindir. Şunu ifade etmek gerekir ki dil devrimi, Türkçede kökten değişikliklere sebep olmuştur. Bugün Osmanlı Türkçesini bilenlerin sayısına bakıldığında dil devriminin geçmişle bağlantımıza etkisi ortadadır.

2.2.1.6. Dil Meselesinde İtidalli Tutum - Cemal Süreya

Cemal Süreya, günlüklerinden de anlaşıldığı üzere dil konusunda “itidalli” bir tutum içerisindeydi. Bununla birlikte “öz Türkçe”den yana tavrının zaman zaman daha ağır bastığını ifade etmek gerekir. Şair, *Günler*'de “belgi”, “savsöz”, “sayrı”, “güzünç” gibi sözcüklere yer vermiştir. Süreya, dil konusundaki düşüncelerini şu şekilde açıklamıştır:

“Dil konusunda baştan beri orta bir yol tutturmuşumdur. Yine de son yıllarda öz Türkçeye daha çok yöneldiğim görülüyor. Yirmi beş yılı aşkın bir süre Türk Dil Kurumu üyeliği yaptım. Kurum kapatıldıktan sonra, şimdi, daha öz Türkçeciyim.” (Süreya, 2013: 72”

Bu satırlardan Cemal Süreya'nın öz Türkçeye yönelmesini siyasi bir tepki olarak görmek de mümkündür. En azından siyasi gelişmeler, şairin dildeki tutumunun değişmesi üzerinde bir etkendir.

2.2.1.7. Dil Devrimine Temkinli Yaklaşım - Adalet Ağaoğlu

Günlüklerinde dil meselesi üzerinde duran yazarlardan biri de Adalet Ağaoğlu'dur. Ağaoğlu, her devrim gibi dil devriminin de eskiyi yetersiz sayarken çıkmazlarla karşılaştığını ifade etmiştir. Yeni olanın tek çıkar yol olarak tapınılacak bir ideolojiye dönüşebileceğini vurgulamıştır. 1991 yılına ait günlüklerinde dil

devriminden o güne kadar gelen bazı ihtilaflara değinmiş, özellikle ayrı ve bitişik yazılan kelimelerde belli kuralların oturmamasına dikkat çekmiştir (Ağaoğlu, 2012b: 511).

2.2.2. Edebî ve Sanatsal Konular

Tezimizin çerçevesini edebiyatçıların günlükleri ile sınırladığımız için incelediğimiz günlüklerde edebî konular önemli bir yer tutmaktadır. Günlüklerde ağırlıklı olarak yazarların kendi eserleri ile ilgili taslaklarına, çalışmalarına ve eleştirilerine; yayın dünyasıyla ilgili düşüncelerine; başka edebiyatçılar ve eserleri hakkındaki görüşlerine rastlanmıştır.

2.2.2.1. Edebî Denemeler - Salâh Birsal

Salâh Birsal, günlüklerinde sıklıkla edebiyattan, tiyatrodan, sinemadan bahsetmiştir. Kendi kuşağından, kendi kuşağının öksüzlüğünden dem vuran yazarı günlük tutmaya sevk eden düşünce bir aydın olarak gerçek adına konuşmaktır (Birsal, 1982: 10). Bu bakımdan Salâh Birsal'in günlükleri Suut Kemal Yetkin'in dediği gibi "dışa çevrik"tir ve okunmak için yazılmıştır. Salâh Birsal'in şiirleri ve denemeleri üzerine çalışmaları bulunan Mahmut Bahar'ın şu tespiti Birsal'in günlüklerini anlamak açısından önemlidir:

"[Salâh Birsal'in] orta uzunluktaki günlükleriyle denemeleri arasındaki farkın kaybolduğunu görüyoruz. Bazen bu öylesine bir boyut kazanır ki tarihi kaldıracak olursak ortaya bir deneme çıkar. Yazar kendisi de bu durumun farkında olduğu için, 'Bir yerde her şey denemeye dönüşüyor.' demekten kendisini alamaz." (Bahar, 1995: 145).

Yabancı edebiyatı da sıkı takip eden Birsal, günlüğünde Kafka, Dostoyevski, Zola, Rousseau, Kuo Mojo, Gide, Balzac, Katherine Mansfield, Voltaire, Virginia Woolf, James Joyce, Henry Miller, Mallarmé, Ernest Hemingway, Stendhal, Proust, Puşkin, Aldous Huxley, Gustave Flaubert gibi pek çok isme yer vermiştir. Onların çeşitli konulardaki düşüncelerini, eserlerindeki meseleleri yeri geldikçe günlüğüne aktarmıştır. Kimi zaman yazarın o günkü konusu bu şekilde ortaya çıkmıştır.

Günlüğünde sanata ilgi gösterilmeyen bir çağda yaşadıklarını belirten yazar, sanatın bir eğitim işi olduğunu söylemiş ve Türkiye'de bu eğitimin verilmediğine dikkat çekmiştir (Birsal, 1982: 34).

Salâh Birsal, döneminin edebiyat dergilerini takip etmiştir. Bu dergilerde yayımlanan yazılarla ilgili eleştirilerine günlüğünde sıklıkla rastlanmaktadır. Zaman

zaman da kendine yöneltilen eleştirilere günlüğünde cevap vermiştir. Ayrıca yazar, yurtdışındaki gazeteleri ve kitap eklerini takip etmiş, Paris'teki kitapçılara siparişler vermiştir.

Birsel, günlüklerinde sık sık çalışmalarına, denemelerine, okuduğu kitaplara yer vermiştir. Eserleri hakkında notlar düşmüştür. Bunları kimi zaman beğenmeyip yeniden yazmaya karar vermiştir.

Salâh Birsel'in günlüklerinde şiir, önemli bir yer tutmaktadır. Hem kendi şiirleri hakkında hem de pek çok şairin dizeleri hakkında günlüğüne notlar yazmıştır. Beğendiği şairleri ve dizeleri günlüğüne kaydetmiştir. Beğenmediği şiirleri yermekten geri kalmamıştır. Özellikle şiirde kullanılan dilin Arapça ve Farsça kökenli sözcükler olmaması gerektiğini savunmuş, bu konuda birçok şairi eleştirmiştir. Kendi şiir anlayışı ile ilgili de şunları söylemiştir:

“Ben de bütün yaşamımca, yalın söyleyişten, süssüz, yapmacıksız, boyasız şiirden yana oldum. Bu bir hüner mi, değil mi, bilemem. Ama benim yapım bu. Aşırı duygululuğa hiç yüz vermem. Dahası, şiirin bir sesi olacağına inandığım hâlde, onu sıfır noktasında tutmaya bakarım. Nedir bu, yığınların benim şiirime eğilmesini yokuşa sürmüştür. Çünkü bizim okurlarımız, bugünkü günde bile yürek cızırdatan, gözyaşı şırlatan şiirleri kovalamaktan kendilerini daha kurtarmış değildiler (Birsel, 1988: 61).

Şiirin “grado”su⁷ yüksek bir tür olduğunu, düzyazı ile arasına uzaklık koymak gerektiğini vurgulayan yazar, bir şiirin güzelliğinin kendi dışında bıraktığı sözcüklere de bağlı olduğunu vurgulamıştır. Konuyla ilgili zaman zaman *Şiirin İlkeleri*'ni işaret etmiştir (Birsel, 1988: 54).

Birsel, günlüklerine halk şiiri ile ilgili değerlendirmelerini de yazmıştır. Halk şiirinde bir güzel dize bulmak için üç dize dinlemek gerektiğini söyleyen yazar, konuyla ilgili şunları kaydetmiştir:

“Ben, çokşükür, halk şiiri karşısında pepelenenlerden değilim. Ama zaman zaman okurum. Halk şiirinde çok taze, çok hoşmerim imgelere rastlanılır. Bir süre sonra da bunlar sizi sıkıkmaya başlar. Çünkü şiirlerin biçimi tekdüzelikten, çırpıbacaklıktan öteye geçmez. Bu gıygıy sonunda da imgelerin canlılığını öldürür (Birsel, 1988: 199).

Birsel, Türk şairlerin Batı şairlerini yanlış değerlendirdiğini düşünür. Ona göre bu durum Yahya Kemal'e kadar sürmüştür. Ona göre “*Tanzimatçılar, Servet-i Fünuncular hep vız vız türünden şairlere yönelmişlerdir.*” (Birsel, 1986: 76).

⁷ Mecazen: Derece

Salâh Birsell, düzyazıdan şiire yönelenleri başarısız bulmuştur. Aynı durum resim, heykel, musiki gibi sanatlardan şiire el uzatanlarda da görülür demiş ve Sait Faik, Bedri Rahmi ve Ömer Seyfettin'in şiir denemelerinin başarıya ulaşamadığını ifade etmiştir (Birsell, 1990: 96).

Yazar, günlüklerinde Tanpınar'dan sıklıkla bahsetmiştir. Tanpınar'ın şairliğinin Yahya Kemal ve Paul Valéry etkisinde sıkışıp kaldığını ifade etmiştir. Bu cenderede sıkılmasında tek sebebin Valéry ile Beyatlı'nın büyüklüğü olmadığını, bu durumun Tanpınar'ın "*inanılmaz küçüklüğünden*" de kaynaklandığına dikkat çekmiştir:

" Bin yemin ederim, onun 'Bütün Yaz', 'Bursa'da Zaman', 'Bendedir Korkusu', 'Bir Gün İcadiyede', 'Ne İçindeyim Zamanın', 'Bir Gül Bu Karanlıklarda', 'olmak üzere sadece altı şiiri vardır. Bunlara 'Hatırlama' ile 'Gezinti'yi katarsak, yüzü yerden kalkmış şiirlerinin sayısını sekize çıkarmış oluruz ama ne gerek!

Tanpınar'da duygu yoktur, duygusallık vardır. Ustalık denilen gözü sürmeli madamango ise aralık aralık boy gösterir. Yani dizeleri oturaklı ve ateşli değildir. Sözcüklerine söz geçiremediği için de onları daha sonraki dizelere taşırmaktan kurtulamaz." (Birsell, 1988: 104-405).

Birsell, şiirleri konusunda Attila İlhan'ı hem yermiş hem de övmüştür. Attila İlhan'ı "*şiiri bir araba dolusu lakırdıya boğ[makla]*" (Birsell, 1982: 50) suçlayan yazar, şairin diline ve anlatımına bayıldığını ifade etmiştir (Birsell, 1982: 283).

1974'ün günlüklerinde Salâh Birsell, şiir üzerine kimsenin bir şey yazmamasından, yeni ozanlara yol gösterecek kimsenin olmamasından yakınmıştır. Şiirin edebiyat dışı kıstaslarla değerlendirildiğini söyleyen yazar, iki yıldır şiir yazmadığını belirtmiştir. Yazmayarak iyi etmediğini bilse de içinde bulunduğu durumda başka çare görmemiştir (Birsell, 1982: 232).

Salâh Birsell eserlerine verdiği adları bulmakta zorlanmış, çoğu zaman bu adları beğenmemiştir. Yazar, *Dört Köşeli Üçgen*'i bu duruma örnek verir (Birsell, 1982: 288).

Birsell'in sıklıkla yakındığı meselelerden biri de edebî "*araklama*"lardır. Yazar, *Kahveler Kitabı*'nın, çevirilerinin "*zaman zaman gün ortasında, herkeslerin gözü önünde*" aşırılımasını ve buna kimsenin tepki göstermemesini şaşkınlıkla karşılamıştır (Birsell, 1986: 87).

Salâh Birsell'in günlüklerinde sık sık "1940 kuşağı"yla ilgili düşüncelere rastlanır. Bu konuda sürekli Orhan Veli'nin ön plana çıkarılmasını doğru bulmamıştır. Birsell'e göre bu kuşağa önemli katkıları olan isimler başkadır. Yazar, bu isimlerin hakkını teslim etmek istemiştir:

" 1940 Kuşağı Nuh'un Gemisidir.

(...)Orhan Veli'nin bu kuşağa bir şeyler verdiği hiç mi hiç düşünülemez. O, sadece parsayı toplamıştır. Hem de iyi toplamıştır.

1940 Kuşağı, adını aldığı yılın Tasfiye Hareketi ile pala sürtmeye başlar. Zaman içinde de öyle bir yükseklik alır ki tüm ortaklığı ve özgünlüğü ortaya çıkar. Orhan Veli'nin yol açan kitap gözüyle bakılan Garip'ine gelince, o, Tasfiye'den bir yıl sonra, 1941'de yayımlanmıştır.

Ön sözünün ise 1940 Kuşağı şiiriyle hiçbir girintisi, çıkıntısı yoktur. Varsa, gerçeküstücü ya da dadacı şiirle vardır." (Birsnel, 1986: 178).

Aynalar Günlüğü'nde de tespitini yineleyerek Orhan Veli'nin bazı şiirlerini kendi şiirlerinden "*aile boyu aktarmalar*"la yazdığını söylemiştir (Birsnel, 1988: 137).

Edebiyat çevrelerinden hoşlanmayan Birsnel, "*yazarların, sanatçıların çoğu bir akrep, bir maymuncu, bir kıskançköpek*" der. Ona göre bu çevreler her konuşmada karşısındakini iğneleyen, onu anlamaya gayret etmeyen kimselerdir (Birsnel, 1988: 101).

Salâh Birsnel, yazılarında kendi adını kullanmasının sebebinin yazılarına gizli bir alay karıştırmak olduğunu söylemiştir. *Salâh Bey Tarihi*'nde ise "*beylerin, paşaların, zadelerin adlarıyla anılan tarih kitaplarını saraka etmeyi*" düşündüğünü belirtmiştir (Birsnel, 1988: 166). Yazara göre bizim Türk edebiyatı bu gibi alaylara, ironiye kapalıdır:

" Bizim edebiyatımız hepten asık suratlıdır.

Belki Can Yücel, belki Enis Batur onu, bıçak üşürüp parçalamıştır.

Gelgelelim yazarlarımız çokluk alaya, alaysamaya da gülmeceye, güldürmeceye de kapalıdır.

(...) Vay beni, bizde gülmece-güldürmecenin ikinci gradodan bir yaratı olduğuna inananlar da vardır. Yergileri, taşlamaları elgün maskarası sayanlar olduğu gibi." (Birsnel, 1992:90).

Yazarın günlüklerinde zaman zaman dile getirdiği konulardan biri de folklordur. Cemal Süreya'nın *Folklor Şiire Düşman* yazısından hareketle halk şiirine karşı tutumunu ortaya koymuştur. Bu konuda genel olarak Cemal Süreya'nın fikirlerini kabul etmekle beraber Oktay Rifat gibi bazı isimlerde Süreya'dan ayrılmıştır (Birsnel, 1996).

Salâh Birsnel'in günlüklerinde edebî meseleler hemen her sayfada karşımıza çıkmaktadır. Yazar, uzun yıllar tuttuğu günlüklerinde farklı dönemlerin edebî gelişmeleri, bazı edebiyatçılarımız ve kendi eserleri hakkında aydınlatıcı bilgiler vermiştir. Birsnel'in edebî gelişmelere farklı açıdan baktığı görüşleri içinde şiire daha fazla yer verilmiştir. Bunlar, edebî deneme niteliğinde yazılardır.

2.2.2.2. Duygu-Düşünce Çatışması - Nurullah Ataç

Nurullah Ataç'ın günlüklerinde edebî konular dil meselesi ile iç içe önemli yer teşkil etmektedir. Yazarın edebî eserlere ve sanatçılara dair eleştirileri kullandıkları dile dayanır.

Ataç'ın günlüklerinde ilk olarak şiir konusu karşımıza çıkmaktadır. Yazar, şiirde yenilikten yana tavrıyla aruz ve hece ölçüsünden vazgeçmek gerektiğini düşünmüştür. Bu düşünce, yazarı zamanla şiirde anlam sorunsalına yöneltmiş ve temelde şiirin gerekliliği hakkında düşüncelere sevk etmiştir:

“Artık şiirden hoşlanmadığımı, eskisi gibi yenisinden de hoşlanmadığımı, anlamadığımı söylemek istiyorum. Okumuyor değilim şairlerin yazdıklarını, bir alışıklık var, elime bir dergi geçti mi, şiirlere bir göz gezdiriyorum, ‘Eskiden olsa hoşlanırdım ben bundan’ dediklerim de oluyor. Ama duramıyorum öylelerinin üzerinde, şöyle bir bakıp geçiyorum. Bütün şiirler bana yapmacık geliyor. Ölçülüsü uyaklısı gibi ölçüsüz, uyaksız olanı da. ‘Bir şey mi söylemek istemiş şair? Peki, neden bunu hiç de doğal (tabii) olmayan bir biçimde söylemiş? (...) Doğal olmayan, yapmacık olan bir şey var her şiirde.” (Ataç, 2000a: 380).

Nurullah Ataç'ın dil meselesinin temelinde yenilik ve eskiyi kökünden sökmek fikri vardır. Bu anlayış içinde ahengi, belagati bir kenara atmak düşüncesindedir. Bu noktada etkili bir anlatımın önemini gözden kaçırmıştır. Bu sebeple büyük şair olarak gördüğü Ahmet Haşim'i, Tevfik Fikret'i yenilik düşüncesine kurban etmiştir (Ataç, 2000a: 14-15).

Ataç'a göre halk şiiri de halkın “şuradan buradan öğrendiği düşüncelerle, kendine aşılanan duygularla yetin[diği]” yavan bir şiirdir (Ataç, 2000a:17). Yazar, halk şiirini “duruk”, ozanlarının birbirini taklit ettiği, kolay bir sanat olarak görmüştür. Bu bakımdan eskiliğinden ötürü terk ettiği divan şiirini halk şiirinden üstün tutmuştur (Ataç, 2000b: 224). Yazar, bu bakımdan Cemal Süreya'nın *Folklor Şiire Düşman* yazısındaki fikirlerinin çok doğru olduğunu söylemiş, henüz yirmi beş yaşındaki Süreya'nın da umut vaat eden bir şair olduğunu ifade etmiştir.

Ataç'ın şiir konusundaki en büyük açmazı duyguları ile düşünceleri arasında kalmasıdır. Teoride şiiri yapmacık bulan yazar, beğendiği bir şiir hakkında duygularını gizleyememiştir. Ataç'ın *Günce*'sine bakıldığında divan şiirinden pek çok mısraa rastlanmaktadır.

Ataç, güncelerinde bazı şairleri övmüş, bazılarını ise yermiştir. Yazar, 14 Ocak 1954'te Sabahattin Kudret Aksal ve dönemin diğer bazı şairleri hakkında şu değerlendirmelerde bulunmuştur:

“(...) Sabahattin Kudret Aksal, günümüz şairleri arasında en sevdiğilerimden biridir. Orhan Veli, Oktay Rifat ile birlikte bence onu saymalı. Öteki şairlerimiz, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Necati Cumalı gibi en iyileri bile, onun kadar tabii olarak, onun kadar kolayca şiir söyleyemiyorlar.” (Ataç, 2000a: 153).

Yazar, hayat görüşleri tamamen farklı olmasına rağmen Necip Fazıl Kısakürek’i de beğendiği şairler arasında zikretmiştir (Ataç, 2000a: 311).

“*Tek güzel mısraı yoktur*” dediği Abdülhak Hamit’in kendini büyük göstermek istediğini, biçim kaygısı taşımadığını, yazdıklarını gelişigüzel yazdığını iddia etmiştir (Ataç, 2000b: 8).

1957’de Ataç’a şiiri yeniden sevdiren Oktay Rifat’ın *Perçemli Sokak*’ı olmuştur. Ataç, hakkında üç yazı yazdığı bu eserdeki anlam kapalılığını ve yeniliği sevmiştir. Yazar, bu bakımdan *Perçemli Sokak*’ı İkinci Yeni şiirinin öncüsü olarak görmüştür.

Ataç’ın günlüklerinde edebî konular şiirle sınırlı değildir. Yazar, tiyatro oyunları hakkında değerlendirmelerini *Günce*’ye kaydetmiştir. Pek çok edebiyatçının yazılarını kullandıkları dil temelinde eleştirmiştir.

Nurullah Ataç’ın, dilinden övgüyle bahsettiği yazarlardan biri Reşat Nuri Güntekin’dir. Ayrı dünyaların insanları olmakla beraber Reşat Nuri’nin eserlerinin Türk edebiyatı için önemini vurgulamıştır. Ataç, Reşat Nuri’nin eserlerinden konu bakımından en çok *Gökyüzü*’nü başarılı bulmuştur. Ayrıca *Çalılıkusu* ile Türk romanının İstanbul’un dışına çıktığını vurgulamıştır. Ataç’a göre Reşat Nuri, konuşma diliyle öyküler yazılabileceğini ilk gösterenlerdendir (Ataç, 2000b: 177-179).

Nurullah Ataç, eleştirmenlik hakkındaki görüşlerini de günlüklerine yazmıştır. Yazara göre eleştirmenlik “*aşağı bir uğraş*”tır. Çünkü eleştirmen, zevk aldığı için değil, geçimini sağladığı için okumaktadır. O, okuma cezasına çarptırılmıştır. Çok okuduğu için eser üzerinde düşünemeyecektir. Dolayısıyla eleştirmenlerin yargılarına güvenilemez (Ataç, 2000b: 94-95).

Günce’de edebî konular yeniliği temel almıştır ve şiir üzerinde yoğunlaşmıştır. Yazar, yenilik düşüncesine halk şiirini, divan şiirini kurban etmiştir. Hatta bu fikirleri uç noktalara ulaştığında şiiri bütünüyle sorguladığı görülmektedir. Ancak bu düşüncenin zorlama olduğu aşikârdır. Ataç, bilhassa divan şiirine tutkundur. Hatta bu konuda bir seçki hazırlamayı düşünmüşse de bu fikir hayata geçmemiştir.

2.2.2.3. Edebiyat Camiasına Eleştiriler - Oktay Akbal

Oktay Akbal, günlüklerinde edebî konulara çok geniş yer ayırmıştır. Bir öykücü olarak özellikle yayın dünyasına eleştiriler getirmiştir. 1960'ların ortasında yayıncıların edebiyatı bir tarafa bırakıp “ ‘öğretici’ elkitapları modası”na kapılmalarını eleştirmiştir. Yayıncıların bir gün edebiyata dönmeyi hatırlayacaklarını belirtmiştir (Akbal, 1968: 90).

Edebî yayınlardaki bu durum, zaman zaman yazarda bir bezginliğe sebep olmuştur. Gençlik yıllarının geride kalmasının da etkisiyle öykü yayımlamaktan uzaklaşmıştır:

“(...) Yayımlamak isteğini ise o kadar az duyuyorum ki! İki aydır daktiloyla yeniden yazmadığım bir öykü var. Ne olacak bu öyküler! İki bin kişilik bir okur çerçevesini aşamayacak! Kitap olarak bir araya toplansa gene sonuç değişmeyecek! Bir bezginlik, bir umut kırıklığı sonucu mu bu? Belki. Belki daha başka.” (Akbal, 1968: 162).

1967’de yayımlanan *Varlık Yıllığı*’nda Tahir Alangu, Oktay Akbal’ın son yıllarda eser vermemesine dikkat çekmiştir. Memet Fuat da *Türk Edebiyatı* dergisinde Akbal’ın hikâyenin çerçevesini zorlamadığını dile getirmiştir. Akbal, bu eleştirileri kısmen haklı bulmakla birlikte öykülerini yayımlayamadığını, bu şekilde de kendi düzeyini aşmasının mümkün olmadığını yazmıştır. Yayın dünyasındaki durum değişmedikçe kendindeki durumun da değişmeyeceğini dile getirmiştir (Akbal, 1989: 189-190).

Uzun yıllar çeşitli edebiyat dergilerinde yazıları çıkan Akbal, 1965’te Roma’da gerçekleştirilen Avrupa Yazarlar Birliği toplantısına dair yazılarının *Türk Dili* dergisinde yayımlanmamasını eleştirmiştir. Kurultaya katılan Rus, Macar, Çek toplumcu yazarlardan alıntılar bulunduğu için yazı, yayın kurulu tarafından sakıncalı bulunmuştur. Akbal, *Türk Dili*’nin yazı kurulu için “*derginin çevresine bir ‘demir perde’ çekmiş! Mutlulukla yaşasınlar o perdenin içinde!...*” demiştir (Akbal, 1968: 106).

Akbal, Türk edebiyatında önemli yere sahip dergilerin hakkını teslim etmiştir. *Varlık*’ın bir edebiyat dergisinden daha derin bir mana taşıdığını belirtmiştir. *Papirüs*’ü ise ilk sayılarında kendisini yermesine rağmen üstün bir dergi olarak nitelmiştir (Akbal, 1968: 158).

Yazarın, günlüklerinde eleştirdiği konulardan biri şair olmayanların şiirlerini yayımlamasıdır. Şairliğin yalnız çalışmakla elde edilemeyecek bir kavram olduğunu ifade eden Akbal, gerçekten şair olmayanların antolojilerde bu sıfatla anılmasını eleştirmiştir. 1967’de konuyla ilgili şunları paylaşmıştır:

“(…) Ben de yazdım yirmi beş yıl önce. İşte bir çekmece dolusu. 1940’ların modasına uygun mısralar. Bir teki yayımlandı ancak, ‘O sokaklar’. Ötekileri yırtıp da atamadım, bir çekmeceye tıktım. Oysa bunları şurada burda yayımlar, bir iki kitap çıkarır, üç beş kişinin övgüsünü toplar, antolojilere geçer, ‘şair’ olarak ün kazanırdım. Yapamadım. Kıyamadım şiire. Şiiri çok seviyordum, şair olmaktan çok, şiir okumaktı hoşuma giden.” (Akbal, 1989: 191).

Şiir üzerine düşüncelerini yeri geldikçe ifade eden yazar, şairlerin ilk şiirlerinin daha “*şiir*” olduğu fikrindedir. Bu düşüncesine Ataol Behramoğlu ile Hilmi Yavuz’u örnek göstermiştir. Şairliğin ilk dönemlerinden sonra “*ustalık, bilgelik, düşünürlük*” başladığı için şiirin kaybolduğunu iddia etmiştir (Akbal, 1992: 21).

Şiir konusunda Mehmet Kaplan’ın tutumunu eleştiren Akbal, onun “*Şiir Tahlilleri*”ndeki yaklaşımını neden yanlış bulduğunu şu şekilde açıklamıştır:

“(…) Bir ‘Marksist’ şiir tutturmuş! Nedir bu Marksist şiir? Hiç değilse bir tanımı yapılmalıydı. Yoksullardan, yoksulluktan söz açan her şair Marksist midir? Hem canım, Marksist şiir diye bir deyim nerde görülmüş? Bay Kaplan bazı şairlere ille de ‘Marksist’ demek isteğinde! Bir kez yazmış, bir daha yazmış, bir daha yazmış!” (Akbal, 1968: 134).

Aynı konuda Mehmet Çınarlı’ya da eleştiriler yöneltilmiştir:

“Hisar’da Mehmet Çınarlı yakınıyor: Niye Marksist şairleri aldın kitabına, ‘muhafazakâr’ şairleri dışarda bıraktın diye! Yani diyor ki şair mi yok bu yanda? Ne yapın Bay Kaplan, Cumhuriyet Devri Türk Şiiri’ni incelemiş, belirli bir düzeyi aşan şairleri almış kitabına. ‘Gelenekçi’ diye şairlikle ilgisiz kişileri mi toplasaydı! Gene de yapmış yapacağını, bir ‘marksist’ damgasını vurmuş üstlerine... Yetmez mi bu ‘hizmet’i?” (Akbal, 1968: 134).

Yazarın günlüklerinde yer verdiği şairlerden biri de Gülten Akin’dır. Akin’ın 1965 Türk Dil Kurumu Şiir Ödülü’nü alması üzerine onun hakkında şu değerlendirmelerde bulunmuştur:

“Günümüz kadın şairlerinin en güçlüsü o. Kişiliğini buldu sonunda, birtakım etkilerden sıyrılmasını bildi. Bir de ille de anlamsız yazayım diye kendini sıkımdan kurtulabilse!..” (Akbal, 1968: 59).

Oktay Akbal, edebiyat tarihlerine güvenmeyen bir yazardır. Günlüklerinde “*tarih diye bir bilim yok ki, edebiyatın tarihi olsun!*” diyen yazar, Sabahattin Ali’nin hayatı hakkında edebiyat tarihi kitaplarında birbiriyle çelişen bilgiler olduğunu örnek göstermiştir. Tahir Alangu’nun *Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman* adlı eserinde

de kendisiyle ve dedesi Ebubekir Hazım Tepeyran'la ilgili yanlış bilgiler verdiğini söylemiştir (Akbal, 1989: 216-217).

Yazar, günlüklerinde yeri geldikçe dedesi Ebubekir Hazım Tepeyran ve onun eserleri hakkında bilgiler vermiştir. Tepeyran'ın *Küçük Paşa* romanında yer alan paşanın dönemin sadrazamı Cevat Paşa olduğunu, bunu dedesinden duyduğunu, dolayısıyla romanın gerçek bir olaya dayandığını söylemiştir. Ayrıca Ebubekir Hazım Tepeyran'ın *Nevvare* adında “*Musullu yoksul bir çöl kızının acı aşk serüvenini anlatan*” bir romanının daha olduğunu belirtmiştir. Akbal, dedesinin vefatından sonra bu romanı bulamamıştır (Akbal, 1992: 16).

Rauf Mutluay da bir edebiyat tarihçisi olarak Akbal tarafından eleştirilmiş isimlerdendir. *100 Soruda Türk Edebiyatı* adlı eserinde Oktay Akbal için “... romanlarıyla başladığı işi sürdüreceği beklenmez.” demesi üzerine yazar, tarihçinin işinin geleceği görmek olmadığını ifade etmiştir (Akbal, 1979: 389-390). Akbal'ın bu tarihten sonra yazdığı romanların Rauf Mutluay'ı haksız çıkardığını belirtmek gerekir.

Akbal'ın eleştirilerine maruz kalan isimlerden biri de Kemal Tahir'dir. Yayımlandıktan sonra edebiyat dünyamızda önemli ses getiren *Devlet Ana* için yazar, şu değerlendirmelerde bulunmuştur:

“(...) Ne çok övdüler! Hele dostum Alangu! Varlık Yılığında göklere çıkardı; çıkardı da indirmede bir daha! ‘Devlet Ana’ ya çok yükseklerde, ben yetişemiyorum ya da bir balon bu, uçup gidecek, yitip yok olacak...” (Akbal, 1979: 281).

Yorgun Savaşçı da Akbal'ın eleştirdiği bir diğer Kemal Tahir eseridir. Yunus Nadi Ödülü'nün seçici kurulunda yer alan Oktay Akbal, *Yorgun Savaşçı*'nin ödül kazanmasına tepkisini şu şekilde dile getirmiştir.

“(...) Ben ‘Yorgun Savaşçı’nın kazanmamasını isterdim. Mustafa Kemal’e şu ya da bu yoldan ‘bir şeyler’ atılmasından hoşlanmam. Hele böylesine havada kalan, hiçbir belgeye dayanmayan, kısacası ‘paradoks’tan başka bir şey olmayan ‘şaşırtıcı’ çıkışlardan hiç!” (Akbal, 1979: 322).

Oktay Akbal, günlüklerinde eserlerini nasıl yazdığını, onları oluşturma sürecinde nelere dikkat ettiğini de yeri geldikçe anlatmıştır. Konuşulan şeyin yazılamayacağına inanan yazar, bu doğrultuda bir ilke edinmiştir: “*Ben önceden konuşmam yazacağım bir öykü, bir deneme, bir roman üzerinde. Hatta yazdıktan sonra okumam bile kimseye. Ancak yayımlanacak, ondan sonra...*”

Yazarı böyle bir ilkeye yönlendiren etken, daha önce yazmadan üzerinde konuştuğu eserlerinin yarıda kalması olmuştur (Akbal, 1979: 230).

Romanlarını bir plan dâhilinde kaleme almamasının sebeplerini ise şu şekilde açıklamıştır:

“Önceden plan yapmak bana göre değil. Bir romanı yazarken serüvene atılırcasına davranırım ben. Planlar kalır yalnız başına. Öyle çokplan var ki yapıp yapıp yırttığım. Kişiler, roman kişileri önceden yapılan hesaba göre yaşamıyorlar işte. Ne yaparsan yap. Yazarken geliveriyorlar, giriveriyorlar romanıma.” (Akbal, 1974: 110).

Akbal’ın günlüklerinde başka eserler ve yazarları hakkında da bilgiler mevcuttur. Akbal, *Susuz Yaz* oyununun gala gecesinde Necati Cumalı ile beraber bulunmuştur. Oyunun sonunda Cumalı’nın ağladığını fark eden Akbal’a Necati Cumalı “*Ben bu oyunu yazarken de ağlamıştım.*” demiştir (Akbal, 1979: 289).

1968’de Nazım Hikmet’in Sabahattin Ali’ye yazdığı bir mektubun *Türk Solu* dergisinde yayımlanmasını eleştiren Akbal, mektubun binlerce insanın okuması için değil; iki kişi arasında bir konuşma için yazıldığını belirtmiştir. İçeriğinde Türk edebiyatının önemli isimleri hakkında rahatça sarf edilmiş sözler bulunan bu mektupları “*pek çalakalem, üstelik de pek ‘yukardan’*” bulan yazar, dönemin “*‘Nazım Hikmet ticareti’[nin] Nazım Hikmet’in anısına zararlı olmaya*” başladığını ifade etmiştir (Akbal, 1979: 298-299).

Oktay Akbal’ın, günlüklerinde övgüyle bahsettiği isimler ve eserler de mevcuttur. Bunlardan biri Tahir Alangu’dur. Yazar, Alangu’nun *Ömer Seyfettin* biyografisini alanının en başarılı örneklerinden biri kabul etmiştir (Akbal, 1979: 316).

1969 yılının genç bir öykücüsü olarak karşımıza çıkan Selim İleri de yazarın övgüyle bahsettiği yazarlardandır. Akbal, İleri hakkında “*Çoktandır soylu bir öykücü çıkmadı yazınımızda. Çok genç, henüz yirmisinde. Ama yarını umut veriyor.*” ifadelerine yer vermiştir (Akbal, 1979: 395).

Tarık Dursun Kakınc da Akbal’ın övgüyle söz ettiği öykücülerdendir. *36 Kısım Tekmili Birden*’de Tarık Dursun’un öykülerinin sinemayla iç içe geçtiğini ve okuyan herkesin bu öykülerde kendinden bir şeyler bulacağını yazmıştır (Akbal, 1974: 99-100).

Akbal’ın methettiği eserlerden biri de *Tutunamayanlar*’dır. Alışılmadık bir roman olarak nitelediği eserin yepyeni bir tadı olduğunu dile getirmiştir. Eseri çok sevdiğini dile getiren Akbal, Oğuz Atay’ı her şeye takılan bir mizahçı olarak görmüştür (Akbal, 1974: 157).

Oktay Akbal, sinemaya son derece düşkün bir yazardır. *Yeryüzü Korkusu*'nda sinemayla tiyatroyu karşılaştıran yazar, tiyatroyu yapay bulmuştur:

“Nedense tiyatroyu sevmiyorum ben. Sinemadan yanayım oldum bittim. Elle tutulurcasına yakınımında olmamalı gerçekler, canlı kişiler. Düş evreninde geçmeli her şey. Sinema, beyaz perde bana göre. Tiyatro yapay bir şey. Varamadım tadına (...) En usta oyuncularını da seyrettim, hep bu yapaylığı duydum. Doymadı beni tiyatro. Oysa sinema...” (Akbal, 1974: 110-111).

Haldun Taner, “*Keşanlı Ali Destanı*” oyunu ile Akbal’ın eleştirilerine maruz kalmış isimlerdendir. Yazar, Haldun Taner’i eğlendirmeyi hep öne alıp düşünceleri geri plana atan bir yazar olarak nitelemiştir. “*Keşanlı Ali Destanı*”nın başarısını da seyirciyi sıkıntıya sokmamasına bağlamıştır (Akbal, 1968: 27-28).

Tiyatro konusunda yazarın takdir ettiği isimlerden biri Yıldız Kenter’dir. Kenter, Orhan Asena’nın “*Fadik Kız*” oyunundaki performansı ile yazarın övgüsünü kazanmıştır. Akbal’ın “*başarılı bir yapıt da sayamıyorum*” dediği “*Fadik Kız*”ı “*sanatçılığını tanımlayacak deyim bulamıyorum*” diyerek övdüğü Yıldız Kenter’in oyunculuğuyla izleyen yazar, piyesten duyduğu zevki günlüğüne kaydetmiştir (Akbal, 1968: 203-204).

Akbal, günlüklerine gittiği filmlerin konularını, bu filmlerden çıkarımlarını kaydetmiştir. Gençliğinde sıklıkla gittiği Milli Sinema, Ferah Sineması, Hilal Sineması gibi mekanları özlemle anmıştır. Charlie Chaplin’e olan hayranlığını ise “*Yüzyılımızın en önemli üç sanatçısını say deseler, biri Chaplin’dir*” şeklinde ifade etmiştir (Akbal, 1979: 278).

Türk edebiyatında olay öyküsünün gereken değeri görmediğini düşünen Akbal, Sabahattin Ali’yi, Orhan Kemal’i, Samim Kocagöz’ü de örnek göstererek olay öyküsü yazabilmenin son derece değerli bir vasıf olduğunu ifade etmiştir:

“Olay öykücüsü olmak küçültücü bir şey midir? Sanmıyorum. İlle de olaysız öykü yazılacak değil ya! İlle de öykü zekâ, düş oyunları ile dolu olacak değil ya! Olay öyküsü yazmak bir bakıma üstünlük sayılmalı. İyi yazılmışsa, öykü yalnızca olayın etkisine dayanmıyorsa...” (Akbal, 1974: 150)

Edebiyatta ders vermenin, ahlaki öğütlerde bulunmanın edebiyata zarar verdiğini belirten Akbal, La Fontaine’i bu sebeple sevemediğini yazmıştır. Edebiyatta erdem aşılama amacının insanda tam tersini yapmak hırsına sebep olacağını söylemiştir. Yazara göre “*ahlakçılık edebiyatı yok eder, batırır*” (Akbal, 1974: 221).

Oktay Akbal, okunmak için yazdığı günlüklerinde edebiyata ve sanata dair fikirlerini dile getirmiştir. Bunu yaparken son derece samimidir. Edebiyatta ve

sanattaki en temel konulara farklı açılardan çarpıcı bakışları vardır. Bunlardaki haklılığı tartışılır olsa da yazarın günlükleri bu görüşleri ortaya atması bakımından önemlidir.

2.2.2.4. İlk Ağızdan Aktarmalar - Muzaffer Buyrukçu

Muzaffer Buyrukçu'nun günlüklerinde daha çok edebiyatçıların sanatçı kimlikleri dışındaki hayatları anlatılmıştır. Bununla birlikte zaman zaman edebî konulara da yer verilmiştir.

Buyrukçu, Türk romanının ve hikâyesinin 1960'lı yıllarda tiplerden müteşekkil bir şekilde ilerlediğini, Türk edebiyatında karakter bulunmadığını, sağlam bir Türk edebiyatından bahsetmenin ancak bu tekdüzelikten kurtulduktan sonra mümkün olacağını söylemiştir (Buyrukçu, 1982: 165).

Papirüs dergisinde sık sık bir araya geldiği Cemal Süreya, Ercüment Uçarı, Ercüment Behzat Lav gibi isimlerle dönemin edebiyatına ve edebiyatçılarına dair değerlendirmelerde bulunmuşlardır. 20.05.1970 tarihli günlükte Kemal Tahir'in dönemin en iyi romancısı olduğu, Yaşar Kemal'in başarılı bir yazar olduğu, Orhan Kemal'in popülere kaçarak eski değerini yitirdiği kanılarına yer verilmiştir (Buyrukçu, 1998b: 1-30).

Muzaffer Buyrukçu, edebî manada seçici bir yazardır. Yirmi yaşına kadar yazdığı ve çok kötü bulduğu romanlarını yakmıştır. Bazı hikâyeleri de dergilerin veya aile fertlerinin sorumsuzluğu yüzünden kaybolmuştur (Buyrukçu, 1998b: 117).

Buyrukçu'nun günlükleri sanatçıların çalışmaları hakkında birinci ağızdan bilgiler içermesi bakımından da önemlidir. Yazar, sanatçıların eserlerini oluşturma aşamalarına günlüklerinde yer vermiştir. Bu isimlerden biri Cahit Külebi'dir. Külebi, şiirinin nasıl ortaya çıktığını Muzaffer Buyrukçu'ya şöyle anlatmıştır:

“Masanın başına oturmak, bir kâğıdı önüne çekmek, uzun uzun yazıp bozma alışkanlığı yok bende. Öteki şairlere benzemem. Şiir bir keşiftir bana göre. Öyle düşünüyorum. Dil yönünden, biçim yönünden, içerik yönünden parlak bir şey yakaladım mı önce zihnimde mısra mısra oluşturur, sonra yüksek sesle okurum. Tekrar tekrar okurum” (Buyrukçu: 1986: 33).

Muzaffer Buyrukçu kendi edebî çalışmalarının nasıl oluştuğunu da şu şekilde açıklamıştır:

“Ben bir hikâyeyi kâğıda geçirmeden önce eşime dostuma, güvendiğim kimselere sözlü olarak anlatırım. Her anlatışta da yapıyı oluşturan malzemenin bir kısmını atarım yüreğim yana yana.(...) Anlattığım hikâye hakkında söylenenler söylenince yazmağa başlarım. (...) Eklenecek, çıkartılacak bir nokta kalmamışsa... Gövde en

küçük bir katkıyı kabul etmeyecek bir boyuta ulaşmışsa, artık onunla uğraşmaktan vazgeçer, bir başkasıyla ilgilenirim.” (Buyrukçu: 1986: 94-95).

Muzaffer Buyrukçu'nun günlüklerinde Orhan Kemal'in edebî eserlerine dair bilgilere de ulaşmak mümkündür. Orhan Kemal'in vefatından sonra Muzaffer Buyrukçu onun, üzerinde çalıştığı eserler hakkında bilgiler vermiştir:

“Evet, ‘En büyük romanım olacak’ dediği, bazı pasajlarını coşkuyla okuduğu, (Doksanüçten Bu Yana ya da Romancının Romanı) adlarını verdiği olaylar ve kişileri kalabalık, Bir Afrika devleti gibi kalabalık romanı yazacaktı. Murtaza'yı üç ciltte tamamlayacaktı (Babaevi) serisine bir kitap daha ekleyecekti. Çukurova'yla, doğumuyla başlayan ama gelgitli bağlarını kopardığı ve gerçekten İstanbullu olduğuna inandığı zaman, kocaman bir (İstanbul romanı)nı yaratacaktı. Romanlarının çoğunu oyunlaştıracaktı. Yaşı seksene vardığı zaman gizli gizli tuttuğunu söylediği Oktay Akbal'vari günlüklerini yayımlayacaktı.” (Buyrukçu, 2000: 127).

Buyrukçu'nun günlükleri, çıkış noktası ikili ilişkilere dayanan edebî meseleler içermektedir. Yazarın günlüklerinde kendi çalışmalarıyla ilgili bilgilerin yanı sıra arkadaşlığı bulunan edebiyatçılarımızın sanat anlayışlarıyla ilgili birinci ağızdan bilgiler aktarılmıştır. Yazarın bilhassa Orhan Kemal ile yakın arkadaşlığı olmuştur. Orhan Kemal'in taslak hâlinde kalan eserleriyle ilgili verilen bilgiler önemlidir. Ayrıca Orhan Kemal'in günlüklerinin çok az bir kısmı basılmıştır. Buyrukçu'nun verdiği bilgilerden yazarın deneme üslubunda kaleme aldığı günlüklerinin olduğu öğrenilmektedir.

2.2.2.5. Yıllık Özetlemeler- Tomris Uyar

Tomris Uyar, günlüklerinde en çok edebî meselelere yer vermiştir. Yazar, 1975'ten 1999'a kadar kendinin, diğer edebiyatçıların, yayıncılığın durumu hakkında önemli bilgiler vermiştir.

İyi bir okur olan Uyar, günlüklerinde Türk ve dünya edebiyatından pek çok ismin eserleri hakkında değerlendirmelerde bulunmuştur. Okuma amacı duruma göre değişiklik göstermiştir. Dinlenmek için polis romanları ve korku hikâyeleri okuyan Uyar, bu türler için şu değerlendirmelerde bulunmuştur:

“Polis romanları ile korku hikâyeleri, olağan yaşamın, günlük akışın dışında varsayıldıkları için çekici geliyorlar okurlara; ‘şiddet olayları’yla dolu olsalar bile dinlendiriyorlar, çünkü olağan’ın dışında geçebilme ayrıcalıkları, ‘hak’ları var.

Polis romanlarına değil de korku hikâyelerine tutkunum. Çağdaş yazında çok önemli bir yer tuttuklarına inanıyorum.” (Uyar, 2018a: 48).

Yazar, “gündökümleri”nde pek çok edebiyatçının sanatı hakkında değerlendirmelerde bulunmuştur. Bunlardan biri Cengiz Aytmatov'dur:

“Candan bir yazar Aytmatov; incelikleri gözetken, namuslu bir yazar kuşkusuz. Kişi olarak da çocuksu, dürüst bir görünüşü var. Belki yerel dilinde, kültüründe çok

önemli bir çıkış yapmıştır, orasını bilemem, yalnız Türk okuruna değişik şeyler söyleyen bir yazar değil; bizim toplumcu yazarlarımızın oldukça gerisinde kalıyor bence. Sözelimi, tragedya konularını ele alsın bile trajik olmuyor anlatımı; sevecen oluyor, o kadar.” (Uyar, 2018a: 68).

Uyar’ın, günlüklerinde eleştirdiği isimlerden biri de eserlerindeki tutumu sebebiyle Selim İleri’dir. Onun *Ölüm İlişkileri* kitabı için şunları söylemiştir:

“Düşünün: en az üç yıl süreyle haftada en az iki kere gittiği, sunulan yemeklerle içki tükettiği, dahası dost yüzü gördüğü evlerdeki kişileri, yazar, hiç çekinmeden karalıyor, okura ‘ihbar’ ediyordu. Bunu da ahlak ve eleştiri adına yapıyordu!” (Uyar, 2018a: 251).

Tomris Uyar, Selim İleri’nin diğer kitapları için de şunları yazmıştır:

“Yazar, *Her Gece Bodrum*’un 50. sayfadan sonra başladığını kendisi yazmıştır önce. Hangi Yazarlardan ‘hırsızlamalar’ yaptığını önce kendisi sayıp dökmüştür. ‘Abartmaya’ olan düşkünlüğünün bir sakınca olabileceğine önce kendisi parmak basmıştır *Türk Dili* dergisi Öykü Özel Sayısı’nda.

(...) Doğrudur, romanları 50. sayfada başlar. O sayfaya kadar bir abuklama söz konusudur, sonra asıl roman, yazarın ‘sabuklama’ adını taktığı asıl roman (sayıklamalar) gelir. Kişiler birdenbire akıllarına estiği gibi romana girip çıkmaya başlarlar. Edebiyat gerçekliği açısından *yeniden yaratılmadıkları* için yarı saydamdırlar, telefon rehberindeki kişisiz aboneleri andırırlar ilk bakışta. Ama yazar onların aslında kimler olduğunun ipucunu okura önceden iletmiştir (...) Bir gün sokakta rastladığımızda size, ‘Ayol o sen olabilir misin hiç?’ diyebileceği ayrıntılar da katmıştır sözde gerçek kişiliğinize (Anlaşılan, ‘yeni bir ahlak’ kolay bulunamıyor.) (Uyar, 2018a: 253).

Tomris Uyar’ın Selim İleri hakkındaki eleştirileri daha çok onun gerçek kimliğine ve yazarın insan ilişkilerine dayanmaktadır.

Behçet Necatigil’in önemli çalışmalarından *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*’nün onuncu baskısının yayına hazırlanmasına yardım eden Doğan Hızlan ve Ali Tanyeri, Uyar tarafından eserin çizgisini dedikoduya doğru kaydırtdıkları gerekçesiyle eleştirilen isimlerdir. Uyar, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*’nün son baskısında önceki evliliklerinin kitaba alınmasını gereksiz bulmuştur. Buna karşın eşleri edebiyatçı olmayan kadın yazarların eşlerinin adına yer verilmediği gibi erkek yazarların da evlilikleri hakkında bir bilgi verilmemesini kadına saygısızlık addetmiştir (Uyar, 2018b: 62-63).

Uyar, günlüklerinde zaman zaman yılın değerlendirmesini yapar. 24 Ekim 1975 tarihli günlüğünde, Dünya Kadınlar Günü’nün Birleşmiş Milletler tarafından kabul edildiği yılın edebî durumunu şu şekilde özetlemiştir:

“Edebiyat kesiminde ‘Kim daha Marksist?’ yarışı kıyıcı bir hızla sürdü. Yıl boyunca yetkin edebiyat örnekleri değil, makale sayılabilecek romanlar, inceleme-şiirler, eleştiri-hikâyeler okuduk genellikle. Belli başlı kadın sorunu şöyle konuldu: aydın kadın, devrimci erkeksiz olamaz. Mutlaka birine yamanmalıdır.” (Uyar, 2018a: 83).

Yazar, günlüklerinde edebiyatçıların yaşadığı zorlukları da kaleme almıştır.

Toplumdaki sanatçı algısının sanatçıyı zor durumda bıraktığını ifade etmiştir:

“(…) Sanatçı, hakkını aramak, ücret istemek gibi basit işlerle uğraşmaz, profesyonel olmaktan elinden geldiğince kaçınır. Sanatçı fotoğraflarına bir göz atın; günlük yaşamda işe giderken, hatta evde otururken takım elbise giydiğini, boyunbağı bağladığını, köstekli saat takıp ceymis bond çanta taşıdığını yüzünden şıp diye çıkarabileceğiniz biri, bakmışsınız XIX. yüzyıl boheminin sigara dumanlarına dalmış gitmiş fotoğrafta. Aygaz tüpünü yenilediğini, elektrik borcunu yatırdığını, eve ekmek ve kıyma götördüğünü inadına unutturmak istercesine koca koca ansiklopedilerin, kapitone fonların önünde bize poz veriyor.

(…) [Bu durumda sanatçı] saygınlığını pekiştiren bir çevreye girmek zorundadır. O çevrede de sürü töresine uyararak susmak zorundadır, dışarıda olup bitenlere göz yumacak, kimseyi kırmayacak, yine de hakkı yenmiş bir *martir*, kadri asla bilinmemiş bir deha kisvesine bürünmenin yollarını arayacaktır. Gerçekten güç.” (Uyar, 2018a: 316).

Tomris Uyar, hakkını arayan bir yazardır. Yukarıda sözü edilen sanatçı gibi olmayı kabullenmemiştir. 1980’lerin başında Doğan Hızlan *Bu Hafta* adında bir dergi çıkarmaya karar verdiğinde Tomris Uyar da Selim İleri, Ferit Edgü, Cemal Süreya gibi isimlerle bu çalışmanın içinde yer almıştır. Ancak aylık ücret ve telif için verilen sözler tutulmamıştır. Bunun üzerine Uyar, Doğan Hızlan’a ve *Hürriyet’e* dava açmıştır. Uyar’ın çevresinden kimileri yazarın hakkını aradığı bu davayı gereksiz bulmuştur, kimileri de yazarı kişisel reklam yapmakla suçlamıştır (Uyar, 2018a: 373).

Yazar, 1980’lerde yayıncılığın durumu hakkında değerlendirmelerde bulunur. Büyük sermaye kuruluşları piyasaya el atınca yazarlarda profesyonelleşme beklentisi oluşmuştur. Ancak bu beklentiler karşılık bulamaz. Sermaye, piyasada “*rengârenk dergiler*” türemesine, telif ücreti alabilmek için “*soru sormadan düşünce üretmememe marazı*”na, “*çırpıştırma kitapların hazırlanması*”na sebep olur (Uyar, 2018a: 317).

1980’li yıllarda piyasaya hâkim olan magazin dergileri, edebî eserleri yayımlamak için yazarlarına edebiyat dergilerinden aldıkları telifin kat be kat fazlasını teklif etmişlerdir. Uyar ise bu hususta direneceğini ifade etmiştir (Uyar, 2018b: 54-55).

Yazar, 1985’te yayınların nitelikten yoksunluğunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Yayın dünyamızı ur gibi saran, yayımlanma nedeni asla anlaşılmayan saldırgan ve sığ yaşam öykücükleri, cıvık romanlar, yerli televizyon dizilerine egemen olan, zamanla yazıları da egemenliğine alan savruk dil, güvendiğimiz dağlara bile iyice kar yağdığının önemli belirtileri. Çünkü bir Dostoyevski -hatta Saroyan- kumar borçlarını ödemek pahasına zorunlu olarak yaşadıkları yapay verimlilik dönemlerinde bile böylesi bir düzeysizlik göstermemişler.” (Uyar, 2018b: 45).

11 Mayıs 1984'te kaleme aldığı günlüğünde edebî eleştiri sorunlarına değinen yazarın önemli tespitleri vardır. Edebî eserlerin eleştirisine arkadaşlık ilişkilerinin, mahalle baskısının, sanatçı dayanışmasının kaçınması zor etkileri olduğunu vurgulamıştır (Uyar, 2018a: 385-386).

Uyar, ilkeleri olan bir yazardır. Çalışmalarının takdir edilmesinden her yazar gibi hoşnut olsa da bu uğurda ilkelerinden taviz vermez. 1986'da Haldun Taner Öykü Ödülü'ne katılmadığı hâlde seçici kurulun ödülü Murathan Mungan ve Nedim Gürsel ile birlikte kendisine paylaşmasını kabul etmemiştir. Gerekçe olarak “*koşamayan bir atletin dereceye giremeyeceği*”ni göstermiştir. Ayrıca üçte bir oyla böyle bir ödülü paylaşmayı uygun bulmamıştır (Uyar, 2018b: 116-117).

Yazar, ilkeleri doğrultusunda bir eserler vasiyeti de bırakmıştır:

- “ - Kitaplarımdan, çevirilerimden ya da gündükümlerimden dergi ve kitap malzemesi sağlanmasına karşıyım.
- Yabancı bir dile çevrilecek herhangi bir ürünümün oğlumun denetiminden geçmesini istiyorum.
- Yazdığım hiçbir *şeyin* herhangi bir yerli filmde yer almasını istemiyorum. Yönetmeni benimle yüz yüze konuşmamışsa.
- Bu vasiyet duygusal sayılabilir. Ama yalnızca oğluma değil beni benimseyen bütün okurlara yazılmıştır.
- Bana yazılmış ya da benim yazdığım mektupları yayımlamaya kalkışacaklarsa, şimdiden eseşlerimi yağdırıyorum!” (Uyar, 2018b: 248).

Edebiyatta kendine özgü bir bütünlük olduğunu kaydeden Uyar'a göre “gençlik edebiyatı”, “çocuk edebiyatı” gibi alt türler oluşturmak hatadır. Bu tür ayrımların hitap ettiği kesim adına karar verdiğini ve hitabının basitleştiğini vurgulamıştır. Ayrıca gençler tarafından çokça okunan başyapıtların özellikle gençler için yazılmadığını dikkat çekmiştir (Uyar, 2018b: 145-147).

Yazar, günlüklerinde Türk edebiyatının bazı isimleri hakkında övgü dolu sözler kaleme almıştır. Bunlardan biri Oktay Rifat'tır. Uyar, Rifat'ı “*hınzırlıkla lirizmi - denebilirse- çaktırmadan bağdaştıran, Türkçenin, Türk şiirinin serüveninin her aşamasına koyduğu kilometre taşlarıyla kendince yol haritası çizebilen bir edebiyatçı*” olarak nitelemiştir (Uyar, 2018b: 174).

Tomris Uyar, günlüklerinde Turgut Uyar'ın şiirini ve şiir anlayışı hakkındaki düşüncelerini anlatmıştır:

- “ Turgut Uyar'ın şiirini kendisinden çok önce tanıdım. ‘Bir solukta okunan’ kapsamına giren bol bezekli, gönül çelici bir şiir değildi onunki; hatta bu tür şiir anlayışıyla inatlaşıyordu. Şairaneliğe karşı çıkan, şiire sıradan insanı, gündelik sözcükleri yerleştiren *Garip* akımını destekliyordu başlarda, ama çağdaş bireyin

tragedyasının şiirsellikten uzak bir dille aktarılamayacağını seziyordu. Şiir üstüne yazdığı yazılarda, alışıldık şairanelik ile yeni şiirsellik kavramları arasındaki ayrım üstüne çok sık düşündüğünü görüyoruz. Turgut Uyar, şiirin bir esin perisinin ansızın uğraması sonucu içten geçenleri dışa vurmak, çarpıcı imgelerin rüzgarıyla rastgele savrulmak demek olmadığını, tam tersine titiz bir matematik, sağlam bir mimari, bir istifleme becerisi gerektirdiğini biliyordu.” (Uyar, 2018b: 348-349).

Uyar, Tevfik Fikret’in *Sis* şiirini, toplumun ve dolayısıyla Fikret’in değer yargılarını eleştirir:

“(…) Şairin oldukça maço bir ağızla kaleme aldığı, İstanbul’u ‘bin kocadan arta kalan bir bakire’ diye tanımladığı ‘Sis’ adlı ünlü şiiri, bugün yalnızca metropollerin dişil özelliklerine değinmesiyle dikkati çekebilir ancak. Onun her güzel, albenili kadını (hatta kenti) fahişe saymasını, bir ölçüde yetiştiği toplumun değer yargılarına bağlayabiliriz, ne de olsa o toplumda erkeklerin değil bir bilezik, bir zincir, bir küpe takmaları, kolonya sürmeleri bile kadınsı bir eğilimin belirtisiydi (Uyar, 2018b: 456-457).

Yazarın fikir ayrılıkları yaşadığı, bununla birlikte sanatına saygı duyduğu edebiyatçı dostlarından biri de Bekir Yıldız’dır. Yıldız’ın Almanya’da geçen öykülerinde mesajın “*bağırçanlık*” taşıdığını ifade eden yazar, onun asıl başarısını Güneydoğu insanının hayatını anlattığı töre öykülerinde bulmuştur (Uyar, 2018b: 526-527).

Uyar, 1999’da bir boşluğun içine düşmüş gibidir. Çabalarına hiçbir karşılık bulamayacağı düşüncesine kapılır. Yazar, bu durumu “*Sanki bu toplumda ne kadar yazarsam yazayım, yürüyüşe katılırsam katılayım, bildiri imzalarsam imzalayayım, sürüp giden kolaycılık, avantacılık, hoyratlık kargaşasına karşı hiçbir şey yapamazmışım gibi bir duygu.*” olarak tanımlamıştır. Geline nokta okurun nitelik olarak çöküş yaşadığını belirten yazar, edebiyat dergilerini de eleştirmiştir:

“Yayın organlarına bakarsak. *Kitaplık* dergisi, bir İngiliz sömürgesinde, sömürgecilerin halkı çağdaş dünyadan haberli kılmak için yayımladıkları bir el kitabını andırıyor. *Varlık* dergisiyse tam tersi: ülkemizin belli başlı sanatçıları, edebiyatçıları yer alıyor bu dergide ama her nedense dergi hâlâ, bir kasaba berberinde unutulmuş dergileri anımsatıyor yerliliğiyle.” (Uyar, 2018b: 549-550).

Tomris Uyar, Türk edebiyatında kendi yolunu çizmiş, belli ilkeler edinmiş bir yazardır. “Gündökümleri”nde bu ilkelerden taviz vermediği görülür. Gerektiğinde hakkını aramaktan çekinmez. Sanatçının, sanatçı kimliğinin hayatın gerçeklerinden uzakta konumlandırılmasına karşı çıkar. Uyar’ın günlüklerinde edebiyat ve toplum ilişkisine sık sık değinilmiştir. Yazarın zaman zaman yılın özetini yaptığı görülmektedir. Bu özetlemeler belli dönemlerin toplum, sanat ve yayın olaylarını ortaya koyması bakımından önemlidir. Uzun yıllar yazılarıyla ve edebî eserleriyle

toplumda bir farkındalık yaratmak isteyen yazar, hayatının son döneminde umutsuzluğa kapılmıştır. Bu karamsarlık içinde hastalıklarının ve 1999 depreminin de etkisiyle “gündükümleri”ni sonlandırmıştır.

2.2.2.6. İslamî Edebiyat - Ali Nar

Ali Nar’ın günlükleri edebî konulardan çok dinî ve güncel konulara temas etmiş yazılardır. Bununla birlikte yazar, *Milli Gazete*, *Yeni Devir*, *Vahdet* gibi yayın organlarında yazılar kaleme almış, Arapçadan çeviri eserler neşretmiştir. Yazarın en dikkat çekici eseri ise *Uzay Çiftçileri*’dir. Nar, “İslamî edebiyat” üzerinde ısrarla durmuştur. Bu anlayıştaki ilk ütöpik romanı *Arılar Ülkesi*’nden sonra kaleme aldığı bilim kurgu romanı *Uzay Çiftçileri*’dir. Yazar, *Anadolu Günlüğü*’nde *Uzay Çiftçileri*’nin bir fikir olarak nasıl ortaya çıktığını açıklamıştır. 20 Temmuz 1969’da Neil Armstrong Ay’a ayak bastıktan sonra Necip Fazıl Kısakürek, uzayı aşan bir görüşe sahip Müslüman’a çok daha ötelere gitmenin yaraşacağını ve bunun gerçekleşeceğini söyleyen bir yazı kaleme almıştır. Bunun üzerine Ali Nar, Müslüman astronotların uzaya gidişini anlatan bir roman yazmayı tasarlamıştır (Nar, 1998: 271). 5 Ocak 1977 tarihli günlüğünde ise *Bilim Teknik* dergisinin başka gezegenlerde su bulunduğu ve gelecekte uzayda sebze yetiştirileceği şeklindeki haberleri yazara *Uzay Çiftçileri*’ni yazdırmıştır (Nar, 1998: 347).

Ali Nar’ın bu eserleri hakkında edebî bir değerlendirme başka bir çalışmanın konusu olmakla birlikte yazıldıkları dönem için, öte yandan “İslamî edebiyat” düşüncesi temelinde, kaleme alınan bu romanlar yenilikçi ve özgün eserlerdir.

2.2.2.7. Şeriata Uygun Sanat Düşüncesi - Cahit Zarifoğlu

Cahit Zarifoğlu birçok türde eser vermekle beraber şüphesiz ağır basan yönü şairliğidir. Bu durum *Yaşamak*’ta da hissedilmektedir. Şiirsel bir dille yazılan bu metinlerde Zarifoğlu şiir anlayışını şöyle açıklamıştır:

“Çoğu kez şiirin şairden bağımsız olduğunu düşündüm. Bu nedenle olacak şairliğime hiç sahip çıktığım olmadı. Yazdığım şiirlerle ilgili sorularla karşılaştım çok rahatsızım (...) Şiir yaptığımız bir şey değildir (ah bütün eşya öyle değil mi?) Şiir kendisi var. Bir rastlantıyla değil, tersine özel iradeyle çıkıyor yeryüzüne. Barajdaki su, kendine bırakılmış kanallardan akar.” (Zarifoğlu, 2017: 100-101).

1977’de kaleme aldığı günlüklerde başta Necip Fazıl olmak üzere kendilerine “*deve kuşuvari boykot*” uygulandığını ifade etmiştir. Sezai Karakoç’un şiirinin

önemini ise zengin bir dile ve ecdat mirasına sahip çıkışına bağlamıştır (Zarifoğlu, 2017: 140-141).

Zarifoğlu, günlüklerine edebî çalışmalarıyla ilgili notlar da kaydetmiştir. Bu metinlerden öğrendiğimize göre yazarın biri Kahramanmaraş ile ilgili, diğeri kan davası üzerine iki roman taslağı mevcuttur.

Cahit Zarifoğlu, sanata dair düşüncelerini de günlüklerinde dile getirmiştir. Onun için sanatın sanat olabilmesi için şeriata uygun olması şarttır:

“(…) Evet sanat ve şariat noktasına geldik. Açık iki kapı. Sanat bu iki kapıdan aynı anda geçebiliyorsa sanattır bizim için. Başka türlü de sanattır belki ama onların sanatıdır o. Bizce makbul olamaz (...) Demek ki şeriata uygun sanat ve şeriata uygun eleştiridir aslanan.” (Zarifoğlu, 2017: 112).

Zarifoğlu, bu düşüncelerini ve sanatın gelenekten kopmaması gerekliliğini Rasim Özdenören’le birlikte katıldığı 1966 Alman Kültür Merkezi “Genç Şairler Toplantısı”nda dile getirmiştir (Zarifoğlu, 2017: 198-203). Bunlar, şairin poetikasını oluşturan fikirlerdir ve *Yaşamak*, bu fikirleri ihtiva etmesi bakımından önemlidir.

2.2.2.8. “Sivil Şiir” Üzerine - Ece Ayhan

Ece Ayhan, *Başlıbozuk Günceler*’de daha çok şair olarak karşımıza çıkmaktadır. Beynindeki tümör sebebiyle İsviçre’de bir hastaneye yattığında bile şair kimliği ön plandadır. Doktoru Prof. Gazi Yaşargil beynindeki tümör için “*Merak etme! Selim bir ur, iyi huylu (...) O tümörü fare gibi kemireceğim.*” dediğinde şair tümörünün adını ve onun şiirinin başlığını koymuştur: “*Selime Hanım’ı Bırakıyorum*” (Ayhan, 1993: 7-8).

Ece Ayhan hastanede geçirdiği günlerde fırsat buldukça yerli ve yabancı pek çok ismi okumuştur. Sevdiği yazarlardan sık sık alıntılar yapmıştır.

Yazarın, günlüğünde ele aldığı konulardan biri de divan şiiridir. Divan şiirinin ve divan şairinin anlaşılamadığını söyler:

“Divan Şiiri’nin ne olduğu, onun özellikleri bile Cumhuriyet şairlerince anlaşılmaz, anlaşılammıştır. Neden ona 'Divan Şiiri' denmiş olduğu da bilinmiyor (...) Öğretmenlerin iyice yaşlı (edebiyat) öğretmenlerin(in) bile Divan Şiiri’ni anlatamadıkları herkesçe bilindir. Bu nokta üzerinde düşünmeli. Zamanında da anlaşılmamış olabilirler.

Ben de, bir Divan Şiiri’nin bütünüyle ele alındığını hiç görmedim. Görmedik! Ve ben bugüne değin. "Divan Şiiri işte, budur!" diyen bir kimseye de rastlamadım; yaş 51, yıl 1982... Gelgitler hep...” (Ayhan, 1993: 128).

Ece Ayhan, şiirde anlam meselesine de sık sık değinir. Ona göre anlaşılmayan şiir demek yanlıştır. Hele İkinci Yeni’ye anlaşılmıyor denmesini kesinlikle kabul

etmez. Ona göre “sivil şiir”, “sıkı şiir”, “ilk elde kendini ele vermeyen şiir” vardır ve “Türkçenin üç vazgeçilmez ve sivil şairi İlhan Berk, Turgut Uyar ve Cemal Süreya’dır” (Ayhan, 1993: 183). Bunların yanına bir de Sezai Karakoç’u eklemiştir.

Ece Ayhan’ın bir eserine de adını vermiş Çanakkaleli Melahat da *Başıbozuk Günceler*’de kendine yer bulmuştur. Şair bu defa Berlin’de başka bir hayat kadını Melahat ile özdeşleştirmiş ve Çanakkaleli Melahat’la ilgili bilgiler vermiştir (Ayhan, 1993: 187). Şairin günlüğündeki edebî konular ağırlıklı olarak şiirle ilgilidir. *Başıbozuk Günceler*’de Ece Ayhan’ın şiirleriyle ilgili bilgiler ve şairin şiirle ilgili düşünceleri yer almaktadır.

2.2.2.9. Edebiyat Dergileri ve Sinema - Atilla Birkiye

Atilla Birkiye, edebiyatın farklı türlerinde eserler vermiş, pek çok edebiyat dergisinin yayımlanmasına katkı sağlamış bir isimdir. 5 Eylül 1984 tarihli günlüğünde edebiyat dergilerinin sayıca fazlalığından yakınan Birkiye, bu kadar çok derginin birbirinin alanına girmesinin, birbiriyle aynı konuları işlemesinin dergiciliğe zarar verdiğini ve ülkemizde bir dergi okurunun oluşmamasına neden olduğunu söylemiştir (Birkiye, 1985: 12-13).

Aynı günlerde kaleme aldığı bir diğer günlüğünde ise güçlü bir roman yazmak isteğine vurgu yapan, *Sevgili Arsız Ölüm* (Latife Tekin, 1984), *Sessiz Ev* (Orhan Pamuk, 1983), *Mavi Karanlık* (Vedat Türkali, 1983), *Üç Beş Kişi* (Adalet Ağaoğlu, 1984) gibi romanları başarılı bulan yazar, romanı diğer türlerden şu şekilde ayırır:

“Bir eylemi, bir olayı, hele hele insanı anlatmak; diğer türlere göre daha kavrayıcı oluyor. Roman birbiriyle ilintili, ilişkili, bağlı-özerk, nedenli-sonuçlu, küçük küçük parçalardan oluşan bir bütün; alt bölümleri sayıca çok olan bir edebî yapı (yaratım) (...) nesnel gerçekliği en iyi karşılayabilecek ve değişimini en iyi yansıtabilecek ve söz konusu olan bir değişime dolaylı da olsa katılabilecek bir yaratım alanı roman.” (Birkiye, 1985: 15).

Dönemin edebî eserlerini ve edebiyatçılarını yakından takip eden Atilla Birkiye, Cemal Süreya’nın ve Tomris Uyar’ın günlüklerini de okumuş ve işlevsiz bulmuştur (Birkiye, 1985: 31). Bu iki yazarın neden günlük yazdıklarını anlamakta zorluk çektiğini ifade etmiştir. Bu noktada belirtmek gerekir ki; günlük, diğer türlere göre daha serbest bir türdür. Bir amaca sahip olmak zorunda değildir. Hatta bu serbestlik ve amaçtan azadlık diğer türlerde bulamayacağımız pek çok özelliği ve bilgiyi günlüklerde bulmamızı sağlamaktadır. Yazarın kendisi de bu sonsuz sebeplerden ötürü günlük tutmuştur.

Atilla Birkiye, günlüklerinde her edebî eserin ideolojik bir arka planı olduğuna dikkat çekmiştir. Sanatçının, dünyaya bakışını taşımayan bir eser ortaya koyamayacağını savunan yazar, bu bakımdan sanatın bağımsız olamayacağını ifade etmiştir (Birkiye, 1985: 62-64).

Yazar, 1986-1995 yılları arasında tuttuğu Uluslararası İstanbul Film Festivalinin günlüklerinde gösterime giren filmler ve yönetmenleri hakkında düşüncelerini kaleme almıştır.

2.2.2.10. Eserleri Hakkında - Oğuz Atay

Oğuz Atay'ın günlüklerinde edebî konular, bilhassa kendi çalışmaları, önemli yer tutar. Atay, günlüklerinde eserleri hakkında ayrıntılı bilgiler vermiştir. Bunlardan biri de *Tehlikeli Oyunlar*'dır. Yazar, bu eseri "*herkesin saldırdığı ve saldırmakta haklı olduğu bir adamla (bir bakıma adam haklı görüyor onları) herkesin hor gördüğü bir kadının macerası*" olarak tanımlamıştır. *Tutunamayanlar* gibi bireyi merkeze aldığı bu romanda "çatışma"yı roman kahramanının zihninde başlatmıştır. Bunu yaparken hareket noktası çağın insanları olmuştur. Şu sözler hem *Tehlikeli Oyunlar*'ın kahramanlarının durumu hakkında hem de Atay'ın insanları tahlili hakkında önemli düşünceler içermektedir:

"Özellikle çağımızın insanında, benim ilgilendiğim kişi, bir kenarda bırakılmanın, fantezilerine uygun olayların başına gelmemesinin, ona doğrudan doğruya yapılmış bir 'offense' kabul etmesiyle bu 'çatışma' ve 'trajedi' başlıyor. Burada 'offense'i doğuran sebepler, bazı şeylerin yapılmasından değil de yapılmamasından doğuyor." (Atay, 1987: 52-54).

Oğuz Atay'ın günlüklerine baktığımızda *Tutunamayanlar*'dan sonra daha planlı bir çalışma içinde olduğu görülür. Yazar, bu durumu kendisi de ifade eder.

Atay, günlüğünde 1975'teki ilk makale çalışmasından da bahsetmiştir. Bu makalede Türk milletinin evrenselliği, Batı'yı da Doğu'yu da kucaklayabilecek nitelikte olmasına rağmen olduğundan farklı olmaya çalışması, aydınların durumu, tutumu ve aydınlarda bir iç hesaplaşmanın gerekliliği gibi önemli konular üzerinde durmuştur (Atay, 1987: 130-142).

Günlüklerden edindiğimiz bir diğer bilgi de *Oyunlarla Yaşayanlar* hakkındadır. Atay, bu oyunu tamamladıktan sonra oynaması için Yıldız Kenter'e vermiştir. İlk olarak *Hayat Bir Oyundur* adını vermeyi düşündüğü eser üzerinde Yıldız Kenter ile çeşitli değerlendirmeler ve düzeltmeler yapmışlardır.

Atay'ın günlüklerinde tamamlamadığı romanı *Türkiye'nin Ruhunu* hakkında da bilgiler mevcuttur. Yazar, bu eserini üç kitaplık bir çalışma olarak tasarlamıştır: “*Devlet, Toplum ve İnsan*” (Atay, 1987: 234). Atay, bu romanda Türk milletini potansiyelini kullanamayan, geçmişi zengin ancak fakir düşmüş soylu bir toplum olarak değerlendirmiş ve *Türkiye'nin Ruhunu*'nu da bu temele dayandırmak istemiştir (Atay, 1987: 242).

Yazar, günlüklerinde Türk edebiyatına dair görüşlerine de yer vermiştir. İkinci Yeni'yi “(...) yaşları, kültürleri ve dünya görüşleri gelişmeye elverişli olmayan, fakat duydukları ve sezdikleriyle gerçeküstü ya da gerçekötesi denebilecek şeyleri yer yer yakalamış” bir topluluk olarak tanımlamıştır. Ülkede her çeşit akımın ve atılımın çıkması bakımından hareketi olumlu bulmakla beraber Batı'daki sağlam ve köklü akımların karşısında bunu nereye koymak gerektiğini tayin etmenin zor olduğunu söylemiştir. Ayrıca İkinci Yeni üzerinden karşılıklı eleştirileri “mahalle çocuklarının çekişmesine” benzetmiştir (Atay, 1987: 218-220).

Döneminin ötesinde romanlar kaleme alan Atay, *Günlük*'ünde roman hakkındaki fikirlerine de yer vermiştir. Konur Ertop'un Türk romanının sorunları üzerine bir sorusuna karşılık, sorunun iç hesaplaşmaya gitmemek, değişime, farklılığa kapalı olmak, “havuz edebiyatı” içinde satacak malzemeye bakmak olduğunu söylemiştir (Atay, 1987: 226-228).

Oğuz Atay'ın, günlüklerinde sıklıkla dile getirdiği bir durum da insanlardan beklediğini bulamamasıdır. Atay, “insanların ilgisizliği canımı sıkıyor.” (Atay, 1987: 220), “(...) neden yazdıklarımı anlamıyorlar, neden çevrede kimse yok vs.” (Atay, 1987: 222), “(...) Yabancı kitapları kapışıyorlar. Benden haberleri bile yok. Ben de sözüm ona, bu adamlardan kurulu bir okuyucu kalabalığı bekliyorum. Çok aptallık.” (Atay, 1987: 224) gibi cümlelerle anlaşılamadığını ifade etmiştir. Yazar, bu bakımdan Tanpınar ile aynı kaderi paylaşmıştır. Ancak Atay'da Tanpınar'daki gibi bir gün kendisine dönüleceği umudu görülmemektedir.

Günlük, Atay'ın kitaplarını yazma sürecini, kitaplarındaki olayların hangi kaynaklara dayandığını göstermesi, bir yazar olarak beklentilerini ve hayal kırıklıklarını ifade etmesi bakımından önem arz etmektedir.

2.2.2.11. Balkanlarda Türk Edebiyatı - Ethem Baymak

Ethem Baymak'ın günlükleri hem Balkanlardaki Türk edebiyatının seyrini hem de dışarıdan bir bakışla Türkiye'deki edebiyatı görme fırsatı verir. *Günsalkımı* 'nda Balkanlarda Türkçe eser veren Necati Zekeriya, Hasan Mercan, Reşat Hanadan, Agim Rifat Yeşeren gibi edebiyatçıların eserleri hakkında bilgiler bulunmaktadır.

Necati Zekeriya, Yugoslavya'da Türk yazarlar içinde Türkçeyi doğru ve güzel kullanan az sayıdaki edebiyatçıdan biridir (<https://islamansiklopedisi.org.tr/zekeriya-necati>, 30.05.2020'de erişildi). Baymak, onun Türkiye ile Yugoslavya arasında otuz yıl boyunca edebiyat elçiliği yaptığına dikkat çekmiştir. Zekeriya, iki ülkenin edebiyatını birbirine tanıtmış bir isimdir. Yazar, Necati Zekeriya'yı bu bakımdan öncü kabul etmiştir. Onun ölüm haberini aldıktan sonra ardında bıraktığı boşluğun doldurulmasının oldukça zor olacağını ifade etmiştir (Baymak, 1989: 93-95).

Balkanlarda Türkçe üzerine çalışmalarıyla öncü isimlerden biri de Süreyya Yusuf'tur. Süreyya Yusuf'un *Prizren Türk Ağzının Özellikleri* adlı bir doktora tezi vardır. Bundan başka öyküler ve iki de tiyatro oyunu kaleme almıştır. Ethem Baymak'ın da *Süreyya Yusuf* adlı bir çalışması mevcuttur. *Günsalkımı* 'nda bu eserle ilgili bilgiler verilmiştir.

Ethem Baymak, Balkanlara Türk şiirinin ilhamını veren iki isim görmüştür: Yunus Emre ve Nazım Hikmet. Yazar, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Yugoslavya'daki Türk şairlerin sosyalizm etkisinde kaldığını ve Nazım Hikmet'e öykündüğünü ifade etmiştir. Daha sonra bu etkiden kurtulmak isteyen şairlerin, şiir geleneğimizin öz kaynağı olan Yunus Emre'ye dönüp ondan beslendiklerini söylemiştir (Baymak, 1989: 43).

Kendisi de bir ressam olan Baymak, günlüklerine Nazım Hikmet'in ressamlığı hakkındaki görüşlerini de yazmıştır. Yazar, Nazım Hikmet'in resim çalışmalarını üç kısma ayırmıştır:

1. Çocukluk ve öğrencilik yıllarındaki resim çalışmaları,
 2. Bursa Hapishanesinde yaptığı kara-beyaz ve yağlı boyalı tabloları,
 3. Resim yapmadığı dönem ve ressamların tablolarına hayranlık beslediği yıllar.”
- (Baymak, 1989: 72).

Bu üç dönemi ayrıntılı şekilde inceleyen Baymak, resmin Nazım Hikmet'in şiirini nasıl beslediğini de göstermek istemiştir (Baymak, 1989: 72-86).

Ethem Baymak sık sık Türkiye'ye gelmiş, buradaki edebiyatı ve edebiyatçıları da mümkün olduğunca takip etmiştir. Aziz Nesin'le irtibatları devam etmiştir. Baymak, *Günsalkımı* 'nda Nesin'i sık sık övgüyle anmıştır. 1984'ten itibaren Aziz Nesin, şiire daha çok yönelip şiir kitapları yayımlamaya başladığında Fethi Naci, Oktay Akbal, Mehmet H. Doğan gibi isimler bu durumu eleştirmiştir. Baymak, bu tutumun edebiyat dünyası içerisinde herkesin bir kalıba oturtulmasından kaynaklandığını savunmuştur. Aziz Nesin'in şiirlerinin incelemelerini de *Günsalkımı* 'na kaydetmiştir (Baymak, 1989: 68-72).

Mahmut Makal da sanatıyla *Günsalkımı* 'nda övülen edebiyatçılardan biridir. Baymak, onun köy yaşantısını toplumcu bir anlayışla ele alarak önemli bir iş başardığını ifade etmiştir. Makal'ın Süreyya Yusuf ile ilişkilerinden ve mektuplarından hareketle öğretmenlik yıllarında çektiği sıkıntıları belgelendirmiştir (Baymak, 1989: 59-61).

“*Tepeden turnağa bir halk ozanı*” olarak nitelediği Ömer Kayaoğlu, Ethem Baymak için “*suyunu Yunus'tan almış*” önemli bir şairdir. Baymak, örneklerle Kayaoğlu'nun Türk şiirindeki yerini göstermeye çalışmıştır (Baymak, 1989: 100-101).

Günsalkımı, Balkanlardaki Türk edebiyatı hakkında önemli bilgiler içermektedir. 1980'li yıllarda Yugoslavya, Kosova, Macaristan, Makedonya, Sırbistan gibi ülkelerdeki Türk edebiyatçıları ve eserlerini tanıma imkânı sağlamaktadır. Ayrıca Türk edebiyatına Balkanlardan bir bakışı da göstermesi bakımından önemlidir.

2.2.2.12. Eleştiriler - Turgay Gönenç

Sanatın birçok dalına olan sevgisini günlüklerinden okuduğumuz Turgay Gönenç, *Zamanın Sularında* adlı eserinde bazı edebî konulara da değinmiştir. Beğendiği eserleri ve sanatçıları övgüyle dile getirmiştir. Bu sanatçılardan biri Salâh Birsal'dir. Gönenç, Birsal'in günlüklerinden hareketle onun düzyazılarına ve şiirine dair şu değerlendirmelerde bulunmuştur:

“Salâh Birsal'in düzyazısı şiirinin önüne geçti. O şiirin inceliğinin ayırımına varmak kolay değil. Salâh Birsal'in şiiri, en alaycı görünümde bile gizli bir hüznün yoğunluğu taşır. O, hüznün, duygusallığın boyutlarını değişik biçimlerde kullandı. Şimdi onun düzyazılarının öne geçmesine üzülüyorum ben. Oysa Türk şiirinde ödün vermeyen sayılı ustalardan Salâh Birsal.” (Gönenç, 1989: 66).

Kendisi gibi zaman meselesi üzerinde düşünmüş, bu düşünceleri ve zamana karşı hislerini eserlerine yansıtmış Ahmet Hamdi Tanpınar da Gönenç'in

günlüklerinde yer verdiği isimlerden biridir. Tanpınar'ı yazdıklarıyla bir bütün oluşturan, *Ahmet Haşim ile Yahya Kemal sentezinden oluşan; ama Tanpınar damgasını taşıyan* bir şiiri oluşturmuş bir şair olarak zikretmiştir (Gönenç, 1989: 68).

Yazar, Ahmet Haşim'in şiiri üzerine düşüncelerini de şu şekilde açıklamıştır: *Haşim'in şiirini salt müziğe yaklaştırmak eksik bir yargı kanımca. Onun şiiri her zaman resim öğeleri taşıyor. Çoğu kez de eski Çin estamplarına yaklaşıyor* (Gönenç, 1989: 105).

Gönenç, günlüklerinde kimi eleştirilerine de yer vermiştir. Bu eleştirilerden biri Yusuf Atılgan'a ve bilhassa onun *Anayurt Otel*i romanına karşı yazılmıştır. Bu romandaki Zebercet karakteri ile 1960 yapımı *Psycho* filmindeki Norman Bates karakteri arasında benzerlikler kurmuştur:

“1973'te **Anayurt Otel**i yayınlandı. Bir düş kırıklığıydı benim için. Yazım tekniğindeki oyunlara karşın, itici bir roman geldi bana. Geçenlerde üç kitabı [*Aylak Adam, Bodur Minarenden Öteye, Anayurt Otel*i] yeniden okudum. **Yusuf Atılgan**'dan, birkaç öyküsü dışında, beni etkileyecek bir şeyin kalmadığını gördüm. **Anayurt Otel**i şimdi daha itici geldi bana. **Bu roman ve bu roman kişinin fizik ve psikolojik atmosferi, sanki tümüyle A. Hitchcock'un Psycho (1960) adlı filmindeki kişinin kopyası.** [Anayurt Otel'i'nin] Türk romanında kalıcı bir yeri yok (...)" (Gönenç, 1989: 154).

Norman Bates ile Zebercet karakterleri bazı sinema eleştirmenleri tarafından da benzetilmektedir.⁸ Ancak *Anayurt Otel*i'nin Türk romanında kalıcı bir yere sahip olduğunu ifade etmek gerekir.

2.2.2.13. Eserleri Hakkında - Demir Özlü

Demir Özlü gençlik yıllarında yurtdışına gitmek zorunda kalmıştır. 1961'de Paris'e gittiği dönemde Nietzsche'nin eserlerini okumuş, Nihilizm düşüncesinden etkilenmiştir. Bu yıllarda yazar, zaman zaman ruhsal bir boşluğa düşer. Aynı düşüncelerin bir sonucu ise intihar fikri olur. Ancak Özlü'nün de belirttiği gibi intihar, kendisini daha çok Nihilizm ekseninde felsefi bir boyutta meşgul etmiştir (Özlü, 1999: 6). *Paris Günce*sinde yazarın yaşamına son vermek istediğine dair satırlara rastlanmaz. Yazar, intihar üzerine düşünmüştür. Özlü ayrıca Rilke, Maupassant, Balzac, Stendhal, Sartre, Kierkegaard, Knut Hamsun gibi yazarların eserlerini de okumuştur.

⁸ Bkz. **Özer**, Murat. 30 Yıl Sonra Ben. <https://www.hurriyet.com.tr/kitap-sanat/30-yil-sonra-ben-40483937>. Erişim Tarihi: 03.03.2021

Yazarın Berlin’de geçirdiği günler edebî olarak daha verimlidir. Çünkü 1989’a kadar daha çok okuyan, araştıran ve programlı çalışmak konusunda sıkıntı yaşayan Özlü, bu tarihten itibaren edebî hayatının farklı bir evresine geçmiştir. Yazar, *Pipolar*, *Lotta Leander’in Solgun Kış Partisi* gibi öykülerini 1989’da Berlin’de kaleme almıştır. *İthaka’ya Yolculuk*’un tamamlanması ise Özlü’nün yıllarını almıştır. *Bir Yaz Mevsimi Romansı*’nın da temeli Berlin’de atılmıştır. İlk baskısı 1990’da yapılan bu eserin bazı bölümleri Özlü’nün sürgün hayatından izler taşımaktadır (Özlü, 1991: 77).

Ferit Edgü, Demir Özlü Berlin’deyken onun yanına gitmiştir. Gitmeden önce de Özlü’nün *Stockholm Öyküleri*’ni Sait Faik Hikâye Ödülü için jüriye vermiştir. Bu eser, 1989’da ödülü kazanınca Özlü, ödül parasını “*cezaevlerinde tutuklu gençlere - ideolojik ayırım gözetmeksizin- ilaç parası olarak bırakmak koşuluyla*” kabul etmiştir (Özlü, 1991: 85). Özlü, vatandaşlıktan çıkarıldığı hâlde ödül kendisine verildiği için son derece duygulanmış ve bunu davranış yüceliği addetmiştir.

Demir Özlü, yazarlık yaşamının 1990’da *Kanallar* ile son bulunduğunu ifade eder. Bu tarihten sonra vakit geçirmek için günlük yazmıştır. Onun için yazmak bir yaşama tarzı olmuştur ve hayatında yazmanın yerini alacak başka bir olgu yoktur (Özlü, 2010: 19). Bu bakımdan *Kanal Kentlerinde Berlin & Amsterdam*, yayımlamak, öldükten sonraya bırakmak yahut ileride kendi hayatına bakmak için yazılmamıştır.

Demir Özlü’nün günlükleri, onun edebî hayatına dair önemli bilgiler içermektedir. Yazar, günlüklerinde sık sık edebî çalışmaları hakkında bilgiler vermiştir. Ayrıca yazarın hayatı ile eserleri birçok noktada kesişmektedir. Kentler, insanlar ve hava durumu Özlü’nün hem hayatının hem de edebî eserlerinin en önemli parçalarıdır.

2.2.2.14. Şiirler ve Şairler - İlhan Berk

İlhan Berk, günlüklerinde her şeyden önce sanatçı kimliğiyle karşımıza çıkar. Onun günlüğü de şiirle, resimle doludur. Günlüğüne hayatının da böyle olduğunu “*yazınla ilgisi olmayan bir kişiyle dünya yerinden oynasa, iki dakikadan fazla konuşa[mayacağımı]*” yazmıştır (Berk, 1992: 24).

Yazmak İlhan Berk için bir yaşam biçimi ve mutluluk sebebi olarak karşımıza çıkar. Şair, yazmakla ilgili şunları söyler:

“(…) Yazmadığım günler üstüme bir huzursuzluk çöküyor. Kendimi bir türlü avutamıyorum. Yöremi sıkırım, pis bir insan olurum anlayacağınız. Yazmayı, insanın

güzelim işi diye düşünürüm. Günlük güneşlik bir gün, ayakkabılarınızı boyatıyorsunuz, sonra da bir kahveye oturuyorsunuz. Böyle bir şey yazmak bence, yaşadığınızı duymak. Öbürü ölümlere eş bir şey.” (Berk, 1992: 26).

İlhan Berk’in günlüğü ilk sayfadan şiir ile başlar. Berk, karşımızda şair kimliği ile durmaktadır. Yazar, şiirde mısraın önemini vurgulamış ve kendi şiirlerine mısra mısra harcadığı çabayı da günlüğüne kaydetmiştir. 1958’e geldiğimizde İlhan Berk, şiirde anlamın güzellik ögesi olmaktan çıktığını ifade etmiştir (Berk, 1992: 32). *Mısırkalyoniğne* üstüne yazdığı günlüğünde “*Bu şiirleri anlamaya çalışmayın, bir denize bakar gibi bakın. Denize bakmaktan ne anlıyorsunuz? Buna da öyle bakın.*” demiştir (Berk, 1992: 36). Yazar anlam bakımından şiiri düzyazıdan şu şekilde ayırır:

“Bir yazının anlaşılması gerektir, şiirin değildir. Bir düşünüyü, yazı ile anlatırız, bir düşünün anlaşılması ise zorunludur. Düzyazı buna yarar, şiir ise düşünle yazılmaz. Bunun için de anlaşılması istenmez (...) [Şiiri] anlasam, bir şey eksilmeyecek biliyorum, anlamadığım için bir şey eksilmediği gibi.” (Berk, 1992: 34).

İlhan Berk, günlüğünde Kemalettin Kamu, Orhan Veli, Ahmet Muhip Dranas, Can Yücel, Ferit Edgü, Sabahattin Kudret Aksal, Sabahattin Eyüboğlu, Oktay Rifat, Cevdet Kudret, Behçet Necatigil, Haydar Ergülen, İsmet Özel, Sezai Karakoç, Henry Miller, Paul Valéry, Nietzsche, Dostoyevski, Roland Barthes, André Gide, Borges, gibi pek çok isme yer vermiş, bunların sanatı hakkında bazı değerlendirmelerde bulunmuştur.

Yazar, Mallarmé’nin şairliğini beğenmiş, Valéry’yi ise Mallarmé’nin devamını getirmek isteyen ve bu konuda da başarılı olamamış bir şair olarak görmüştür (Berk, 1992: 21). Rimbaud’nun yazıları için de “*Rimbaud’nun nesrini başka hiçbir şeye değişmem. Öylesine pırıl pırıl bir nesri daha kimse bulamadı*” demiştir (Berk, 1992: 23). Baudelaire’i büyük ve eskimeyecek bir şair olarak gören Berk, Ezra Pound’un, T. S. Eliot’ın, René Char’ın, Dylan Thomas’ın şiirlerini anlamdan bağımsız olarak güzel bulmuştur.

Şairliğinin yanında ressam da olan İlhan Berk, Paul Klee’nin resimlerine ayrı bir ilgi duymuş ve onun adını sık sık anmıştır. Paris’te Güzin ve Abidin Dino ile görüşmüştür.

İlhan Berk, günlüğünde Cemal Süreya’nın ve Turgut Uyar’ın şairliklerini övmüştür. Ece Ayhan içinse ayrı bir başlık açmıştır. “*Çağdaşlarım içinde başka hiçbir şair beni o denli ilgilendirmedir. Benim için büyük bir şairdir Ece Ayhan. Bu bir gün*

kuşkusuz anlaşılacaktır. Nasıl bir şiir kurduğu, nasıl 'bina' ettiği zaman alacaktır. Alsın!" diyerek Ece Ayhan'a verdiği önemi vurgulamıştır (Berk, 1992: 116).

Berk, çokça kıyaslanan iki şairden, Ahmet Haşim ile Yahya Kemal'den, Haşim'i tercih ettiğini belirtmiştir. Yahya Kemal'e büyük bir saygı duysa da Haşim'i daha çağdaş bulmuştur (Berk, 1992: 117). Berk'i en çok etkileyen şair de Haşim'dir. Ona göre Haşim, acının ozamıdır (Berk, 1992: 128).

İlhan Berk'in, ayrı bir başlıkla yer verdiği isimlerden biri de Sait Faik'tir. Abasıyanık için *"Ne zaman çağdaş Türkçeyle yıkanmak istesem Sait Faik'i açarım, onu okurum. Savruktur Sait, onda en çok da bunu severim."* der (Berk, 1992: 135).

Yazarın günlüğünde övgüyle andığı isimlerden biri de Memet Fuat'tır. Berk, günlüğüne onunla ilgili şunları yazmıştır:

"Büyük bir beğenin, titizliğin adamıdır Memet Fuat. Bir edebiyat adamı olarak büyük bir sevgim, saygım vardır ona. Pek az kişiye duyduğum bir saygıdır bu. Bir şairler ordusu yetiştirmiştir o. Bir şiir onuneline gitti mi, en güzel biçimini onun elinde alacağımı Behçet Necatigil'le her zaman birbirimize söylemişizdir. Bizi onun büyüttüğüne de inanırdık her zaman!" (Berk, 1992: 139-140).

El Yazılarına Vuruyor Güneş'te Bilge Karasu, sürgünlüğü seçmiş bir yazar olarak anılmıştır. İlhan Berk, onun dilini de sürgün dili olarak nitelemiş ve Bilge Karasu'yu okurken *"Türkiye'de yaşayan yabancı bir yazarı okuyor gibi"* hissetmiştir (Berk, 1992: 150-151).

İlhan Berk'in günlüklerinde onun çalışma şekli ve şiire bakış açısı hakkında bilgiler vardır. Şair, çoğunlukla sabahları yazmıştır. Sonrasında bunları devam ettirmeye çalışmıştır. Yılda üç-dört şiir yazan İlhan Berk'in konuları ilk zamanlar özgürlük, aşk, mutluluk, baskıya karşı koyma ve Anadolu'dur. Zamanla bu konular yerini aşk ve yalnızlığa bırakmıştır. Şair, bir şiirini bitirene kadar sinirli olduğunu, yazarken okuru düşünmediğini ancak yazdıktan sonra okurun görüşlerini de merak ettiğini de günlüğüne kaydetmiştir (Berk, 1992: 90-91). İlhan Berk'in günlüğünde hem kendi çalışmalarıyla ilgili hem de diğer edebiyatçılarımızla ilgili konular yer almaktadır. Bu konular hemen her zaman şiir ekseninde yazılmıştır.

2.2.2.15. Beklentiler, Hayal Kırıklıkları - Cemil Meriç

Cemil Meriç, küçük yaşlardan itibaren kendini okumaya vermiştir. Kitaplar onun yalnız geçirdiği çocukluğunda hayalî bir dünya inşa etmesini sağlamıştır. Hâl böyle olunca kısa sürede kendini geliştirmiştir. İyi bir Fransızca eğitim alması,

İngilizce bilmesi sayesinde Batı edebiyatını da yakından takip edebilmiştir. Bu durum onu önce iyi bir okuyucu, ardından iyi bir yazar ve keskin bir eleştirmen yapmıştır. Meriç'in edebî hayatının başlangıcı ortaokulda iken *Karagöz* dergisine "Fırsat Yoksulu" mahlası ile yazdığı şiirlerle başlamıştır (Meriç, 1993: 253). *Jurnal*'in kaleme alındığı 1955'e kadar çeşitli dergilerde makaleleri yayımlanmış, Balzac'ın *Altın Gözlü Kız* adlı eserini ve Victor Hugo'nun *Hernani* piyesini manzum olarak tercüme etmiştir.

Meriç, en önemli eserlerini gözlerini kaybettikten sonra vermiştir. Bu doğrultuda ilk çalışması, gelişimini *Jurnal*'den de takip edebileceğimiz, *Hint Edebiyatı*'dır. Öncelikle onu böyle bir çalışmaya iten etken Hint'i tanımamamızdır. Oysa Birûni *Tahkîku mâ li'l Hind* adlı eserinde henüz 11. asırda Hint inancı, kültürü ve coğrafyası ile ilgili çalışmalar yapmıştır. Ancak bu çalışmaların arkası eksik kalmıştır. Cemil Meriç'e göre "*Osmanoğulları tefekkürde monogam*"dır. Abdülhak Hamit de Bombay'dan ancak yüzeysel izlenimler getirmiştir. Cemil Meriç, kendisine kadar bu alanda yapılan bazı çalışmalarını zikretse de bunların yetersiz olduğu kanaatindedir. Oysa Hint, Avrupa edebiyatına kaynaklık etmiştir. Cemil Meriç "*insanlığın irfan ve idrakine istikamet veren iki yaratıcı millet var: Hint ve Yunan.*" düşüncesindedir. *Hint Edebiyatı* bu sebeple kaleme alınmıştır (Meriç, 1992: 147-150). Eserin yayımlandığı 1964 yılında Türkiye'de genel tablo toplumun farklı kesimlerinin farklı sebeplerle böyle bir çalışmaya kulak vermeyeceğini göstermektedir. Cemil Meriç, bu sebeple henüz *Hint Edebiyatı* yayımlanmadan okunmayacağını bilmektedir. Böyle bir çalışmaya giriştiği için eleştirilmiştir (Meriç, 1992: 164-165). Kitap, basıldıktan sonra yazarının beklediği ilgiyi hiçbir şekilde görmemiştir. Meriç, durumu "*katır ahırında Beethoven çalmak*" olarak nitelemiştir (Meriç, 1992: 369). Ancak yazar, kendindeki ve eserindeki kıymetin anlaşılması için bir gün kendisine dönülmesini beklemek yerine çaba sarfetmiştir. *Hint Edebiyatı* basıldıktan sonra Ahmet Kabaklı, Nihat Sami Banarlı, Falih Rıfkı Atay, Yusuf Ziya Ortaç, Çetin Altan, İlhan Selçuk gibi isimlere ithaflarla eserini göndererek kendisine kulak verilmesini rica etmiştir. Cemil Meriç, aynı tutumunu *Bu Ülke*, *Mağaradakiler* ve *Kırkambar* adlı eserlerinde de sürdürmüştür.

Yazar, Fransız dergilerini takip etmiş, Dostoyevski, Balzac, Sartre, Baudelaire, Simon de Beauvoir, Zola, Marx gibi pek çok önemli ismin eserleri ve düşünceleri hakkındaki fikirlerini günlüklerine kaydetmiştir.

Cemil Meriç, günlüğüne pek çok edebiyatçı hakkında eleştiriler yazmıştır. Bu eleştirilerde çoğu zaman keskin yargılar dikkati çekmektedir. Özellikle dil devrimine, “kültür yozlaşması”na son derece karşı olan yazar, bu bağlamda pek çok ismi yermiştir. Bu yozlaşma içinde gördüğü iki isim Celal Sahir ve Ümit Yaşar Oğuzcan’dır. 1930’ların “*Kemiksiz, adalesiz bir salon züppesi*” dediği Celal Sahir’in şairliğini 1960’larda “*yabancı dil bilmez, kendi dilini bilmez, ufuksuzdur, mazisizdir, istikbalsizdir, bir cenin-i sâkıttır.*” dediği Ümit Yaşar Oğuzcan almıştır (Meriç, 1992: 140-141). Ümit Yaşar’ın şairliği için son derece ağır ithamlarda bulunmuş, “*şiiirleri ancak kerhanelerde ilgi toplayabilir.*” demiştir (Meriç, 1992: 181).

Meriç, şiirle ilgili düşüncelerini de *Jurnal’e* yazmıştır. Bunlar, içerisinde yine şair eleştirileri de bulunan metinlerdir. Hece vezniyle ilgili aşağıdaki düşünceleri dikkat çekicidir:

“Fransızlardan başka bütün milletler -Doğu’da ve Batı’da- aruza benzer vezinler kullanırlar. Hece vezni Fransızcanın büyük talihsizliğidir. Bizim hececiler ise (bilhassa Yedi Meşalecileri kastediyorum) hece veznini halktan değil frenklerden aldılar. Bir Sabri Esat’ın, bir Yaşar Nabi’nin, bir Yusuf Ziya’nın... Türk halkıyla ne ilgisi vardı. Rıza Tevfik için bir ezotizmdi hece vezni. Demek istiyorum ki, a) veznin millisi olmaz (...) b) bizim alafranga hececiler aruzu milli olduğu için sevmeler. Kullandıkları vezin frenklerin aleksandrenidir (6+6).” (Meriç, 1993: 171-172).

Hemen belirtmek gerekir ki Cemil Meriç’in bu düşünceleri gerçeği tam olarak yansıtmamaktadır. Örneğin, Yusuf Ziya Ortaç’ın şiirleri genellikle 11’li, 13’lü ve 14’lü hece vezniyle yazılmıştır.

Meriç’in günlüklerinde yer verdiği şairlerden biri de İsmet Özel’dir. Özel, bir süre Cemil Meriç’in sekreterliğini yapmıştır. Fakat ikilinin birlikteliği kısa sürmüştür. Meriç, İsmet Özel’in Türkçesini “*cılız, bodur ve musikisiz*” olarak nitelemiştir. 12 Mart öncesinde şımartıldığını dile getirmiştir (Meriç, 1993: 300-301).

Nazım Hikmet, yazarın günlüklerinde yer verdiği bir diğer isimdir. Meriç, Nazım’ı yüceltenin şiiri değil, kavgası olduğunu savunmuştur. Nazım Hikmet’in mısralarında sadece oyun ve nara bulunduğunu ve bir davanın kanatlarında yükseldiğini ifade etmiştir (Meriç, 1992: 261-262). Nazım Hikmet’in şiirlerinin

mahiyetini anlatmak bu tezin konusu değildir ancak bu düşüncelerin şairin şiiri için yetersiz kalacağını belirtmek gerekir.

İbn Haldûn, Cemil Meriç'in çok önem verdiği bir isimdir. Meriç, sosyoloji ve felsefe üzerine bazı düşüncelerinde onu temel almıştır. Gaston Bouthoul'un *İbn Haldun et sa Philosophie Sociale* (1930) eserini okuyan Meriç, Hilmi Ziya Ülken'in İbn-i Haldun (1940) adlı kitabının adı ve acemice bundan çalındığını iddia etmiştir (Meriç, 1992: 383).

UNESCO'yu kapitalizmin gizlenme araçlarından biri kabul eden Meriç, "*Türk edebiyatı namına, okuması yazması olmayan bir panayır soytarisinin, bir Yaşar Kemal'in hezeyanlarını dünya piyasasına*" sürmekle; Yaşar Kemal'i de açığöz düşünce cambazı olarak UNESCO'ya sarılmakla suçlamıştır (Meriç, 1993: 126-127). Yaşar Kemal'in verdiği eserler ve Türk edebiyatındaki önemi ise ortadadır.

Cemil Meriç'in, günlüklerinde yakınlık hissettiğini ifade ettiği isimlerden biri Attila İlhan'dır. Düşünceleri arasında büyük yakınlıklar olduğunu söyleyen yazar, yakından tanışmak isteğini 1974'te Attila İlhan'a bir mektupla iletmiştir. Bu mektupta fikrî yakınlıklara rağmen İlhan'ın uçarı ve dildeki aşırı tutumunu dile getirmiştir (Meriç, 1993: 190).

Yazarın takdirle baktığı isimlerden biri de Yakup Kadri Karaosmanoğlu'dur. Meriç, cumhuriyet devrinin en kaliteli aydınlarından saydığı Yakup Kadri'ye önce hayranlık duymuştur. *Sodom ve Gomore, Hüküm Gecesi, Kiralık Konak, Panorama* gibi eserlerinde erişilemeyecek bir üslup görmüştür. Bununla birlikte onun karşısında küçüklük duyduğunu itiraf etmiş, bazı konularda Yakup Kadri'den daha bilgili olmasına ve onun aleyhinde sarf edilen eleştirilere sevindiğini gizlememiştir (Meriç, 1993: 304).

Meriç, Şerif Mardin'in eserlerini okuduktan sonra kendisi gibi bir fikir adamı bulmaktan son derece memnun olmuştur. Ancak Mardin'in de dilini ve fazlaca yer verdiği dipnotlarını eleştirmiştir. Bu düşüncelerini Şerif Mardin'e bir mektupla iletmiştir (Meriç, 1993: 168-169).

Beğenilmek, takdir edilmek her sanatçının isteğidir. Ancak takdire şayan eserler ortaya koydukları hâlde beklenen ilgiyi göremeyen sanatçılar bu duruma çeşitli şekillerde tepki gösterirler. Cemil Meriç de yaşadığı dönemde kendi değerinin farkında

bir sanatçı ve düşünür olarak neden okunmadığını sık sık sorgulamıştır. Ahmet Hamdi Tanpınar gibi o da yaşadığı dönemde bir nevi “*sükût suikastı*”na uğramıştır. 1981’de yazdığı “İnsan İltifata Susuzdur” başlıklı günlüğünde bu durumu şu şekilde açıklamıştır:

“Kırkambar, bataklığa fırlatılan bir kaya parçası. Kurbağaların bile barınmadığı bu ölü sulardan en küçük bir ses çıkmadı. [Muhsin İlyas] Subaşı, Küçük Dergi’de, eski günahlarımı sergilemeğe kalkmış (...) Kırkambar’ı, Özdenören de okumuş. Kitap, genç üstadı bir hayli tedirgin etmiş (...) Çetin Altan, yolladığım kitaba bakmamış bile. Bütün ahibba hamuş! Kabaklı tek satır yazmadı. Kaplan, düşüncelerini sergilemek için ebediyete göçmemi bekliyor.” (Meriç, 1993: 265).

Yazarın çocukluğundan itibaren yaşadığı sorun, bir çevreye bağlanamamaktır. Her zaman ya çevreden dışlanmış ya da kendisi o çevreye mensup olamayacağını görmüştür. Cemil Meriç, bu durumu şu şekilde açıklamıştır:

“Benim trajedim şu birkaç satırda. Sevebileceklerim dilsiz, dilimi konuşanlarla konuşulacak lakırdım yok. Yani dilimle zevklerimle, heyecanlarımla, yarım la Büyük Doğu kadrosundanım. Düşüncelerimle, inançlarımla Yön’e yakınım.” (Meriç, 1992: 362).

Cemil Meriç, kendi değerinin farkındadır. Bunu da günlüklerinde ara ara dile getirmiştir. Kendini çağdaşlarının üstünde görmüştür:

“Elli yıl sonra belki masallaşacağım. Hint’in bir sayfasını kaleme almak 20. asırda pek az faninin başarabileceği bir mucize, benim bir sayfam bir insana ebediyetin veya Akademinin kapısını açar. Çağdaşlarıma bakınca Lilliput’lar ülkesindeki Güliiver gibi kendimi tanrılaşmış hissediyorum (...) Saint Simon dosyada bekliyor, böyle bir kitap bir millet için değil, bir devir için şeref.” (Meriç, 1993: 89).

Bunlar yazarın düşüncelerinden ziyade duygularıdır. Okunmamak her edebiyatçı için ezadır. Meriç de toplumun kendisine duyarsız kalmasına bu şekilde tepki göstermiştir. Bu noktada belirtmek gerekir ki Cemil Meriç’in çok tanınıp az okunan bir yazar olmasında onun düşünce dünyasının okurdan belli bir seviye istemesi de etkilidir.

2.2.2.16. İdeolojik Yaklaşım - Kemal Özer

Kemal Özer, 1950’lerde İkinci Yeni içerisinde yer almış bir şairdir. 1960’lardan sonra ise şairliğini toplumcu bir çizgiye taşımış, şiirlerini de bu düşünceye bağlı kalarak yazmıştır. Sanatın kitleler için yapılmasını savunan Özer, 31 Temmuz 1972 tarihli günlüğünde dönemin edebiyatını gelecekteki emekçi edebiyatının geçmişi olarak gördüğünü ifade etmiştir:

“Kendi sesi olana kadar, onun sesi olmak. Onun, yani emekçinin. Bize, bugün yazarlara düşen bu; ancak bunu gerçekleştirebiliriz. Gelecekteki emekçi edebiyatının, şiirinin geçmişi olabiliriz ancak.” (Özer, 1993: 31).

Şair, bu düşünceleri ile paralel olarak hitap ettiği kitlenin, özellikle işçi sınıfının, şiirlerine verdiği tepkiyi son derece önemsemiştir. Toplumcu yazarın tek sorununun insanı değiştirmek olduğunu savunan Özer, bu bakımdan hitap ettiği kitle ile bütünleşmek ve bu kitleyi yönlendirmek amacı taşımıştır (Özer, 1993: 285).

Şiirde şairaneliğe karşı çıkan Özer, çıkış noktası bakımından Orhan Veli şiirini toplumcu şiire benzetmekle beraber “*sokaktaki adamın şiirini yazmak [isteyen]*” Orhan Veli’nin bunu başardığını, ancak sokaktaki adam tarafından okunmadığını, şiirinin yine aydınlar tarafından benimsendiğini ve dolayısıyla onun şiir anlayışının eksik kaldığını düşünmüştür. İkinci Yeni’nin şiirselliğine karşı çıktığını belirten yazar, Orhan Veli’den farklı olarak “*daha sinsî, daha taze, daha ince bir şiirsellik*” taşıyan İkinci Yeni ile olan savaşını daha çetin bulmuştur (Özer, 1993: 294-295).

Günlüklerinde şiirlerinin oluşum sürecinden, roman taslaklarından bahseden yazar, sanatını siyasetten ayrı düşünmemiştir. 28 Haziran 1975’te Bülent Ecevit’in konuşmasından sonra tasarladığı bir kitabı şu şekilde tarif etmiştir:

“Gelecek yıl, Ecevit karşıtı şiirlerden oluşan bir kitap çıkarmak benim için görev sayılmalı. Kalın ve ciltli olmayan, kolay okunur bir kitap. Kapağı saman kâğıda basılmış. Kolayca katlanıp cebe sokulur soydan. Adı *Umudumuz Ecevit Değil*.” (Özer, 1993: 244).

Kemal Özer’in *İnanma Güvercinlere* adını taşıyan şiiri de “*Ecevit’in alanlarda konuşmalar yaparken ak güvercinler uçurması üzerine*” onun bu imgesine karşı çıkmak için yazılmıştır (Özer, 1993: 35).

Şair, günlüklerinde dergi çalışmalarına da yer vermiştir. *a dergisi* ve *Yeni a* dergisinin yayın faaliyetleri ve bu dergi etrafında toplanan isimler hakkında bilgiler sunmuştur. Bu dergiler için harekete geçen isimler, baştan fikir ayrılıklarına düşmüşlerdir. Sonuç olarak *Yeni a* dergisi de bu sebeple tatile girmiş ve tekrar yayının hayatına dönememiştir.

Kemal Özer’in edebî konulardaki eleştirilerinin ölçütü toplumdur. Ölümünden on yıl sonraki yükselişi dikkat çeken Ahmet Hamdi Tanpınar ve *Huzur* romanına da ideolojik bir yaklaşım getiren Özer’in konu ilgili fikri şöyledir:

“*Tutunamayanlar*’dan sonra *Huzur*’un da yaygınlık kazanması aslında aynı yönde bir girişimi işaretliyor. Gerçekçi edebiyatın bıkkınlık verdiği konusu işlenecek, arkasından psikolojik derinlik gereksinimi ortaya atılacak, aydınca yazılmış yapıtlar, çeşitli ve karmaşık iç sorunları ele alan yapıtlar önemsetilecek, bu yapıtlardaki insan aslında belirlenmemiş, görünüşte bu toplumun insanı olarak sunulacak, gerçekçi edebiyat gözden düşürülecek.” (Özer, 1994: 148-149).

Bu açıklamaların *Tutunamayanlar*'ın ve *Huzur*'un geç kalmış yükselişi için yeterli ve tutarlı olmadığı aşikârdır. Özer, değerlendirmesinde edebiyatı tamamen rafa kaldırıp konuya ideolojik bir çerçeveden bakmıştır.

Kemal Özer'in günlüklerinde sıklıkla karşılaştığımız durumlardan biri de yazarın çoğu zaman yeterince verimli çalışmadığından yakınması, bir tasarımı hayata geçirmekte zorlanmasıdır.

Yazar, tatilini geçirdiği Bayramoğlu'ndaki çocuklardan hareketle ortaya çıkan öykülerini *Tatil Köyünün Çocukları* (1981) adıyla kitaplaştırmıştır. Bu kitaptaki öykülerin çıkış noktasını ise *Tanık Günler*'de anlatmıştır (Özer, 1993: 250).

Kemal Özer'in sinema çalışmaları *Tanık Günler*'in bir başka bölümünü oluşturmaktadır. Şairin çeşitli çekimleri olmuştur. Özer, bu alandaki çalışmalarını Sinematek gibi kurslarla desteklemiştir. Ayrıca izlediği filmlerle ilgili düşüncelerini günlüğüne kaydetmiştir.

Tanık Günler, Kemal Özer'in edebî düşünceleri ve çalışmaları hakkında önemli ve detaylı bilgiler içermektedir. Özer, toplumcu bir anlayışı benimsedikten sonra sanatını da bu ideoloji doğrultusunda sürdürmüştür. Şairin kendisi de açıkça ifade ettiği üzere Özer'in şiiri bir amaç değil, araçtır.

2.2.2.17. Eseri Hakkında - Ahmet Hikmet Müftüoğlu

Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun günlüklerinde edebî konulara pek rastlanmaz. Yazarın günlüklerinde edebî konular Tevfik Fikret'in *Sis* ve *Tarih-i Kadim* şiirleri hakkında değerlendirmeleri ve kendisine ait bir monoloğun taslağı ile sınırlıdır.

Almanya'ya giden Türk heyetinden İsmail Müştak Bey'in bir gece eğlencesinde *Tarih'i Kadim*'i okuması üzerine Müftüoğlu itiraz etmiş, bu eserin din ve cemiyet aleyhinde olduğunu ifade etmiştir. Yazar, bu şiiri “*zehir-nâk bir hezeyan. Hamiyetsiz, vicdansız, faziletsiz, inkâr ile dolu.*” bir şiir olarak nitelemiştir (Özgül, 1996: 208).

Yazarın günlüklerini yayımlayan Kayahan Özgül, Müftüoğlu'nun 1921'de tuttuğu birkaç günlükten müteşekkil defterinde *Merhaba Bekçi Baba* adlı bir monoloğun taslağını çıkardığını belirtmiştir:

“ **Merhaba Bekçi Baba** ser-levhasıyla bir monolog. Bekçi mahalleye nezaret etmedi, Hırsızlar girdi. Yangınlar oldu, Mahalle virane oldu. Biz de göçtük. Merhaba bekçi baba. Esselâm ey imam.” (Özgül, 1996: 15).

Müftüoğlu'nun günlükleri yayımlanmamış bu monoloğu haber vermesi ve bu çalışmanın taslağını içermesi bakımından önem arz etmektedir.

2.2.2.18. Aykırılık - Küçük İskender

Küçük İskender, özel hayatında olduğu gibi edebî kişiliği ile de aykırı bir tutum çizmiştir. Nasıl ki bireylerin toplumun gelişimini engellediğini düşünüyorsa aynı şekilde Türkiye'de edebiyatı elinde tutanların da gelişimi engelleyen bir tutum içinde olduklarını savunmuştur (Küçük İskender, 1996: 118).

Yazar, günlüklerinde kendi eserlerinden sadece *Dedem Beni Korkuttu Hikâyeleri* hakkında bilgiler vermiştir. Küçük İskender, bu eserinin “altkültürün” bir deşifresi olduğunu ve serinin sürmesini istediğini ifade etmiştir. Bu konudaki özetlemesi şu şekildedir:

“ ilk kitap: cinsellik, anarşi ve şiddet, his, aşk ve ölüm üzerine kurulmuştur.
ikinci kitap: tabular, tanrı, hastalık, alkol, faşizm ve ütopya üzerine kurulabilir.
üçüncü kitap: ilkel kabileler, sayrı, metafizik aşk, fizyoloji-anatomi ve intihar üzerine.” (Küçük İskender, 1996: 120).

Dedem Beni Korkuttu Hikâyeleri 'nin devamı olmamıştır.

Küçük İskender'in günlüklerinde edebî konular, bu iki husus ile sınırlıdır.

2.2.2.19. Sanatı ve Edebî Gelişmeler - Cemal Süreya

Cemal Süreya, henüz ilk günden *Günler* hakkında okuyucusuna bilgi verir. Yazılarında tarihlerin belirsiz olmasını gerekçe göstererek bunların birer günce olmadığını ancak günü gününe yazılması bakımından da günce olduğunu ifade etmiştir. Şair, her gün yazdığı günlerinin hepsini yayımlamamış, otosansür uygulamıştır. Atladığı günlerin ancak ölümünden sonra yayımlanabileceğini ifade etmiştir. Yayımlanmayan bu günlüklerin akıbeti hakkında bugün bilgiye sahip değiliz (Süreya, 2013: 5).

Cemal Süreya, Türk edebiyatında aykırı bir çıkış olan İkinci Yeni'nin önde gelen isimlerindedir. Günlüklerinden de anlaşılacağı üzere şair, kendinden önceki şiire hâkim olmak için emek vermiştir. Süreya, divan şiiri hakkındaki bazı düşüncelerini günlüklerinde dile getirmiştir. Şeyh Galip'i divan şiirinin sonunda özel bir yere konumlandırmıştır. Süreya'ya göre Şeyh Galip ile divan şiiri ters akıntı kazanmış ve basmakalıp çerçevelerinden kurtulmuştur. Şair, Şeyh Galip'i ilk Türk modern şair olarak düşünmenin mümkün olduğunu dile getirmiştir (Süreya, 2013: 7).

Türk edebiyatı üzerine düşüncelerine günlüklerinde sıklıkla yer veren Süreya, “çocuk edebiyatı” diye bir alt türün olmayacağını ifade etmiştir:

“Edebiyat vardır. Çocuklar da onlardan kendilerine göre koparabildiklerini alırlar. Çocuğu küçümseme yatıyor ‘çocuk edebiyatı’ sözünde. Bırakalım, çocuk da yüzmeyi (okuma yazma) öğrendikten sonra bizim girdiğimiz denize girsin.” (Süreya, 2013: 262).

1940’tan sonra ülkemizde birçok sanatçının dünyadaki yeni akımların peşinden gitmek suretiyle sürekli karakter değiştirdiklerini söyleyen Süreya, bu tutumu yanlış bulmuştur. Bu sebeple Oktay Rifat, Melih Cevdet, İlhan Berk gibi şairlerin yapıtlarının arkasında belirsizleştiğini dile getirmiştir (Süreya, 2013: 276-277).

Şair, sağ görüşlü edebiyatçıların tutumu hakkında düşüncelerini de *Günler*’e yazmıştır. Süreya’ya göre sağcıların tutumu solcular ne derse onun tersini savunma eğilimidir. Ayrıca ona göre sağ uzun yıllar bir şey okumamıştır (Süreya, 2013: 283).

Cemal Süreya, kendinden önceki şiir hakkında araştırmalar yaptığı gibi dönemini de yakından takip etmiştir. Süreya, hak ettiği değeri göremediğini düşündüğü şairlere “*saklı güldeste*” adıyla günlüklerinde yer vermiştir.

Günler, şairin kendisiyle de ilgili pek çok bilgi içermektedir. Süreya’nın yazdığı dergilere ve gazetelere, bu yayınlarda kullandığı takma adlara bu günlüklerden ulaşmak mümkündür (Süreya, 2013: 186-187). Şairin yazarken kendini en özgür hissettiği yer ise *2000’e Doğru* dergisidir (Süreya, 2013: 367). *Günler*’den edindiğimiz ilgi çekici bir bilgi ise Süreya’nın *Sizin Hiç Babanız Öldü Mü?* şiirini babası ölmeden, *Kars* şiirini ise henüz Kars’ı görmeden Paris’te yazmasıdır (Süreya, 2013: 26).

Cemal Süreya *Düşün* dergisi için kendisiyle yapılan bir röportajını da günlüklerine kaydetmiştir. Bu röportajda şiirini nasıl yazdığını, beğenmediği şiirlerini, İkinci Yeni hakkındaki düşüncelerini, şiirindeki erotizmi açıklayan cevaplar vermiştir (Süreya, 2013: 171-180).

Süreya, günlüklerinde pek çok sanatçı hakkında değerlendirmelerde bulunmuştur. Bunlardan biri Kemal Özer’dir. Cemal Süreya, onun farkında olmadan ülkemizde “soğuk şiir”i temsil ettiğini ifade etmiştir. “Soğuk şiir”i ise “1973’te, dört Marksçı şairin (Jean Christophe Bailly, Serge Sautreau, Yves Buni, André Velter) kurduğu bir akım: Gerçeği çırılçıplak, soğuk bir katılıkla ele alır, her türlü retorikten kaçar ve güncel siyasal konular içinde devinir.” şeklinde tanımlamıştır (Süreya, 2013: 12).

Şairin eleştirilerini kaleme aldığı bir konu da Hecenin Beş Şairi'dir. Bu şairlerin, şiirin alanını genişletmek istediğini, ancak bunu çoğunlukla “*her şeyi heceye dökme*” şeklinde yaptıkları için “*her şeyi şiire dökme*” girişimleri bulunan Orhan Veli ve Nazım Hikmet karşısında tutunamadıklarını söylemiştir (Süreya, 2013: 30).

Cemal Süreya, günlüklerine yeri geldikçe geri planda kalmış şairler hakkında değerlendirmelerini yazmıştır. Bunlardan biri Ülkü Tamer'dir. Süreya'ya göre Ülkü Tamer'in şiirleri göz ardı edilirse şiirimiz eksik kalacaktır. Süreya, onun Türk şiirinde kapılar açtığını -en azından yokladığını- ve Refik Durbaş gibi isimleri etkilediğini ifade etmiştir (Süreya, 2013: 35-36).

Ahmet Haşim'in sembolist bir şair olup olmadığı çokça tartışılmış bir konudur. Cemal Süreya da bu konuya günlüklerinde yer ayırmıştır. Ona göre Haşim, “*kendini sembolist sanırken, bir sembolistin her zaman kaçınacağı durumları yaşayan bir sanatçı*”dır:

“ Ahmet Haşim, yalnız ‘Bir Günün Sonunda Arzu’da sembolist bir şairdir. Ama aynı zamanda her şeydir de o şiirde. Gerçeküstücülüğe bile dadanma görürüz. Ahmet Haşim'i Tanzimat'tan bu yana ilk yedi şaire kolay sokamam. Ama bu şiir ilk üçten biri olabilir.” (Süreya, 2013: 63).

Bu değerlendirmeler özellikle Haşim'in şiirinde gerçeküstücülük düşüncesi bakımından yeni ve önemlidir.

Cemal Süreya'nın hakkında değerlendirmelerde bulunduğu iki isim de Tarık Dursun Kakıncı ile Muzaffer Buyrukçu'dur. Süreya'ya göre Tarık Dursun, Sait Faik'in; Muzaffer Buyrukçu ise Orhan Kemal'in 1950 kuşağındaki temsilcileridir. Şair, bu iki ismin yazarlığındaki değişimlere dikkat çekmiştir (Süreya, 2013: 96-97).

Günler'de değerlendirilen bir şair de Ali Püsküllüoğlu'dur. Süreya, onun şiiri hakkında şunları söylemiştir:

“ 1950'den sonra yazmaya başlayanların büyük çoğunluğunda görülen dönemeçler onda da var. Bu genel şiir çizgisi, Orhan Veli - İkinci Yeni - Nazım Hikmet duraklarından geçer. Yalnız Ali Püsküllüoğlu çok genç yaşta yayımladığı ilk şiirlerinde Orhan Veli'den çok, Cahit Sıtkı'ya, onun aracılığıyla da bazı hece şairlerine daha yakındı. Daha doğrusu hece şairleri aracılığıyla, ona. Böylece Ali'nin o günlerde ‘Yenilik Şiiri’ adıyla anılan devinime fazlaca katıldığını söyleyemeyiz. Bununla birlikte eski şiirin yörüngesinde de değildir. Belirsiz, ama kendi başına bir çıkıştır çünkü. Kentleri de yazmak isteyen bir halk şairi gibidir.” (Süreya, 2013: 146).

Bu değerlendirme, Ali Püsküllüoğlu hakkında bilgiler verdiği gibi 1950'den sonraki Türk şiirinin genel yönünü de göstermesi bakımından önemlidir.

Süreya'nın günlüklerinde sık sık saygıyla zikrettiği bir isim de Enis Batur'dur. Çok değer verdiği bu yazardan çok şey öğrendiğini ifade etmiştir (Süreya, 2013: 154-155). İlk gördüğü günden yazar olacağını hissedip saygı duyduğu bir diğer isim Selim İleri'dir (Süreya, 2013: 184). “Çok usta. Narsisçi. Gerçek bir yazar. Röportaj bile yapsa, bir şey çıkar” dediği yazar ise Orhan Pamuk'tur (Süreya, 2013: 199).

Cemal Süreya'nın günlükleri mektuplar da içermektedir. Bu mektuplarda edebiyatçılarımız hakkında bilgiler mevcuttur. Bunlardan biri de Cahit Külebi'dir. Külebi'nin 1968 tarihli mektubunda şiirinin gelişimini görmek mümkündür.

Günler'de değerlendirilen bir isim de Ahmet Hamdi Tanpınar'dır. Tanpınar'ın “kendinden önceki edebiyat üzerine düşüncelerinde erişilmez” olduğunu düşünen Süreya, onun “çağdaşları karşısında biraz belirsiz”, “kendinden sonrakiler içinse uzak ve işin dışında” olduğunu düşünmüştür (Süreya, 2013: 247).

Cemal Süreya'nın Suut Kemal Yetkin'e de eleştirileri vardır. Yirminci yüzyıl edebiyatını hiç bilmediğini söylediği Yetkin'in kulaktan dolma bilgilerle ve zorlanarak edebiyattaki tüm yeniliklere karşı eleştirel bir tavır aldığını ifade etmiştir. Özellikle 1940 sonrası edebiyata karşı çıkışının bu edebiyata hâkim olamamasından kaynaklandığını söylemiştir. “Enez ve yeteneksiz” bulduğu Yetkin'in buna rağmen çevresine özel iyilikleri dokunduğu için cumhuriyet döneminin kaymağını yediğini dile getirmiştir.

Günler, her şeyden önce edebî bir günlüktür. Cemal Süreya 993 gün boyunca Türk edebiyatı ve edebiyatçılar hakkında yazılar kaleme almıştır. Bunlar, 1950-1990 arasında Türk edebiyatındaki gelişmelere ışık tutması bakımından önemlidir. Cemal Süreya, divan şiirinden başlayarak bu dönemden öncesi hakkında da araştırmalar yapmış ve bazı önemli tespitlerde bulunmuştur. Şiirde İkinci Yeni'nin konumu, kendi şiiri ve edipler hakkında samimi açıklamaları ve eleştirileri bu günlüklerde mevcuttur.

2.2.2.20. Eserleri, Amacı - Aziz Nesin

Aziz Nesin'in günlüklerinde edebî konular daha çok yazarın kendi edebî dünyası üzerine yazdıklarından oluşmuştur. Nesin, *Mum Hala*'da edebî düşüncelerini kaleme almış ve eserleri hakkında bilgiler vermiştir.

Aziz Nesin, hayatını yazarak kazanmıştır. Hayatı boyunca yüz yirmiden fazla kitabı basılmıştır. Bunların bir kısmı gazetelerin isteği olarak kaleme alınmıştır. Nesin,

ayrıca *Yeni Gazete*, *Akşam* ve *Tanin* gazetelerinde köşe yazıları yazmıştır. Bu işi daha çok geçim kaygısıyla yapmak zorunda hisseden yazar, bu zorunluluk sebebiyle verimsizleştiğini ifade etmiştir (Nesin, 1996: 78).

Aziz Nesin, tüm yazarları bir yarış içinde görmüştür. “*Ölümcül maçlar bile, bir yazarın yarışması yanında çok küçük, çok önemsiz kalır.*” diyen Nesin, yazarlığı karşındaki rakip bilinmeyen, her an dünyanın her yerindeki başka yazarlarla mücadele edilen, ölümden sonra bile devam edilen ve sonunda birinciliğin de olmadığı bir yarışmaya benzetmiştir (Nesin, 1996: 196-198).

Mum Hala, bir bütün olarak Aziz Nesin’in yazarlığı hakkında bilgiler içermesinin yanı sıra Aziz Nesin’e göre nasıl yazar olunur sorusunun da cevabıdır (Nesin, 2011: 11).

Aziz Nesin’e göre her konu kendi türünü ister. Bir konu hangi türde en güzel şekilde yazılabilirse yalnız o şekilde yazılmalıdır. Nesin, konularının biçimiyle birlikte oluştuğunu ifade etmiştir (Nesin, 1996: 13).

Mum Hala yazarın kimi eserleri hakkında da önemli bilgiler içermektedir. Nesin, meşhur eseri *Zübük*’ün ortaya çıkışını günlüklerinde anlatmıştır. Bu roman, ilk olarak *Vatan* gazetesinin Nesin’den bir gülmece romanı istemesi üzerine *Vilayetlik İstiyoruz* adıyla tasarlanmıştır. Aziz Nesin, kitabının Demokrat Partinin 1959’daki ilçeleri il yapma vaadinden hareketle ortaya çıktığını ifade etmiştir. Aile içi sorunları, roman için ödenecek paranın ciddi bir kısmının peşin alınması gibi sebepler romanın çok iyi olması gerektiği baskısı getirince Aziz Nesin bu eseri önce yazamamıştır. Çok defa yazıp bozduktan sonra ilk olarak *Kağrı Gölgesindeki İt* olarak 1961’de tamamlamıştır (Nesin, 1996: 28-30).

1955’te bir spor gazetesine tefrika olarak yazılan *Gol Kralı* da hakkında bilgilere ulaştığımız bir eserdir. Aziz Nesin’in bu kitabı yazıldığı dönemde ilgiyle takip edilmiştir. Kitap olarak basıldıktan kısa süre sonra baskısı tükenmiştir. Tahir Alangu da *Gol Kralı* hakkında övgü dolu eleştiriler kaleme almıştır. Ancak on yıl sonra Almancaya çevrilmesi gündeme geldiğinde eserini yeniden ele alan Nesin, çok kötü bir roman yazdığını ifade etmiştir. Öyle ki düzeltmenin bile neredeyse mümkün olmadığını söylemiştir (Nesin, 1996: 81-87). Üç yıldan uzun bir süre uğraştıktan sonra kitabı belli bir seviyeye getirdiğini gördüğümüz Nesin, bir daha “*bu türlü eserler*

yazmamaya, zamanını daha iyi eserlere vermek için değerlendirmeye karar ver[miştir].” (Nesin, 1996: 176). Yazarın özeleştiri yaptığı bir eseri de *Çiçu*'dur. 1969'da basılan bu oyununda mesaj verme çabası ve birkaç yerde düştüğü tekrarlar esere zarar vermiştir (Nesin, 1996: 195). *Mum Hala*'da Aziz Nesin, beğendiği eserleri hakkında düşüncelerini de yazmıştır. Bu konuda *Maçınli Kız İçin Ev* ve *Yetmiş Yaşım Merhaba* adlı kitaplarını öyküdeki zirveleri olarak değerlendirmiştir (Nesin, 2011: 206).

Aziz Nesin'in günlükleri rüyalarıyla doludur. Yazar bu rüyaları edebî hayatının bir parçası saymış ve değerlendirmek istemiştir. Gördüğü rüyaları edebî bir esere dönüştürebilmek için önce yastığının altına kâğıt kalem koymuştur. Bundan verim alamayınca yatarken yanında kayıt cihazı bulundurmıştır. Bu sayede rüyalarında gördüğü şiirleri, öyküleri, oyunları unutmadan yazabilmek istemiştir. Yazarın bu şekilde ortaya çıkmış eserleri mevcuttur. Bunların örnekleri *Mum Hala*'da görülmektedir (Nesin, 2011: 47-51).

Aziz Nesin, hayatının son döneminde şiire de ağırlık vermiş, bu tutumu Fethi Naci gibi isimlerce eleştirilmiştir. Günlüklerinde 1950'lerden itibaren şiir parçalarına rastladığımız Nesin, aslında 1970'te “*Ben iyi bir şair olamazdım, çünkü iyi bir kulağım yok.*” diyerek kendini şair olarak görmediğini ifade etmiştir. Ancak ilerleyen zamanlarda yedi şiir kitabı yayımlamıştır.

Nesin, günlüklerinde şiir hakkında bazı düşüncelerine de yer vermiştir. Yazarın şiirde en çok karşı çıktığı konu anlaşılabilirlikten uzaklaşmaktır. Nesin, tüm eserlerinde yazdıklarının ve vermek istediği mesajın okuru tarafından anlaşılmasını istemiş bir sanatçıdır. O yüzden Fazıl Hüsni, Behçet Necatigil, Metin Eloğlu, Melih Cevdet, Oktay Rifat, İlhan Berk, Turgut Uyar gibi şairleri çeşitli şekillerde anlamdan uzaklaşmaları sebebiyle eleştirmiş, “*son şiir kitapları ilk şiir kitapları, ilk şiir kitapları da son şiir kitapları olsaydı ve sondan başa doğru kitapları yayımlasalardı, bugünkü kertede ünlü, tanınmış olurlar mıydı? Nah olurlardı...*” diyerek bu konudaki fikrini ortaya koymuştur (Nesin, 2011: 147-148).

Türk şiirinin keskin şekilde anlamdan uzaklaştığı İkinci Yeni'ye de bu sebeple ciddi eleştirilerde bulunmuştur:

“2. Yeni: Dilde yenilik, biçimde yenilik. Aslında yenilik dedikleri de yenilik değil, hırçınlık. Sinirli bir çocuğun, bunalımlı kadının, çılgın kocanın (...) ortalığı

dağıtmaları, kırıp geçirmeleri... Onlar da şiiri darmadağın edip kırıp döküp boşaldılar. Sonradan (yaşlanınca, toplumsal yerlerini bulunca, evlenince, tedirginliklerinden kurtulunca) İkinci Yeniliği de bıraktılar; hatta kimisi toplumcu, ilerici devrimcilige bile sıvandı. İlhan Berk'se her zaman tedirgin, deli olduğundan iyileşemedi.

İkinci Yeni Türk şiirinin hastalanmasıdır; kısa bir hastalık dönemi." (Nesin, 2011: 131-132).

Aziz Nesin için anlaşılır olmak son derece önemlidir. Bunu sağlarken sanattan ödün vermemek için eserlerini birçok defa baştan yazdığı *Mum Hala*'da sık sık görülebilir. Yazar, anlaşılır olmak konusundaki amacını şu şekilde açıklamıştır:

" Benim yazılarım kolay anlaşılmalı. Okurlarım, yazılarımı anlamak için düşünmemeli, yazdıklarımı anladıktan sonra düşünmeliler, düşünmek gereğini duymalıdır. Ben bunu başarmak istiyorum." (Nesin, 2011: 212).

Yazar, özellikle oyunlarında gerçeğin arkasındaki gizli kalmış gerçeği göstermek istemiştir. Nesin'e göre öykü ve roman, yaşamın gerçeklerine aykırı olmamalıdır. Okurla yaptığı inandırıcılık pazarlığını yazarın kazanabilmesi gerekir (Nesin, 2011: 350-351).

Aziz Nesin'in günlüklerinde edebî konular ağırlıkta olmasına rağmen yazar, edebî şahsiyetlere fazla yer vermemiştir. Bu noktada dikkate şayan tek isim Muzaffer İzgü'dür. İzgü, mizah bakımından Türk edebiyatında Aziz Nesin'le aynı paydada düşünülebilecek bir isimdir. Ancak Aziz Nesin, Muzaffer İzgü'nün kendisinden intihal yaptığını iddia etmiştir:

"(...) Muzaffer İzgü denilen adam tam otuz yıldan beri benim hikâyelerimi taklit ederek değil, düpedüz aşırarak para ve ün kazanmaktadır. Bu olay toplumun değer yargılarının allak bullak, tepetaklak olduğunu gösteriyor. Bu nasıl bir toplum ve o toplumun edebiyat dünyasıdır ki yazar geçinen biri, yaşlı bir yazarın yazılarını otuz yıldan beri çalar da hiç kimse bunu ayımsamaz." (Nesin, 2011: 36).

Aziz Nesin bu düşüncesini 1981'de yazmıştır. İlerleyen yıllarda aynı konuda düşüncesini ispatlayacak örnekleri de göstermesi gerekliliğini ifade etse de bunu gerçekleştirmemiştir. Dolayısıyla bu iddiayı ispatlayacak bir durum söz konusu değildir.

Mum Hala, Aziz Nesin'in edebî düşüncelerini göstermesi bakımından önemli bir gündüktür. Özellikle yazarın kendi eserlerini nasıl oluşturduğu, bunlara olan eleştirileri bu günlüklerde görülebilmektedir. Ayrıca Nesin, günlüklerinde yazarlığının amacını, yazarlığın zorluğunu da kaleme almıştır. Başka edebiyatçılarımız hakkındaki konulara fazla yer verilmemekle birlikte *Mum Hala*, İkinci Yeni hakkında değerlendirmeler içermektedir.

2.2.2.21. Eserleri, Düşünceleri - Tarık Buğra

Tarık Buğra'dan Notlar her şeyden önce edebî bir günlüktür. Yazar, elinin altında bulduğu her türlü kâğıda ve deftere eserleriyle ilgili notlar almış, hikâyeleştirebileceği gözlemlerini kaydetmiştir. Ayrıca bu günlüklerde Buğra'nın edebî eserleri için Peyami Safa gibi isimlerle görüşmeler yaptığı da görülmektedir.

Tarık Buğra, eserlerini yazarken verdiği çaba kadar bunların neşredilmesi, sahnelenmesi için de emek vermiştir. Bu bakımdan karşımıza çıkan iki eseri *İbiş'in Rüyası* ile *Osmancık*'tır. Günlükler boyunca Tarık Buğra'nın *İbiş'in Rüyası*'nın tiyatrodan oynanması için gösterdiği çaba göze çarpmaktadır. Yazarın diğer oyunlarının da Devlet Tiyatrolarında oynanması sebebiyle zaman zaman "tiyatroyu parsellemek"le de suçlandığı olmuştur. Aynı eser, Tarık Buğra'nın son derece yozlaştırılmış bulduğu bir şekilde TRT'de dizi de yapılmıştır. Benzer bir durumun *Yağmur Beklerken*'de de yaşanmaması için Buğra, bu eseri televizyona taşıyacak Tunca Yönder'e bir mektupla ulaşmış ve senaryosuna mümkün olduğunca sadık kalınarak ekrana Tarık Buğra'nın gelmesini istemiştir (Buğra, 1996: 205-206).

Tarık Buğra, tarihe olan ilgisinin yazarlığından da evvel olduğunu ifade etmiştir. Osmanlı'nın nasıl kurulup geliştiğini araştıran yazar, bunun sonucunda *Osmancık*'i yazmıştır. Bu eser de TRT'de dizi olarak yayımlanmıştır. Buğra, bu eserin de istediği gibi ekrana gelmediğini şu şekilde ifade etmiştir:

"Anlatamadım.. anlatamadım.. anlatamadım ki, bu insanlar yarı göçebedirler; avdalar, doğa ile savaştılar, savaşa ve saldırıya açıktılar; dinamikler, aktiftirler; duygusallıkları bile serttir, lakoniktir, en yalın amaçlara, en yalın biçimde yönelmiştir. Asıl önemlisi Osman Malhun'da sadece ve sadece doğacak oğullarını, Orhan'ı, Murad'ı, Süleyman'ı görür ve arar!" (Buğra, 1996: 160-161).

Tarık Buğra, uzun yıllar gazetecilik yapmış bir edebiyatçıdır. İlk Akşehir'de Demokrat Parti yıllarında *Nasreddin Hoca* adlı haftalık bir gazete çıkarmış, buradaki yazıları İstanbul'da da ilgi görmüştür. Ardından *Milliyet*, *Vatan*, *Tercüman*, *Yeni İstanbul*, *Türkiye Spor* gibi pek çok gazetede çalışmış, köşe yazıları yazmıştır. Ancak bir donkişotluk olarak değerlendirdiği *Nasreddin Hoca* dışında gazeteciliği "günahı kadar sev[memiştir]." Buğra, bu konudaki tek isteğini "Yazdığım gazeteler ve paralelinde görüldüğüm partiler ile zerre bağlantım olmadığını kabul ettirmek." olarak açıklamıştır. Yazar, bu açıdan Türk edebiyatının yalnız kalan isimlerindedir.

Belli bir görüşe, partiye bağlanmayı tam olarak kabul etmemiştir (Buğra, 1996: 109-110).

Buğra, günlüklerinde edebî düşüncelerine de yer vermiştir. Bu noktada üzerinde durduğu bir konu “sanatçının kendini yenilemesi”dir. Buğra bu düşünceye karşıdır:

“Şimdi ‘sanatçının kendini yenilemesi’ deniliyor ve Dağlarcalar, Dranaslar vb. bu kalleşçe parlak, çekici ve aldatıcı zokayı yutup vitrinlere dizilen sloganlara ve reçetelere göre ‘Kendilerini yeniliyorlar’; bunun kendilerini inkâr ve -kelimeler öztürkçe- ifna olduğunu, sanata ve sanatçılıklarına ihanet olduğunu anlamıyorlar (...) ekme parasına ve moda yeniliyorlar (...)” (Buğra, 1996: 45).

Tarık Buğra’nın günlükleri edebî düşüncelerini, edebî eserleri hakkında aldığı notlarını içermektedir. Yazar, kitaplarını nasıl yazdığını ve onlarla ilgili neler düşündüğünü notlarına kaydetmiştir. Ayrıca eserlerinin tiyatroya ve sinemaya uyarlanma çabalarını da bu günlüklerden okumak mümkündür. Buğra’nın günlükleri edebî hayatı hakkında önemli bilgiler içermesinin yanında kitabın sonunda kimisi yayımlanmamış yazılarıyla ilgili taslaklara da ulaşılmaktadır.

2.2.2.22. Edebî Eleştiriler - Ahmet Oktay

Ahmet Oktay, “yazın günlüğü” olarak nitelediği *Gece Defteri*’nde edebiyata ve edebiyatçılara dair pek çok bilgi vermiştir. Türk ve dünya edebiyatını yakından takip eden yazarın günlüklerinde kuramsal düşüncelerle somut örnekler bir arada yer alır.

22 Şubat 1990 tarihli günlüğünde eski edebiyat ortamlarının ve bohem mekânların kalmadığını dile getiren şair, “şimdi, yazarların, şairlerin bir tür teşhirciliğe bitişmiş gösterileri moda: İmza günü, açık oturum, konuşma. Şüphe yok: Yararlı uygulamalar hepsi. Ama ister istemez hepsi tecimselleştirildi.” sözleriyle edebî çevredeki değişimi ve kaygılarını ifade etmiştir (Oktay, 1998: 60).

Televizyonun bir iletişim aracı olarak yaygınlaştığı dönemlerde tutulan bu günlükte Ahmet Oktay, Türkiye’deki değişimden memnuniyetsizliğini dile getirmiştir. Yazarın günlükleri hakkında *Hece* dergisinde bir makale kaleme alan Erhan Akdağ bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

“1984’ten 1993’e uzanan *Gece Defteri*, Ahmet Oktay’ın geçmiş özlemini ve modernizme ilişkin görüşlerini de yansıtır. Türkiye’deki değişim ve dönüşümün türlü olumsuzluklara yol açtığını savunan Oktay’ın temel sorunsalını yapaylık -medya ve televizyonun girdabındaki insan- oluşturur (Akdağ, 2015: 292).

Ahmet Oktay, değişimden ve dönüşümden yana olmakla birlikte Türkiye’deki durumun hem geçmişteki değerleri kaybetmek hem de yeniyi gereğince takip edememek şeklinde tezahür etmesinden rahatsızdır. Oktay’a göre bu sebeple Türk

edebiyatı dar ufuklu kalmıştır. Türk edebiyatçısının kapsamlı ve büyük ölçekte düşünmemesini, felsefe ile uzun yıllar ilgilenmemesini de bu durumun sebepleri arasında saymıştır (Oktay, 1998: 24).

Günlüğünde, Türk şiirinin modernleşmesini dünya şiirlerinden bağımsız ele almak gerektiğini ifade eden Ahmet Oktay, Türk şiirini Avrupa şiirlerinden de yirminci yüzyıldaki Dada, Gerçeküstücülük, Dışavurumculuk gibi akımlardan da önemli ölçüde habersiz olarak değerlendirmiştir (Oktay, 1998: 202). Oktay'a göre Türk şiiri ancak kendi içinde modernleşmiştir.

Oktay, çeşitli vesilelerle pek çok şair ve şiir hakkında değerlendirmelerini günlüğüne yazmıştır. Turgut Uyar'ın şiirinin “*güncelle olan bağı*”nı, “*gündelik yaşamdan üre[diğini]*” ifade etmiştir (Oktay, 1998: 121). Enis Batur'un çeşitli yöntemlerden ve kaynaklardan yararlanarak daima belli ölçüde “*kapalı*” bir şiir anlayışı olduğunu yazmıştır (Oktay, 1998: 124). Ercüment Uçarı'nın tekdüze bir ses olarak kalmasını, şiir yapısındaki zayıflığı Türk şiirinde kendine bir yer edinmemesinin sebepleri olarak görmüştür (Oktay, 1998: 149). “*Baş ol da nasıl olursan ol*” ilkesine bağlı gördüğü Küçük İskender'i “*megalomani*” içinde bulan Oktay, şairde “*aykırı görünmek*” için takınılmış tavırlar bulmuştur (Oktay, 1998: 177).

Oktay'ın ilk şiirlerinde etkilerinden bahsedilen Ahmed Arif de *Gece Defteri*'nde eleştirilen isimlerden biridir. Ahmet Oktay, Arif'in şiirinin ilerlemediğini, kısır kaldığını ifade etmiştir. Bu bakımdan şairi “*mirasyedi*” olarak tanımlamıştır (Oktay, 1998: 52).

Salâh Birsal, *Gece Defteri*'nde övgüyle söz edilen isimlerden biridir. Yazar, Birsal'in konuları ele alışını, yazılarındaki “*kara-alay*”ı methetmiştir (Oktay, 1998: 160).

Ahmet Oktay, edebî konularda sistematik bir düşünce içindedir. Modernizmin beraberinde getirdiği değişim, tüketim ve bazı değerlerin yok edilmesine karşı çıkan şair, bunun Türk şiirini ne ölçüde etkilediğini de günlüklerinde konu edinmiştir. Bu bağlamda pek çok şair de Oktay'ın günlüklerinde eleştirilmiştir.

2.2.2.23. Şiirleri Hakkında - Hilmi Yavuz

Hilmi Yavuz'un günlüklerinde şiir için oluşturulmuş imgelere sık sık rastlanmaktadır. Bu imgeler kaynağını genellikle cinsellik, Hıristiyanlık, ölüm, İslamiyet gibi temellerden almıştır.

Hilmi Yavuz için günlük tutmak özellikle zaman kavramı için önemli bir unsurdur. Şair uzun süre zaman kavramı ile uğraşmıştır. 1985'ten beri gündelik yaşamının rutin olaylarını defterine yazdığını, bu sayede ilerleyen yıllarda geçmişte belirli bir günde ne yaptığını tastamam anımsayabildiğini ifade etmiştir (Yavuz, 1998: 64-65). Tabii bu durum, içinde bulunulan zamanda geçmişe bakıldığını da not etmek gereği doğurduğu için geçmişte bir bağlantı noktasından başlayan anımsama ilerleyen yıllarda bitmeyen bir halkaya dönüşme durumu ortaya çıkarmıştır (Yavuz, 1998: 69-70).

Hilmi Yavuz'un, *Geçmiş Yaz Defterleri*'nde eserlerine yahut fikirlerine başvurduğu pek çok edebiyatçı da yer almaktadır. Bunlar, Behçet Necatigil, Melih Cevdet Anday, Oğuz Atay, Ahmet Muhip Dıranas, Nietzsche, Rilke, Baudelaire, Proust gibi isimlerdir.

2.2.2.24. Nazım Hikmet Etkisi - Orhan Kemal

Orhan Kemal, şiirle başladığı edebî yolculuğuna Nazım Hikmet'in yönlendirmesi sonucu hikâye ve romanla devam etmiştir. Bursa Cezaevinde kaldığı yıllarda yoğun duygularla şiirler yazmıştır. Kendi yazdıklarını Nazım Hikmet'in şiirleriyle karşılaştırdığında kendini aşılmaz, sarp bir dağın karşısında görmüştür.

Orhan Kemal'e göre Nazım Hikmet, her sözünden bal sızan, erişilemeyecek kadar kocaman bir şiir makinesidir (Orhan Kemal, 2007: 19).

Yazmak Doludizgin, Orhan Kemal'in edebî gelişimine ışık tutan, Nazım Hikmet'le aralarındaki "üstat-çömez" ilişkisini ortaya koyan bir eserdir. Bu günlüklerde Orhan Kemal'in hikâye ve romanları için yazdığı bazı notlara da rastlanmaktadır.

2.2.2.25. Yayınlar ve Yayıncılık - Memet Fuat

Memet Fuat, günlüklerinde yayıncılıkla, edebî çalışmalarıyla ve bazı edebiyatçılarımızla ilgili yazılar kaleme almıştır. İkinci kez yoğun bakıma

kaldırıldıktan sonra ömrünü solunum cihazları ile evinde geçirmek zorunda kalan yazar, vefatına kadar birçok kitap yayımlamıştır.

Memet Fuat'ın bu süreçte sık sık şikâyet ettiği durum, yayınevlerinin tutumudur. Yazara kitapları için çoğu zaman ücretten bahsedilmemiş, uzun süre basılıp basılmayacağı bildirilmemiş ve basılacaksa bunların ne zaman ve kaç adet basılacağı söylenmemiştir. Memet Fuat, bu bakımdan başta bir dönem editörlük de yaptığı Adam Yayınları olmak üzere Yapı Kredi ve Sel Yayıncılığın profesyonel ve düzenli çalışmadığını ifade etmiştir. Ayrıca Adam Yayınlarından basılacak kitaplarını düzensiz, kitap kapaklarını özensiz bulmuştur. Bu dönemde Adam Yayınları pek çok yazarın basım haklarını kaybetmiştir. Bunda Yapı Kredi Yayınlarının Adam'ı saf dışı bırakmak istemesinin de etkili olduğunu belirtmiştir. Memet Fuat imkânlar elverdiğince kitaplarının son düzeltmelerini de kendisi yapmak istemiştir.

1999'da *Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi*'nin genişletilmiş baskısı yayımlanmıştır. Bu eserde Memet Fuat, Fazıl Hüsni Dağlarca başlığına örneklerle birlikte otuz iki sayfa ayırmıştır. Dağlarca, şiirleri bu antolojide bu miktarda yayımlandığı için Memet Fuat'a dava açmıştır. Memet Fuat ise Türk şiirinin elli yıllık değişimini göstermek için kişiliğine uzak olduğunu belirttiği Dağlarca'ya bu denli yer vermek zorunda olduğunu ifade etmiş, Dağlarca'nın Memet Fuat gibi "solcu" bir yazarın antolojisinde yer almamak için dava açtığını düşünmüştür. (Memet Fuat, 2003a: 25). Yaşananlara rağmen Memet Fuat, Türk yazınında Dağlarca ile ölçüştürülebilecek bir isim olmadığı kanaatindedir (Memet Fuat, 2003a: 467). İsmet Kemal Karadayı'nın bilirkişi olduğu bu davayı Memet Fuat kaybetmiş ve yüklü bir tazminat ödemesine karar verilmiştir (Memet Fuat, 2003b: 205).

Aynı dönemdeki çalışmalardan biri de *Nazım Hikmet*'tir. Memet Fuat, bu çalışmasında üvey oğlu olarak şairin yaşam öyküsünü kaleme almıştır. Aynı zamanda Nazım Hikmet için bir internet sitesi de hazırlamıştır.

Memet Fuat'ın günlüklerinde yer verdiği bir isim de İlhan Berk'tir. Yazar, İlhan Berk'le ilgili yazdıklarının okunmadığını, bu yüzden de şair hakkındaki düşüncelerinin dedikodu seviyesine indirilerek anlaşılmadığını ifade etmiştir. Memet Fuat, İlhan Berk'in şiirlerini sevdiğini ancak şiir üstüne düşüncelerini yıllardır eleştirdiğini ifade etmiştir (Memet Fuat, 2003a: 314).

Yazar, hayatının son dönemlerinde kısa roman olarak nitelediği eserler kaleme almıştır. Bunlardan, önce “Yitik Aşk” adını verdiği, daha sonra “Bir Gönülde İki Sevda” adını alan kitabı *Sana Deliler Gibi* adıyla basılmıştır. Benzer bir kitabı da *Adlin*’dir. Memet Fuat bu eserinde halası Adile Hanım’dan esinlenmiştir.

Memet Fuat’ın günlükleri, yazarın son üç yılındaki edebî çalışmalarını göstermektedir. Yazar, bu üç yılda onlarca kitap yayımlamış ve sürekli çalışmıştır. Âdeta hastalığı kendini yenmeden pek çok işi bitirmek istemiştir. Yazarın günlüklerinde bu durum açıkça görülebilir. Ayrıca yakın dönemdeki yayıncılık hakkında da önemli bilgiler vermiş, camiaya ciddi eleştiriler getirmiştir.

2.2.2.26. Eserleri ve Edebî Gelişmeler - Adalet Ağaoğlu

Adalet Ağaoğlu, günlüklerinde sık sık edebî çalışmalarından söz etmiştir. Özellikle TRT’den ayrılıp hayatını yazarlığıyla kazanmaya karar verdikten sonra zamanının çoğunu edebiyata ve edebiyatçılara ayırmıştır. Kardeşi tiyatrocü Güner Sümer’in provalarına gitmiştir. Aklının bir köşesinde daima roman taslakları, yazarlığı ve romancılığımız olmuştur. Romanı bir arayış olarak tanımlayan yazar, 1969’da günlüğüne şunları kaydetmiştir:

“Edebiyatımızda roman daha çok olay aktarmacılığı biçiminde gidiyor. Tek çizgi. Çok boyutluluk gerek. Toplum-birey iç içeliği, etki-tepki bütünlüğü düz çizgide sağlamaz ki. Roman zaman içinde oynamalar, birbirini yankılayan kanallarla kurgulanmalı. Alışlagelmiş biçimi tersyüz etmeliyim. Derinlik boyutunu gözden kaçırmamalıyım (Ağaoğlu, 2004: 39).

Adalet Ağaoğlu 1973’te *Ölmeye Yatmak* romanını basılması için yayınevlerine verdikten bir ay kadar sonra *Bir Düğün Gecesi*’ni şöyle kurgulamıştır:

“(…) Yattığım yerde, hiç aklımda değilken, *Ölmeye Yatmak*’ın devamı olacak bir şey kurup duruyorum. Gözümün önüne hep bir mezarlık sahnesi geliyor. Ölen birinin ardından başsağlığı dileklerini kabul edenler falan... Acaba çeşit be çeşit herkesin bir arada bulunacağı yer, camideki ‘cenaze’ değil de, üst kademedeki bir düğün merasimi olamaz mı? Bu kitapta Türkiye Cumhuriyeti’nin sisteminde, bütün kurumlarında yürümeyen ne varsa, bunu düğün ahalsinin dünle bugün arasındaki günlük hayatlarından sahnelerle ‘besteleyebilmeliyim’... Çeşitlilik genişliğindeki bir kaos ortamının ‘bilinmezlikleri’ ancak böyle aşılabilir: Bilinir kılınabilir.” (Ağaoğlu: 2004: 235).

Ölmeye Yatmak’ta istediği yeniliği, Türk romanına yeni bir soluk getirmeyi başardığını düşünen Ağaoğlu, “yan kişilerin iç dünyalarına, dıştan içe çarpanların onlardaki yankılarına fazla kulak vermedi[ğini]” düşünmüştür. Bu durum yazarın eksik bıraktıklarını ikinci bir romanla devam ettireceğini göstermiştir (Ağaoğlu, 2004: 246).

Ağaoğlu'nun hayatında roman bir tarafta duruyorsa öteki tarafta da tiyatro durmaktadır. TRT'den ayrıldığı dönemde aklındaki düşünce hayatını radyo oyunları ile kazanmaktadır. Pek çok tiyatro eseri bulunan yazar, oyunlarının yazılma safhasından, sahnelenmesinden günlüklerinde bahsetmiştir. O dönem Muhsin Ertuğrul'un Adalet Ağaoğlu'nu Türkiye'de tek kadın oyun yazarı olarak gördüğünü söylemesi, Metin And'ın *Tombala* sahnelendikten sonra Ağaoğlu'nu “*evrensel planda oyun yazarı*” olarak nitelemesi yazarı son derece mutlu etmiştir (Ağaoğlu, 2004: 62).

Günlüklerinde kimi zaman romanlarının yaratım sürecinden de söz eden yazar, bu bağlamda *Ölmeye Yatmak*'ı “*Ölümüyle yani hayatıyla hesaplaşan otel odasındaki kadının romanı.*” olarak tanımlamıştır (Ağaoğlu, 2004: 146). Ağaoğlu, kitabın figürlerinden Engin'i “*Bir karış üstündeki aydın takımından öç almak [isteyen], (...) hem Cumhuriyet'e âşık, hem onun gayridemokratik buyruklarından ötürü huysuz...*” biri olarak nitelemiştir (Ağaoğlu, 2004: 195). Ağaoğlu *Ölmeye Yatmak*'la ilgili şunları söyler:

“*Ölmeye Yatmak*'ta hiçbir şeyi yüceltmek istemedim. Kahramanlardan hiçbiri pirü pak ötekinin üstünde değil. Bütün çabam, 'hayatın ta kendisine sığınmak' yönünü tayinde oldu. Anlatımın bütün türleri birbiriyle uyumlu bir bütün ortaya çıkarsın istedim. İçten dışa, dıştan içe; dünden şimdye, şimdiden yarına paslaşmaların yankısı bir ses alışımı olsun. Bunu sahne oyunlarımı yazarken de hep istemiştım, fakat tiyatrodaki 'tek' değilsin. Romanda iyisi kötüsüyle tam kendin olabiliyorsun.” (Ağaoğlu, 2004: 213-214).

Yazar, günlüklerinde okuduğu kitaplar hakkında değerlendirmelerde bulunmuştur. *Türk'ün Ateşle İmtihanı*'nı yıllar sonra (1971'de) yeniden okuduğunu söyleyen Ağaoğlu, eserden hareketle yazarı hakkında “*iblisçe, belki de 'kadınca' bir fikir*” çıkarmıştır:

“Halide Edip Mustafa Kemal'i önce kuzini Fikriye'den, sonra da İzmirli Uşşâkizâde'nin kızı Latife'den kıskanmış bana kalırsa. Bu duygu satırlar altında incelikle gizlense de sezilebiliyor; özellikle son sayfalarda; kıskançlığın üstü yıkınlıkla gayet güzel örtülmüş.” (Ağaoğlu, 2004: 137).

1972'de Ağaoğlu *Ölmeye Yatmak* romanının çalışmalarına devam ederken Sinan Yayınları Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar*'ını yayımlamıştır. Aynı yayınevi *Ölmeye Yatmak*'ı da yayınlamak istemiştir. Adalet Ağaoğlu *Tutunamayanlar* hakkında şu değerlendirmelerde bulunmuştur:

“Her yeni kitabı hemen okuduğumuz gibi bunu da okumuş: ‘Ahh işte romanımız belenmişin, birbirini tekrarın ötesinde böyle bir şey olmalı!’ diye iç geçirmiştım. İç geçirdim, çünkü bunun benim ilk romandan önce yayınlanmasını hafifçe kıskandım (...) Doğrusu, kimselerin olumlu yaklaşmadığı, benimse yılın en sevdiğim eserinin

Tutunamayanlar olduğunu açıklamış bulunmamın da sorumluluğunu hissetmekteyim.” (Ağaoğlu, 2004: 204).

Yazarın günlüklerinde yer verdiği eserlerden biri de *Sevgili Arsız Ölüm*'dür. Romanı okuduktan sonra Latife Tekin hakkında şunları söylemekten kendini alamamıştır:

“Farklı, farklılığı sahici bir yazar. Kendiliğinden öyle. Baştan sona bir pırlanta! Kullandığı anlatı yolu burdan öteye nereye, nasıl açılır; izlenmesi lazım. Merakla bekleyeceğim” (Ağaoğlu, 2012b: 14).

Yazarın, günlüklerinde yer verdiği isimlerden biri de Salâh Birsal'dir. Birsal'i “güç beğen[en]” bir yazar olarak değerlendiren Ağaoğlu, ilk kitaplarından itibaren Birsal'in “bağırmayan ironisi”nin ağna düştüğünü söylemiştir. *Boğaziçi Şingir Mungır*'ı büyük bir keyifle okuyan Ağaoğlu, Boğaz'ın tarihini “sahici” şekilde yazarın Salâh Birsal olduğu düşüncesindedir (Ağaoğlu, 2012a: 302-303).

Adalet Ağaoğlu *Ölmeye Yatmak*'ın devamı olacak *Bir Düşün Gecesi*'ni düşünürken bu romanı geriye atan bir eser, *Fikrimin İnce Gülü*, ortaya çıkmıştır. Yazar ve eşi Halim Bey Karadeniz'de bir iş gezisine gitmişlerdir. Trabzon'da tuttıkları arabanın şoförü son derece titiz bir adamdır. Her taraf sürekli yağan yağmurdan çamur olmasına rağmen şoför sık sık durarak arabasını temizlemiştir. Bu sebeple altı saatlik yol yirmi dört saate uzamıştır. İşte bu olay yazara bir fikir vermiş ve *Fikrimin İnce Gülü* ortaya çıkmıştır. Roman daha sonra sinemaya da uyarlanmıştır. Eser, 1978'de Ararat Verlag Yayınevi tarafından Almancaya çevrilmiştir. *Fikrimin İnce Gülü* yayımlandıktan sonra yazarın beklemediği kadar olumlu karşılınır. Ağaoğlu ise iki romanında da “boyut kısırlığını” aşamadığını düşünür. Çünkü *Ölmeye Yatmak*'ta Aysel, “otel odasında kendine dönük, tartıp biçip” durmuştur. *Fikrimin İnce Gülü*'nde ise Bayram, “yol boyu arabasıyla konuşup, dertleş[miştir].” (Ağaoğlu, 2012a: 9).

Adalet Ağaoğlu'nun romancılıktaki başarısı *Bir Düşün Gecesi* ile tescillenmiştir. Bu roman, beraberinde ödüller ve ün de getirmiştir. Bununla beraber hem eser sahibi hem de bu eseri ödüle layık gören jüri pek çok tehdit almıştır.

12 Eylül Darbesi edebiyatın üzerinde tüm baskısını hissettirdiğinde Adalet Ağaoğlu da bundan payını almıştır. *Fikrimin İnce Gülü* dördüncü baskısında toplatılmış, yazarı mahkemeye sevk edilmiştir. 22 Ekim 1982'de Ağaoğlu bu davadan beraat etmiştir. Eseri inceleyen bilirkişiler mahkemeye sundukları raporda şunları yazmıştır:

“Kitap incelememiz sırasında değindiğimiz gibi, 12 saat kadar bir süre içine, birçok sorunu sıkıştırmak suretiyle değerli bir sanat eseri teşkil etmiştir. Hemingway adlı romancının *Çanlar Kimin İçin Çalıyor* romanı çok meşhurdur; hatta yazarına bir Nobel armağanı kazandırmıştır. Bu kitabında ünlü romancının üç günlük bir zaman parçası içindeki olaylara dayanarak, onların çağrışımlarından faydalanarak koca bir İspanya İç Harbi hakkında bir eser meydana getirdiği görülmektedir. Türkçenin uluslararası bilinen bir dil olmaması nedeniyle, daha kısa bir zaman parçası (yarım gün) içinde birçok gerçekleri su yüzüne çıkarmayı başaran böyle bir sanatçının eseri tanınmadığından, uluslararası bir değerlendirmeye konu olamamaktadır. Ama, hiç olmazsa, ulusal sınırlar çerçevesinde eser toplumumuzda değerlendirilmiş, yazarına bir ün kazandırmıştır.” (Ağaoğlu, 2012a: 242).

Yazar bir yandan *Fikrimin İnce Gülü*'nün mahkemeleriyle uğraşırken 1981 yılında *Yazko Edebiyat* dergisinde *Bir Düğün Gecesi*'nin Huxley'nin *Ses Sese Karşı* romanından “aşırma” olduğuna dair bir yazı çıkmıştır. Yazının sahibi Burhan Günel'dir. Günel, *Aksayan* romanıyla 1979 Orhan Kemal Roman Ödülü'ne başvurmuş, ödülü *Bir Düğün Gecesi* almıştır. *Ses Sese Karşı* romanının çevirmeni Mina Urgan da bu tartışmaya müdahale etme gereği duyarak bir yazı yayımlamış ve Günel'in iddialarını “akıllara sığmaz yakıştırmalar”la dolu, “ilkel ve beceriksiz” bir yöntemle yazılmış olarak nitelemiştir. Konuyla ilgili bir makale kaleme alan Doç. Dr. Seyit Battal Uğurlu ile Dr. Öğr. Üyesi Macit Balık, Burhan Günel'in amacını şu şekilde açıklamıştır:

“(…) ‘inceleme’ye verilen dokuz aylık emeğin amacı, iki edebiyat metnini karşılaştırmalı edebiyat bilimi ilkelerine göre karşılaştırmak değildir. Yazı boyunca bir fikr-i sabit hâlinde belirlediği üzere, Ağaoğlu'nun eserinin ‘sahte’liğini ifşaya odaklanmaktır. Amaç bu denli ciddiyetle belirince; Günel'in, metni yanlış okuma ve anlamlandırmaları, ironik bir hava da doğurur.” (Uğurlu ve Balık, 2009: 305).

Ağaoğlu, İstanbul'a taşındıktan sonra anı-roman eseri *Göç Temizliği*'nin çalışmalarına başlamıştır. Bu eseri için değiştirilmeden önceki adı Fatma İnyet'le sık sık iç konuşmalar yapmıştır. Bir anlamda yazarı *Göç Temizliği*'ne zorlayan Fatma İnyet olmuştur.

Yaşadığı dönemde yazar olmanın ne demek olduğunu gelecek kuşaklara bırakmak isteyen Ağaoğlu, mesleğini şöyle tarif etmiştir:

“Kendi adıma ben bu dünyada epeyce çirkinlikler, az ama çok büyük güzelliklerle karşılaştım. Çeşit çeşit ‘yasaklara’ karşı, yazmak. Yürek acılarına direnerek yazmak. ‘Hiçbir şey’ denmeye geldiğini bile bile yazmak. Yazarlık meslektan sayılmadan yazmak. Soyadının sürekliliğini sağlayamadan yazmak. ‘Evlilik adıyla’ yazmak zorunda kala kala yazmak. Eve, çoluğa çocuğa ekmek götürebilecek geliri sağlamadığını bile bile yazmak. Yazdığını saklamak. Saklaya-saklana yazmak. Küçük bir kitapçı, ‘iyi satıyorsunuz’ dedi diye, koşa koşa masanın başına dönüp, orda boynu bükük durup duran ‘yarım iş’i bitirmeye sarılmak. Ustan iken ‘hain’den, küçük iken ‘büyük’ten sayılmak. Yaratının ateşine yakalanıp ‘yasak’ları dikkate alamamaktan

ötürü sopalanmak. Sansür kadar, otosansürün üstesinden gelerek yazmak; gerilimden, dahası depresyondan ancak yazarak çıkmak.” (Ağaoğlu, 2012b: 67-68).

Adalet Ağaoğlu, eserlerinde farklı kurguları, biçimleri denemiş bir yazardır. Bununla beraber 80’lerin sonunda Türk edebiyatında dillendirilmeye başlanan postmodernizme karşı tedbirlidir:

“Dikkat! Şiirde olsun, öykü ve özellikle de romanda olsun sözde ‘modernliği’ naftalinleyen, adına postmodernizm dedikleri bir ‘inşaat’ spekülasyonu başladı. Temelden yoksun ‘post’luk olur muymuş?” (Ağaoğlu, 2012b: 343).

1989’da yazdığı günlüğünde de edebî eserlerdeki artışı dile getirmiştir. On beş yirmi yıl önce o senenin en çok dikkatini çeken kitabını cesaretle söyleyebilirken artık böyle bir soruya cevap vermekten çekineceğini dile getirmiştir (Ağaoğlu, 2012b: 343).

Türk edebiyatında 1990’larda başlayan yayın patlaması Adalet Ağaoğlu’nun da dikkatini çekmiştir. Yazar bunca yayının niteliği ile ilgili kaygılarını dile getirmiştir:

“Yayınlarda birden niceliksel bir artış görülüyor; ‘çok satma’ sesleri duyulmakta ve kitap metalaşmakta, fakat niteliksel durumun ayarı ne?” (Ağaoğlu, 2012b: 499).

Adalet Ağaoğlu, “kadın yazar” kimliğini kabul etmez. Kendisini kadın yazar olarak değil, “*yazan bir kadın*” olarak tanımlamıştır. “Kadın”ın vurgulanmasını gereksiz bulmuştur. Türk toplumunda *verili değerler* ile kadının ikinci plana atılmasını, kadınların cinsiyet kimliklerinin öne çıkarılmasını yanlış bulmuştur. 1990’da kadın romancılar hareketiyle toplumda kadınlar üzerine şu değerlendirmelerde bulunmuştur:

“Bizde büsbütün, genç kızın soy sop, Meşrutiyet’ten sonra da modernite işareti olarak bir piyano başına oturtulup orada fotoğrafının çekilmesi bir yana ortaya çıka çıka Osmanlı paşası kızı Fatma Aliye Hanım çıkmış (...) Bizde kadının üstü peşinen dibine kadar örtülü olduğundan yeteneklerinin yaratıcı erkek gücü altında peyderpey ezilip kalması söz konusu olamamıştır. Taksit taksit ve daha uzun süre yerüstüne çıkarılmayarak. Şimdilerde birileri, hem de kadınlar arkeolojik kazılara giriştiler, ama onlar da pek üniformalı. Halide Edip, der başka şey diyemezler. Çünkü ne olsa ellerinde Batı’dan kaynaklar var.” (Ağaoğlu, 2012b: 387).

Damla Damla Günler, 1969’dan 1996’ya kadar hem Adalet Ağaoğlu’nun edebî çalışmalarıyla hem de Türk edebiyatındaki gelişmelerle ilgili önemli bilgiler içermektedir. Yazarın günlüklerinde daha çok kendi eserlerinin yaratım süreci hakkında bilgiler mevcuttur. Bununla birlikte günlüklerde Türk edebiyatının önemli eserleri ve hareketleri hakkında değerlendirmeler de bulunmaktadır.

2.2.2.27. Edebî Çalışmalar ve Taslaklar - Orhan Burian

Orhan Burian, günlüklerini düzenli tutmakta zorlandığını ifade etmiş bir yazardır. *Günlük*'te uzun süreli aralara rastlanmaktadır. İki yılı aşkın bir süreyi kapsayan bu günlüklerde, yazarın edebî çalışmalarına ve taslaklarına rastlamak mümkündür. Burian'ın defterlerinde ölümünden sonra basılan iki oyunu *Canın Yongası* ile *Ceylan Çocuk* hakkında bilgiler mevcuttur (Burian, 2006: 29).

Burian, Londra'da geçirdiği zaman zarfında tiyatrolara, balelere, sinemaya gitmiş, kütüphanelerde çalışmalarına devam etmiştir. Türkiye'ye dönerken de pek çok yazma eserin kopyasının ve arşiv belgelerinin mikrofilmlerini getirmiştir.

2.2.2.28. Edebî Değeri - Ahmet Hamdi Tanpınar

Ahmet Hamdi Tanpınar, günlüklerinde en çok edebî konulara yer vermiştir. Yazar, 1953'ten 1962'ye kadar ülkemizdeki edebî gelişmeleri, kendi çalışmalarını günlüklerinde sık sık dile getirmiş, eleştirilerde bulunmuştur.

Tanpınar'ın günlükleri Avrupa seyahati ile başlamaktadır. Bu seyahatin yazarın edebî çalışmalarına etkisi olmuştur. Avrupa'dayken resme ve müziğe önemli ölçüde zaman ayıran Tanpınar, Mozart'ın etkisiyle 19 Temmuz 1953 tarihli günlüğünde poetik dünyasını musiki vasıtasıyla kurmak kararı almıştır (Enginün ve Kerman, 2007: 83).

Tanpınar, günlüklerinde şiir çalışmalarından sıklıkla söz etmiş, bilgiler vermiş, değerlendirmelerde bulunmuştur. Şairin en büyük arzusu parasızlık derdinden kurtulabilse Üniversiteden ayrılıp “yalnız şair olarak yaşamak”tır (Enginün ve Kerman, 2007: 220). 1959'da şiirlerini topladığında özeleştirileri son derece acımasızdır:

“ ‘Ne İçindeyim Zamanın’ gibi birkaçı şüphesiz fena değil. Beni onlar kabul ettirdi. ‘Bursa’da Zaman’ bütün gevşekliğine rağmen kendini müdafaa eder. Zaten ona ilişmem.

Fakat ‘Ömrün Çemberi’, ‘Birdenbire’, ‘Raks’, hatta ‘Eşik’, bilhassa ‘Eşik’ kötü. ‘Bir Gül Bu Karanlıklarda’ çok kötü. Bunlar değişecek.” (Enginün ve Kerman, 2007: 155).

Tanpınar, Valéry, Mallarmé, Nerval, Baudelaire, Proust gibi isimlerin kendisine tesir ettiğini ifade etmiştir. Türk edebiyatında onu en çok etkileyen ise hocası ve dostu Yahya Kemal'dir. Tanpınar sadece Yahya Kemal'in tesiri altında kaldığını söylemiştir (Enginün ve Kerman, 2007: 332).

Yazar, günlüklerinde *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nden, *Huzur*'dan, *Beş Şehir*'den sık sık söz etmiştir. Bunlarla ilgili değerlendirmelerini, çalışmalarını anlatmıştır. *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nün 1961'deki ilk baskısından önce eserdeki fazlalıkları ve oğlunun vefatının acısını yaşayan Peyami Safa ile ilgili bölümleri çıkarmak gerekliliğini görmüştür (Enginün ve Kerman, 2007: 224-225).

Tanpınar, şiirlerinde olduğu gibi nesirlerine karşı da acımasızdır. *Beş Şehir*'i henüz 1960'ta "*Benim için eskimiş, bitmiş.*" olarak nitelemiştir (Enginün ve Kerman, 2007: 241).

Günlükleri, Tanpınar'ın birçok eserine bir kadının ilham verdiği göstermektedir. Bu konuda yazar şunları söylemiştir:

"(...) Hakikat şu ki bu kadın hakikaten hayatımda bir rol oynadı (...) Sıra ile sayıyorum: 'Evin Sahibi' kayıtsız şartsız onundur. Aynı kitapta bulunan 'Abdullah Efendi'nin Rüyalari' onundur. *Beş Şehir* onunla başladı (Bursa), onunla devam etti. *Yaz Yağmuru*'nda 'Teslim' bile onunla başladı (...) *Huzur* odur. Diğer eserlerim de nesirlerim de hep o (...)" (Enginün ve Kerman, 2007: 294).

Tanpınar, sağlığında edebiyattaki konumunu objektif şekilde görebilmiştir. Ne var ki hayattayken daima "*sükût suikasti*"ne uğramış, eserleri gereken ilgiyi görmemiştir. Yazar da sık sık talihine isyan etmiştir. Şiirleri yayımlandıktan sonra tenkit yerine sükût bulan şair, isyanını günlüklerine kaydetmiştir:

"Şiir kitabım, şiirim hakikaten biçare mi? Ben biliyorum ki bu kitaptaki beş on manzume ile Yahya Kemal'den sonra Türk şiirinde en mühim işi yaptım. Dili bugünkü kuruluşundan kurtardım (...) Bir gün elbette bana döneceklerdir. Fakat ne zaman?" (Enginün ve Kerman, 2007: 260).

Aradan geçen zaman, sağlığında Tanpınar'ın beklentilerini karşılamamıştır. Yazarın, ölümünden birkaç ay önceki değerlendirmeleri şu şekildedir:

"Daima derinleştim. Sıfırdan başlamış gibiydim. Bu sıfır Yahya Kemal ve Haşim hariç Türk şiirinin değer seviyesiydi. Eğer burada genişlemeğe razı olsaydım benim de hiç olmazsa Faruk [Nafiz Çamlıbel] kadar bir şöhretim olurdu. Biraz kaysaydım Orhan [Veli Kanık] ve Cahit'ten [Sıtkı Tarancı] fazla sevilen adam olurum. Yapmadım.

(...) Ne Yaptım! *Beş Şehir* 'le, okunmayan, bahsedilmeyen *Beş Şehir* 'le bütün o hikâyeler, romanla Türk edebiyatının bütün bir tarafıyım!.. Bu eserlerden memnun muyum? Orası başka. Fakat *Abdullah Efendi'nin Rüyalari* bilhassa birinci hikâyeye böyle tenkitsiz mi geçecekti? *Huzur* ki okuyanların hepsi sevdiler, üç makale ile, *Yaz Yağmuru* hiçbir akissiz mi geçecekti?

(...) Ya şiirlerim? Hâlâ hiç kimse 'Deniz' manzumesinden bahsetmedi. 'Deniz' manzumesi Türkçenin beş on manzumesinden biridir. Buna eminim. Buna makalelerimi de ilave edin. Hayır, ben adım küçük şöhretimi hak ettim ve çok ileriye geçtim. Fakat niçin bu kadar haksızlık? Bu işte eksikim nedir!" (Enginün ve Kerman, 2007: 300).

Tanpınar, edebiyat çevrelerinin bu suskunluğuna kimi zaman dar bir pencereden bakmıştır. Kendi eserleri ıskı geçilirken *İnce Memed*'in tercüme edilmesini komünistin komünisti tutması olarak değerlendirmiştir (Enginün ve Kerman, 2007: 167).

Sonuç olarak günlükleri Tanpınar'ın eserleri hakkında önemli bilgiler içermektedir. Tanpınar genel olarak adeta geç kalınmış bir hayatı yaşamıştır. Sanatçı, eserlerinin ve kendinin değerinin farkındadır. Bununla birlikte onun mükemmeliyetçi yapısı sık sık eserlerini ağır şekilde eleştirmesine yol açmıştır. Türk edebiyatına kazandırdıklarının farkında olan Tanpınar, bir gün kıymetinin anlaşılacağına dair bir umudu acı içinde beklemiştir. Ancak hayatındaki her şey gibi bu da geç kalmış ve Tanpınar, kendisine verilen kıymeti görememiştir.

2.2.2.29. Yazarlık Süreci - Selçuk Baran

Selçuk Baran'ın günlükleri daha çok kişisel hayatıyla ilgili olmasına rağmen bu günlüklerde onun yazarlığa doğru adım adım ilerleyişini görmek mümkündür. Baran, yazma kararını ilk olarak 3 Temmuz 1966'da defterine kaydetmiştir:

“Yazmam gerek. Dergiler için ya da kitap olarak basılsın, başkaları okusun diye değil, yaşamın bana haklı ya da haksız öyle gelen saçmalığından, giderek başkalarının yaşamında bulduğum ve bunalımını duyduğum anlamsızlıktan kurtulmam için yazmam gerek.” (Baran, 2007: 37).

Yazarın günlüklerinde bazı öykülerinin ortaya çıkış hikâyelerini bulmak da mümkündür. Selçuk Baran'ın günlüklerinde edebî konular bunlarla sınırlıdır.

2.2.2.30. Şiir ve Şair - Melih Cevdet Anday

Melih Cevdet Anday'ın kısa bir zaman aralığında tutulmuş günlükleri daha çok şiir ve şair üzerine düşünceler içermektedir. Anday, her şeyden önce şairdir. 1976'da bunu kendisi de ifade etmiştir:

“Ozanlığımın, yazarlığımın en verimli dönemini yaşadığımı biliyorum. Sözgeşi, içimde her bakımdan yeni bir oyunun, bir romanın bütün öğeleriyle var bulunduğu duygusundayım. Ya şiir? Şimdi şimdi anlıyorum ki oyunlar, romanlar benim şiirim ön çalışmalarıdır. Petrol kuyusu ararken ilk çıkanlar gibi [bir] şey. Sevinç, asıl beklentiden ötürü oluyor.” (Anday, 2008: 32).

Kendi şiiri ile ilgili bu düşüncelere sahip olan Anday'ın günlüklerinde iki şair ön plana çıkmıştır: Bülent Ecevit ve Talat Sait Halman.

Bülent Ecevit, 1976'da basılan *Şiirler*'i Melih Cevdet'e göndermiştir. Ecevit'in şiirlerini bu vesileyle bir kez daha okuyan Anday, onun “yalnızca şiirle uğraşan birçok ozandan daha iyi bir ozan” olduğunu ifade etmiştir (Anday, 2008: 7). Bülent Ecevit,

siyasi yaşamının en aktif dönemlerinde Melih Cevdet Anday'ın yazılarını takip etmiş, Anday'a duyduğu saygıyı mektuplarla ifade etmiş, CHP'nin o dönem parti programında yer alan kültür-sanat faaliyetlerini şaire yazmıştır.

Melih Cevdet Anday'ın şairliğini takdir eden isimlerden biri de Talat Sait Halman'dır. Halman, Anday'ın şiirlerinin İngilizce çevirisini yaparak Amerika'da basılmasını sağlamıştır.

2.2.3. Kişisel ve Psikolojik Konular

İncelediğimiz günlüklerde yazarların kişisel ve psikolojik konulara sıklıkla yer verdikleri görülmüştür. Bunlar zaman zaman edebiyatçıların gerçek hayattaki kişilikleri ile sanatçı kimlikleri arasındaki bağlantıların, farklılıkların ve benzerliklerin kurulmasını sağlayabilecek metinlerdir. Öte yandan günlüklerin, bu isimlerin hayatlarının daha iyi tanınmasına katkısı olacaktır.

2.2.3.1. Ölüm, Rüyalar, Gündelik Hayat - Salâh Birsal

Salâh Birsal, günlüklerinde kendisi hakkında bilgiler paylaşmıştır. Bunlar, yazarın kişiliğinin ve yaşamının daha iyi anlaşılmasını sağlayabilecek metinlerdir. Birsal, yazı yazmak da dâhil olmak üzere içinden gelmeyen hiçbir işi yapmayan bir yazardır. Kendisini mutlu etmeyecek insanlarla arkadaşlık etmemiştir. Bu sebeple bencillikle suçlandığı çok olmuştur. Dikbaşlı görünüşünün ise hak bellediği ilkelere sıkı sıkıya bağlılığından kaynaklandığını belirtmiştir (Birsal, 1982: 16).

Bu satırlar aynı zamanda yazarın günlükleri arasındaki boşluklara da bir açıklama getirmektedir. Birsal, içinden geldiği zaman yazmaktadır. Yazdığı eserleri de önceden planlamamıştır. Günlük tutmaktan keyif aldığı söyleyen yazar, defterini boş bıraktığına üzülmiştir. Teselliyi bu sayede yanılmalarının az olmasında bulsa da hayatının değişimlerini gösterecek bir günlüğün hasretini *Hacivat Günlüğü*'nde dile getirmiştir (Birsal, 1982: 27).

Yaşlılık Günlüğü'nde ise çalışma hayatından dert yanmış, hayat şartlarının daha farklı olması hâlinde edebî anlamda çok daha ileri gidebileceğini düşünmüştür:

“ Benim yaşamım çokluk yazarlıkla bağdaşmayan görevlerde geçmiştir. Günlerimi kâğıt-kalem oyununa vereceğime tam 33 yıl hiç istemediğim, sevmediğim işlerde nefes tükettim.

Bunları gözlerim yaşararak yazıyorum.

O otuz üç yılda zamanıma söz geçirebilecek durumda olsaydım, herhâlde bugünkü durumumdan çok ilerde olurdu. Hiç değilse yazılarımı Fransızca ile

yazmanın üstesinden gelebilir, kapaşık kapaşık bir edebiyat çevresinden yakamı kurtarmış olurum (Birsal, 1986: 26).

Birsal'in kendiyle ilgili şikâyetlerinden biri de yeterince dışarı çıkmaması, dostlarına yeterince zaman ayıramamasıdır:

“Ne yalan söyleyeyim, bende de vefa diye bir şey kalmadı. Geçen gün de yazdım artık hiçbir dostumu arayamıyorum. Ama ne yapayım, insanın bir şeyler karalayabilmesi için eve kapanmaktan başka çaresi yok.” (Birsal, 1986: 124).

Birsal, günlüğünü not defteri gibi de kullanmış bir yazardır. Yaşı ilerledikçe birçok şeyi hatırlamakta zorlanan yazar, günlüklerinden bu konuda destek almıştır. Birsal, 73 yaşına geldiğinde çevresinde pek çok insanın adını, kitap isimlerini unutmaya başlamıştır (Birsal, 1996: 50).

Yazar, günlüklerinde sık sık uykusuzluk çektiğini dile getirmiştir. Çoğu zaman hastalıklarını, aldığı ilaçları günlüğüne kaydetmiştir. Hatta acıkınca atıştırdıklarını da bazen günlüğüne yazmıştır.

Salâh Birsal, yaşama bağlı bir yazardır. Sağlığını korumaya gayret etmiştir. 1 Eylül 1989'da Aziz Nesin'in “*Ne yapıyorsun da bu kadar zayıflıyorsun?*” sorusuna “*Tuz yok, yağ yok, şeker yok, içki yok, cigara yok, et yok. Yani kırmızı et yok.*” şeklinde cevap vermiştir (Birsal, 1990: 113).

Yazarın günlüklerinde zaman zaman rastlanılan bir diğer konu da yalnızlıktır. Salâh Birsal, yaşlandıkça yalnızlaştığını, toplum dışına itildiğini ve toplumun da kendi kafasına uymadığını dile getirmiştir (Birsal, 1995: 13).

Salâh Birsal, 1972 yılında yeniden günlük tutmaya karar verdiğinde önceki yıllardan farklı olarak bu defa günlüğünün merkezine kendini koymayı istemiştir. Bu durum, zaman zaman Birsal'in psikolojisini günlüğüne yansıtmıştır. Sık sık kendini hissettirmeye başlayan çeşitli hastalıkları, yakın çevresinden gelen vefat haberleri ona ölümü hatırlatmıştır (Birsal, 1982: 140). 1988'de artan baş dönmeleri ve göz kararmalarından sonra yazar, günlüğüne şunları kaydetmiştir:

“Dün gece yine ölümün, karadevenin ne olduğunu düşündüm. Babam altmış dokuzunda ölmüştü. Ben de ona uyararak önümüzdeki günlerde ya da saatlerde felek evinden çekip gidecek miyim?”

Televizyon her akşam benim yaşıma bile ulaşmamış insanların ölüm haberini veriyor (...)” (Birsal, 1988: 200).

1990'a gelindiğinde Birsal, bir zamanlar çok normal karşıladığı ölüm karşısında üstüne bir zavallılık çöktüğünü ifade etmiştir (Birsal, 1991b: 86).

Yazar, gördüğü rüyaları kimi zaman günlüğüne kaydetmiştir. Bu rüyalara anlamlar da yüklemiştir. Örneğin rüyasında ilk sevgilisini gören yazar, bu rüyadan hareketle onun ölmüş olabileceğini düşünerek gazetelere bakmıştır (Birsnel, 1982: 191). Yazarın zaman zaman kurduğu düşüncelerin de gerçekleşeceğine inandığı görülmektedir. Çoğu zaman aklından geçen bir şeyin gerçekleşeceğine inandığı, hatta buna göre tedbirler aldığı olmuştur. Örneğin hastaneye giderken kendisinde önemli bir hastalığın teşhis edileceğini düşündüğü için temiz çamaşırlar giyip tıraş olmuştur (Birsnel, 1982: 213).

Salâh Birsnel uzun yıllar günlük tutmuş bir yazardır. Ancak onun günlükleri dışa dönük, okunmak için kaleme alınmış, denemeye dönüşen günlüklerdir. Bu sebeple kişisel ve psikolojik konulara bu günlüklerde az yer verilmiştir. Yalnızlık ve ölüm karşısındaki düşünceleri, rüyalarına yüklediği anlamlar bir parça da olsa yazarın kişisel hayatı hakkında bilgi vermektedir.

2.2.3.2. Evlilik ve Çocuklar - Nigâr Hanım (Nigâr Binti Osman)

Nigâr Hanım'ın günlükleri ağırlıklı olarak kişisel konular içermektedir. Esasen şairin edebiyat dünyasına girişi de ölen kardeşi için küçük yaşta yazdığı bir mersiye ile gerçekleşmiştir.

Hayatımın Hikâyesi, şairin çocukluk hatıraları ile başlayıp bu yılların bir nevi özeti verildikten sonra günlüğe dönüşmektedir. Yazar, günlüğünde genel olarak kocası İhsan Bey'in sorumsuzlukları nedeniyle boşanmaya varan evliliğini konu edinmiştir. Nigâr Hanım, evliliği hususunda yetiştiği geleneğe uygun olarak kocasının içki, kumar, kadın meselelerine rağmen saygılı, hoşgörülü, sineye çeken bir kadın profili çizmiştir. Boşandıktan sonra da en büyük emeli oğullarına iyi bir eğitim verilmesi olmuştur. Bunun için üç oğlunu da Mekteb-i Sultânîye kaydettirmeyi başarmıştır.

Nigâr Hanım, boşandıktan sonra bilhassa büyük oğlu Münir'in etkisiyle kendinden ziyade çocuklarının mutluluğu için İhsan Bey'le tekrar evlenir. Bu ikinci evlilik gerçekleşmeden kısa süre önce Nigâr Hanım'ın kayınpederi vefat eder. İhsan Bey, bir süre sonra verdiği pek çok söze rağmen babasından kalan mirası sefahat âlemlerinde tüketir, evine uğramaz olur. Sonuç olarak Nigâr Hanım eşiyle ikinci kez boşanır.

Yazarın günlüklerinde sadece evliliğinde çektiği sıkıntıların üzüntüsü görülmez. Bu duygunun yanında İhsan Bey'den ümidini tamamen kestiğinde Nigâr Hanım'ın özellikle çocukları için hakkını aradığı, boşanma sürecinde kocasıyla haklarını müzakere ettiği ve gerekli gördüğü hâllerde de rest çektiği görülmektedir.

Şairin günlüklerinde karşılaştığımız ilk ruhî durum boşanma sonrasında isyan ve arkasından gelen dini vecibelerden uzaklaşma hâlidir. Nigâr Hanım başından geçen felaketlerden sonra önceleri pek riayet ettiğini belirttiği örtünmeden zamanla uzaklaşmıştır (Nigâr Hanım, 1959: 36). Nigâr Hanım'ın günlüklerinde yaşadıklarına karşı isyan, hemen arkasından ise sığınma görülmektedir:

“ Yarabbi! Doğruluğumun mükâfatı bu mudur? Dilediğin hâlde bu adamın ahlakını değiştiremez miydin? Bari, emanetini geri almaklığın hakkındaki niyazlarımı kabul edip bana bu günleri göstermemiş olsaydın. Gene bugün ye'se düşmüş bir biçare kuluna ancak sen merhamet edersin (...)” (Nigâr Hanım, 1959: 32).

Yukarıdaki metinde de görüleceği üzere Nigâr Hanım bu isyandan derhâl sığınmaya geçmiştir.

Nigâr Hanım, günlüklerini yazarken ruh hâlini ortaya koymuştur. Evliliğindeki mutsuzluğu, boşandıktan sonraki hislerini *Hayatımın Hikâyesi*'nde görmek mümkündür.

Şairde sürekli rastladığımız durumlardan biri de yalnız kalmak kaygısıdır. Bu durum boşandıktan sonra daha belirginleşmiştir. Aslında sanat çevresinden, devlet erkânından geniş bir çevreye sahip şair, zaman zaman davetlerin fazlalığından kimi yerlere gidemese de günlüklerinde tek temennisinin aranmak ve dostları tarafından yalnız bırakılmamak olduğunu ifade etmiştir (Nigâr Hanım, 1959: 92).

Günlüklerdeki Nigâr Hanım, önce saadeti yakalamak istemiş, bu uğurda kendinden ödün vermiş bir kadın olarak karşımıza çıkar. İlerleyen yıllarda mücadelesi fayda vermediğinde acı terennümlerinin duyulması arzusunda, Allah'a isyan ve sığınma ikilemi içinde, yalnız kalmak kaygısı taşıyan bir kadın profili çizer.

Nigâr Hanım, Şark ve Garp arasında kalmış bir aydındır. Bir taraftan dinî sorumluluklarını günlüklerinde sık sık dile getiren şair, diğer taraftan Batılı davranışlara sahiptir. Şairin günlükleri, Türk edebiyatında duyguların, kişisel meselelerin yer aldığı ilk günlük olması bakımından son derece önemlidir. Bu günlüğün yazarının bir kadın olması yazıldığı dönem göz önünde bulundurulduğunda esere bir kat daha önem katmaktadır.

2.2.3.3. Çocukluk ve Ölüm - Nurullah Ataç

Nurullah Ataç'ın günlükleri yazıldığı dönemde yayımlanmıştır. Bu sebeple günlüklerde yazarın kişisel hayatı pek yer almaz. Yine de yazarın hayatına dair bazı bilgiler *Günce* 'de mevcuttur.

Günce 'den anlaşıldığı üzere Ataç, gönlünce bir çocukluk geçirmemiştir. Annesinin batıl inançları sebebiyle uçurtma uçurmasına, beştaş oynamasına izin verilmemiştir. Yazar, günlüğünde hayatı ile ilgili şu bilgileri verir:

“Çocukluğum olmadı benim. Çocukluğu olmayanın gençliği de olmaz. Bir şey söyleyeyim mi ben size? İhtiyarlığı da olmuyor öylesinin. Hani güzel bir ihtiyarlık vardır, insan çocukluğunda yaptıklarını, gençliğinde yaptıklarını hatırlar, anlatır da gözlerinin içi parlar, ben kendimde değil, başkalarında gördüm onu. Çocukluğu, gençliği olmamış kişinin yaşlılığında da bir tatsızlık var, yalnız ölümü düşünüyor, ölümden korkuyor, işte o kadar.” (Ataç, 2000a: 51).

Ataç, hayat ve ölüm karşısındaki düşüncelerini günlüklerinde dile getirmiştir. Yazar ölüm karşısında son derece soğukkanlıdır:

“(…) İşleri mi yok bu insanların? Bir kere ölümler neden çok yer kaplasın? Gömersiniz, bırakırsınız. İlle üzerine taş dikmek mi gerek? İki de bir gideceksiniz de mezarın başında ağlayacaksınız. Çiçek koyacaksınız, daha bilmem neler! Ben hiç gitmem ölmüşlerimin mezarları başına. Anıları yeter bana onların, çürümüş etleri, kemikleri ne olursa olsun...”

Ben de ölünce mezar istemem, gömsünler bir yere, sonra da unutsunlar nereye gömdüklerini. Yakılmak da istemem. Ben yaşarken birçok hayvanları yiyorum, ölünce de beni yiyecek hayvanlar var, niçin mahrum bırakayım onları? Onlar da geçinecek.” (Ataç, 2000a: 62).

Yazar, ölümden sonra bir hayata inanmadığını da günlüklerinde ifade etmiştir (Ataç, 2000a: 98).

Nurullah Ataç, *Günce* 'sine vasiyet niteliğinde yazılar da bırakmıştır. Ölümünün ertesini günü yalandan “ağıtlar” yazılmamasını, iki yıl sonra yine kendisini değerli bulanların düşüncelerini kaleme almasını istemiştir (Ataç, 2000b: 19-20). Ataç, eskiden her şekilde uzaklaşmak istemiştir. Ölümden sonra bir hayata da inanmayan yazarın kişiliğine en uygun tür günlüktür (Mert, 2015a: 198). Çünkü günlük en öne geçmiş ya da geleceği değil, şimdiyi alabilmektedir.

Ataç'ın *Günce* 'sinin ilk cildi 31 Aralık 1954'te eşinin iyileşme umudu kalmayan hastalık haberi ile bitmektedir. Nitekim 19 Mayıs 1955'te yazarın eşi vefat etmiştir. Ataç, her ne kadar bu ölümden uzaklaşmak, geleceğe bakmak istese de eşinin acısını sürekli hissetmiştir.

Günlüklerdeki Nurullah Ataç, çocukluğunu doyasıya yaşayamamış, bunun etkileri kişiliğine yansımış bir profil çizmektedir. Yazar, kendisi de dâhil pek çok kimseye karşı müşkülpeşentir. Duygularını ise geri planda tutmayı doğru bulmuştur.

2.2.3.4. Ailevi Konular - Oktay Akbal

Oktay Akbal, günlüğünü okunmak için yazdığını, kimsenin gerçek günlüğünü yazamayacağını ifade etmiştir. Bununla birlikte günlüklerinde az da olsa yazarın kişisel yaşamına dair bilgilere ulaşılmaktadır.

Akbal'ın yaşamına etki eden olaylardan biri 1970'de annesinin vefatıdır. Yazarın annesinin evi bir kütüphane gibidir. Akbal, bu kütüphanede bulunan kendine ait yazıları arkadaşı Hilmi Yavuz ile ayıklamıştır.

1972'de ailevi sıkıntılar yaşayan Akbal, tek başına bir eve yerleşmiştir. Evindeki ortama dair hislerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Yarın da burdayım, ama sonra gene o eve dönmek. Gene o yüz, o bakış, o yılların düşmanca davranışlarının birdenbire iyiliğe, dostluğa dönüştürmeye zorlama, içtensiz, zoraki, gene de düşmanca... Bitirmeli, koparmalı son iplikçikleri...” (Akbal, 1974: 185).

Gittiği yeri “G.” olarak gizleyen Akbal, günlüklerinde “O” olarak anlattığı birinden söz eder. Bu kişi bir öğretmendir. Akbal, ona olan sevgisine günlüklerinde yer vermiştir:

“(...) Sonra o geldi. Umutlar getirdi. Karamsarlığı kovdu. İyi oldum birden. Yalnız olmadığımı anladım, biri var. Düşünen, seven, anlayan. Gerekliliğimi duyan...” (Akbal, 1974: 208).

Akbal'ın günlüklerinde kişisel konular bunlarla sınırlıdır.

2.2.3.5. Aile, Rüyalar, Ölüm Korkusu - Muzaffer Buyrukçu

Muzaffer Buyrukçu, edebiyatçıların sahne arkasını anlattığı günlüklerinde kimi zaman kendi yaşantısıyla ilgili konuları da kaleme almıştır. Yoksul ve okuma yazma bilmeyen bir aileden gelen yazar, bu durumun kendisini istediği noktada bir edebiyatçı olmaktan mahrum bıraktığını düşünmüştür.

Buyrukçu'nun oldukça çalkantılı bir evliliği olmuştur. Evliyken başka bir kadınla ilişkisi olmuş, karısı Misli Hanım ise bu duruma rağmen kocasından vazgeçmemiştir. Yazar evliliği “tutsaklık” ve “bir şeye durmadan hizmet etmek” olarak görmüştür. Şartlar aleyhine olmasa boşanacağını da arkadaşlarına anlatmıştır (Buyrukçu, 1998b: 61). Bununla beraber günlüklerinde karısıyla geçirdiği güzel

zamanların sayısı az değildir. Yazar, Misli Hanım'dan boşandıktan sonra 2002'de yeniden onunla evlenmiştir.

Çalkantılı bir aşk hayatı yaşayan Muzaffer Buyrukçu bir dönem şair Türkan İldeniz'e ilgi duymuştur. İldeniz üniversite öğrencisi iken Buyrukçu, “uzun süre ardından koşmuş” ancak olumsuz bir karşılık almak korkusuyla duygularını açıklayamamıştır (Buyrukçu, 1998b: 64).

Muzaffer Buyrukçu, ürkek bir yapıya sahiptir. İçinde taşıdığı korkularla yaşamıştır. Bunların temelinde ölüm korkusu yatmaktadır. 1970'te İstanbul'u saran kolera salgını yazardaki bu duyguyu iyice kabartmıştır:

“Kemirip duruyordu ölüm korkusu beni; uyutmuyordu. Sinirlerim tel gibi gergindi bu yüzden. Kimi zaman derin bir sessizliğe gömülüyor, gizli dertlerini kimselere açmak istemeyenler örneği susuyor, kimi zaman da kükrüyordum, kırıp geçiriyordum ortalığı. Ne zaman gelecekti? Yürürken mi? Yemek yerken mi? Kitap okurken mi? Yazı yazarken mi? Soruları eyleme geçiriyordum sonra. Yolda ölürsen, bir kaldırımın kenarında kalırsam, kimsenin haberi olmazsa? Derken toparlanıyordum; ölümümden sonraki durumla ilgili saçma sapan görüntüleri getiren hayallerime saldırıyordum.” (Buyrukçu, 1998b: 75).

Buyrukçu'nun ölüm korkusu çok defa yolculuklardan endişe duymasına sebep olmuştur. Dönemin şartlarının bu durumda etkisi olmakla birlikte bu korkular ve endişeler daha çok onun kişiliğinden kaynaklanmaktadır.

Buyrukçu, günlüklerine zaman zaman rüyalarını da kaydetmiştir. Hatta yüzlerce rüyayı *İkinci Hayatım* adıyla yazmıştır. Bu rüyaların bazıları oğlu Erdem Buyrukçu tarafından çeşitli yerlerde yayımlanmakla beraber elimizde basılı bir kitap bulunmamaktadır (Buyrukçu, 1997: 75).

Buyrukçu'nun günlüklerinde sık sık dile getirdiği bir konu da ünlü olmaktır. Yazar, hak ettiği değeri göremediğini, amacına ulaşamadığını düşünmüştür. Bununla beraber, eserlerinden birinin adını herkese duyuracağı umudu ile yazmaya devam etmiştir (Buyrukçu, 1997: 135).

Yazarın hayatı geçim sıkıntısı ile geçmiştir. Yazar, bu durumu günlüklerinde fazla dile getirmese de yaşanan hadiseler vaziyeti gözler önüne sermiştir. Yazarın evindeki kömür sıkıntısı, oğlu Erdem'in bir süre tüpçüde çalışması gibi olaylar geçim sıkıntısını açıkça göstermektedir.

Çocukluğundan hayata yenik başladığını düşünen yazar, ilerleyen yıllarda da hak ettiği değeri göremediği inancındadır. Edebiyat yaşamındaki arzularını şu şekilde ifade etmiştir:

“Ben, yaptıklarımın beğenilmesini, benimsenmesini, yüceltilmesini, ünümün yayılmasını ve dünyayı tutmasını, yapıtlarımın bütün yabancı dillere çevrilmesini istiyordum. Sık sık radyolarda gazetelerde, dergilerde konuşmalar yapılmalıydı, resimlerim basılmalıydı, en büyük edebiyat armağanlarıyla ödüllendirilmeliydim. Yurt dışına, yurt dışındaki toplantılara çağrılmalıydım.” (Buyrukçu, 1998a: 63-64).

Muzaffer Buyrukçu hayattan istediği tadı alamamış bir isimdir. Hayatı boyunca yakındığı meseleleri şu şekilde özetlemiştir:

“Doğduğum günden beri hiç rahata ermedim, hep sıkıntı çektim ve hep yakındım yanlışlıklardan, yoksunluklardan, eksikliklerden, kalabalıklardan, kültürsüzlüklerden, cahillikten... Hâlâ yakınıyorum. Hep kızgınım, hep öfkeliyim, hep isyankârım, hep acılarla kıvranıyorum. İyi insana, kültürlü insana, bilinçli insana, ne yaptığını bilen, kimseyi incitmeyen zarif insana, güzel insana özlem duydum.” (Buyrukçu, 2000: 603).

Buyrukçu'nun günlükleri, okunmak için yazılmış hatta kimi zaman bizzat yazarı tarafından gözden geçirilmiştir. Ancak bu günlükler aynı zamanda yazarın yoksulluk içinde geçen hayatını, kendisinin ve edebiyatçı dostlarının sanatçı kimliklerinin dışındaki bilhassa meyhane hayatlarını içermektedir. Buyrukçu, yaşamı boyunca üne kavuşmayı, maddi kaygılardan kurtulmayı ümit etmiş ancak bu arzularına kavuşamamıştır. Yazar, içe dönük bu konuları samimiyetle kaleme almıştır.

2.2.3.6. Kendisi, Ailesi ve Evlilikleri - Tomris Uyar

Tomris Uyar'ın günlüklerinde çocukluğu, ailesi ve kişilik özellikleri hakkında bilgiler mevcuttur. Yazar, okunmak için kaleme aldığı günlüklerinde bazı kişisel konuları içtenlikle anlatır. Sık sık kendini eleştirir.

Anne ve baba tarafından kültürlü, okumuş bir aileye mensup Tomris Uyar'ın annesi hukukçu Celile Girgin'dir. Babası da hukukçu ve yazar Ali Fuad Gedik'tir. Annesiyle babası boşanınca yazarın anneannesi ile dedesi Celile Hanım'a destek olmuşlardır. Yazar, çocukluğunda varlığı da darlığı da görmüştür. Çocukken Taksim'de oturdukları evin yandaki kaçak yapı yüzünden çatlamasını ve içinde buldukları durumu yazar şu şekilde ifade etmiştir:

“Oturma odasındaki çatlaktan sokak görünüyordu. Annem, elinde bir kurşun kalem, her gün cetvelle ölçüyordu çatlakların genişliğini. Bir gün önceden bu yana ne kadar açılmış diye. Başka bir eve taşınamıyorduk; kiracıları çıkarmıştık, annem çalışamayacak kadar hastaydı. Bir yaşlı anneanneyle bir zamanlar dedemin yanında çalışmış saralı bir yaşmaya bakmak zorundaydık. Gelir kaynakları tükenmişti. Kardeşimle ben özel okullara gidiyorduk.” (Uyar, 2018a: 29).

Yazar, babaannesi hakkında olumsuz düşüncelere sahiptir. Onu, günlüklerinde şu şekilde anlatmıştır:

“(...) babaannemin iyi yürekli bir kadın olduğu söylenemez. Kırıp geçirmiş ortalığı. Konuklar, gönlünü kazanmak için armağan olarak kızılık sopası

getirirlermiş. O sopalara çocuklarını ve beslemelerini kıyasıya dövermiş. Refia Hanım'ı tanısaydım, hoşlanacağımı hiç sanmıyorum.” (Uyar, 2018a: 23-24).

Uyar, günlüklerinde kardeşinden de bahsetmiştir. Yazar, askerliğini yaparken kendisini ziyaret eden kardeşinin sorunları olduğundan, ailesindeki herkesin de sınırlarının sağlam olmadığından bahsetmiştir. Uyar, kardeşinin yetişme ortamı ile ilgili bilgiler vermiştir:

“Kardeşimin çocukluğu, ailenin iyice dağılıp çözüldüğü bir döneme rastladı. Kimi zaman el sütünde tutuldu gereksiz yere, kimi zaman da gözetilmedi hiç, bakımsız kaldı. Ev'in hışmından çoğu kere ben korudum onu. Bebekken çok sevdiği köftesini pişirip yedirir, altını değiştirirdim. Delikanlılığında, gizlerini paylaştım. O yüzden aramızdaki sekiz yıllık yaş ayrımı, ona bugün de anaca duygular beslememi engellemiyor.” (Uyar, 2018a: 80).

Yazarın, ailesinde kendine en yakın bulduğu kişi dedesidir. Aralarındaki nesil farkına rağmen yazarın dedesi ile yakın bir dostluğu olmuştur. Bu dostluğun ortak paydası ise sinemadır:

“Çocukluğumda, gerçek bir sinema tutkunu olan dedemin peşinden sinema sinema dolaşırdım. Kurduğumuz özel dostlukta bu ortak tutkunun payı büyüktü. Bazen art arda üç film izlediğimiz olurdu pazar günleri. Galiba ikimiz de evden kaçırıyorduk. Annem, kolaylıkla söz geçiremediği kızını bir büyüğe emanet etmekten, anneannemse çapkın kocasını küçük bir kız aracılığıyla hizaya getirmekten hoşnuttu. Oysa bizim dünyamız ortaktı; onu savunmak adına evde ne tür yalanlar uydurabileceğimizi birlikte kararlaştırırdık, üstelik aramızda konuşmadan. Dedem, benim yaşıma uygun olmayan filmlerden hoşlandığımı açığa vurmazdı sözgelimi, ben de ara sıra bize eşlik eden güzel kadınlardan ‘dedemin hastası’ diye söz ederdim.” (Uyar, 2018b: 435).

Gündökümü’nde yazarın kişiliği hakkında bilgiler de mevcuttur. Her insanın bir yedeği olarak ikinci bir kişiliği olduğunu savunan Uyar, kendindeki bu durumu şu şekilde ifade eder:

“(…) Neyse benimki hiç değilse yine kadın ama öfkeli, doğrucu bir kadın. Kendisiyle baş edemediğimden, yanına sıkça uğramaya başladı mı, birtakım önlemler alıyorum. Sözgelimi, insan içine çıkmamaya çalışıyorum, kırıcı olmayayım diye içkiyi azaltıp kadının pençesinin boğazıma yükselişini önlemeye çalışıyorum. Sözü nü yumuşatmak gibi bir derdi bile yok bu kadının; işin kötüsü, söyledikleri çoğu kere doğru da söylenmeleri gereksiz.” (Uyar, 2018a: 115).

Tomris Uyar, söz konusu dostluk olduğunda hemcinslerinden ziyade erkeklerle daha iyi ilişkiler kurmuştur. Bu durumun sebebinin ise şöyle açıklar:

“Akıllı kadın dostlar daha güç bulunuyor. Akıllı kadınların çoğu saldırgan ve kılçıklı nedense. Güzel başlayan, içtenlikle sürdürülen ilişkilerde yaya bırakıyorlar sizi. Erkeklerle daha kolay dostluk kurmam bu yüzden sanırım.” (Uyar, 2018a: 30-31).

Uyar’ın evliliklerinin, erkeklerle olan dostlukları gibi iyi gittiği söylenemez. İlk evliliğini Ülkü Tamer’le yapan Tomris Uyar, eşinden ayrıldıktan sonra Cemal Süreya ile bir birliktelik yaşamıştır. Bu, her şeyin eşit olarak paylaşıldığı bir birlikteliktir.

Yaşanan anlaşmazlıklar bu birlikteliği de sonlandırmıştır. Yazar, son olarak Turgut Uyar ile evlenmiştir. Tomris Uyar'ın erkeklerle ilişkilerinden söz ederken Edip Cansever'i de göz ardı etmemek gerekir. Tomris Uyar'la aralarında yakın bir bağ olan şair, Uyar'ın doğum günü olan her 15 Mart'ta isterse yayımlayabilmek kaydıyla ona bir şiir hediye etmiştir.

Uyar, günlüklerinde eşi Turgut Uyar'dan daha çok edebiyatçı kimliği ile bahsetmiştir. Sık sık ev hâllerini günlüklerine kaydeden yazar, eşinin yaşantısına pek yer vermemiştir. Bununla birlikte şairi tanımından ölümüne kadar süren evliliklerini *Gündökümü*'nde anlatmıştır. Ankara'da, 1961'de düzenlenen bir şiir gecesinde Turgut Uyar'ı tanıyan Tomris Hanım, ilerleyen günlerde onu inceleme fırsatı bulmuştur. Tomris Uyar, ilişkilerini şu şekilde anlatmıştır:

“Tanıştığımızda ben yeni evlenmiştim; Turgut, nicedir evliydi. Bir gün birlikte olacağımız ikimizin de aklının ucundan geçmemişti, ayrıca aramızda önemli bir yapı farkı vardı. Ben sırılıslam âşık olduğum zamanlar bile çevremdeki güzellikleri kaçırmamaya yatkındır. *‘Bir önceki sevgiliden devralınan inceliklerin’* sonraki sevgililikleri kalkındırdıklarına inanırım. Oysa Turgut Uyar'ın monogam gözü, yanındaki sevgiliden başka kimseyi görmez, hiçbir üçüncü ögenin yer almadığı iki-kişilik bir dünya özler, geçmişin bütünüyle silindiği, geleceğin güvenceli olduğu sürekli bir şimdiki zaman peşindedir. Evliliğimizdeki en büyük sürtüşme bu zıtlıktan doğacaktı sonraları. Turgut beni her an elinden kaçıracakmış gibi gereksiz bir kaygıyla yıpranacak, ben de hiçbir rekabetin söz konusu olmadığı bir alanda boyuna birinci seçilmekten yorulacaktım.” Uyar, 2018b: 349-350).

Yazarın günlüklerinde büyük sevgi beslediği iki unsur daha karşımıza çıkmaktadır: kediler ve alkol. *Gündökümü*'nün sayfalarında sık sık “kişilik özellikleriyle” kediler anlatılmaktadır. Alkol ise ciddi hastalıkları tetikleyene kadar yazarın hayatının bir parçası olmuştur. Uyar'ın alkolle ilgili düşünceleri şu şekildedir:

“ İçki kaldırmakla övünmedim hiç, ‘içki’nin bir çözüm olduğuna inanmadım. Arada bir sarhoş uyumuşsam, içim yanarak uyanırım sabahları, dağılıp işimi aksatmışsam, kendimi asla başışlamam. ‘Alkolik’i, ‘içmeyi engellediği için işine düşman olan kişi’ diye tanımlayan bilim adamlarının bu tanımına uymuyorum kısacası.

Yine de içki, yaşamımın vazgeçilmez bir parçası. Bana kendimi, kişiliğimi, değerlerimi yaşama olanağı veren önemli bir doping. Uyuşturucuysa, sosyal niteliği ağır basan bir dopingdir, tek başınalığı kalkındırmaz diyor kullananlar.

(...) Ve her keresinde bu mereti ağzıma ilk sürüyormuşum coşkusuyla yaşamak. Alkolizm buysa, varsın gelsin.” (Uyar, 2018a: 178).

“Bendeniz bir içki ve sigara tiryakisiyim. İçki ile on beş yaşımda falan ailece gittiğimiz bir plaj gazinosunda tanıştım. O ilk birayı hiç sevmedim, şimdi de bira sevdiğim söylenemez, ancak sıcak bir günde belki.

(...) sigaraya içkiden çok sonra başladığımı belirtmeliyim. Arayı kapattım maalesef!” (Uyar, 2018b: 394-395).

Hayatının çeşitli evrelerinde yaşadığı depresyon, hayatının vazgeçilmezi içkiyle birleştiğinde ortaya siroz çıkmıştır. Hastalığından sonra Tomris Uyar, doktorların her türlü uyarısına harfiyen uymuştur ve içkiyi bırakmıştır. Ancak yazarda çeşitli hastalıklar baş göstermiştir. Öce katarakt ameliyatı olmuştur. Ardından da mide kanaması geçirmiştir.

Günlüklerinden hareketle Tomris Uyar'ı entelektüel, toplum baskıları karşısında “uyumsuz”, özgürlüğüne düşkün, evinin işlerini geri plana atmayan, içkiye düşkün, kendisiyle barışık, kendini eleştirmekten kaçınmayan bir kadın olarak nitelemek mümkündür.

2.2.3.7. Hapishane Psikolojisi - Necip Fazıl Kısakürek

Necip Fazıl Kısakürek, hapishanede geçirdiği aylar boyunca kendiyile baş başa kalmıştır. Bu sebeple kendini, duygularını, düşüncelerini günlüğüne sıklıkla aktarmıştır. Yazarın başı sıkıştıkça namaza ve duaya yöneldiği görülmektedir.

Hapishanedeki günlerinde yazarı en çok kaygılandıran ailesinin durumudur. Sık sık karısını ve çocuklarını düşünmüştür.

Necip Fazıl Kısakürek'in hapishane hayatı, üstüne üstlük mahkûmiyetini diğer mahkûmlardan ayrı bir odada geçirmesi psikolojisini ciddi şekilde etkilemiştir. Bu durum ailesi ve hapishane idaresi tarafından da fark edilmiştir. Bu psikolojide şairin tek sığınağı ibadet, Kuran ve Allah olmuştur. Şairin açmaza girdiği zamanlarda tefeül yaptığı, Kur'an-ı Kerim'in sayfalarını rastgele açıp ayetlerde kendine çıkış yolu aradığı görülmektedir.

Kısakürek, gördüğü rüyaları zaman zaman günlüğüne kaydetmiş, bunlardan manalar çıkarmaya çalışmıştır.

Ankara Cezaevine nakledildikten sonra yazarın sınırları iyice bozulmuş, uykusunda yüzünü tırmalayacak hâle gelmiştir.

Cinnet Mustatili dışı dönük bir eserdir. Yazar, günlüklerini yaşadıklarını aktarmak, hakkındaki iddialara cevap vermek maksatlı kullanmıştır. Bunun yanında mahkûmiyeti, onun psikolojik durumunun da günlüklerine yansımaya yol açmıştır. Sanatçılığı gibi sıra dışı kişiliği de günlüklerinde yer yer görülmektedir.

2.2.3.8. Uçma Tutkusu, Babası - Cahit Zarifoğlu

Cahit Zarifoğlu'nun günlüklerinde kişisel meseleler pek yer almaz. Bununla birlikte *Yaşamak*'tan şairin hayatıyla ilgili birkaç meseleye ulaşmak mümkündür.

Bu meselelerden biri Zarifoğlu'nun uçmaya olan tutkusudur. 1961'de Eskişehir'de kurslara devam ederek Milli Model Uçak B Sertifikası alan şairde bu tutku henüz çocuk yaşlarda başlamıştır. Şair, günlüklerinde bu tutkusu için arada bir hava meydanlarına gittiğini ve uçakların kalkışını izlerken hep aynı hayreti yaşadığını dile getirmiştir (Zarifoğlu, 2017: 76-77).

Zarifoğlu, günlüklerinde babasıyla mektuplaşmalarına da yer vermiştir. Bu satırlardan babasının memuriyetinin geçtiği yerlerde saygın bir öğretmen ve daha sonra hukukçu olduğu anlaşılmaktadır. Dini bütün bir kimse olan Niyazi Bey, bu mektuplarda sık sık oğluna namazlarını aksatmamasını tembih etmiştir.

Yazar, *Yaşamak*'ta evliliği hakkında da bilgiler vermiştir. Bilinçli olarak dindar bir çevreden Berat Hanım ile evlendiğini söyleyen şair, eşinin ailesinden de övgüyle söz eder (Zarifoğlu, 2017: 191).

2.2.3.9. Hastalık - Ece Ayhan

Ece Ayhan'ın günlükleri hastalıkları ile başlamakta ve *Başıbozuk Günceler*'de bu hastalıklarla ilgili notlar yer almaktadır. İsviçre'deki tedavisi dönemin başbakanı Bülent Ecevit'in yardımlarıyla karşılanırsa bile otel, yemek, ulaşım masrafları yazarın üstüne olanca ağırlığı ile binmiştir. Üstelik ameliyat sonrası geçmeyen şişlikler, zorlu nekahet dönemi Ece Ayhan'ın defterine aldığı notların temelidir:

“Japon doktor geldi bu kez, önüme geçti ‘bana güveniyor musun?’ dedi, ‘evet’ dedim. İğne yaptı, acıttı çok, yine inmedi şişlik bir türlü. Uzun sürdü, zorladı da, bağırdım acıdan, çok acıdı. Bir de elini uzatıyor. Sıktım. Çarşaf kan gölüne dönmüş, indiremediler bugün kısacası.” (Ayhan, 1993: 43).

Başıbozuk Günceler'de şairin eşcinsel eğilimlerine de rastlanmaktadır (Ayhan, 1993: 29). Ece Ayhan'ın günlüklerinde kişisel konular bunlarla sınırlıdır.

2.2.3.10. Babası ve Tutunamayanlar - Oğuz Atay

Oğuz Atay'ın *Günlük*'ünde aile ilişkileriyle ve buna bağlı olarak eserleriyle ilişkili kısımlar mevcuttur. Yazarın taslaklarını hazırladığı “Babama Mektup” (*Korkuyu Beklerken*) kısmını otobiyografik düşünmek gerekir. Yazarın, babası Cemil Bey'e ithaf ettiği bu mektupla ilgili Yıldız Ecevit de aynı fikirdedir (Ecevit, 2005: 24).

Bu gözle bakıldığında Atay'ın ailesi, özellikle babası, ile ilişkileri hakkında önemli bilgilere ulaşmak mümkündür.

Oğuz Atay'ın babası Cemil Bey, Kastamonu/Devrekani doğumlu, bir süre hâkimlik, üç dönem milletvekilliği yapmış bir beyefendidir. Ölümünden iki yıl sonra kaleme aldığı mektubunda Atay; babasının yaşamasını, en azından kısa bir süre için dünyaya dönmelerini istemiştir. Geçen iki yılda daha iyi ve akıllı olamadığını ifade eden yazar, babasını eserlerinde yaşattığını dile getirmiştir (Atay, 1987: 78).

Oğuz Atay'ın gözünde babası da kendisi gibi bir “tutunamayan”dır. Cemil Atay, milletvekilliği döneminde Meclise gitmeyeceği birkaç gün için izin isteyecek kadar ilkeli ve ahlaklı bir profil çizmektedir. Atay'ın isyan ettiği ise buna rağmen ansiklopedilere “diğerleri”nin adının geçmesi, Cemil Atay'ı ise sadece kendisinin bilmesidir (Atay, 1987: 80). Yazarın “tutunamayanlar ansiklopedisi”nde yer vermek istediği isimler babası gibi, kendi gibi kimselerdir.

Hayattayken babasıyla çeşitli anlaşmazlıklar içinde olduğunu öğrendiğimiz Oğuz Atay, ölümünden sonra Cemil Bey ile aslında ne kadar benzediklerini fark etmiştir. İçinde bir Cemil Bey yaşadığını görmüştür (Atay, 1987: 86) Hürriyet mefhumunu, aklını ve bazı duygularını babasından aldığını düşünen Atay, bazı duygularını da annesinden aldığını ifade etmiştir (Atay, 1987: 88).

Atay'ın günlüklerinde, kendisinin ve babasının kişilik özelliklerine dair pek çok bilgi yer alır. *Günlük*, yazarın babasıyla ve ailesiyle ilişkilerine dair önemli bilgiler içermektedir.

Birçok edebiyatçı gibi Oğuz Atay da günlüklerinde rüyalarına yer vermiştir. Atay'ın rüyaları daha çok yazdığı ve okuduğu eserlerle ilgilidir.

2.2.3.11. Rüyalar, İnanç - Demir Özlü

Demir Özlü'nün günlükleri basılmadan önce bizzat yazarı tarafından gözden geçirilmiştir. Bu sebeple bunlar, otosansüre uğramış metinlerdir. Yine de yazarın hayatıyla ilgili bazı bilgilere, Özlü'nün kimi olaylar ve konular hakkındaki samimi fikirlerine günlüklerinden ulaşmak mümkündür.

Özlü'nün günlüklerinde sıklıkla rastladığımız olgu rüyadır. Özellikle *Berlin Güncesi* bu bakımdan oldukça zengindir. Yazarın rüyalarında edebî çalışmaları, babası, eşi, eski evleri yer alır. Bu rüyaların kimisi de erotiktir. Yazarın bilinçaltında

kendini yargıladığı, uzun yıllar etkisinde kaldığı ve *Balkur'da Akşam Yemeği*'ne de yansıyan rüyası *Paris Güncesi*'nde yer alır (Özlü, 1999: 28-33).

Hava durumu, yazarın üzerinde önemli etkiye sahiptir. Özellikle *Berlin Güncesi*'nde hemen her yeni gün hava durumu ile başlamaktadır. Yıllarca Stockholm'de yaşayan yazarın bir süre sonra en çok ilgilendiği konu hava durumu olmuştur. Bununla birlikte Özlü, İstanbul'da yaşadığı yıllarda da hava durumu ile son derece ilgilidir. Yazarın ilk romanı *Bir Uzun Sonbahar* (1976) yayımlandığında kardeşi Tezer Özlü'nün "*havanın durumunu yazıp durmuşsun hep, meteoroloji raporu gibi bir şey*" eleştirisine maruz kalmıştır.

Özlü, günlüklerinde inanç konusuna da değinmiştir. *Paris Güncesi*'nde varoluşun altında mutlak bir hiçlik olduğunu ifade etmiştir. Bu sebeple Tanrı'yla ve öne sürülen diğer değerlerle ilgisiz olduğunu söylemiştir (Özlü, 1999: 62).

Demir Özlü'nün günlükleri, uzun yıllarını Türkiye dışında geçirmiş bir yazarın yaşamına, düşüncelerine ışık tutmak bakımından önem taşımaktadır. Zira günlükler okunduğunda yazarın bu yaşamının eserlerine önemli ölçüde etki ettiği görülmektedir.

2.2.3.12. Çocukluk, Göç, Âmâlık, Özel Hayat - Cemil Meriç

Cemil Meriç'in günlükleri entelektüel bir birikim sunmanın yanı sıra yazarın hayatıyla ilgili önemli bilgiler de içerir. *Jurnal*, Meriç'in biyografisi ve psikolojisi için son derece önemli bir kaynaktır.

Cemil Meriç'in ailesi 1912 Balkan Harbi sırasında Dimetoka'dan Hatay'a göç etmiştir. Bu göç ve çekilen sıkıntılar aile bireylerini etkilemiştir. Mahmut Niyazi Bey, son derece suskun, hayata küsmüş, "*çocuğunun maddi ve manevi buhranlarından habersiz*", odasına kapanan, hasta bir babadır. Zeynep Hanım ise toprağından sökülmüş zavallı bir annedir (Meriç, 1992: 77). Zeynep Hanım ile Mahmut Niyazi Bey ayrı dünyaların insanıdır. Kocasına saygıda kusur etmemekle beraber Zeynep Hanım, hayatından şikayetçidir. Bu duruma eşinin sebep olduğunu düşünür (Meriç, 1993: 121). Aile ortamı bu şekilde olan Meriç, farklı bir kültürden geldiği için diğer çocuklar tarafından da dışlanır. Dolayısıyla yazar, çocukluğunu yaşayamaz. Cemil Meriç, bu sebeple kendine kitaplardan bir dünya inşa etmiştir. 11 yaşında şiir yazan, 13 yaşında Eflatun'u tanıyan yazar, 15 yaşında belli başlı divanları bitirmiştir (Meriç, 1993: 122). Okumak, onun için bir kaçış olmuştur. Okuma sevgisinde babasının

akşamları aileyi toplayıp kitap okumasının ve amcası Hamit Bey'in kitaplarının da etkisi vardır.

Yazarın gençlik yılları da çeşitli buhranlar içinde geçmiştir. Lise yıllarında milliyetçi bir tutuma sahipken birkaç yıl sonra Hatay Hükümetini devirmek iddiasıyla mahkemeye çıkarıldığında Marksist olduğunu haykırmıştır. Oysa *Jurnal*'de kendisinin de ifade ettiği gibi bunu söylediğinde tek işçinin elini sıkması değildir (Meriç, 1992: 78). Bu durum yazarın aidiyet ihtiyacından doğmuştur.

Fikrî buhranların yanı sıra gençliğinde Cemil Meriç'in özel hayatı da oldukça çalkantılı geçmiştir. Yirmili yaşlarında genelev, içki ve kumar bataklığına düşmüştür. Bu yıllarda Linda adında bir hayat kadınına âşık olmuş, evlenme teklif etmiştir. İlerleyen zamanlarda o günleri yüzünü kızartacak günler olarak hatırlamıştır (Meriç, 1992: 88-91). Meriç'in günlüklerinin bir özelliği de burada ortaya çıkar. Dışa dönük bu günlüklerde "*Hata ettim, pişmanım demekten çekinmez. Bir hatayı dile getirdikten sonra 'ama ben bu hatayı şu sebeple yaptım yoksa yapmazdım' şeklinde bahanelere sığınmayı neredeyse bilmez Cemil Meriç. Kendine karşı acımasızdır.*" (Bildirici, 2015: 210).

1942'de Elâzığ Lisesinde Fransızca öğretmenliğine başlayan Cemil Meriç için hayatın zorlukları devam eder. Fevziye Menteşoğlu ile yeni evlidirler. Fevziye Hanım, yabancıları oldukları bu şehirde iki düşük yapar. Cemil Meriç, polis takibindedir, eşinin tayini yapılmamıştır, mesleğinde sürekli engellerle karşılaşmıştır. Yazar, bu olaylar neticesinde istifa etmiştir (Meriç, 1992: 230-232).

Cemil Meriç, 38 yaşında görme yetisini kaybetmiştir. Bu yaşına kadarki hayatını sıkıcı, hiçbir fevkaladeliği olmayan, gerçekleşmemiş rüyalardan ve projelerden ibaret görmüştür (Meriç, 1992: 44). Görme engelini ilk zamanlarında kendini son derece yalnız ve aciz hissetmiştir:

“ Görmeyen insan, bozuk bir ampul gibi manasız; bıraktığımız yerde kalan bir paket; içinde eski hatıralar olduğu için arada bir karıştırılmaya layık... Çocukken oynadığımız bir taşbebek gibi, atmaya kıyamadığımız acayip bir külçe.” (Meriç, 1992: 39).

Bu ruh hâli, zaman zaman yazarda ölme isteği uyandırır. Bu arzuya ilkin gözlerini kaybettikten bir yıl sonra 1955'te rastlanır. 12 Temmuz 1965 tarihli günlüğünde de kaderden tek dileği olarak ölümü dile getirmiştir (Meriç, 1992: 389). İlerleyen yıllarda hem bilgi birikiminin mahsullerinin bir bir ortaya çıkması hem de

Lamia Çataloğlu'nun hayatına girmesi ile Cemil Meriç'in hayata daha sıkı tutunduğu görülmektedir.

Meriç, evliliğini de hayatının zorlukları içine dâhil etmiştir. Severe evlenmediğini günlüklerinde açıkça ifade eden yazar, karısına karşı sevgisinin zamanla kökleştiğini ifade etmiştir (Meriç, 1992: 294). Cemil Meriç'in Fevziye Hanım'la olan ilişkisi bir alışkanlık, bir muhtaçlık gibidir. O, bir taraftan sevmek, sevilme istemiştir. Fevziye Hanım varlıklı bir aileden gelmektedir. Cemil Meriç, evliliğinde bunun zorluklarıyla da karşılaşmıştır. Eşinin ailesi ile iyi ilişkileri gelişmemiştir (Meriç, 1992: 389-394). Hayatını ve evliliğini 1966'da şu şekilde nitelmiştir:

“ Hayatım bir trajedir. Birinci perde evleninceye kadar geçen zaman. Yıldızsız, allahsız, cıvıltısız, katran gibi bir gece (...) İkinci perde izdivaçla başlar, daha büyük, daha derin, daha uzun acılar. Fakat vahaları olan bir çöl bu. Ve göğü yıldızlarla dolu: çocuklarım, kitaplarım. [Lamia Çataloğlu'na ithafen] Nihayet trajedinin son perdesi seninle başlar. Bakalım nasıl bitecek?” (Meriç, 1993: 49).

Meriç'in *Jurnal*'de zaman zaman çocuklarından şikâyet ettiği de görülmektedir. Yazar, çocuklarıyla ilgili ilk hatasının onları Şişli Terakki Lisesine vermek olduğunu ifade etmiştir. Bu okul sebebiyle çocuklarının sahte birtakım kıymetler edinip lükse alıştıklarını söylemiştir (Meriç, 1992: 233). Yazarın kimi sayfalarda oğlu Mahmut Ali Meriç'e hitaben yazdığı satırlarda onun attığı yanlış adımların kendi hayatında bir sütünü devirdiğini ifade etmiştir (Meriç, 1992: 119-120). Pek çok baba gibi Cemil Meriç de çocuklarının ilk gençlik yıllarında anlaşmazlıklar yaşamıştır. Ancak Meriç, kendisinin herhangi bir baba olmadığını, çocuklarına her şeyini verdiğini düşünmüştür (Meriç, 1992: 260).

Meriç, günlüğünün birkaç yerinde yaşadığı krizleri seksüel bir temele dayandırmıştır. Kadınsızlığın, tatmin olmamış bir cinsel hayatın -Tanpınar gibi- Cemil Meriç'i de kökten etkilediği görülmektedir. Nitekim 47 yaşında evli bir adam olarak aşkı aramaya devam etmiştir. Bu doğrultuda hayatının ilk aşk mektuplarını Rebia Hanım'a yazmıştır. Fakat yazarın hayatının aşkı hiç şüphesiz Lamia Çataloğlu olmuştur. *Jurnal*'in ikinci cildi aşk mektupları ile doludur. Fevziye Hanım, gururu kırılrsa da bu ilişkiyi sineye çekmiştir.

Cemil Meriç, din üzerine okumalar yapmış, çokça düşünmüş bir isimdir. Mütedeyyin bir hayat yaşadığı söylenemezse de inanmayı boşlukta yuvarlanan insanın

yıldızlara attığı merdivene benzetmiştir. İnanan insanın bedbaht olamayacağını ifade etmiştir (Meriç, 1992: 40-41).

Meriç, kendi değerinin farkında bir isimdir. Çevresindeki insanlardan daha bilgili olduğunu, hocalarının bile karşısında ancak dinleyici olarak kalabileceklerini düşünmüştür.

Yazarın günlükleri yukarıda açıkladığımız üzere özellikle çocukluğuna, aile hayatına, aşklarına, hayal kırıklıklarına dair önemli bilgiler içermektedir. *Jurnal* sayesinde kalıpların dışındaki Cemil Meriç'i daha yakından tanımak imkânı elde edilmektedir.

2.2.3.13. İntihar - Nilgün Marmara

Nilgün Marmara, kişiliğinden kaynaklanan özelliklerine yaşadığı bazı olayların da eklenmesi ile depresyona girmiş ve bu ruh hâlinin neticesinde intihar etmiştir. Şairi bu noktaya sürükleyen etkili sebeplerden biri Tobruk'ta geçirdiği zamanlardır. Marmara, gittiği andan itibaren bu şehirden ayrılmak arzusu ile günlerini geçirmiştir. Libya'da bir süre daha kalırsa ruh sağlığının bozulacağını ifade etmiştir. Marmara'nın intiharından sonra Cemal Süreya onu daha iyi tanımamızı sağlayacak şu satırları yazmıştır:

“ Çok değişik bir insandı Zelda (bir adı da Zelda'ydı.) Akşamları belli saatten sonra kişilik, hatta beden değiştiriyor gibi gelirdi bana. Yüzü alarır, bakışlarına çok güzel, ama ürkütücü bir parıltı eklenirdi (...) Bu dünyayı başka bir hayatın bekleme salonu ya da vakit geçirme yeri olarak görüyordu.

Dönüp baktığımda bir acı da buluyorum Nilgün'ün yüzünde. O zamanlar görememişim. Bugün ortaya çıkıyor.” (Süreya, 2013: 340).

Ölüm, bu notların hemen her yerinde karşımızda durmaktadır. Yazar “*Azımsanmayacak kadar ölmüşüm! Azımsanmayacak denli ölüyüm!*” diyerek içinde bulunduğu psikolojiyi özetlemiştir (Marmara, 2016: 397). *Defterler*'de Yazarın psikolojisini ortaya koyan rüyaları da yer almaktadır.

Marmara'nın günlükleri içe dönüktür. Yazar, bu sebeple düşündüklerini, hissettiklerini açıkça yazıya dökmüştür. Kendisini intihara götüren olayları ve duyguları yer yer ifade etmiştir.

2.2.3.14. Ailevi Sorunlar - Kemal Özer

Kemal Özer'in günlüklerinde kişisel konulara pek yer verilmemiştir. Bununla birlikte yazar, kendisinin toplumdaki aynı tip insanlardan olmak istemediğini ve bu sebeple de aile ilişkilerinde zaman zaman sorunlar yaşadığını dile getirmiştir.

Özer, aile fertleri ile beklentilerinin farklı olduğunu şu şekilde dile getirmiştir:

“ (...) Evlendim ama ‘evli’ erkek olmadım. Çocuğum dünyaya geldi ama ‘baba’ olmadım. Anneme karşı da ‘oğul’ olmadım. Aynı biçimde ‘yeğen’, ‘amca’, ‘enişte’ de olmadım. Bunun sonucu, yadırgadılar beni her zaman, hatta zorladılar. Yüziime karşı bağırdıklarını, ‘baba’ olmamakla, ‘oğul’ olmamakla suçladıklarını söyleyebilirim. Örnek olarak ‘öteki’ler öne sürüldü her zaman., ‘O nasıl öyle, sen neden değilsin?’ denildi. *Öyle* olmadığım için ‘duygusuzluk’ arandı işin altında hep. ‘Nankörlük’ arandı. ‘Baba’ kalıbına uymayan bir babada ‘çocuk sevgisi’ olamazdı çünkü.” (Özer, 1994: 102-103).

Yazar, sebebini yazmamakla birlikte torunuyla on altı ay sonra tanıştığını da günlüklerine kaydetmiştir (Özer, 1994: 112). Şairin ailevi sorunlarında Özer’in kişiliğinin ve ideolojik düşüncelerinin de etkisi olduğu düşünülebilir.

2.2.3.15. Kadın Tutkusu, Para Arzusu - Fikret Ürgüp

Fikret Ürgüp’ün günlükleri her şeyden önce yazarın kendi hayatı ile pek çok bilgi vermektedir. Birçok kaynakta yazarın sadece 1914 olan doğum yılına yer verilmiştir. Ürgüp, *Dosdoğru Günlük*’te doğum gününün 23 Mayıs olduğunu ifade etmiştir (Ürgüp, 1995: 25).

Fikret Ürgüp, gayet savruk bir hayat yaşamıştır. Erkeğin hayatındaki en önemli ihtiyaçlarını kadın ve para olarak gören Ürgüp, kadınlardan mahrum kaldığı anda kendini son derece yalnız hissetmiştir. Yazarın günlüklerindeki temel noktalar da kadın, sevgi ve paradır. Sürekli sevilme ihtiyacı hisseden Ürgüp, adeta kanmak bilmez bir kadın susuzluğu içindedir. Onu “*hayata bağlayan en önemli şey, sevgi ve bu sevgiyi hem fiziksel hem duygusal olarak hissetmektir.*” (Özlem, 2015: 367). Hemen her gün farklı kadınlarla bir araya gelen yazar, bu hayatı bir gün bile sekteye uğrasa kendini melankolik bir “*tam yalnızlık*” içinde görmüştür. Bu kadınların içinde en düşkün olduğu “*number one*” olarak adlandırdığı on yedi yaşındaki sevgilisidir.

Fikret Ürgüp’ün günlüklerinde karısı ve oğlu ile ilgili bilgilere ulaşmak da mümkündür. Enver Paşa’nın kızı Mahpeyker Hanım’la evlenip boşanan Fikret Ürgüp’ün bu evlilikten Hasan adında bir oğlu dünyaya gelmiştir. Yazar, oğluyla inişli çıkışlı ilişkilerini zaman zaman günlüğüne yansıtmıştır. İkisinde de bulunan epilepsi sebebiyle ortak yalnızlıklarını ve acılarını dile getirmiştir (Ürgüp, 1995: 66). Yazarın oğlu 1989’da intihar etmiştir.

Ürgüp, yaşadığı hayatı zaman zaman sorgulamış, bunun sonucunda kimi zaman ölme isteğini dile getirmiştir (Ürgüp, 1995: 98).

Fikret Ürgüp'ün okuyucuyla paylaşmak isteğini bizzat dile getirdiği günlükleri, onun savruk hayatını, arzularını, acılarını açıkça ifade etmesi bakımından önemlidir. Okuyucuyla buluşturulmak istenen günlüklerde bir yazarın hayatını bu denli açıkça ortaya koyduğu örneklere Türk edebiyatında rastlamak zordur.

2.2.3.16. Hastalık - Hikmet Kıvılcımlı

Hikmet Kıvılcımlı, siyasi suçlardan arandığı için İstanbul'dan kaçarken evine uğramak fırsatı bile bulamamıştır. Günlüklerinde yer yer karısını ansa da aile hayatı ile ilgili herhangi bir bilgi vermemiştir.

Kıvılcımlı, 1970'te yakalandığı prostat kanseri ile bir yıl kadar mücadele etmiştir. Türkiye'den kaçıışı boyunca hastalığı nedeniyle oldukça zorlanmıştır. Günlüklerinde sürekli kanamalardan ve pıhtılardan şikâyet ettiği görülmektedir. Bununla birlikte yazar için ölüm, doğanın bir gereği, yasaıdır. Kıvılcımlı ölümden korkmadığını sık sık dile getirmiştir. Günlük boyunca yazarın kanserle mücadelesi, şikayetleri ve ölümlerle ilgili düşünceleri görülmektedir.

2.2.3.17. Aykırılık, Ölüm, Rüyalar - Küçük İskender

Küçük İskender, eşcinselliğini açıkça ifade etmiş bir edebiyatçıdır. Bu sebeple toplumda aykırı bir tutum sergilemiş, toplum baskısına karşı durmuş, "*gençerkek güzelliğine taptığımız için yargılanamayız.*" demiştir (Küçük İskender, 1996: 86). Şair, kadın davranışlarını pek çok defa itici ve nefret edilesi bir biçimde tasvir etmiştir.

Ölüm, şairin zaman zaman günlüklerinde dile getirdiği bir düşüncedir. Küçük İskender, *Cangüncem*'de intihar üzerine düşünmüş, ölme isteğini ifade etmiştir (Küçük İskender, 1996: 119). Şair, bazı rüyalarını da günlüğüne kaydetmiştir.

Küçük İskender'in günlükleri ağırlıklı olarak şiirsel denemelerden ve kişisel meselelerden oluşmaktadır. Bu günlükleri genel olarak değerlendirdiğimizde şairin aykırı bir tutum içinde olmaktan zevk aldığı ve aykırılığına karşı her türlü baskıya direndiğini söylemek mümkündür.

2.2.3.18. Aile, Mizaç - Cemal Süreya

Cemal Süreya, Pülümür'den Erzincan'a göç etmiş varlıklı bir aileye mensuptur. Süreya'nın hayatında annesinden sonra en etkili kişi amcası Memo olmuştur. Şair, okuma yazmayı ve resim yapmayı amcasından öğrenmiştir. Süreya, amcası Memo'nun

beden gücüne de zekâsına da hayranlığını günlüklerinde dile getirmiştir (Süreya, 2013: 93).

Cemal Süreya'nın ailesi 1938'deki Dersim İsyanı'ndan sonra Bilecik'e sürgün edilmiştir. Bu sürgün sebebiyle ailenin ellerindeki malları hızla paraya çevirmesi gerekmiştir. Şairin amcası Memo, bu parayı İstanbul'da gayrimenkule yatırmış, tapu kayıtları da onun üzerine yapılmıştır. Aradan geçen on yılda Memo oldukça zenginleşirken kazandıklarını kardeşiyle bölüşmeye yanaşmamıştır. Bu sebeple şairin amcası zenginleşirken Cemal Süreya'nın babası sürgün yerinde vefat etmiştir. Şair, çok sevdiği amcasından gördüğü bu davranış karşısında üzgünlüğünü ve kızgınlığını günlüklerinde dile getirmiştir (Süreya, 2013: 94).

Cemal Süreya, yaşananlara rağmen amcasını gözünde farklı bir yere koymaktan vazgeçmemiştir. Yıllar sonra Memo'nun cenazesinde amcasının kendini herkesten, hatta çocuklarından bile, çok sevdiğini düşünmüştür. Memo'nun nüfus cüzdanından da Cemal Süreya ile şairin babasının fotoğrafları çıkmıştır.

Süreya, otuzlu yaşlarında kendine olan fazla güveni sonucunda hayal kırıklığına uğramıştır:

“ *Papirüs* yıllarında (Bösodobeni⁹ yılları) kendime nasıl güveniyordum! Emekliliğe bile inanmıyordum. Küçük adamların işiydi emeklilik. Beş param olmadığı hâlde, istesem çok kazanırım sanıyordum. O arada Emekli Sandığı'ndaki on yıllık keseneklerimi de çekip yedim: 3656 lira.” (Süreya, 2013: 175).

Şairin hayatıyla ilgili bu bilgiler sanatına da yansıdığı için önemlidir:

“ Tuhaf şey, özgürlük ve kendine güven hep lirizme, sıkıntı ve bunalım ise hep humor'a atmış beni. Oysa tersi olmalı gibi geliyor, değil mi? Belki de humor zayıf yanımın yansıması.” (Süreya, 2013: 175).

Cemal Süreya'nın günlükleri, ailesiyle ilgili bazı detaylı bilgiler içermekte ve bunların şairin hayatına ve sanatına etkilerini göstermektedir. Ayrıca bu günlüklerde şair, gençliğinin muhasebesini yapmıştır.

2.2.3.19. Ölüm, İnanç, Aile, Rüya - Aziz Nesin

Aziz Nesin'in günlükleri kişisel hayatı hakkında bilgiler içerir. İlk olarak Aziz Nesin, *Mum Hala*'da doğum tarihinin 3 Aralık olduğunu yazmıştır (Nesin, 2011: 130). Bugün birçok kaynaktan yazarın doğum tarihi 20 Aralık olarak verilmektedir.

⁹ Cemal Süreya'nın “Beni Öp Sonra Doğur Beni” şiiri için kullandığı kısaltma.

Yoksul bir ailede dünyaya gelen Nesin, zorluklarla büyümüştür. Hayatında Darüşşafakanın önemi büyüktür. Günlüklerde hayatı boyunca mücadele eden ve azimle çalışan bir Aziz Nesin karşımıza çıkmaktadır. Yazar, çocukluğunu ve gençliğini yaşamaya zaman bulamadığını ve yaşlılığına her ikisini de sığdırmaya çalıştığını ifade etmiştir (Nesin, 2011: 188).

Aziz Nesin'in günlüklerinde en çok yer alan konulardan biri ölümdür. 1952'de ölümü bir alışkanlık gibi görüp ölüme inanmadığını dile getiren yazar, günlükleri boyunca aklından ölüm düşüncesini çıkaramamıştır. Ölmek gerçeğini kabullendikten sonra yazarak ve durmadan çalışarak ölümü yenmeyi arzulamıştır. Bu arzusunu gerçekleştirmek için hayatı boyunca sık sık önce yıllık, yaşlılık döneminde ise ömürlük çalışma planları hazırlamıştır. Henüz 1967'de bu arzusunu şu şekilde dile getirmiştir:

“ Öldüğüm zaman benim için şöyle söylemelerini isterim: ‘O, kalp gibi bir insandı; doğduğu andan öldüğü ana kadar hiç durup dinlenmeden çalıştı.’
Bir kalp krizi geçirdiğim gecenin sabahı.” (Nesin, 1996: 111).

Kaderin getirisi olarak Aziz Nesin, 1995'te 5 Temmuz'u 6 Temmuz'a bağlayan gece, sabaha karşı geçirdiği kalp krizi sonucu vefat etmiştir. Ardında yüz yirmiden fazla eser bırakmıştır.

Ölümlle ilgili en büyük korkusu acı çekmek, muhtaç hâle düşmek olan Nesin, bunun için ötenazi hakkını savunmuş ve gerekli durumda ötenazi yapılması için Prof. Gençay Gürsoy ile anlaşmıştır. Gürsoy'un yanında bulunamama ihtimaline karşı da çok sayıda uyku hâpi biriktirmiştir (Nesin, 2011: 241).

Ölümünden sonra cenaze töreni, ölüm ilanı ve mezar istemediğini belirten Aziz Nesin, arkasından yazılacak yazıların da zaman geçmeden yayımlanmamasını istemiştir (Nesin, 2011: 368). Yazarın bu isteği Nurullah Ataç'ın günlüklerinde yer alan isteği ile son derece benzerdir.

Günlüklerine yeri geldikçe vasiyetini de kaydeden Aziz Nesin, dinsiz olduğunu ifade ederek Müslüman mezarlığına gömülmek istemediğini, İslami usullere göre defnedilmemesini, bu yapılırsa din görevlilerinin de günah işlemiş olacağını yazmıştır (Nesin, 2011: 102-104). Yazar, yeri belli olamayacak şekilde Nesin Vakfının bahçesine gömülmüştür. Aziz Nesin, ölümünden sonra Nesin Vakfıyla ilgili isteklerini de *Mum Hala*'da sıralamıştır (Nesin, 2011: 302).

Mum Hala'da sık sık aile ilişkilerine de yer verilmiştir. İki evliliği de boşanma ile sonuçlanan Aziz Nesin, sık sık aile hayatından şikâyet etmiştir. Nesin, günlüğünde ilk eşi ve iki çocuğunun annesi Vedia Hanım'ın kendisini kırk beş yaşında bir kunduracıyla aldattığını yazmıştır. Yazar, bu olaydan sonra Vedia Hanım'dan boşanmıştır. İkinci evliliğinde de karısının ve çocuklarının kendisindeki yorgunluğu görmediklerinden dert yanmıştır. 1967'de evliliğinin, üstüne bir yük gibi bindiğini, çocukları için belli süre daha taşıyacağı bu yükten bir gün kurtulacağını ifade etmiştir. Ertesi yıl da Meral Çelen'den boşanmıştır. Yazar, Meral Çelen hakkında şunları söylemiştir:

“ Meral, Oya'yla Ateş'e üvey annelik yapmadı. Onların iyiliği için bile çalıştı. Üvey annelik yapmadı ama yapması gerekmezdi; o kendiliğinden, doğasından üvey anneydi. Salt önceki çocuklarımla üvey annesi değil, benim de üvey karımdı. Meral öyle üvey anne, öyle üvey eş ve genelde öyle üveydi ki, kendisine bile üveydi. Mutsuzluğu, acısı bundandır. Kendisinin, gücü sandığı şey de doğasındaki bu üveylikten kaynaklanır.” (Nesin, 2011: 369).

İki evliliğinde de aradığını bulamayan Nesin, evliliği ölüm karşısında insanların yalnız kalmama korkusu ile gerçekleştirdikleri bir eylem olarak nitelmiştir (Nesin, 1996: 135). Aziz Nesin, günlüklerinde takma adlar verdiği sevgililerinden de sık sık söz etmiştir. Bunlardan en çok karşılaşılan “Böcüm” ve “İbrişim”dir.

Aziz Nesin'e hayatı boyunca birçok defa suikast girişiminde bulunulmuştur. Yazar, bunları İslamcıların bağnaz kesiminin tasarladığını düşünmüş ve konuyla ilgili dönemin İstanbul Emniyet Müdürüne ve İçişleri Bakanına pusulalar yazmıştır (Nesin, 2011: 442).

Aziz Nesin, pek çok kaynakta cimri biri olarak nitelendirilip bunun üstüne çeşitli olaylar anlatılmıştır. Yazarın bu konuya cevabı şu şekildedir:

“ Ben kendi kendini dünyanın en cimri insanı diye tanıtan Aziz Nesin, sahibi olduğum maddi ve manevi her şeyi başkalarına verdim ve kendime kendi için hiç ama hiçbir şey saklamadım, ayırmadım.

Benim cimriliğime inanmak insanların çok hoşlarına gitti ve bu yanımlı durmadan yaydılar ve insanların bu çabasından gizli bir keyif duydum, alaylı bir keyif... Kendilerine cömert başkalarına cimri olanların benimle cimri diye alay etmelerinden daha keyif verici ne olabilir. Benim en cömert davranışım kurduğum Vakıf, aile bireylerine sağlığında verdiklerim, yaptığım karşılıksız yardımlar, gerekenleri desteklemelerim değildir; bunların toplamından çok daha büyük cömertliğim yazılarımdır, kitaplarımdır (...)" (Nesin, 2011: 282).

Mum Hala'da Aziz Nesin'in psikolojik durumlarını gösteren yazılara rastlanmaktadır. İlk olarak yazar, kendisinde narkolepsi (kontrol edilemeyen uyku hâli) olduğunu ifade etmiştir. Bu durumun çoğu zaman hayatta elde edemeyeceği

konulara kayıtsız kaldıktan ve kaçındıktan sonra geldiğini ve uykunun rahatlamasını sağladığını ifade etmiştir (Nesin, 1996: 170-171).

Nesin hakkında yer yer bazı bilgilere ışık tutabilecek bir konu da rüyalarıdır. Yazar, rüyalarını adeta ziyan etmeyecek şekilde günlüğüne kaydetmiştir. Bu sebeple yatarken yanına kâğıt kalem aldığı olmuştur. Nesin, *Mum Hala*'da bizim tespit edebildiğimiz otuz bir yerde rüyalarını yazmıştır. Bunlar yazarın hayatıyla ilgili bilgiler vermenin yanı sıra Nesin'in eserlerine de malzeme teşkil etmiştir.

Sonuç olarak *Mum Hala*, Aziz Nesin'in kişisel yaşantısıyla ilgili birçok bilgi içermektedir. Yazarın doğumundan ölümüne yaşadıkları, evlilikleri, psikolojisi, vasiyeti, dine inanmayışı gibi pek çok konu bu eserde yer almaktadır. Günlüklerden hareketle Aziz Nesin'in hayatı boyunca ölümle bir mücadele içinde olduğu, yaşamında bu kadar fazla eser vermesinde en önemli etkenlerden birinin ardında bıraktıklarıyla ölüme galip gelmek olduğu söylenebilir. Boşanmayla sonuçlanan iki evlilikten sonra pek çok farklı kadınla gönül ilişkisi yürüten Nesin, sevgi ihtiyacını yalnızlığını da koruyarak gidermeye çalışmıştır. Yine günlüklerden hareketle Aziz Nesin'in ancak kendine karşı cimri olduğu söylenebilir. Tüm mal varlığını ve hayatının son dönemini Nesin Vakfına bağışlayan birinin başkalarına karşı cimri olduğunu söylemek güçtür. Yazar, hayatı boyunca kendini yazma hususunda son derece zorlamıştır. Buna çeşitli sebeplerle dıştan gelen baskılar da eklendiğinde zaman zaman psikolojik olarak zor dönemlerden geçmiştir. Bu durumlar kimi zaman Nesin'in rüyalarına yansımıştır.

2.2.3.20. Hastalık, Aile, Din - Tarık Buğra

Tarık Buğra, günlüklerinde özel hayatına fazla değinmez. Notlardan ve defterlerden derlenen bu yazıların başlıca maksadı edebîdir. Bununla birlikte günlüklerinde yazarın kendisi, ailesi ve din konularında bazı meselelere rastlanmaktadır.

İlk olarak bu günlüklerde Tarık Buğra'nın 1973'te yaşadığı enfarktüsün hayatına etkilerini görmek mümkündür. Bu hastalık sebebiyle bir ay kadar hastanede kalan yazar, bu süreçte günlüklerini bir deftere tutmuştur.

Tarık Buğra, taburcu olduktan dört ay kadar sonra kardeşi Nebahat Ertürk vefat etmiştir. Ölüm haberini aldıktan sonra kardeşinin başına koşan yazar, ailesi için bir

“*makine*” gibi çalışan, evi çekip çeviren kardeşinin ölümüne çok üzülmüştür (Buğra, 1996: 96-97).

Tarık Buğra’nın, günlüklerinde yer verdiği bir diğer isimse eşi Hatice Bilen Buğra’dır. Yazar, günlüklerinde eşinden çok sık bahsetmemekle beraber 1976’da bir peçeteye Hatice Hanım’a olan sevgisini yazmıştır (Buğra, 1996: 130).

Günlükler, Buğra’nın dinî düşüncelerinden de izler taşır. Yazar, İslam’a verdiği kıymeti yeri geldikçe yazmış, İslamiyet’e karşı çıkanların “Lailahe illallah”ı kavrayabilmelerine olan arzusunu dile getirmiştir (Buğra, 1996: 129).

Kişisel konuların az yer aldığı bu günlükler, Tarık Buğra’nın biyografisine bazı parçaların yerleştirilmesi, onun ailesine verdiği değerın görülmesi ve dinî düşüncelerinin örneklerine rastlanması bakımından bazı bilgiler içermektedir.

2.2.3.21. Hayata Bağlılık, Aile - Ahmet Oktay

Gece Defteri, genel olarak dışa dönük, içeriğini sanat ve sanatçıdan alan bir eser olmasına karşın satır aralarında Ahmet Oktay’ın kişisel yaşantısı ve aile ilişkilerine dair bazı bilgiler de vermektedir.

Oktay, yıllarca gazetecilik yapmış, zamanının çoğunu işine harcamış bir edebiyatçıdır. Kimi zaman bu durum, yazarın edebî çalışmalarına yeterince zaman ayıramadığından yakınmasına sebep olmuştur.

Gece Defteri, yazarın ölüme bakışı, hayata bağlılığı üzerine düşünceler içerir. “*Yazar, yaşamayı sever ve yaşı ilerlemiş olmasına rağmen hâleden hiç şikâyet etmez.*” (Akdağ, 2015: 296). Diğer günlük yazarlarının pek çoğunda gördüğümüz ölüm karşısındaki çaresizlik, kaygı, günlüğünü ölümünden sonra kendinden kalacak bir eser olarak görmek gibi durumlara Ahmet Oktay’da rastlanmaz.

Kitapta yazarın aile ilişkilerine dair bazı bilgiler de mevcuttur. Oktay, 1991’de *Gizli Çekmece* adıyla yayımlayacağı anılarına gönderme yaparak ailesinin bazı fertleri hakkında şu bilgileri vermiştir:

“(…) Bir başka yazı ‘Babaannemin ölümü.’ Ne kadar severdim onu. Katarakt olduğunda kitap okurdum ona. *Sürgün*’de bu olayı anlattım. Böyle bir gizli çekmece’de *babamla* ilgili bir yazı da bulunmalı elbet. Ne kadar zor oldu birbirimizi anlamamız ve diyalog kurmamız. Yıllar aldı. Bilmiyorum, kendi oğlumla, Deniz’le ilişkilerim nasıl? Bir diyalog var mı aramızda diye zaman zaman düşünüyorum. Galiba *yok*. Hiç kuşkusuz, *sevgi* başka bir olay. Sevgi var, evet; ama dünyaya ve kendine ilişkin karşılıklı bir ilişki, hatta iletim formu olarak, diyalog yok.” (Oktay, 1998: 81).

Ahmet Oktay'ın günlüğünden ulaştığımız kısıtlı bilgiler yazarın aile ilişkilerinde bazı kopukluklar olduğunu göstermektedir.

2.2.3.22. Çocukluk, Cinsellik, Evlilik - Hilmi Yavuz

Hilmi Yavuz, okunmak için yazdığı günlüklerinde kendisiyle ilgili konulardan samimiyetle bahsetmiştir. Bu günlüklerden yazarın hayatı hakkında bazı bilgilere ulaşmak mümkündür. Bu metinler günlük bir olaydan başlayarak kimi zaman anıya dönüşür. Bu sayede şairin çocukluğu ve ilk gençliği hakkında bilgilere ulaşılmaktadır.

Hilmi Yavuz, ailesinin tek çocuğudur. Babasının memuriyeti gereği farklı şehirlerde büyümüştür. Bu durumun onun üzerinde hâliyle etkileri olmuştur. O, yalnız bir çocuk olarak aile içi eğitimle büyümüştür:

“ (...) Odalarda büyüdüm ben. Odaların *dışarı* 'sını yabancı kılmaya dayalıydı eğitimim; -aile içi eğitim! Kendi odamın dışında öteki'ydim ben. Oda içi kimliğimle varolduğum öğretildi.” (Yavuz, 1998: 15-16).

Bu yalnızlığın onun edebî kişiliğinin gelişimine katkısı olduğu açıktır. Genelde ev içinde yalnız bir çocuk olarak yetişen şairin dünyası odası ve edebiyat olmuştur. Bu yıllarda kendini şiirle avutmuştur:

“ Yalnız çocuktum ben! O yıkık, terk edilmiş odanın sağlam kalmış duvarlarından birine, yıl 1952 olmalıdır, kurşun kalemle Behçet Necatigil'in dizelerini yazmıştım: '*Biraz sabır küçük çocuk, biraz sabır / Allah'ın bıraktığı yerde / Yıldızlar daima yalnızdır.*' ” (Yavuz, 1998: 58).

Geçmiş Yaz Defterleri 'nde cinsellik de önemli yer tutar. Bu günlüklerde yazarın cinselliği keşfedişini bulmak mümkündür:

“ Cinselliğin müphem, ama kesinlikle ürkütücü ve bir o kadar da hazlarla koşulu olduğunu Halkevi bahçesindeki açık hava sinemasından dönerken (...) öğrendimdi; sıcak, kaygan gecede, caddede yürürken cinsellik, o kayganlığa komşu, geceyle tenleşir; eve dönüldüğünde, doğruca dama çıkılıp yatağa girilince, yıldızların kaynaştığı o büyük, serin yorganla (gökyüzüyle) *örtüşürdü*. Düşler vardı elbet. Yataktan göğe, o kaynaşan dişil öbeğe doğru kalkarak, birdenbire sert; ak ve köpüksü bulutlar ağdıran bir şeyler olurdu o düşlerde...” (Yavuz, 1998: 10).

Hilmi Yavuz'un günlüklerinde kaygılar, rüyalar ve ölüm iç içedir. Şair, bunlar üzerinde düşünmüştür. Yaşadığı sıkıntıları günlüğüne kaydetmiştir:

“ Anksiyete. Yıllardır var bu bende. Yatağa uzanıyorum, dalmak üzereyim, yarı uyur yarı uyanık, birden ölüyormuşum gibi bir boğuntu; sığrayarak doğruluyorum, geçiyor; uzanıyorum yeniden, uyumaya ramak kalmışken, yeniden o boğuntu. Karabasan değil; -imge-siz, görüntüsüz. Düş'te, ölümü yaşadım ben, bu boğuntu, ölümün kendisini yaşıyor sanki. Düşlerimde öldüğümü çok gördüm ben, ölümümü seyrettim; ölen hem bendim hem ben değildim. Gömütteki ölü başkasıydı, ama her nasılsa ölmüş olan'dım işte...” (Yavuz, 1998: 72).

Yavuz, ölümü yaşamın bir parçası saymış, bu bakımdan yaşlılık günlerinde cazip bulduğu dahi olmuştur. Kimseye acı vermeden, sürünmeden gelecek bir ölümü arzulamıştır. “Yaşamın sunabilecekleri azar azar tükendikçe, ölüm bir yaz bahçesinin kuytulukları kadar müphem ve vaadkâr” görünmüştür (Yavuz, 1998: 116).

Yazar, günlüklerinde aile ilişkilerinden de söz etmiştir. On sekiz yıllık beraberliğinden söz ettiği N., Nuran Üçok’tur. Hilmi Yavuz, Nuran Hanım’la 1977’de evlenmiş ve 1996’da boşanmıştır. *Geçmiş Yaz Defterleri*’nde bu ilişkideki anlaşmazlıklara yer verilmiştir (Yavuz, 1998: 80-81). Hilmi Yavuz, Nuran Hanım’ın her zaman kendisini büyülediğini ancak daima yalanlarla kendisini aldattığını dile getirmiştir (Yavuz, 1998: 126).

Yavuz, *Geçmiş Yaz Defterleri*’nde on dört yıl önce vefat eden annesine bir mektup yazmıştır. Bu mektupta annesini görüntüden çok sesiyle hatırladığını ve ona olan sevgisini ifade etmiştir.

Hilmi Yavuz’un günlükleri, okunmak için kaleme alınmış olmasına rağmen yazarın özel hayatına ışık tutan bir günlüktür. Şair, çocukluğu, annesi, evliliği, ilişkileri, hakkında kimi bilgileri açık ve samimi bir şekilde kaleme almıştır.

2.2.3.23. Hastalık, İntihar, Rüyalar - Hatun Birsen Başaran

Canevimde Mor Isırgan, ağırlıklı olarak kişisel ve psikolojik konuların yer aldığı bir günlüktür. Hatun Birsen Başaran’ın günlükleri ailesi, kızı Deniz’in intiharı ve yazarın akciğer kanseri üçgeninde oluşmuştur.

Eser, yazarın kızı Deniz’in intiharından sonra kaleme alınan günlükleri kapsamaktadır. Bu olay yazarı derinden etkilemiştir. Günlüklerde sık sık Başaran’ın kızına duyduğu özlem ve onun yokluğunun üzüntüsü göze çarpmaktadır.

Hatun Birsen Başaran, ilk çocuğu Filiz’de de badireler atlatmıştır. Kalbi delik olarak dünyaya gelen Filiz’le düşünce ayrılıkları yaşamalarına rağmen yazar onu yaratıcı bulduğunu dile getirmiştir (Başaran, 1999: 21).

Mehmet Başaran, bu günlüklerde özverili bir eş olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazara kanser tanısı konduktan sonra onun hayata tutunması için elinden geleni yapmıştır.

Canevimde Mor Isırgan, yazarın kanser günlüğüdür. Başaran, akciğer kanserine yakalandıktan sonra tuttuğu günlüklerinde ölüme hazırlıksız yakalandığını ifade

etmiştir (Başaran, 1999: 30). Bununla birlikte hayata tutunmak için son safhaya kadar mücadele etmiştir.

Yazar, rüyalarını da günlüklerine kaydetmiştir. Bu rüyalar en çok kızı Deniz’le ilgilidir. Ardından hayatında önem taşıyan Akçay, arabası ve annesi karşımıza çıkar.

2.2.3.24. Hapishane, Ailevi Sorunlar - Uğur Kökden

Uğur Kökden’in günlükleri daha çok siyasi içeriklidir ve yazarın hapishane günlerini de içermektedir. Bu günlüklerde Kökden’in hapishane hayatı, buradaki duygu ve düşünceleri yer alır.

Uğur Kökden’i tutukluluğu süresince en çok üzen, eşi Aysel Hanım’ın imkânı olsa da ziyaretine gelmemesi olmuştur. Hapishanede açık havaya bile çıkarılmadıkları, açlık grevine gittikleri günlerde yazar, karısından beklediği desteği bulamamıştır. Aysel Hanım’ın “*vurdumduymaz*”lığı yazarın uykularını kaçırmıştır (Kökden, 2009: 60). Kalabalıkkoğuştaki fizikî ve manevi sıkıntılarla beraber yazarda rahatsızlıklar baş göstermiştir. Psikolojik olarak zorlanmış, elleri titremeye başlamıştır (Kökden, 2009: 98). Kökden’in günlüklerinde kişisel konular bununla sınırlıdır.

2.2.3.25. Geçim Sıkıntısı, Aile Hayatı - Orhan Kemal

Orhan Kemal’in günlüklerinde iki konu öne çıkmıştır: Geçim sıkıntısı ve aile. Yazar, günlükler boyunca annesinin evinde cefakâr eşi Nuriye Hanım ile bir taraftan dört çocuğunu yetiştirmek bir taraftan da geçim sıkıntısı ile boğuşarak Türk edebiyatının önemli eserlerini kaleme almak için mücadele vermiştir. *Yazmak Doludizgin*’de Orhan Kemal, ev hayatını samimi bir şekilde anlatır. Bu günlüklerde eşi Nuriye Hanım’ın annesi ile çekişmelerini, Orhan Kemal’in, çocukları Yıldız, Nazım, Kemali ve Işık’a olan sevgisini görmek mümkündür.

Geçim sıkıntısı uzun yıllar yazarın yakasını bırakmamıştır. Bu durum aile hayatını da ciddi şekilde etkilemiş, yazar çalışmakta zorlanmıştır:

“ Bir tek odada oturduğumuzu biliyorsun. Bu odada dört kişinin dört ayrı faaliyetini tasavvur et. Canlı bir makine gibi mütemadi bir hareket hâlinde durmak, durulmak bilmeden kapanmayan Nâzım’ın çenesini de bu dört kişinin faaliyetlerine ilave et. Yazı yazıyorum mesela, kafam tam kıvamında, oğlan bela yüklü bir tehlike hâlinde gelir.” (Orhan Kemal, 2007: 32).

Günlüklerde özellikle 1943-1955 yılları arasında ciddi bir yokluk fark edilmektedir. Bu yıllarda Orhan Kemal; alınan ekmeğin, suyun bile listesini günlüklerine kaydetmiştir. Edip Cansever gibi isimlerden borç almıştır.

Orhan Kemal'in günlükleri, yazarın aile hayatını ve eserlerini kaleme alırken yaşadığı sıkıntıları göstermesi bakımından önemlidir.

2.2.3.26. Hastalık, Spor, Aile İlişkileri - Memet Fuat

Memet Fuat, günlük tutmaya hastalığından sonra başlamıştır. *Ölünceye Kadar* hastanede başlamaktadır. Yazar, hastanede geçirdiği günlerden, kendisine yapılan muameleden şikâyet etmiştir. Akciğerindeki yetersizlik sebebiyle hayatının son yıllarını çeşitli makinelerle bağlı olarak geçiren Memet Fuat, çalışmalarına hız kazandırmışsa da durumdan rahatsızlığını sık sık dile getirmiştir.

Solunum yetersizliği sebebiyle sürekli makinelerle evinde yaşayan Memet Fuat'ın yazmak dışındaki en büyük zevki spordur. Türk voleyboluna önemli katkılarda bulunan Memet Fuat, Altınyurt Voleybol Takımı'nda antrenörlük yapmıştır. Oğlu Kenan Bengü de defalarca voleybol milli takımımıza girmiş, birçok kez en iyi pasör seçilmiş, Türkiye'de ilk kez plaj voleybolu organizasyonlarını düzenlemiş bir sporcudur. Memet Fuat, bunun dışında sıkı bir futbol takipçisidir. Yazmaktan kalan zamanlarını maçları izleyerek geçirmiştir. Bu maçlarla ve takımlarla ilgili değerlendirmelerini de günlüklerine yazmıştır. Yazarın spora olan tutkusu *Tribünden Palavra Anılar*'la kitaplaşmıştır.

Memet Fuat'la hastalığı boyunca yardımcısı Hüseyin Bey ve oğlu Kenan Bengü ilgilenmiştir. Yazar, insanlara -özellikle oğluna- yük olmaktan yakınmıştır. Eşi İzgen Hanım da vefat edene kadar evin birçok sorumluluğunu üstlenmiş bir kadındır. Yazar, günlüklerinde onu hasretle anmış, yanında olsa her şeyin daha rahat olacağını düşünmüştür (Memet Fuat, 2003b: 135).

Günlükler boyunca Kenan Bengü'nün babasına ihtiyaç duyduğu her konuda yardımcı olduğu görülmektedir. Bununla birlikte Memet Fuat aralarındaki ilişkide uzaklıklar olduğunu dile getirmiştir. Oğluyla ve diğer insanlarla ilişkilerinde kendinin itici bir yanı olduğunu düşünmüştür (Memet Fuat, 2003b: 193).

Ölünceye Kadar, okunmak için yazılmış bir günlüktür. Bu günlüklerde yazarın kişisel hayatına dair konular, hastalığı ve ev yaşantısı gibi konularla sınırlıdır. Bununla birlikte yazarın son yıllarında yakın çevresi ile ilişkilerini ve ölümü bekleyişini bu günlüklerden okumak mümkündür.

2.2.3.27. Evlilik, Aile, Kişilik, Rüyalar - Adalet Ağaoğlu

Adalet Ağaoğlu'nun günlükleri çok yönlüdür. Bunlar, edebî, siyasi içeriklerinin yanı sıra yazarın kendisi ve ailesiyle de ilgili önemli bilgiler içermektedir. Ağaoğlu, *Damla Damla Günler*'de sık sık ailesinden, kardeşi Güner Sümer'den, arkadaşlarından ve kocası Halim Bey'den bahsetmiştir. Halim Bey, edebî zevkleri olan, eşinin yazarlık serüveninde daima yanında bulunmuş bir mühendistir. Ağaoğlu, günlüklerinde kocasıyla ilişkisini, Halim Bey'in işlerini, aile yaşamlarını sıklıkla dile getirmiştir. Toplumun erkeğe “*verili*” değerlerini kimi zaman Halim Bey üzerinden örneklemiştir. Yazar, günlüklerinin kimi sayfalarında evliliğine dair bilgiler de vermiştir. Evlilik kurumuna karşı olduğunu dile getirmiştir. Hatta Halim Bey'le ilişkisini de ailesine, özellikle de babasına, karşı mahcup olmamak için resmi nikâha dökmüştür. Uzun yıllar mutlu bir evlilik sürdürmesini ise Halim Bey'in sık sık iş seyahatlerine gitmesine bağlamıştır:

“ Halim önümüzdeki ay, iki üç hafta kadar, Kars'ta şantiye kurmaya gidecekmış!
Neyse, kendimi tuttum: ‘Yaşasın!’ diye bağırmadım (...) Her şeye karşın Halim'e asla değil de, evlilik kurumu denen şeye muhalif ruhum yerli yerinde.” (Ağaoğlu, 2012a, 48-49).

1984'te Adalet Ağaoğlu evliliğinin artık “*bir evi birlikte yüklenmek (...) Pratik-teknik dayanışma*” hâline dönüştüğünü dile getirmiştir (Ağaoğlu, 2012b: 151).

Yazarın kardeşi Güner Sümer, tiyatroçudur. *Damla Damla Günler*'de Güner Sümer, babasıyla arası çoğu zaman açık, başkalarından farklı ve gönlünce yaşayan biri olarak karşımıza çıkar.

Ağaoğlu'nun kimlikteki ilk ismi Fatma İnayet'tir. Yazar, kimi zaman günlüklerinde bu adla kendine sorular sormuştur. Yazarın kimliğindeki adı daha sonra Fatma Adalet olarak değiştirilmiştir. Fatma İnayet, Tomris Uyar'ın da *Gündökümü*'nde dile getirdiği insanın ikinci benliği tarifine uymaktadır (Uyar, 2018a: 115).

Adalet Ağaoğlu 1976'da babasını, 1977'de ise kardeşi Güner Sümer'i toprağa vermiştir. *Damla Damla Günler*'in birinci cildi 27 Nisan 1977'de yazarın kardeşinin kanserden ölümü üzerine “*Bu kadar. Öngörülenden fazla direnebildi. Bitti.*” yazarak sona ermektedir. 1982'de ise annesi vefat etmiştir.

Ağaoğlu'nun günlüklerinde zaman zaman rüyalarına rastlanmaktadır. Bu rüyalar özellikle *Ruh Üşümesi* romanı üzerine çalışırken ortaya çıkmıştır. Yazarın günlüğüne

kaydettiği rüyalar daha çok toplumsal ve siyasi meselelere dayanmaktadır. Yazar daha sonra rüyalarını “*başka bir edebiyat türü*” olarak kaleme almaya karar vermiştir. Bu düşüncesinin ürünü olarak 1991’de *Gece Hayatım* ortaya çıkmıştır (Ağaoğlu, 2012b: 444).

Günlüklerinden anlaşılacağı üzere Adalet Ağaoğlu son derece naif bir insandır. Kendisine edilen hakaretlere çoğu zaman cevap vermemeyi tercih eder. Muhatabına söylediği en sıradan lafları bile sonradan “*acaba kırıldı mı?*” diye düşünmeden edemez. Övgüler gururunu okşasa da mahcubiyetten kaçamaz. *Damla Damla Günler*, hem Adalet Ağaoğlu’nun kişiliğini hem de onun ailevi meselelerini içermektedir.

2.2.3.28. Hastalık, Vasiyet - Orhan Burian

Orhan Burian’ın günlükleri 1950’den başlayıp 1952’de vefatının birkaç ay öncesine kadar uzanmaktadır. Bu kısa süre zarfında yazarın araştırmacı ve entelektüel hayatından kesitler görmek mümkündür. Burian, 39 yıllık ömrüne pek çok çalışma sığdırmıştır. Geçimini bu şekilde sağlayan Burian, çalışmalarıyla ilgili -özellikle ödemelerde- hakkını arayan bir isimdir.

Günlük’te Orhan Burian’ın vasiyeti de bulunmaktadır. Mide kanseri sebebiyle ameliyata girmeden bir gün önce her ihtimale karşı bir mektup bırakmıştır. Evdekilere gayet sakin bir şekilde ertesi günkü ameliyatını haber veren yazar, vasiyetindeki maddi birkaç konudan sonra ölümünden sonrası için kitaplarının taksimini yapmıştır (Burian, 2006: 169-170). Ölümünden korkmadığını ancak hastalığın devam ederek öldürmesinden korktuğunu ifade eden Burian bu ameliyattan beş ay kadar sonra vefat etmiştir. *Günlük*, Burian’ın biyografisinde bu kısımları doldurmaktadır.

2.2.3.29. Kadınsızlık, İlgisizlik - Ahmet Hamdi Tanpınar

Ahmet Hamdi Tanpınar, günlüklerine kişisel konularını gayet açık şekilde yazmıştır. Yazarın günlüklerinde sık sık hayıflanmalar görülmektedir. Tanpınar, parasızlıktan, kadınsızlıktan, ilgisizlikten, hastalıklarından daima dert yanmıştır.

Tanpınar, yaşamı boyunca maddi durumunu dengede tutamamıştır. Bunda hem kendi kişiliğinin hem de ailesinin bazı ihtiyaçlarının yazarın sırtına binmesinin etkisi vardır. Yazar, bu yüzden sürekli sıkıntı içinde kalmış; kumardan, piyangodan medet ummuştur. Sürekli çevresinden borç alarak hayatını idame ettirmiştir. Parasızlık yüzünden intiharı da düşünmüştür (Enginün ve Kerman, 2007: 150). Tanpınar

hayatının son günlerinde daha fazla gelir elde etmek amacıyla ortaöğretime geçmeyi ve Irak'a gitmeyi planlamıştır (Enginün ve Kerman, 2007: 330-331).

Yazarın, günlüklerinde hayıflandığı bir diğer konu kadınsızlıktır. Kadınsızlık dememizin sebebi Tanpınar'ın, aşkı bulacağı bir kadını da cinselliği bulacağı kadınları da daima arzulaması ancak her ikisini de bulamamasındandır. Yazar, "*yaşayışında ulaşamadığı aşkı, eserlerinde idealize eder.*" (Enginün ve Kerman, 2007: 12).

Tanpınar'ın günlüklerinde karşımıza çıkan konulardan biri de hapistir. Tanpınar 1927'de İhtiyat Zabıt Mektebinde hapse mahkûm olmuştur. Yazar, günlüğünde bu cezanın nedeninden bahsetmez. Bu konunun duyulmasından, aleyhine kullanılmasından endişe duyan Tanpınar, bu olayı günlüklerinde üstü kapalı olarak anar (Enginün ve Kerman, 2007: 148, 159, 216).

Yazar, günlüklerine rüyalarını da kaydetmiştir. Rüyalarında çoğunlukla çocukluk ve gençlik yıllarını gören şair, zaman zaman da okuduğu eserlerin etkisinde kalmıştır. Bu rüyaların kimisi de bilinçaltını yansıtan imgelerden ibarettir. Tanpınar bazı rüyalarına telepatik nitelikler yüklemiştir.

Ahmet Hamdi Tanpınar, dinî düşüncelerini de günlüklerine kaydetmiştir. İnanmayı bir sığınma olarak gören yazar, bazı dinî vecibelere karşı olumsuz tutumunu açıkça ifade etmiştir:

" (...) şu kurban! O tezebzüb, o işkence yığınları. Ve nihayet bunların tarihini de biliyoruz. Bir şeyi yıkmak için tarihini bilmek kâfi geliyor." (Enginün ve Kerman, 2007: 265).

Tanpınar, günlüklerinde hayatının hemen her cephesinde kaybetmiş bir yazar olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazar, hayatı boyunca parasızlık çekmiş, aradığı aşkı bulamamış, çevresinden beklediği ilgiyi görememiş, topluma da çevresine de uyum sağlayamamış, desteklediği siyasi gelişmeler hüsrarla sonuçlanmış bir sanatçıdır. Bunca kayıpta yazarın mizacının da etkili olduğunu belirtmek gerekir.

2.2.3.30. Aile, İnanç - Selçuk Baran

Selçuk Baran, günlüklerini ilkin çocukları ve ailesi için tutmuştur. İlk günlüklerde evli ve mutlu bir kadın olarak karşımıza çıkan Baran, daha sonra aile hayatında gelgitler yaşamıştır. Eşi Ayhan Baran ile bazen çok mutlu olmuş bazense ondan uzaklaştığını hissetmiştir. Bu durum çocuklarına karşı tavrını da etkilemiş ve yazarın kızları Ayda ve Işıl'a karşı tutumunda dengesizlikler ortaya çıkmıştır:

“(...) Işıl’ı doğurmakla ona, ilk sevgime ihanet ettim. Işıl’ı daha çok sevmekle, daha büyük günah işliyorum. Işıl bana çok düşkün (...) Ayda’nın annemi benden çok sevmesine dayanamıyorum (...) Ama bir gün gelecek Ayda beni affedecek. Bana annemden daha çok ihtiyacı olacak.” (Baran, 2007: 29-30).

Mutluluk, huzur, sevinç gibi duygularında sürekli gelgitler yaşadığını gördüğümüz Baran, Tanrı ve din konularındaki düşüncelerini de günlüklerine kaydetmiştir. Dinî düşünceleri, yaşadığı olaylara göre değişkenlik gösteren yazarda kimi zaman şükran kimi zaman isyan görülmektedir:

“(...) Tanrım benim için yoksun artık. Bizim beraberliğimiz, bizim aşkımız şahane, kutsal bir şeydi. Onu başlangıcından beri bütün derinliğine, güzelliğine tattırmadın. Biz sana da güvenerek neler tasarlamış, ne mutlu günler beklemiştik. Dileklerimizden hangisi gerçekleşti? (...) Aramıza ölümün korkunç soluğunu bile koydun. Yoksun sen, benim için asla var olmayacaksın.” (Baran, 2007: 41).

Selçuk Baran’ın günlükleri içe dönük metinlerdir ve en çok yazarın özel hayatı ile ilgili konuları içerir. Baran, kendisi için tuttuğu bu günlüklerde özel hayatında ve duygularında yaşadığı gelgitleri açıkça kaleme almıştır.

2.2.3.31. Çocukluk, İlişkiler - Melih Cevdet Anday

Melih Cevdet Anday, *Bir Defterden* adını verdiği günlüğünü altmışlı yaşlarının başında tutmuştur. Bu yıllarda şair, geçirdiği yüz felcinin de etkisiyle huzursuzdur. Kafasını meşgul eden düşünceler neticesinde depresyona girer ve sakinleştiriciler kullanır. Eser boyunca Anday’ın kendisini rahatsız eden düşüncelerden uzaklaşamadığı görülür.

Anday’ın günlüklerinde çocukluğu, evlilikleri ve insanlara bakışı hakkında bilgiler edinmek mümkündür. Şair, çocukluğunda görmediği sevginin evliliklerinde de eksik kaldığını dile getirmiştir:

“(...) Annemde de babamda da evlat sevgisi pek yoktu galiba, çünkü evimiz hep çekilmez oldu. Yuva dedikleri şeyi ben bilmiyorum. Onun için ne yaptysam kendim yaptım. Elbette kolay olmadı bu, örnek yoktu çünkü karşımda. İki kez evlendim, kim bilir ne haksızlıklar ettim. Şu var ki başkaları böyle düşünmezler, kendilerini hiç suçlamazlar. Bense sanırım kendimi fazla suçladım, peki, kimi suçlayayım? Bildiğim bir kişi var, o da benim.” (Anday, 2008: 51-52).

Melih Cevdet Anday, günlüklerinde eşcinsellik üzerine düşüncelerini de açık yüreklilikle ortaya koymuştur. Anday, eşcinselliğe anlayış gösteremeyeceğini, dışından “*Bana ne! Beni ilgilendirmez*” dese bile içinden bu duruma karşı çıktığını ifade etmiş, eşcinselliği bir hastalık olarak nitelemiştir (Anday, 2008: 55).

Melih Cevdet Anday'ın günlükleri hayatının kısa bir dönemini kapsamakla birlikte şairin çocukluğu, evliliği ve insan ilişkileri hakkında bazı önemli bilgiler içermektedir.

2.2.4. Mekânlar

Türk edebiyatındaki günlükler, çeşitli mekânlar hakkında bilgiler içermektedir. Bunlar, çoğu zaman şehirlerle ilgili izlenimlerdir. Bununla birlikte bir dönemin edebiyat çevrelerinin toplandığı mekânlar, sinemalar, pasajlar, meyhaneler de günlüklerde yer almıştır. Bu yerler edebiyat ve edebiyatçılar üzerinde gayet etkili mekânlardır. Bir kısmı edebiyat mahfilidir. Günlükler, bu mekânların özelliklerinin ve bir dönem taşıdıkları önemin görülmesi bakımından önem arz etmektedir.

2.2.4.1. Şehirler, Gelenek ve Görenekler - Direktör Âli Bey

Direktör Âli Bey, görevi icabı gittiği yerlerde yaşayan insanların geleneklerini, göreneklerini *Seyahat Jurnalı* 'ne yazmıştır. Âli Bey, kimi zaman da gittiği yerdeki insanların yaşantılarının kendisinde bıraktığı intibaları yazmıştır.

Âli Bey, gördüğü yerlerin çoğunu kısaca anlatmışsa da Araplarla Hintlilerin âdetlerine ve şehirlerine daha ayrıntılı yer vermiştir. Ayrıca eserinde Diyarbakır'dan Bağdat'a yaptığı yolculukta kullandığı kelek¹⁰ hakkında da bilgi vermiştir.

Yazar, gittiği yerlerdeki camilere, hamamlara, medreselere, türbelere, eserinde yer vermiştir. İmam-ı Azam gibi önemli şahsiyetlerin türbelerini de ziyaret etmiş ve bunları da günlüğüne kaydetmiştir. Ayrıca günlüğünde yer alan yerleşim yerlerinin nüfusu, nüfusun ne kadarının hangi dine mensup olduğu, orada yaşayanların geçim kaynakları, insanların kılık kıyafetleri hakkında bilgiler yer almaktadır.

Eserin yazıldığı yıllarda Osmanlının yönü Batı'ya dönüktür. *Seyahat Jurnalı* 'nde de bu durumun tezahürlerine rastlanmaktadır. Maskat'ta görevli bir İngiliz kumandanının korvetine davet edilen Âli Bey, orada oynanan piyesten, verilen konserden ve gece yemeğinden memnuniyetini şu şekilde ifade etmiştir:

“Böyle yerlerde bu misilli âsar-ı medeniyete tesadüf etmek doğrusu hoşta gidiyor. Hususıyla Maskat gibi gayri medeni bir memlekette tiyatro ve konser görerek en nadir ve nazik me'kulât ve meşrubat ile (supe)¹¹ etmek hatır ve hayale gelir şeylerden olmadığı misilli emsali de sebk etmemiş olsa gerektir.” (Âli Bey, 1896: 103)

¹⁰ Keçi tulumundan yapılan bir çeşit sal.

¹¹ Akşam yemeği. Bkz. Fr. Souper

Seyahat Jurnalı, 1884-1888 yılları arasında yazılmıştır. Bu yıllarda İstanbul'dan Hindistan'a kadar pek çok yer hakkında coğrafi ve kültürel bilgiler içermektedir. Yazarın bu uzun seyahati sırasında -kimi zaman güvenlik gerekçesiyle- tercih ettiği ulaşım yolları ve güzergâhlar günlüğü mekânlar bakımından zengin bir eser hâline getirmiştir. Direktör Âli Bey'in günlüklerinde dönemin Osmanlı topraklarındaki sosyal yapıya dair önemli bilgiler mevcuttur.

2.2.4.2. Ermeni Mezalimi ve Şehirler - Ahmet Refik Altınay

Ermeni meselesini yerinde incelemek için oluşturulan heyetin bir üyesi olarak Ahmet Refik Bey, bu seyahatinin günlüğünde ilk olarak Trabzon'u anlatmıştır. Yazar, Trabzon'u Karadeniz'in kıyısında başında tacıyla güzel bir kız olarak görür. Ancak Rusların istilasına Rumların ve Ermenilerin de eşlik etmesiyle şehir harap bir hâle gelmiştir. İnsanlar sefalet içindedir. Dükkânlar yağmalanmış, camiler ahıra çevrilmiş, pek çok ev yanmıştır. Yavuz Sultan Selim'in annesi Gülbahar Sultan'ın türbesi, içinde hazine var zannedilerek alt üst edilmiştir.

Beraberindeki heyet ile Batum'a geçen Ahmet Refik Bey Osmanlı'nın şehre hâkimiyetinden büyük bir mutluluk duymuştur. Ona göre Batum, Rus irfanıyla yücelmiş bir şehirdir. Batum'dan çıkıp Ardasa'ya (Torul) ve Gümüşhane'ye uğrayarak Erzincan'a devam eden Ahmet Refik Bey, geçtiği bu yerlerde iki şey görür: doğanın güzelliği ve insanların sefaleti. Yazar, Ermeni zulmünden sonra Erzincan pazarlarında yiyecek olarak ot satıldığını bildirmiştir (Altınay, 1919: 27).

Ahmet Refik Bey'in gittiği yerlerde karşılaştığı manzara zaman zaman dehşet vericidir:

“Geceyi Bican'da geçireceğiz. Bican'a geldiğimiz zaman, ortalık iyice karardı. Köyün harabeleri arasında, yanmış evlere sığınan yolcuların ateşleri görülüyor. Yatacak, barınacak hiçbir yer yok. Köyün yangın yerlerine girdiğimiz zaman etrafıma baktım. Ufak bir kız başı yolun kenarına yuvarlanmış, oyuk gözleri, sırtmış dişleriyle karanlıklar içinde ağlıyor gibiydi.” (Altınay: 1919: 33).

Kafkas Yollarında, 1915'teki Ermeni meselesinin gerçek yüzünü göstermesi bakımından tarihî belge niteliğinde bir günlüktür. Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda Ahmet Refik Bey'in de dâhil olduğu heyet, o dönemde yaşananları yerinde görmüştür. Ahmet Refik Bey, yaşanan mezalimi günlüğüne kaydetmiştir.

2.2.4.3. Aydın'ın Memlekete Mesafesi - Salâh Birsel

Salâh Birsel'in günlüklerinde mekânlar fazla yer tutmaz. Gidilen yerlere ne sebeple gidildiği hakkında da fazla bilgiye rastlanmaz. Birsel 1954'ün mayıs ve haziran aylarında Antep, Maraş, Elbistan, Pazarcık civarlarında bulunur. Buraların güney mi yoksa doğu olarak mı anıldığına karar veremez. O yıllarda buraların vaziyeti perişandır. Kendine de İstanbul'da, Ankara'da, İzmir'de yaşayanlara da kızgınlığını dile getirmiştir. Aydın, ülkesinden böylesine kopuk olmamalı diye düşünmüştür (Birsel, 1982: 67-75). Birsel, bu yerlerin doğa güzelliğine hayran olmuş, bölgenin insanı hakkında bilgiler vermiştir.

Salâh Birsel, bu bölgeyi dolaşırken Karacaoğlan'ın gezdiği topraklarda bulunmaktan hoşnut olmuştur. Ayrıca Karacaoğlan'ın "*İncecikten bir kar yağar*" şiirindeki İncecik'in sıfat değil, Elbistan'ın yüksek bir köyü olduğu rivayetini aktarmıştır:

"Yanımda, yere bağdaş kurmuş bir Afşar delikanlısı, İncecik'in Elbistan köylerinden biri olduğunu, İncecikli kızlardan çoğunun Elif diye anıldığını söylüyor. 'Karac'oğlan diyor, bu dolaylarda uzun boylu kalmıştır. Karac'oğlan'ın şiirindeki İncecik sözcüğünün bir köy adı oluşunu öğrenişim beni ona daha da ısındırıyor.'" (Birsel, 1982: 70).

Karacaoğlan'ın yaşadığı coğrafya, Elbistan'ın İncecik adında bin dört yüz metreden yüksek rakımda bir köyünün bulunması en azından bu rivayetin araştırılmasını gerekli kılmaktadır.

Salâh Birsel'in günlüklerinde sıklıkla karşımıza çıkan yer Ören'dir (Balıkesir). Birsel yazlarını buradaki Sunar Sitesi'nde geçirmiştir. Her yıl Ören'e gitmek için sabırsızlandığı görülmektedir. Yaz aylarında çalışmalarını Ören'deki uzaktan denizi gören evinde sürdürmüştür.

2.2.4.4. Seyahatler - Nigâr Hanım (Nigâr Binti Osman)

Nigâr Hanım, hayatı boyunca çeşitli rahatsızlıklardan muzdarip olmuştur. Bunların kimi bedenî kimi ruhî rahatsızlıklardır. Bu rahatsızlıklarından uzaklaşmak için yalnız kalmamaya, dostlarıyla edebiyat ve sanat toplantılarına katılmaya gayret göstermiştir. Öte yandan rahatsızlıkları sebebiyle sık sık seyahatlere çıkmıştır.

Bu seyahatlerinde Yunanistan, Sırbistan, Macaristan, Mısır, İtalya, Fransa, Romanya, İsviçre, Hırvatistan gibi ülkeleri görmek fırsatını elde etmiştir. Şair, bu ülkelere dair gözlemlerine ve değerlendirmelerine günlüklerinde yer vermemiştir. Bu

yerlerde genellikle çeşitli toplantılara katılmış ve devlet erkânı ile görüşme imkânı bulmuştur.

2.2.4.5. Mekânlara İdeolojik Bakış - Nurullah Ataç

Nurullah Ataç'ın günlüklerinde pek çok şehrimiz hakkında değerlendirmelere rastlanmaktadır. Kökten bir yenilik düşüncesine sahip Ataç, şehirleri de bu gözle değerlendirmiştir.

Bu yenilik düşüncesi doğrultusunda Ataç'ın en sevdiği şehir Adana'dır. Adana'yı güzel olmasa da "*genç*" bir şehir olarak görmüştür (Ataç, 2000a: 192). Aynı şekilde Ankara'yı da yeniliğin bir yansıması olarak düşünmüştür. İstanbul'u da eskiliği sebebiyle sevedemediğini sık sık dile getirmiştir:

"Bir Büyükkada'sını severim İstanbul'un, ne Beyoğlu'sundan hoşlanırım ne de Boğaz'ından. İstanbul'un camilerini birer birer alırsanız doğru, güzel yapılardır. Ama o kadar da çoğu çekilmiyor. Biliyorsunuz, İstanbul hiçbir zaman pek sofu olmamıştır. Bir din şehri değil, bir imparatorluk şehridir. O kadar tapınak ne oluyor? (...) Neden gerekli bulmuşlar camileri çoğaltmayı? Tartuffe'lük..." (Ataç, 2000a: 209).

"Ne Beyazıt'ını, Aksaray'ını, Fatih'ini, ne de Beyoğlu'sunu, Kadıköy'ünü, Boğaz'ını. Buram buram eskilik kokan yerler. Yahya Kemal Bey'in olsun hepsi!" (Ataç, 2000a: 263).

"Çocukluğumda, bilmem hangi Fransızca dergide bir resim görmüştüm: Bütün güzellikleri kendinde toplamış bir kadın, koca koca gözler, ufacık bir ağız, incecik bir bel, kısacası her yeri ozanların, ressamların düşlerindeki kadınınkı gibi: Bütünde bir çirkinlik, bir gülünçlük vardı. İstanbul da o resme benzer. Bütün o güzelliklerin birbirine yakışması, birbiriyle uzlaşması düşünülmemiş de onun için..." (Ataç, 2000a: 375).

Ataç, İstanbul'un bazı tarihî yapılarının tek vasfının eskilik olduğunu, bu bakımdan "*acımadan yıkılabilecek*" pek çok yapı bulunduğunu düşünmüştür (Ataç, 2000b: 62). Eskiliğinden başka "*Ataç'ı rahatsız eden İstanbul'daki İslam damgasıdır.*" (Aydın, 2015: 195).

Nurullah Ataç'ın mekânları değerlendirme ölçütü de yeniliktir. Ancak bu yenilik ideolojik manada bir yeniliktir. Ataç, doğal güzelliklerden ziyade insan eliyle yapılan ve kendi ideolojisine uygun düşen yeniliklerin bulunduğu yerleri güzel bulmuştur. Bu güzellik anlayışında doğallık, yapaylık ya da estetik kaygılar ölçüt olarak bulunmaz. Ataç, kendini yeni ve dinamik olanı sevmeye şartlamıştır.

2.2.4.6. Şehir İzlenimleri - Oktay Akbal

Oktay Akbal'ın kendini iyi hissettiği şehir İstanbul'dur. Ancak yazar, zaman zaman bu şehirden ayrılmak zorunda kalmıştır. Gittiği yerleri ve o yerler hakkındaki gözlemlerini de günlüklerine yazmıştır. Yazarın, günlüklerinde karşımıza çıkan ilk

seyahati Roma'yadır. 1965'te Avrupa Yazarlar Birliği Kurultayını dinlemek için bu kentte bulunmuştur.

Yazarın ara ara seyahat ettiği şehirlerden biri de Ankara'dır. Ankara hakkında oldukça olumsuz görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“(...) Başkenti sevemedim gitti. Burada insan tek başına çıldırabilir. Çok yıllar önce bu kente ilk gelişimde ‘oyuncak kent’ demiştim dostlara (...) On on beş yıl önceki Ankara da yok şimdi. Milyonluk bir kent, yok kent de olamamış, milyonluk bir kasaba.

Düşünemez insan bu kentte, şiir yazılamaz, sanat yapıtı yaratılamaz.

Yanlış mı? Nerde Ankara'da yaratılan sanat yapıtları? Şiirler, romanlar, öyküler!..” (Akbal, 1968: 60).

Akbal'ın bu görüşlerine katılmak mümkün değildir. Ankara'dan çıkan edebiyat hareketlerinin ve eserlerinin durumu aşikârdır.

1966'da bir Karadeniz gezisine katılan Akbal, dönemin Karadeniz şehirleri hakkında çeşitli gözlemlerini aktarmıştır. Bu gezisi sırasında Türkiye'de iki ayrı ulus olduğu düşüncesini dile getirmiştir. Ayrıca o dönemde Trabzon'a yerleştirilmiş Amerikan radar istasyonunu da son derece sakıncalı bulmuştur. Bölgeye bir kez konuşlanan Amerikan askerinin kolay kolay buradan sökülemeyeceğini belirtmiştir.¹²

11 Eylül 1966'da Londra'ya giden Akbal, burada Hilmi Yavuz ile görüşmüştür. Charles Dickens'in evini gezmiştir. Londra'dan Paris'e ve Roma'ya geçmiştir.

1968'de Asya Afrika Yazarları Sempozyumuna katılmak için Taşkent'e giden Akbal, bu yolculuğu sırasında Moskova'yı da görme fırsatı bulmuştur.

Yazar, 1969'da PEN Yazarlar Derneğinin kongresi için İtalya, Fransa ve Monako'ya gitmiştir. Buralarda dünyanın çeşitli ülkelerinden gelen yazarları dinlemiş, toplantılarda edebiyat üzerine çeşitli konularda konuşmalar yapmıştır. Aynı derneğin 1970 toplantısı için de Seul'de bulunmuştur.

Akbal, 1981'de “Atatürk ve Libya” seminerini izlemek için Libya'ya gitmiştir. Bu seyahatinde Libya'da çalışan Türk işçileri ile karşılaşmıştır. Bu işçilerden kiminin iyi kazançlar elde ettiğini, kiminin ise Libya'dan sınır dışı edildiğini günlüğüne yazmıştır (Akbal, 1992: 56).

Oktay Akbal, edebî toplantılar sebebiyle dünyanın çeşitli yerlerini görme fırsatı bulmuştur. Ancak gittiği yerler hakkında günlüğünde ayrıntılı bilgiler

¹² Türkiye'nin Nato üyeliğinden sonra 1958'de bölgeye kurulan üs 2010 yılında boşaltılmıştır.

bulunmamaktadır. Yazarın yurt içi seyahatlerinde ise zaman zaman önemli tespitleri ve öngörülleri olmuştur.

2.2.4.7. Şehirler, Meyhaneler - Muzaffer Buyrukçu

Muzaffer Buyrukçu, hayatının çoğunu İstanbul'da geçirmiştir. Yazar için İstanbul, yaşayabileceği tek yerdir. Bir süre Toprak Mahsulleri Ofisine tayini çıktığında Ankara'ya gitmiş ancak orada hiçbir şekilde mutlu olamamıştır.

1976'da Bulgaristan'a giden yazar, burada yaşayan Türklerin Bulgarlaştırılmaya çalışıldığına şahit olmuştur. Türklerin adlarının değiştirildiğini, karşı gelenlere türlü eziyetlerin edildiğini günlüğüne kaydetmiştir.

Buyrukçu, 12-19 Eylül 1986 tarihleri arasında Rıfat Ilgaz, Oktay Akbal, Atilla Özkırımlı, Bekir Yıldız, Ferruh Doğan ile Kıbrıs Millî Eğitim Bakanlığının desteğiyle Lefkoşa'da açılan kitap sergisine katılmıştır. Bu seyahate daha sonra Salâh Birsal ve eşi Jale Hanım da katılmıştır.

Kitap sergisi için 1993'te Yalova'ya giden Muzaffer Buyrukçu, bu seyahatinde mezun olduğu ilkokulu, okulun kayıt defterinden de kendi bilgilerini bulmuştur.

Muzaffer Buyrukçu'nun günlüklerinde daha çok dönemin edebiyat çevrelerinin toplandığı meyhaneler göze çarpmaktadır. Ancak yazar, günlüklerinde bu mekânların önüne sohbetleri, insan ilişkilerini koymuştur. Edebiyatçıların toplandığı bu yerler geride kalmıştır.

2.2.4.8. Edebiyat Mahfilleri, Sinemalar - Tomris Uyar

Tomris Uyar, hayatı boyunca yurt içinde ve yurt dışında pek çok yere gitmiştir. Bunlar; tatil için, yazar toplantılarına katılmak için ve hastalık sebebiyle gidilen yerlerdir. Ayrıca yazar, günlüklerinde İstanbul'un, bilhassa edebiyatçıları için, uğrak noktaları hakkında da çeşitli bilgiler vermiş, bazı yorumlarda bulunmuştur.

Tomris Uyar, 1977'de tatil için gittiği Yalova hakkında toplumsal gözlemlerini de içeren değerlendirmelerde bulunmuştur:

“Yalova, oldukça tutucu bir ilçe görünümünde. Kıyıda ki kahvelerde, sarkık bıyıklı, karanlık bakışlı gençler, alçak sesle kasaba politikası yapıyor, girenleri kötü kötü süzüyorlar. Duvarlarda, zengin mahallelerin duvarlarında gördüğümüz ‘Katil Oligarşi’, ‘Kanlı İktidar’ ya da ‘Tek Yol Devrim’ gibi alışıldık sloganlar yok; suskun duvarlar bunlar ve derinden.” (Uyar, 2018a: 172).

Yazar, 1978'de Amerika'ya davet edilmiştir. Amacı oradaki yazarlarla tanışmaktır. Amerika'da kaldığı süre boyunca Kızılderili ve siyahi sorunları hakkında, cinsiyetçilik ve ırkçılık hakkında araştırmalar yapmıştır.

Uyar'ın günlüklerinde İstanbul'un sinemaları, meyhaneleri, pastaneleri ve lokantaları hakkında önemli bilgiler mevcuttur. Yazar, hayatı boyunca sinemaya tutkuyla bağlı olmuştur. Çocukluğunda dedesi ile gittiği sinemaları kendince şu şekilde sınıflandırmıştır:

“(...) Melek Sinemasını gösterişli filmleri, İpek Sinemasını entelektüel denebilecek filmleri, Ar Sinemasını melodram ağırlıklı filmleri yüzünden seviyordum. Saray ve Elhamra, daha çok mimari özellikleri, koltuklarının rahatlığıyla dikkatimi çekiyordu. [Dedemle] Atlas Sineması[ında] (...) özel gözlüklerle izlediğimiz üç boyutlu filmlerin saçma sapanlığında sessizce birleştik.” (Uyar, 2018b: 435).

1988'de onarım gören Çiçek Pasajına giden yazar, geçmişe dönük mekân değerlendirmelerinde bulunmuş, bu değerlendirmelerden Türkiye'deki değişimler ve edebiyatçıların çeşitli tutumları hakkında fikir edinilebileceğini söylemiştir:

“(...) Yirmi yıl içinde neler olup bittiğini anlıyorsunuz (...) O mezelerle o balıklar, anlaşılan Boğaz lokantalarına taşınmışlar. Kimisini isteyen müşteri kalmamış, kimisinin parasını ödeyecek müşteri. Zaten o dönemde de Pasaj, 'şöyle bir uğranılan' yerlendendi; güzel bir yemek yemeyi isteyenler, bitişikteki *Degüstasyon* 'u yeğlerlerdi, ya da az ilerideki *Rejans* 'ı. Kısacası bir buluşma yeriydi Pasaj.

(...) Bir dönemde Beyoğlu pastanelerinde -*Markiz* 'de ya da *Baylan* 'da- egemen olan züppe edebiyatçı tavırlarına tepki gösteren aydınların dadandıkları bu buluşma yerleri, o müşterilerinin beğenilerinden, alışkanlıklarından hâlâ izler taşıyor.” (Uyar, 2018b: 177-179).

Tomris Uyar, iyi bir gözlemci olarak gittiği yerlere günlüklerinde yer verir. Bu yerlerin bilindik özelliklerini sayıp dökmektense oranın önemli meselelerini araştırmayı, geri planda duran özelliklerini paylaşmayı tercih eder. Mekânların insan üzerindeki etkisini tespit eder ve aktarır. Uyar, mekânlardan hareketle toplumdaki ve Türk edebiyatındaki değişmelere dikkat çekmiştir. Yazarın günlükleri yer yer bu değişimleri göstermesi bakımından önemlidir.

2.2.4.9. Ortadoğu Gözlemleri - Ali Nar

Ortadoğu Günlüğü, yazarın bu coğrafyadaki çeşitli şehirlerde geçirdiği sekiz ayı içeren bir eserdir. Kitapta bu şehirler ve oranın insanları hakkında pek çok değerlendirme mevcuttur. Bu değerlendirmelerin hepsinde dinî bir bakış açısı vardır.

Ali Nar'ın Ortadoğu yolculuğu Ankara'dan başlamıştır. Yazarın Ankara'ya bakışı oldukça olumsuzdur:

“ ‘Ankara’nın taşına bak’ geliyor aklıma, gözlerime yaş yerine kin ve nefret... Zaten Ankara’da taştan, taş yığından başka neye bakar neyi görürsün. Taşlaşmış insanları. Ve aklıma ‘Allah günahkârları taş eder’ hükmü geliyor.” (Nar, 1977: 7).

Yazarın Ortadoğu’daki ilk durağı Bağdat’tır. Önce Bağdat’ın pis ve fakir yüzüyle karşılaşan Nar, sonraları yerleştiği bahçeli bir evden Bağdat’ın bereketli topraklarını halkının tembelliği ile beraber izler.

Yazarın günlüklerinde Araplarla ilgili değerlendirmeler genel olarak olumsuzdur. *Ortadoğu Günlüğü*’nde Araplar, İslamiyet’e uygun düşmeyen bir profil çizer. Yazara göre bölgenin insanı İslamiyet’ten de geleneklerinden de uzaklaşmıştır (Nar, 1977: 40-41).

Ali Nar’ın Bağdat’tan sonraki durağı Beyrut olmuştur. Beyrut, daha temiz, daha sade ve daha Avrupai stilde bir şehirdir (Nar, 1977: 74-75).

Yazar, Beyrut’tan Şam’a dönerken Suriye ve Lübnan arasında şöyle bir kıyaslama yapar:

“(…) Lübnan’daki tabii güzellik, mali genişlik. Suriye’de tabii kuruluk, mali kısırlık, idari baskı... ayırıcı çizgilerdir. Gümrükte bile, Lübnanlının batılı tipi sahte nezaketi, Suriyelinin şark tipi ama kaba disiplini besbelli.” (Nar, 1977: 83).

Yazarın beğendiği şehirlerden biri de Şam’dır:

“ Şam, imar görmüş bir şehir. Bağdat’a değil, Erzurum’a, İstanbul’a benzeyen yerleri var. Hatta giyiniş ve insanlarıyla bir Anadolu şehridir. Tam Osmanlı semtleri de var. Aşırı açık kadın ve kılıksız erkek çok az. Ticaret kısmen serbest ve çok canlı.” (Nar, 1977: 84).

Ali Nar’ın günlüklerindeki en önemli husus, yazarın 1975 yılında Ortadoğu’nun pek çok şehrine dair gözlemleridir. Bu gözlemlerden İslamiyet eksenli değerlendirmeler yapılmıştır. Sonuç olarak yazar, bu yerlerin tamamında çoğunlukla İslam’dan uzaklaşıldığına işaret eder. Arapları da hac için gelen Türkleri de davranışlarından ötürü yadırgar. Bu sebeple hac vazifesinde kendinde aradığı duygulardan noksan kalır. Yazarın bu eleştirilerinin bir kolu da o dönemde Ortadoğu coğrafyasında yayılan sosyalizme uzanır.

2.2.4.10. Şehirlerin Etkileri - Cahit Zarifoğlu

Cahit Zarifoğlu’nun günlüklerinde mekânlar geniş bir yelpaze oluşturur. Şair, Sarıkamış, Milano, Calw (Almanya), Ulm (Almanya), Ankara, Maraş, İstanbul, Dalaman, Biarritz (Fransa), Bordeaux, Girne, San Sebastian (İspanya) ve Diyarbakır’da bulunmuştur. Zarifoğlu, hayatının her aşamasında olduğu gibi

mekânlarda da İslamiyet'i ön planda tutmuş, değerlendirmelerini bu ölçüye göre yazmıştır. 1976'da Ankara, bu bakımdan onun için sevilemeyecek bir yerdir:

“(...) ankaralılar esintisiz adamlar, geceleri terlerini soyunup, sabahları terlerini sırtlarına geçiren, ölü, şiş, sarı ve sanki murdar ankara (...) Ankara'da mescidler, camiler yerin altındadır. Apartmanların en altındadır. Minareleri yoktur. Bazılarının dışarda, hiçbir alameti olmadan, kuru bir hoparlörü vardır. Ezan, görünmeyen bir camiden, yerin altındaki bir müezzinden çıkarak bu hoparlörden duyulur. Ankaralının namazı yerin altında kılınır.” (Zarifoğlu, 2017: 168).

Zarifoğlu, günlüklerinde gittiği yerlerin çoğu hakkında değerlendirmeler yazmaktansa buraların kendinde bıraktığı etkileri kaleme almayı tercih etmiştir. Bu etkiler İslamiyet temellidir.

2.2.4.11. Doğu-Batı Mukayesesi - Ece Ayhan

Ece Ayhan hastalığı sebebiyle uzun zaman Zürih'te kalmıştır. Bu sırada yurt dışında bulunan arkadaşlarıyla birlikte Lozan, Cenevre, Basel, Berlin, Paris, Lyon gibi şehirleri de görme şansı olmuştur. Yeri geldikçe de buralardaki hayatla Doğu'yu kıyaslamıştır. Bu kıyaslamalar doğa, siyaset ve toplum yapısı üzerinden yapılmıştır.

Ayhan, 1982'de toplumsal anlamda yaralanmış olarak İstanbul defterini kapatır ve Bodrum Gümüşlük'e gider (Ayhan, 1993: 105). Gümüşlük sağlığına ve kalemine iyi gelmiştir (Ayhan, 1993: 116).

2.2.4.12. Sinema Salonları - Atilla Birkiye

Atilla Birkiye'nin günlüklerinde tek şehir İstanbul'dur. Yazar, İstanbul'a olan sevgisini sık sık dile getirmiştir. Bunlar genelgeçer konulardır. Birkiye'nin günlüklerinde asıl önemli mekânlar sinema salonlarıdır. Yazar, *Perdelerden Caddelere Dökülüvermiş*'te 1986-1995 Uluslararası İstanbul Film Festivali kapsamında filmlerin gösterime girdiği mekânlar hakkında değerlendirmelerde bulunmuştur. Bunlar; Gazi Sineması, Sinema TV Enstitüsü, Emek Sineması, Atatürk Kültür Merkezi, Lale Sineması, Sinpop Sineması, Reks Sineması, Atlas Sineması ve Fitaş Sinemasıdır. Birkiye'nin günlüklerinden bu sinemalar hakkında çeşitli bilgilere ulaşmak mümkündür.

2.2.4.13. Balkanlar - Ethem Baymak

Ethem Baymak, Prizren/Kosova doğumlu bir sanatçıdır. Yazar, pek çok Balkan şehrinde bulunmuştur. Bunlardan bazıları hakkında düşüncelerini günlüğüne kaydetmiştir. Bu şehirlerden biri Dragaş'tır. Yazar, bu şehirde yaşayan Goralıların gelenek ve görenekleri hakkında önemli bilgiler vermiştir. Kosova, Arnavutluk ve

Makedonya'nın kesiştiği bir bölgede yaşayan Goralıların Türk geleneklerini devam ettirdiklerini şu şekilde ifade etmiştir:

“ Goralıların kendine özgü folklorları var. Giyimlerinde son derece renklilik ağır basar. Düğün âdetleri bir başka olur burda... Hele pehlivanların güreşi...
 (...) Eskiden Türkiye'den de güreşçiler bu yarışa katılırlarmış. Bu yıl gelmemişler. İlgimi çeken özelliklerden biri de güreş sırasında davul zurna eşliğinde 'Çanakkale' türküsünün söylenmesiydi.
 Demek Balkanlarda Türk yiğitlemeleri hâlâ yaşıyor.
 Halkbilimciler için iyi bir malzeme...” (Baymak, 1989: 40).

Baymak, sık sık anavatanının Türkiye olduğunu ifade etmiş ve Türkiye'yi özlemle anlatmıştır. Fırsat buldukça Türkiye'ye gelen yazar, Eskişehir gibi Anadolu kentlerini samimi ve cana yakın bulmuştur (Baymak, 1989: 41). Buna karşılık 1988'deki İstanbul ziyaretinin intibaları olumsuzdur:

“ İstanbul, o eski İstanbul değil artık. Her şey değişmiş. Her şey değişiyor. İyiyeye değil, kötüye doğru gidiyor.
 Orda yaşayanlar bunun farkında olmayabilirler. Ama biz[im] ara sıra konuk olduğumuz o eski İstanbul'dan yellere esiyor.
 Her şey arabesk.
 Ben artık İstanbul'a arabesk kenti diyeceğim.” (Baymak, 1989: 99).

Ethem Baymak'ın günlükleri, dışarıdan bir gözle Türkiye hakkında bazı gözlemler içermesi ve Balkan şehirleri ile bu bölgenin insanları hakkında bilgiler vermesi bakımından önem arz etmektedir.

2.2.4.14. Edebiyat Mahfilleri, Kentler - Demir Özlü

Demir Özlü'nün günlüklerinde mekânlar önemli yer tutar. Yazarın günlüklerinin hepsi adını bir kentten almıştır. Bu eserler o kentlerde tutulan günlüklerden müteşekkildir.

Özlü'nün günlüklerinde kentlere geçmeden önce üzerinde durulması gereken mekân ise Baylan Pastanesidir. Bu pastane, diğer pek çok günlükte de karşımıza çıktığı üzere bir dönem edebiyatçıların uğrak yeridir. Demir Özlü de 1950'lerin ortasından 1961'e kadar sık sık buraya gittiğini, Ferit Edgü, Yılmaz Gruda, Ahmet Oktay, Güner Sümer, Attila İlhan gibi isimlerle Baylan'da bir araya geldiğini ifade etmiştir (Özlü, 1999: 13). Özlü, aynı yıllarda İstanbul'u ise “büyük olsa da, denizler arasında, Doğu'nun başladığı bir yerde, Kuzey'e doğru bir yerde gizlenmiş, dar sokakları olan, köhne, tarihî bir kent” olarak nitelemiştir (Özlü, 1999: 15). Yazarın bu bakış açısını rejime muhalefet ettiği için yaşadığı sürgünü göz önüne alarak düşünmek gereklidir.

Hayatını önce mecburen sonra da bir tercih olarak yurt dışında geçiren Özlü'nün hayatında iki önemli yer vardır: Paris ve Berlin. Yazar için Paris, gençlik yıllarındaki pek çok edebiyatçı gibi düşlerin şehridir. Özlü, Paris'ten ayrıldıktan sonra sık sık düşlerinde bu şehri görür (Özlü, 1999: 6). Yurdundan ayrılmak zorunda kaldığı 1961'de Fransa'ya giden yazar, kültürüyle ilgilenerek büyüdüğü için burayı vatanı gibi görmüştür (Özlü, 1999: 23). Bununla birlikte Demir Özlü, uzun zaman Paris'e alışamamıştır (Özlü, 2010: 10).

Yazarın günlüklerinde Pire, Napoli, Cenova, Marsilya gibi pek çok kentten söz edilmiştir. Özlü, Stockholm'de de yaşamıştır. Ancak bu kuzey şehrinin havasına uyum sağlamakta zorlanmıştır. Ayrıca Stockholm'ü "*bir yasaklar, bitmez tükenmez kurallar memleketi*" olarak görmüştür. 1988-1991 arasındaki varoluş felsefesi üzerine okumalarını Stockholm Kraliyet Kütüphanesinde gerçekleştirmiştir.

Berlin, yazar için önemli bir kenttir. Özlü, Berlin'de edebî çalışmalarını devam ettirmiş, bu sırada kentin pek çok yerini gezmiştir. Yazarın günlüklerinden Berlin'i Stockholm'den daha çok sevdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca Alman teknolojisine hayranlığını da yeri geldikçe dile getirmiştir.

2.2.4.15. Şehir İzlenimleri - İlhan Berk

İlhan Berk, dünyanın birçok yerine seyahat etmiştir. Bu seyahatleri günlüğüne yansımıştır. Şair, 1962'de British Council tarafından çağırılır ve Londra'ya gider. Bu yılın tek günlüğü de bu seyahate aittir. İngiltere'de geçirdiği on beş günü de tek kelimeyle ifade etmiştir: "*sıkıntı*" (Berk, 1992: 45).

Yazarın seyahatleri 1964'te Paris ile devam eder. Paris'i ve Parisliyi pis bulan Berk, "*Fransız besili bir domuz benziyor.*" demiştir (Berk, 1992: 56). Şairin günlüğünde birkaç sayfa ilerlediğimizde "*birdenbire Paris'e geleli iki buçuk ay olduğu hâlde hiç yıkanmadığım aklıma geldi. Sevmem sık yıkanmayı.*" demesi ise dikkat çekicidir (Berk, 1992: 56). İlhan Berk, kendisi için Paris'in önemini şöyle ifade etmiştir:

"Bana kendime bakmayı, bana ben olmayı öğreten Paris oldu. Paris'ten sonra dünyanın birçok yerlerini dolaştım. Paris'in bana öğrettikleri yettiği için de artık hiç şaşırmadım." (Berk, 1992: 46).

Fransa'dan sonra Avrupa'nın önemli kentlerini gezen İlhan Berk, buralara dair gözlemlerini günlüğüne kaydetmiştir. Strazburg, Venedik, Marsilya, Belgrad gibi şehirlere kendi penceresinden bakmıştır.

1968'de Macaristan'a giden şair, bir yandan Budapeşte'yi gezmiş bir yandan da yayınevleriyle, dergilerle, şairlerle görüşmüştür. Burada radyo programlarına katılmıştır.

İlhan Berk 1969'da Ankara'ya döner. Ancak bu dönüş uzun sürmez. *El Yazılarına Vuruyor Güneş*, 16 Nisan 1969'dan itibaren Yugoslavya'da tutulmuştur. Şair, aynı yılın 12 Ekim'inde ise Roma'dadır. Dubrovnik'i beyazlar içinde güler yüzlü, güzel bulan şair, Roma'yı "gürültü", "araba mezarlığı" ve "papaz şehri" olarak tanımlamıştır.

Günlükler 1 Nisan 1970'te Bodrum'da devam etmektedir. Yazar, bu tarihlerde oradaki evinin tadilatıyla ilgilenmiştir. Yaşadığı çevrenin insanlarını günlüğünde uzun uzun tanıtmıştır.

El Yazılarına Vuruyor Güneş, 1970'ten 1977'ye geçmektedir. Bu yılın günlüklerinde Bodrum'dan, Ece Ayhan, Ahmet Haşim, Ezra Pound, Pavese, Sait Faik gibi şair ve yazarlardan, yazmak eyleminden, şiir çalışmalarından bahisler bulunmaktadır.

1986'nın haziran ve temmuz aylarında Hollanda'ya, Yunanistan'a, İngiltere'ye ve Fransa'ya giden İlhan Berk, buralara dair gözlemlerini günlüğüne geçirmemiştir.

1987'de "Asya Şiir Festivali Dakka" için Bangladeş'e giden yazar, Dakka'yı insanların fakirliğiyle tezat düşecek kadar gelişmiş bulmuştur. Çok yoğun bir nüfusa, ulaşım aracı olarak çok fazla bisiklete rağmen trafik probleminin bulunmamasına hayret etmiştir. Kendisini bir "doğa adamı, otlar, bitkiler bulucusu" olarak niteleyen şair, tabiatı Bangladeş'te ilk kez görmüş gibidir (Berk, 1992: 164). 1987'nin günlükleri bu seyahatten ibarettir.

İlhan Berk'in günlüğünde yer alan son yer Kudüs'tür. 1990'da "Uluslararası İsrail I. şiir Festivali" için gittiği bu şehri on iki gün boyunca dolaşmasına rağmen Kudüs'ün yazılamayacağına karar vermiştir (Berk, 1992: 170).

İlhan Berk'in günlüklerini iki temel unsur şekillendirmiştir: Bunlardan biri edebiyat, diğeri ise mekânlardır. Şair, hayatı boyunca dünyanın birçok farklı yerinde

bulunmuştur. Bunların kimi hakkında gözlemlerini ve düşüncelerini günlüğüne yazmıştır. Bu seyahatlerden İlhan Berk'in kendisi ve sanatı hakkında da çeşitli bilgilere ulaşmak mümkündür.

2.2.4.16. Paris Rüyası - Cemil Meriç

Cemil Meriç'in günlüklerinde mekânlara pek rastlanmaz. Yazar, mekânları düşünce dünyası içinde değerlendirmiştir. Bu bakımdan onun rüyalarının şehri Paris'tir. Meriç'in Paris'i sevmesinin nedeni Paris'in güzellikleri değildir. Paris, onun kafasının vatanıdır. Gönlü ise Türkiye'ye bağlıdır (Meriç, 1992: 105).

Meriç'e göre şehirler değerleriyle yaşar ve bu değeri anlayabilecek olanlara kendilerini gösterirler. Yazar, bu bakımdan Paris'i de Balzac, Renan gibi isimlerle özdeşleştirir.

2.2.4.17. Tobruk, Yalnızlık ve İntihar - Nilgün Marmara

Nilgün Marmara'nın *Defterler*'i, eşi Kağan İnal'ın işi sebebiyle gittikleri Tobruk'ta (Libya) başlamaktadır. Yazar, burayı hiçbir şekilde sevmemiş ve Tobruk'ta kendini yalnız hissetmiştir. Tobruk hakkındaki düşünceleri şu şekildedir:

“Ufacık bir mekân, duvarlar kontrplak, mutfak salon bir arada, iki küçük oda, bir banyo. Banyo da banyo ha, evlere şenlik, akrobat fareler elektrik kordonlarının üzerinde (...)

Harikulade kırolar var burada, çalışanlar ve eşleri, gerizekâlı çocukları felân. Bizi pis yemeklerine davet ediyorlar (Marmara, 2016: 19).

Nilgün Marmara, genel olarak hayatta kendini yalnız hissetmiş, akabinde kendisine manik depresyon teşhisi konulmuş bir şairdir. Bu bakımdan Marmara'daki yalnızlığı tamamen Tobruk ile ilişkilendirmek yanlış olur:

“Tiksiniçliği herhangi başka bir yerinkinden farklı değil buranın. Ne ki alıştığımız tiksiniçlikler değil, kuşkusuz.” (Marmara, 2016: 84).

Şair, kendini her yerde yalnız hisseder. Onun için her yer fazlasıyla iğrenilecek bir durumdadır. Ancak Tobruk'u Marmara'nın hayatında ayrı bir yere koymak gerekir. Kendisinin de ifade ettiği gibi Tobruk alıştığı yerlerden farklıdır. Şairin psikolojisinin bozulmasında bu şehrin ayrı bir etkisi vardır.

2.2.4.18. “Ev İçi”nden Uzaklaşmak - Kemal Özer

Kemal Özer, hayatı boyunca Bayramoğlu, Yalova, Bodrum, Didim, Fethiye, Marmaris, Kaş, Muğla, Çanakkale, Manisa, Rotterdam, Londra, Budapeşte, Moskova, Girne, Jurmala, Riga, Frankfurt, Kopenhag, Hamburg, Stuttgart, Bristol, Krefeld, Bratislava gibi dünyanın farklı yerlerine gitmiş bir isimdir.

Şairin günlüklerinden seyahat etmeyi sevdiği, evde kalmaktan hoşlanmadığı anlaşılmaktadır:

“(...) *Ev içi* ile tıka basa dolu bir gün geçirmek, her zaman boğuntu yarattı bende. Kendimi dışarı atmaya çalıştım ilk fırsatta. Zorunlu olduğum ya da yazmak yüzünden kendimi zorladığım günlerde bile gözüm hep dışarıdaydı. Hiçbir zaman bir uzlaşmaya girmedim *ev içi* ile.” (Özer, 1999: 31).

Özer, bu seyahatlerinin kimisine sanat faaliyetleri için katılmıştır. Bunlardan biri 1976’daki Bulgar Yazarlar Birliğinin davetidir. Bu gezinin izlenimleri 1979’da *Güldeki Şafak* adıyla kitaplaşmıştır.

Şair, bu seyahatlerdeki bazı gözlemlerinden şiirler çıkarmıştır. *Tanık Günler*’deki mekânlar, Özer’in şair kimliği ve kişiliği hakkında bu bilgilere ulaşılmasını sağlamaktadır. Bunun dışında mekânlar hakkında ayrıntılı bilgiler bulunmamaktadır.

2.2.4.19. Barlar, Kulüpler - Fikret Ürgüp

Fikret Ürgüp’ün günlükleri bir dönemin ünlü mekanları Pakiştir Pastanesi ve Kulüp 12 hakkında bilgiler içermektedir. Pakiştir Pastanesi 1960’lı yıllarda Celalettin Ezine gibi yazarların uğrak noktasıdır. Fikret Ürgüp de sık sık bu pastaneye gitmiştir.

Ürgüp’ün hayatı daha çok barlarda ve dans kulüplerinde geçmiştir. Bunlardan öne çıkanı ise Klüp 12’dir. Klüp 12, bir dönem Zeki Müren’in “paşa masası”na sahip olduğu, Cüneyt Arkın, Türkan Şoray, Fatma Girik gibi pek çok ünlünün eğlence mekânıdır. *Dosdoğru Günlük*’te bu mekândaki hayattan kesitler görmek mümkündür.

2.2.4.20. Kaçış - Hikmet Kıvılcımlı

Hikmet Kıvılcımlı’nın günlükleri İstanbul’dan kaçışıyla başlamaktadır. Komünist faaliyetleri sebebiyle hakkında yakalama kararı çıkarılan yazar, 1971 yılının mayıs ayında Alanya’ya kaçır. Kıvılcımlı güvenliği sebebiyle günlüklerinde Alanya’nın adını zikretmemiştir. Buradan Kıbrıs’a giden yazar, ardından Şam’a geçmiştir. Şam’ı sosyalist bir bakış açısıyla değerlendirmiştir. Şam’da bulunduğu süre zarfında din ve İslamiyet üzerine düşüncelerini de kaleme almıştır. 1971 haziranında Sofya’ya ulaştığında aynı bakış açısıyla Bulgaristan hakkında değerlendirmeler yazmıştır. Komünizmi içselleştirmesi nedeniyle Bulgaristan’a övgüler yağdıran yazar, bu düşüncelerinin etkisiyle Bursa ile karşılaştırdığı Sofya’yı tabiat olarak da daha güzel bulmuştur. Kıvılcımlı’nın günlükleri Arnavutluk’a girme teşebbüsünün reddedilmesiyle Yugoslavya’da son bulmuştur. Yazar, Belgrad’da vefat etmiştir.

2.2.4.21. Avrupa Gözlemleri - Ahmet Hikmet Müftüoğlu

Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun üç günlüğü de seyahat notlarından oluşmuştur. 1910'da İngiltere'de yazdığı günlükler de 1911'de Almanya'da yazdığı günlükler de yazarın gözlemlerine dayanmaktadır. Müftüoğlu, bu iki ülkede saray, şato, bina, meydan, okul, maden ocağı, fabrika gibi pek çok yapıyı gezmiş ve bunlar hakkındaki değerlendirmelerini günlüğüne kaydetmiştir. Brüksel, Viyana, Budapeşte, Cenova, Napoli gibi pek çok şehri görme fırsatı bulan yazarın hayranlık duyduğu iki ülke İngiltere ve Almanya'dır. Bu hayranlığın temelinde ise intizam vardır:

“ Berlin'de ve umumiyet itibariyle bütün Almanya'da gördüğümüz üç hassa vardır: İntizam, çalışmak, temizlik.” (Özgül, 1996: 209).

Müftüoğlu'nun günlükleri 1910-1911 yılları arasında Avrupa'nın durumu hakkında önemli gözlemler içerir. Yazar, gün gün programlanmış bu seyahatlerinde özellikle İngiltere ve Almanya'da pek çok yeri gezmiştir. Gezdiği bu yerler hakkında ayrıntılı bilgiler vermesi o dönem Türk aydınının gözünde İngiltere ve Almanya'nın durumunu anlamak bakımından önem taşımaktadır.

2.2.4.22. Meyhaneler - Cemal Süreya

Cemal Süreya'nın yaşamında meyhanelerin ayrı bir yeri vardır. Bunlara zaman zaman günlüklerinde de yer vermiştir. *Günler*'de Cemal Süreya'nın sık sık gittiği mekânlar Hatay Meyhanesi, Koço Restoran ve İstanbul Gazeteciler Lokalidir. Bunlardan Hatay Meyhanesinin Cemal Süreya için de pek çok edebiyatçı için de ayrı bir yeri vardır. Burası kapandığında şair, derin bir üzüntü içinde şunları yazmıştır:

“ Duvarlarına yazıların, sanatçıların fotoğrafları, dergi sayfaları asılan bir içkieviydi Hatay. Defteri olan tek meyhane, belki de (...)
Bir kahveydi aynı zamanda: Çay içmek için de gidebilirdin.
Kıraathane: Birçok yazımı orada yazdım.
Posta kutusu: Mektuplar oraya gelirdi.
Emanetçi: Bavulunu on gün bırak.
İşyeri: Çok kişinin adresi.” (Süreya, 2013: 144).

Bir süre sonra Hatay Meyhanesi tekrar açıldığında Süreya büyük bir mutluluk duymuştur (Süreya, 2013: 211).

Bu mekânlar, bir dönem sanat camiasından pek çok ismin uğrak yeri olması bakımından önemlidir. Pek çok edebiyatçı kimi eserlerini buralarda kaleme almıştır. *Günler*, bu mekânlar hakkında bilgiler vermesi bakımından önemlidir.

2.2.4.23. Nesin Vakfı - Aziz Nesin

Aziz Nesin, günlüklerinde mekânlar hakkında fazla bilgi vermemiştir. *Mum Hala* cezaevinde başlayan bir kitaptır. Nesin, hayatı boyunca birçok farklı cezaevinde kalmıştır:

“Anadolu’yu otomobille, yaya, trenle, uçakla gezenler çok olmuştur. Ama benim gibi gezen var mı bilmem ki...

Ben Anadolu’yu ellerimde kelepçe, süngülü ve tüfekli candarmalarla dolaştım bir uçtan bir uca...” (Nesin, 1996: 10).

Aziz Nesin Sofya, Moskova, Kahire, Frankfurt, Amsterdam, Rotterdam Oslo, Zürih, Sidney, Singapur, İzmir, Mardin, Gaziantep gibi pek çok yere gitmiştir. Ancak bunlar sadece günlüklerin başlıklarında belirtilmekle yetinilmiştir.

Yazar, günlüğünde hayatını adadığı Nesin Vakfının kuruluşuna yer vermiştir. Bu Vakfi hayatının son döneminde ev edinen Aziz Nesin, buranın durağan bir müze olmamasını amaçlamıştır. Günün her anı yaşayan, canlı, içinde çocukların yaşayıp eğitim gördüğü bir müze olmasını arzulamıştır (Nesin, 2011: 359). Yazarın günlüklerinde en çok üzerinde durulan, tasarısından itibaren hakkında bilgi edinilebilecek mekân, Nesin Vakfıdır.

2.2.4.24. Ülkeler, Edebiyat Mahfilleri - Tarık Buğra

Tarık Buğra, çeşitli toplantılar ve organizasyonlar sebebiyle Yunanistan, İtalya, Almanya, Rusya, Amerika gibi ülkelere gitmiştir. Ancak bunlarla ilgili gözlemlerini ve düşüncelerini günlüğüne geçirmemiştir. Yine yazarın günlüklerinde bir dönem edebiyatçıların çokça toplandığı Degüstasyon, Rejans ve Koço Restoran gibi mekânlara rastlanılmaktadır.

2.2.4.25. Bodrum Düşü - Hilmi Yavuz

Hilmi Yavuz’un günlüklerinde mekânlar önemli bir yere sahiptir. Öncelikle bu günlükler tamamen Bodrum yazılarının ürünüdür. Bu bakımdan yazılması belli bir mekâna bağlı yazılardır.

Kuşkusuz bu günlüklerde ön planda Bodrum yer almaktadır. Yahşi Yalısı’nda kaleme alınan bu günlüklerde şair, Bodrum’u “*düş gördüğüm yer*” diye nitelmiştir (Yavuz, 1998: 444). Bodrum yazılarında zaman, Hilmi Yavuz için yavaş akar. Şair, bu yavaşlıktan bir dinginlik ve haz duyar. Aynı özelliği Siirt’te ve Beytlehem’de de yaşadığını ifade etmiştir. Günlükler bir noktada anıya dönüştüğünde yazar, Siirt’teki evleri ve çocukluğu hakkında hatıralarını da yazmıştır.

Geçmiş Yaz Defterleri'nin bir önemi de Bodrum'daki değişime ve bozulmaya 1996'da dikkat çekmesidir. Bir önceki yılın günlüklerinde yazarın haberini aldığı inşaat, bu yıl belli ölçüde ilerlemiştir. Şair, bakmayı çok sevdiği dağları göremez olmuş ve bunun sonucunda da daha önce kaldığı moteli değiştirmiştir.

2.2.4.26. Hastane, Ev - Hatun Birsen Başaran

Hatun Birsen Başaran'ın günlüklerindeki mekânlar yazarın akciğer kanseri nedeniyle hastane ve ev ağırlıklıdır. 1927'de Pazarören'de (Kayseri) doğan Başaran, buradaki sefaleti zaman zaman günlüklerinde dile getirmiştir. Öğretmenlik yıllarında Edremit'te görev yapan Başaran'ın Akçay'da bir yazlığı olmuştur. Akçay'ın hayatında önemli bir yeri vardır.

2.2.4.27. Cezaevi- Uğur Kökden

Cezaevinde seksen üç kişilik bir koğuştaki kalan yazar, günlüğünde dönemin hapisane hayatına dair detaylı bilgiler vermiştir. Bir taraftan baskıya, yargılamadan suçlu ilan edenlere isyan etmiş, bir yandan da koğuştaki eylemlerde toplu hareket edilmesi için uğraşmıştır. Kökden, o dönemdeki Mamak hakkında çarpıcı bilgiler vermiştir:

“ (...) Tutukevinin bir reviri bile yok. Üsteğmen-hekim belinden sarkan uzun namlulu tabancasıyla hastayı muayene ediyor. Daha doğrusu, yalnızca neden yakındığını sormakla yetiniyor (...) Mamak Bir Numara'da herkes, daha akşamdan, ertesi sabah 'hasta' olup olmayacağını bilmek ve de onu -en geç aynı akşam saat 20'de- yetkililere haber vermek zorundadır. Çünkü sağlık görevlisi erler, o sıralarda, koğuştaki penceresinden haykırırlar: 'Yarın hasta olacak var mı?'

Öte yandan, Mamak'ta, doktorun bir görevi de özel dayak cezası alan sanıklara bu işlemin yeterince yapıp yapılmadığını saptamak. Eğer baştan savma bir dayak atılmışsa, o sanığın yeniden dayağa geri yollanmasını sağlamak. Ayrıca, bu işlemde ihmali görülen erlerin de cezalandırılmasını.” (Kökden, 2009: 151).

Mamak, bir dönem farklı görüşlerden pek çok ismin siyasi olarak suçlu buldukları için kaldıkları ve işkence gördükleri bir cezaevidir. Kökden'in günlükleri Mamak Cezaevinde yaşananlar hakkında bilgi vermektedir.

2.2.4.28. Ev, Kahveler - Orhan Kemal

Yazmak Doludizgin'de yer alan mekânlar genellikle yazarın evi ve kahvelerdir. Orhan Kemal, bu günlüklerde sıklıkla sıkışık bir odanın içerisinde yazmaya çalışırken karşımıza çıkar.

Uzun yıllar sonra belli imkânlara kavuşan yazar, 1969'daki Moskova gezisinden “*kısa kısa enstantaneleri*” günlüğüne kaydetmiştir. Yol üzerinde Sofya'dan geçerken

oradaki hayatı gözlemlemeye çalışmış ve Sofya'daki insanların düzenli çalıştıklarını söylemiştir. Moskova hakkında yazdıkları çok kısa ve yüzeysel gözlemlerdir. 1970'de verem tedavisi için tekrar Sofya'ya gitmiştir. Sofya ve Moskova gözlemlerinde yazarın ideoloji etkisinde olduğu görülmektedir. Komünizmin hâkim olduğu bu yerlerdeki hayat, bu bakımdan yüceltilmiştir.

2.2.4.29. Seyahatler - Adalet Ağaoğlu

Adalet Ağaoğlu, pek çok seyahate çıkmış, bu seyahatlerinin kimisi edebî eserlerine kaynaklık etmiş bir yazardır. *Damla Damla Günler*'de Ağaoğlu, ilk olarak 1969'da Fransız Kültür Ataşeliğinin çağırısı ile Chicago, New York, Paris turuna çıkmıştır. Bu seyahatinde Chicago'yu "*Yol-Köprü yapım makine fabrikaları ve mezbahalar kenti.*" olarak tanımlamıştır (Ağaoğlu, 2004: 13) TRT'ye istifasını sunduktan sonra da Yeşilköy'deki (Alanya) evlerine gitmiştir. Burada denizle içli dışlı olmak, köylülere faydalı bir şeyler yapmak niyetindedir. Daha önce böyle bir girişimde bulunmuş ancak sonuç alamamıştır. Ağaoğlu Yeşilköy'ü şöyle tarif eder:

" Yeşilköy'ün eski adı Marazlı imiş. Hastalıklı demek. Manavgat, Side, Alanya arasında; Alanya'ya 32 km. uzaklıkta. Köyün yol üstünde, önündeki alaylı bir heykeltıraşın elinden çıkma Atatürk büstüyle bir ilkokulu, bir bakkalı, ilerde bir de benzin istasyonu var. Bakkalda 'içkidir' diye bira dahi satılmaz. Köylünün Süleymancı olduğu söyleniyor. Tarikatları buymuş. Bakkalın yanı başında susuz, sabunsuz bir şoför oteli, altında da erkeklerin hep burun karıştırdığı bir de kara şalvarlarının önüyle oynayıp durdukları bir kahve var. Geçen gün buraya 'özgür Cumhuriyet kadını' olarak nasıl dalıverdiğimi ve boyumun ölçüsünü nasıl aldığımı hatırlamıştım." (Ağaoğlu, 2004: 25).

Ağaoğlu, 2-24 Temmuz 1970'te Doğu gezisine çıkmıştır. Ankara'dan yola çıkarak Kayseri'yi, Kırşehir'i, Adana'yı, Gaziantep'i, Urfa'yı, Diyarbakır'ı, Silvan'ı, Bitlis'i, Tatvan'ı, Van'ı, Gevaş'ı, Gürpınar'ı, Hakkâri'yi, Doğubeyazıt'ı ve Kars'ı dolaşmıştır. Amacı buraları gezmekten çok bölgeyi ve halkı gözlemlemektir. Bu gezideki gözlemlerini de *Devrim*'de yazmıştır.

1971 kasımında Paris, Brüksel ve Amsterdam'a seyahatler düzenleyen Ağaoğlu, bu gezilerini bir "*kaçış*" olarak nitelemiştir (Ağaoğlu, 2004: 177). 1972 temmuzunda da Abant'a gitmiş, burada sakin bir ortamda roman çalışmalarına ağırlık vermiştir.

Ağaoğlu bir grup arkadaşıyla 1977 yılbaşında Moskova'ya gider. Bu, on günlük bir programdır. Bu gezideki izlenimlerini, o dönemde Moskova'daki hayat şartlarını, Moskova'da yaşayan birinin ortalama kazancını, kültür sanat faaliyetleri hakkında bilgileri günlüğüne kaydetmiştir.

1978’de Ararat Verlag Yayınevi *Fikrimin İnce Gülü*’nü Alıncaya çevirip Ağaoğlu’na da bir miktar avans verir. Ayrıca yayınevinin kurucusu Ahmet Doğan, Adalet Ağaoğlu’nu Frankfurt Kitap Fuarına davet eder. Yazar bu avans ile kendine bir aylık Lizbon, Madrid, Paris, Londra ve Frankfurt gezisi ayarlamıştır. Bu gezisinde gezip gördüklerini, yiyip içtiklerini, tanıştığı insanları, yurtdışında yaşayan arkadaşlarıyla yapıp ettiklerini detaylı bir şekilde anlatmıştır.

31 Mayıs 1980’de aşağı yukarı bir ay sürecek bir gezi daha programlayan Ağaoğlu, bu seyahatinde İstanbul, Paris, Stuttgart ve Atina’ya gider. Paris’te arkadaşlarıyla bir araya gelir. *Fikrimin İnce Gülü*’nün sinemaya uyarlanmasından elde ettiği avansı da bu seyahatte çekmiştir. Yazar, bu gezilerinde sık sık sinemaya da gitmiştir. Almanya’ya geçtiğinde Ahmet Doğan ile tekrar görüşmüştür. Atina’dan Türkiye’ye ise adaları dolaşarak gelmiştir.

1985 yılında yazar, birkaç haftalık Utrecht, Londra, Paris gezisi ayarlamıştır. 1987’de yeğenlerini Londra’ya götüren Ağaoğlu, *Romantik Bir Viyana Yazı*’mı da ilkin Londra’da içinde hissetmiştir. Sık sık yurt dışı seyahatlerine giden Adalet Ağaoğlu, 1988’de İtalya’da bulunmuştur. 1989’da Prag ve Viyana’ya giden Ağaoğlu, 1990’da Yılmaz Güney’i anma toplantısı için pek çok sanatçı ile Paris’te bulunmuştur. Aynı yılın sonunda ise Almanya’daki Türklerle buluşmak için bir programa ve Frankfurt Kitap Fuarı’na katılmıştır. 1992’de Orhan Pamuk’la Londra’da bir edebiyat sempozyumuna katılmıştır. 1993’te bir ay kadar Madrid’de kalan Ağaoğlu, aynı yıl Frankfurt Kitap Fuarı’na da katılmıştır. 1995’te Rotterdam’da edebiyat toplantısına katılmış, *Fikrimin İnce Gülü*’nün tiyatro olarak oynanması için Amsterdam’a gitmiştir.

Adalet Ağaoğlu’nun günlüklerinde kentler önemli yer tutar. Sürekli seyahat eden yazarın gittiği yerler, biyografisindeki boşlukları doldurabilecek niteliktedir. Yazar, gittiği yerler hakkında değerlendirmelerde bulunmuştur. Ayrıca bu seyahatlerin sanatına da önemli etkileri olmuştur.

2.2.4.30. “Memleket Hazineleri”- Orhan Burian

Orhan Burian, liseyi bitirdikten sonra üniversite tahsilini İngiltere’de görmüştür. 1933’te henüz on sekiz yaşındayken yurt dışına çıkıp orada öğrenim görmesi şüphesiz onun ufkunu son derece genişletmiştir. Otuz dokuz yaşında vefat edene kadar da hem yurt içinde hem de yurt dışında pek çok yeri gezip görmek imkânı olmuştur. Bu

seyahatleri, yazarın günlüğünde de önemli bir yere sahiptir. *Günlük*'ün yarısına yakını yazarın Ankara'dan Londra'ya araba yolculuğunda tutulan notlardan oluşmaktadır.

Burian, gittiği yerlere mahsus her şeye son derece meraklıdır. Bu konuda önceden hazırlıklar yaptığı da olmuştur. 27 Temmuz 1951'de Orhan Burian, yanında Cambridge Üniversitesinden arkadaşı, İngiltere Dışişlerinde görevli Michael Everett, Ankara'da görevli Kathleen Griffin, Burian'ın öğrencisi Leman Yolaç ve Ankara Radyosu spikerlerinden Emel Gazimihal ile Ankara'dan yola çıkıp Gümölcine, Selanik, Üsküp, Dubrovnik, Salzburg, Zürih, Reims gibi pek çok şehre uğrayarak Londra'ya gitmiştir. Burian, Londra'da kendi çalışmaları üzerinde durduğu gibi yazma metinleri defterine kopya etmiş, birçok arşiv belgesinin mikrofilmlerini de Türkiye'ye getirmiştir.

Yazarın gezileri yurda döndükten sonra da devam etmiştir. "*Memleket hazineleri*"ni görmenin insana çok şey katacağının bilincinde olan Burian; İç Anadolu'da, Ege'de, Akdeniz'de pek çok şehri gezmiştir. Bu gezilerinde pek çok kültürel mirası incelemiş, fotoğrafını çekmiş ve bunlar hakkında notlar tutmuştur.

Orhan Burian'ın 1950'lerin başında yurt içinde ve yurt dışında pek çok yere kısıtlı imkânlarla rağmen gitmesi, buralarla ilgili kıymetli gözlemlerini defterine yazması önemli bir hadisedir. Yazar, yurt dışından birçok malzemeyi ülkemize getirmiştir. Günlüklerinde memleketimizin birçok hazinesiyle ilgili önemli bilgiler bulunmaktadır. Bu çabalar kültürel mirasın korunmasına katkı sağlamıştır.

2.2.4.31. Avrupa'ya Geç Kalmak - Ahmet Hamdi Tanpınar

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın günlükleri 21.04.1953'te Paris'te başlamaktadır. Yazar, Avrupa seyahati için geç kaldığını düşünür ve günlüklerinde sık sık genç yaşta eline geçen fırsatları teptiği için hayıflanır.

Tanpınar, çok yönlü bir sanatçıdır. Zevk sahibidir. Edebiyatın dışında resim ve müzik bilgisi de günlüklerinde kendini göstermektedir. Paris'e gittiğinde kente hayran olmuştur. Resmin zapt ettiği bu şehirden kendi birikimlerini ise yüzeysel bulmuştur (Enginün ve Kerman, 2007: 50). Hemen belirtmek gerekir ki Tanpınar pek çok konuda olduğu gibi bu konuda da kendini eleştirirken son derece acımasızdır.

Paris'in ardından Brüksel ve Amsterdam'a geçen Tanpınar, altı aylık seyahatini sonuna yaklaştığında edebî çalışmalarını yetersiz bulmuştur. Ona göre Avrupa

seyahati, “hiçbir yeni ve güzel, büyük, esaslı bir şeye başlama” imkânı kalmadıktan sonra gerçekleşmiştir (Enginün ve Kerman, 2007: 70).

Yazarın Avrupa seyahati Londra, yeniden Paris, İspanya ve İtalya ile devam etmiştir. Ardından Tanpınar İstanbul’a dönmüştür. 1957’te 24. Müsteşirler Kongresine katılan Tanpınar, Münih’e gitmiş, Viyana’ya da uğramıştır.

1959’da Rockefeller Bursu ile İngiltere’de, İsviçre’de ve Portekiz’de kalmış ve Paris’ten İstanbul’a dönmüştür.

Tanpınar, bu seyahatlerinde Avrupa’yı gözlemlemiş; müzeleri, sergileri gezmiş ve resimle, müzikle ilgili birikim kazanmıştır. Poetik dünyasını müzikle kurma düşüncesi de bu şekilde ortaya çıkmıştır.

2.2.5. Şahsiyetler

Edebiyatçılarımızın günlüklerinde pek çok şahsiyet hakkında bilgiler yer almaktadır. Günlük yazarları, zaman zaman başka yerde söylemek istemedikleri düşüncelerini günlüklerinde rahatça dile getirmişlerdir. Bunlar, her ne kadar öznel düşüncelerden müteşekkil olsa da başka kaynaklarda bulunması mümkün olmayan bilgiler içermeleri bakımından önemlidir. Dolayısıyla günlüklerden; edebiyat, sanat, siyaset çevrelerinden pek çok isimle ilgili bilgilere ve bunlarla ilgili samimi düşüncelere ulaşmak mümkündür.

2.2.5.1. Ömer Seyfettin’in Son Günleri - Ali Canip Yöntem

Ali Canip Yöntem’in günlükleri Ömer Seyfettin’in hayatının son on üç gününü içermektedir. Bu bakımdan tamamen bir şahsiyete adanmış günlüklerdir.

Ömer Seyfettin’i ölüme sürükleyen diyabet, önce şiddetli bir baş ağrısı ile kendini hissettirmiştir. Ali Canip Bey ilk günler hastalığın ehemmiyetli bir şey olmadığını ve arkadaşının mizacı gereği her şey gibi bu hastalığını da mübalağa ettiğini düşünmüştür (Yöntem, 1947: 43). Bu sırada doktorlar nevralsi ve romatizma gibi hastalıklardan şüphelenmişlerdir. Ali Canip Yöntem’in 28 Şubat 1920 tarihli günlüğünde Ömer Seyfettin’in sayıklamaya başladığı görülür. Hastalık ilerleyince 4 Mart 1920’de yazar, Haydarpaşa Numune Hastanesine yatırılır. 6 Mart 1920’de Ömer Seyfettin vefat etmiştir.

Bu noktada birkaç hususu belirtmekte fayda vardır. Öncelikle o dönemde diyabet tanısının ve tedavisinin ne derece mümkün olduğu başka bir çalışmanın

konusu olmakla beraber Ömer Seyfettin'in hastane kâğıdında “*şeker litrede 28*” ibaresinin bulunduğunu Ali Canip Yöntem'in günlüklerinden okumaktayız (Yöntem, 1947: 45).

Ömer Seyfettin'in vefatı ile ilgili bir diğer husus da vücudunun kadavra olarak kullanıldığına dair bazı kaynaklarda yer alan bir fotoğraftır. Ömer Seyfettin'in cenazesiyle de ilgilenen Ali Canip Bey, günlüklerinde böyle bir olaydan bahsetmemektedir. Ömer Seyfettin'in cenazesi sahipsiz kalmamıştır. Önce Mahmut Baba Mezarlığı'na defnedilmiş, sonra bu yerin tramvay garajı olacağı rivayetine dayanarak Ali Canip ve arkadaşları Ömer Seyfettin'in kemiklerini Asrî Mezarlık'a nakletmişlerdir. Ali Canip Bey'in bu noktadaki üzüntüsü harf devriminden sonra arkadaşının mezar taşının “*eski harflerle yazılmış*” denerek üstünün örtülmesi olmuştur (Yöntem, 1947: 46).

2.2.5.2. Edipler ve Mizaçları - Salâh Birsal

Günlüğünde Edip Cansever, İlhan Berk, Turgut Uyar, Metin Eloğlu, Atilla İlhan, Muzaffer Tayyip Uslu, Özdemir Asaf, Eflatun Cem Güney, Fûruzan, Cemal Süreya, Oktay Rifat, İsmet Özel, Kemal Tahir, Selim İleri, Adalet Ağaoğlu, Nazım Hikmet, Hilmi Yavuz, Oğuz Atay, Yakup Kadri, Sevim Burak, Ümit Yaşar Oğuzcan, Rıfat Ilgaz, Hulki Aktunç, Refik Durbaş, Ahmet Muhip Dranas, Tarık Dursun Kakinç, Naim Tiralı, Ahmet Mithat Efendi, Vedat Günyol, Ferit Edgü, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Abbas Sayar, Ülkü Ulurmak, Cahit Sıtkı, Oktay Akbal, Arif Damar, Yaşar Kemal, Çetin Altan, Adnan Binyazar, İlhan Selçuk, Memet Fuat, Neyzen Tevfik gibi pek çok şaire ve yazara yer veren Salâh Birsal, bu isimler ve sanatları hakkındaki düşüncelerini yer yer açıkça dile getirmiştir.

Salâh Birsal'in günlükleri çoğunlukla edebî deneme özellikleri gösterdiği için bu isimler genellikle sanatları bakımından konu edilmiştir. Birsal'inikili ilişkilerinden, arkadaşlıklarından ve mizacından söz ettiği edebiyatçılarımızın sayısı çok değildir. Oktay Akbal bunlardan biridir. Salâh Birsal ile Oktay Akbal 1943'te tanışmıştır. Birsal, Oktay Akbal'ın evine gidip gelmiştir. 1946'da *Yenilikler*'i onunla çıkardığını, Can Yücel'in de ilk şiirinin bu dergide yayımlandığını belirtmiştir (Birsal, 1988: 196).

Yazar, Sait Faik'le arkadaşlıklarını da günlüğüne kaydetmiştir. Sait Faik'in birçok kitabını kendisine imzaladığını söylemiştir. Birsal, Türk öykücülüğü üzerine

yazdığı bir yazıda Sait Faik'in adını anmayınca onun kendisine kırıldığını anlatmış ve Abasıyanık'ın mizacını şu sözlerle ifade etmiştir:

“Bilmem buraya geçirmek doğru olur mu, olmaz mı? Sait, gerçekte çok alıngandı. En küçük bir yazıdan türlü anlamlar, türlü cin çarpıkları çıkarırdı. Kendinden başka birinin övülmesine de dayanamazdı. Hele, Türk öykücülüğüne çullanan eleştirilerde Sabahattin Ali'nin kendi adından önce anılmasına hiç mi hiç katlanamazdı. İşin tuhafı da o yıllar (1940-1950) hemen hemen her yazıda Sait'in adı Sabahattin'inkinden sonra gelirdi.

Bu gibi yampiri durumlarda o an burkulur, ama, az-biraz sonra burkulduğunu bile anımsamazdı. Yani kırgınlıklarını sahnede tutmazdı. Gönül büyüğü bir insandı.” (Birsal, 1992: 46).

Salâh Birsal'in günlükleri daha çok edebî konular hakkında bilgi vermekle beraber yazarın bazı arkadaşlıklarını ve Sait Faik gibi önemli bir edebiyatçının mizacını içermesi bakımından önem arz etmektedir.

2.2.5.3. Edipler ve Mizaçları - Nurullah Ataç

Nurullah Ataç, günlüklerinde pek çok edebiyatçı hakkında düşüncelerini dile getirmiştir. Bunlardan bazıları Bedri Rahmi Eyüboğlu, Eflatun Cem Güney, Neyzen Tevfik, Falih Rıfkı, Refik Halit Karay, Naim Tiralı, Adnan Özyalçiner, Halide Edip Adıvar, Orhan Veli Kanık, Necati Cumalı, Muzaffer Tayyip Uslu, Behçet Necatigil, Tarık Dursun Kakıncı, Tahsin Yücel, Sabahattin Kudret Aksal'dır.

Ataç, günlüğünde birçok edebiyatçıyı bilhassa dil konusunda yermiştir. Bununla beraber kamuya açık kaleme aldığı bu günlüklerinde kendisine de ağır özeleştirilerde bulunmuştur. Yazar, durumu şu şekilde açıklar:

“Başkalarını beğenmediğim için yahut pek az kimseyi beğendiğim için benim kendimi çok beğendiğimi sanıyorlar. Hayır, kendimi de beğenmiyorum, benim de o beğenmediğim kimseler gibi olduğumu biliyorum (...) Pek severim kendimi göstermeyi, bir yere gittim mi hemen birtakım parlak sözlerle dikkati çekmeğe çalışırım, överim kendimi, beğenilmek isterim, şöyle susup da bir yanda oturamam (...) Başkalarınca beğenilmek istemek bilirim aşağılık duygusundan gelir, bende de var o. Halimi düşünüyorum da inan olsun, çoğu tiksiniyorum kendimden.” (Ataç, 2000a: 38).

Ataç'ın olumsuz eleştirilerini yönelttiği isimlerden biri Necip Fazıl Kısakürek'tir. Ataç, günlüklerinde Necip Fazıl Kısakürek'i kendisinin inandığı değerlere inanmayan herkesi aşağılayan, onlara hakaret eden biri olarak anlatmıştır. Kısakürek'in etrafındaki insanların ondan uzaklaşmasını ise şairin “geçimsizliğinde, kırıcılığında, kavgacılığında” aramak gerektiğini dile getirmiştir (Ataç, 2000a: 311).

Nurullah Ataç'ın ağır sözlerle verdiği isimlerden biri de Attila İlhan'dır. Attila İlhan 1955'te *Mavi* dergisinde Nurullah Ataç'ı “jurnalci” olmakla suçlamıştır. Yazının

üzerinden bir ay geçmeden şair, *Yağmur Kaçağı* kitabını “sayın” ifadesiyle Ataç’a göndermiştir. Ataç, bu durum karşısında “*jurnalcı dediği bir kimseye birkaç gün sonra ‘sayın’ diyebilen kişiden ancak tiksiniilir*” demiştir (Ataç, 2000a: 344).

Ataç, günlüklerinde inandığı doğrular üzerinde kararlılıkla yürüdüğünü düşündüğü edebiyatçılar hakkında övgüler yazmıştır. Yazarın *Günce*’de övgüyle bahsettiği isimlerden biri Yaşar Nabi Nayır’dır. Ataç, Yaşar Nabi ve *Varlık* dergisi hakkında şunları yazmıştır:

“Büyüktür yazınımıza, ekinimize, düşünce acunumuza Bay Yaşar Nabi Nayır’ın yararlığı. *Varlık* dergisi yeter adını saygıyla, hayranlıkla anmamıza. Bugünün birçok ozanlarını, hikâyecilerini o dergi tanıttı. ‘Tanıttı’ demek de doğru değil, o yetiştirdi. *Varlık* dergisi olmasaydı, Bay Yaşar Nabi Nayır çabuk bezip, sıkıntılardan, karşılaştığı güçlüklerden yılıp, o dergiyi kapatıverseydi, şimdi çok sevdiğimiz, adlarını övünerek andığımız nice yazarlarımız, yazılarını verecek yer bulamadıkları için, susarlar, belki de söylemeğe başlamazlardı.” (Ataç, 2000a: 342).

Afyon Dinar’da çıkan *Şairler Yaprağı* dergisi 1955’te ‘Nurullah Ataç Şiirden Anlar mı?’ adlı bir soruşturma başlatmıştır. Bu soruya Turgut Uyar “*sanmıyorum*” şeklinde cevap vermiştir. Ataç, şiirlerini beğendiği, kitabının ön sözünü yazdığı Uyar’ın bu cevabına önce üzülse de onun bu duruşunu takdir etmiştir. Arkadaş dayanışması gibi bir düşüncenin Turgut Uyar’da bulunmamasını, düşündüğünü hiçbir etki altında kalmadan ifade etmesini övgüyle anlatmıştır (Ataç, 2000a: 406-407).

Nurullah Ataç’ın, kişiliğini methederek bahsettiği isimlerden biri de Cahit Sıtkı Tarancı’dır. Tarancı’nın ölümünden sonra onunla ilgili şunları yazmıştır:

“Ne iyi çocuktu! Öyle sanıyorum, kimseyi kırmamıştı. Konuşurken onunla, bir güven gelirdi kişinin içine, düşüncelerini, kanılarını paylaşmasanız da dediklerinin bir gösteriş, bir yalan olmadığını bilirdiniz. Eğlenceli değildi, tatlı değildi konuşması, daha az bulunan, daha büyük bir artam (meziyet) vardı onda (...) yıllarca yaşasaydı, gene bir çocukluk kalacaktı onda. Ozan için en büyük artam çocukluk yıllarının niteliğini saklayabilmektir derler. Cahit Sıtkı Tarancı öyle ozanlardandı.” (Ataç, 2000b: 140).

Nurullah Ataç, kendine mahsus bir yol tutmuş edebiyatçılarımızdandır. Doğru bulduğu konularda inatçı, yalnız kalmaktan korkmayan bir mizacı vardır. İnandığı ilkelere ters düştüğünde kendine de başkalarına davrandığı gibi davranmaktan kaçınmamıştır. Dil meselesinde tuttuğu yoldan ölene dek vazgeçmemiştir. Bu çabaları çoğu zaman tenkitle ve alayla karşılanmıştır. Yazarın bu durumlardan rahatsızlık duymadığı görülmektedir. Hatta kimi eleştirilere açık sözlülükle hak vermiştir. Onun, edebiyat dünyasında hiçbir şekilde yanaşmadığı şey övüşmedir. Övülmeğe de hoşlanmamıştır. Bu gibi yazılardan duyduğu rahatsızlığı günlüklerinde dile getirmiştir.

2.2.5.4. Edipler, Eleştiriler - Oktay Akbal

Oktay Akbal, günlüklerinde Orhan Kemal, Sait Faik, Fazıl Hüsni Dağlarca, Behçet Necatigil, Tahir Alangu, Hasan İzzettin Dinamo, Tarık Dursun Kakıncı, Burhan Arpad, Naim Tiralı, İlhan Selçuk, Özdemir Asaf, Rauf Mutluay gibi edebiyatçılara; Süleyman Demirel, İsmet İnönü, Bülent Ecevit gibi siyasetçilere yer vermiştir.

Akbal'ın günlükleri sığağı sığağına yayımlanmış ve ağırlıklı olarak edebî konulara yer verilmiştir. Dolayısıyla yukarıdaki isimlerin pek çoğu edebî açıdan eleştirilmiştir. Bununla birlikte yazarın, mizacı hakkında bilgiler verdiği, eleştirdiği isimler de mevcuttur.

Bu isimlerden biri, Leyla Erbil, 7 Nisan 1970 tarihli *Ant* dergisinde Oktay Akbal'ın öykü kitabı *Tarzan Öldü* (1969) hakkında ağır eleştiriler kaleme almıştır. Yazarın öykülerinin çoğunu otobiyografik kabul eden Erbil, "Tarzanlar Keşke Ölse" adını taşıyan yazıda Akbal ve çevresinin yazarı devrimci olarak nitelenmesine karşın eserlerinin bu durumla tezat teşkil ettiğini ifade etmiştir (Erbil, 1970: 4-5). Buna karşılık Akbal, öykülerdeki kişilerin hepsinin kendisi sayılmasını yanlış bulmuştur. Yazar, Leyla Erbil'in bu sözleri Sait Faik ödülünde ona oy vermediği için sarf ettiğini söylemiştir:

" Bayan Erbil de öyküler yazar, hem de kendi deyimiyle 'Freud'cu, Marx'cı öyküler', ödüllere de katılır. Kazanamayınca dünyayı yıkmaya kalkar (...) Bir öykücü öykü yazmalı, sayfalarca dedikodu değil! Bir ödül kazanamamak önemli değil, o kadar. Üç beş öykü yazıp göklere uçurulmayı beklemek kolay iş. Beklediğini bulamayınca sağ sola saldırıya geçmek de kolay." (Akbal, 1974: 27).

Akbal'ın, günlüklerinde takdirle andığı şahsiyetlerden biri Hasan Âli Yücel'dir. Onun Millî Eğitim Bakanlığı döneminde açılan köy enstitüleri, basılan klasikler, ansiklopediler gibi çalışmalarını övgüyle andıktan sonra Yücel'i anma töreninde konuşan İsmet İnönü'yü eleştirmiştir. Hasan Âli Yücel'in İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı döneminde Bakanlıktan ayrılarak yargılandığını, CHP'nin istenmez adamı hâline geldiğini, tüm bunlar yaşanırken de devletin başında İnönü'nün bulunduğunu ifade etmiştir (Akbal, 1968: 113-114).

Orhan Kemal, Akbal'ın günlüklerinde methedilen yazarlardan biridir. İstanbul'a yerleşerek geçimini kalemiyle sağlayan Orhan Kemal'i belirli bir çizginin altına düşmeden sayısız roman, öykü yazmış bir yazar olarak tanımlamıştır. Onun bu başarısını takdir etmiştir (Akbal, 1968: 124).

Attila İlhan *Gerçekçilik Savaşı* adlı eserinde “Oktay Akbal’a Dersler” başlığıyla bir yazı yazmış ve bu yazısında Akbal’ı eleştirmiştir. Yazar, Attila İlhan’ın bu “ders”lerinin kimseye faydası olmadığını ifade etmiştir:

“Attila, ne çok sever ona buna ‘ders’ vermeyi! (...) Herkese ders verir o, okurlarına, dostlarına, yazarlara, şairlere! (...) Ama Attila’nın verdiği sandığı dersler ne bana ne başkalarına, hatta ne de kendisine yararlı olmuştur. Nedeni de yazdıkları arasında çelişkiler vardır da ondan... Şiirlerinde, romanlarında alabildiğine duygulu, daha doğrusu duygusal, bol gözyaşlı, ağlatıcı, heyecanlandırıcı, coşturucudur; oysa eleştirilerinde tam tersini savunur, bireyselliği kötüler ama kendisi bireyselliğin en ağdalısının içinde çırpınır durur! (Akbal, 1992: 36-37).

Attila İlhan bu kitabında Akbal’ı, beraberinde Fazıl Hüsni Dağlarca, Salâh Birsnel, Naim Tiralı, Lütfi Özkök, Suavi Koçer, Behçet Necatigil ve Fahir Onger’i “küçük burjuva” olarak adlandırmıştır. Bu durum karşısında Akbal, Attila İlhan hakkında şu eleştirilerde bulunmuştur:

“ ‘Küçük burjuva’ sanatçılara bakın siz: Bir de ‘proleter sanatçı’ Attila İlhan’a! Sahi, Attila İlhan yaşam boyu hangi işlerle uğraştı (...) Ben onu bizim kuşağın en ‘avare’ sanatçısı olarak anımsarım. Hiçbir zaman para kazanmak için belirli bir ‘iş’te çalıştığını duymadım. ‘Burjuvalar’ dediği kişiler (...) hepimiz en genç yaşlarımızdan başlayarak yaşamımızı çalışarak geçirmek gerçeğiyle baş başa kalmışızdır (...) İçimizde, doğrusu ya, bir Attila İlhan’dı vali oğlu olarak, avare küçük burjuva şairi yaşamı süren!.. Hem de Paris’lerde bilmem nerelerde!.. ‘Gerçekçilik Savaşı’ndaki yazılarda, notlarda belirtmediği ‘gerçek’, bu.” (Akbal, 1992: 37).

Oktay Akbal’ın günlüklerinde şahsiyetler, edebî konuların gerisinde kalmıştır. Yazar, eleştirilerini edebî bir çerçeve içinde dile getirmiştir. Bununla birlikte yazarın günlüklerinde bazı edebiyatçıların kişilikleri hakkında çeşitli düşünelere rastlanmaktadır.

2.2.5.5. Kendi Kişiliği - Ömer Seyfettin

Ömer Seyfettin’in sınıır boylarında tuttuğu harp günlüklerinin içeriğini savaş doldurmakla birlikte yazarın kendisi hakkında da önemli bilgiler içermektedir. Ömer Seyfettin’in *Rûznâme*’sinde göze çarpan ilk durum yazarın gözlem gücüdür. Ömer Seyfettin, tuttuğu günlüklerde orduyu, askerinin durumunu, komutanları gözlemlemiştir; savaşa nasıl olumsuz şartlar altında girildiğini anlatmıştır.

Balkan Harbi sırasında vaziyet her ne kadar dehşet verici olsa da Ömer Seyfettin, sakinliğini koruyabilmiş bir asker olarak karşımıza çıkmaktadır. Savaş süresince onda öne çıkan özellikleri Hatice Ebrar Akbulut şu sözlerle ifade etmiştir:

“ (...) Günlüklerdeki Ömer Seyfettin, hisli, düşünceli, ümitli, mücadeleci, askerlerin umarsızlığından ötürü isyankâr ve şikâyetçi bir karakterdedir.

Esaret yıllarındaki Seyfettin'e baktığımızda ümidi ve sebatı bırakmayan, tahammülü, okumayı ve haberleşmeyi ihmal etmeyen bir karakter görüyoruz.” (Akbulut, 2015: 160).

Yazarda görülen özelliklerden biri de hiç dinmeyen yazma arzusudur. Ömer Seyfettin, savaşın en çetin ve rezil koşulları altında karın üstüne kaputunu koyup günlüklerine devam eder (Ömer Seyfettin, 1990: 142).

Ömer Seyfettin, esir düşüp hapsedildiğinde de yazmayı bırakmamıştır. Hatta “*ben hapisliğimden son derece memnunum. Zira yalnız kalıyor ve rahatça hikâyeler yazıyorum.*” diyecek kadar yazmaya tutkundur (Ömer Seyfettin, 1990: 174).

Rûznâme, Balkan Harbi sırasında yaşananların birinci ağızdan okunabilmesi ve Ömer Seyfettin'in kişiliği hakkında verdiği bilgiler açısından önem arz etmektedir.

2.2.5.6. Dostluklar, İlişkiler - Muzaffer Buyrukçu

Muzaffer Buyrukçu, kendisinin de ifade ettiği gibi günlüklerinde edebiyat camiasının görünmeyen yüzünü anlatmak istemiştir. Bu camianın pek çok önemli ismiyle meyhanelerde, kahvehanelerde bir araya gelmiştir. Bu ortamlarda yaşananları, konuşulanları günlüğüne geçirmiştir.

Yazarın yakın arkadaşları Orhan Kemal, Cemal Süreya, Edip Cansever bu günlüklerde sıkça bahsedilen edebiyatçılardır. Yazar, bu isimlerle inişli çıkışlı ilişkilerini günlüklerinde sıklıkla dile getirmiştir.

Orhan Kemal, Talat Kılıç ve Muzaffer Buyrukçu çok yakın arkadaştır. Bu üçlü sık sık bir araya gelir ve aralarına başkalarını almak istemezler. Başka insanların yanında rahat edemezler. Orhan Kemal'in bu üçlünün dışında da bir hayatı olmasına rağmen Buyrukçu, arkadaşlıklarını “*üç başlı bir vücut*” olarak tanımlamıştır (Buyrukçu, 2000: 125). Buyrukçu'nun günlüklerinde anlatılan olaylardan Orhan Kemal'in mizacına dair bilgilere ulaşmak mümkündür. Buyrukçu, Orhan Kemal'in cenazesini ise şu şekilde anlatmıştır:

“ Caminin kesme taşla döşeli avlusu tanıdığım tanımadığım bir sürü insanla doluydu. Boyuna sigara içiliyor, dolaşılıyordu. Küçük gruplar meydana gelmişti. Bazen bir grup bozuluyor, ötekine ekleniyor ya da bir grup, sağdan soldan katılanlarla büyüyordu. Kimi gerçekten üzgündü. Kimileri üzgün görünüyordu, aslında, cenazenin bir an önce kalkmasını bekliyordu. Kimileri de ‘Ben Orhan Kemal'in cenazesinde buldum.’ demek için gelmişti. Orhan Kemal'le olan yakınlığımızı bilenler bana, başsağlığı diliyorlardı. Hayali fener gibiydim. Kafam çalışmıyordu. Tanıdıklarımı, arkadaşlarımı görmeden geçiyordum. Doluydum. Dokunsalar boşalacaktım.” (Buyrukçu, 1998b: 234-235).

Cemal Süreya, bu üçlünün yakınlığını *Günler*'de şu şekilde anlatmıştır:

“ Orhan Kemal’in çok arkadaşı vardı. Ama en çok Muzaffer Buyrukçu ve Talat Kılıç’la oluşturduğu üçgen (Raşit-Buyruk-Arap üçgeni) içinde mutlu olurdu. Kuşkusuz en iyi dostları bu ikisiydi. Çok ilginç ve ayrı bir üçgendi bu. Aralarında özel bir argo yaratmışlardı. Bütünüyle söze dayanan bir tiyatro çerçevesinde sınırsız bir şaka geleneği (...)” (Süreya, 2013: 60).

Edip Cansever de yazarın yakın arkadaşlarından. Buyrukçu onunla kahvelerde çok vakit geçirmiştir. Ancak bu, zorlu bir arkadaşlıktır. Buyrukçu bu arkadaşlığı “*Cansever’le arkadaş olmak demek Himalayalara tırmanmak, burdan Amerika’ya yüzmeyi göze almak, timsahlarla dolu bir göle düşmek demektir.*” şeklinde tarif etmiştir (Buyrukçu, 1998c: 48). *Sıcak İlişkiler*’de Cansever hakkında şu ifadeler yer almaktadır:

“ Tek başına bir yerde oturamazdı Edip Cansever. Yanında ille de iki üç işi bulunacaktı ve o iki üç kişinin arasında *yalnızlığımı* yaşayacaktı. Karakterini öğrenmiştim artık. Beni seviyordu ayrıca (...) Edip Cansever bir sevinç, bir güvendi benim için. Yaşama, çeşitli açılardan bakmasını bilen ve gören büyük bir gözdü.” (Buyrukçu, 1982: 29).

Edip Cansever, edebiyatçıların toplandığı meclislerde zaman zaman çıkışlar yapmıştır. Bunların temelinde beğenilme, takdir edilme arzusunun olduğu Buyrukçu’nun günlüklerinden okunabilir. Muzaffer Buyrukçu yakın dostunu çoğu zaman idare etmiştir. Onun gönlünü hoş tutmak için çabalamıştır. Zaman zaman Edip Cansever ileri gittiğinde ikilinin arasının açıldığı olmuştur. Edip Cansever’in bu çıkışlarının bir örneğini Mahmut Makal’la girdiği bir tartışmadan okumak mümkündür (Buyrukçu, 1998a: 14-30).

Muzaffer Buyrukçu’nun günlüklerinde Melih Cevdet Anday, Aziz Nesin, Ercüment Behzat Lav, Ercüment Uçar, Atilla Özkırımlı, Selim İleri, Necati Cumalı, Füzünan, Muzaffer Erdost, Asım Bezirci, Mehmet Doğan, Ülkü Tamer, Fikret Hakan, Murat Belge, Ece Ayhan, Turgut Uyar, Tomris Uyar, Oktay Akbal, Tahir Alangu, Halil İbrahim Bahar, Sait Faik Abasıyanık, Bilge Karasu, Selahattin Hilav, Mahmut Makal, Kemal Tahir, Oğuz Atay, Yılmaz Güney, İbrahim Balaban, Samim Kocagöz, Sait Maden, Adalet Ağaoğlu, Mustafa Şerif Onaran, Selçuk Baran, Remzi İnanç gibi pek çok isim yer almaktadır.

Kemal Tahir, dönemin önemli romancısıdır. Muzaffer Buyrukçu onunla Orhan Kemal aracılığıyla tanışmıştır. Orhan Kemal, Kemal Tahir’i “*en büyük romancımız*” olarak tanıtmıştır. Buyrukçu, Orhan Kemal gibi Kemal Tahir’in de düşüncelerine çok

önem vermiş, onlara imrenmiştir. Kendini onların seviyesinde görmemiş, bunu da okuma yazma bilmeyen bir aileden gelmesine bağlamıştır (Buyrukçu, 1982: 136-139).

Buyrukçu'nun günlüklerinde edebiyatçıların kişilik özellikleri de bulunur. İlhan Berk'in cimriliği, Sevgi Soysal'ın ağzının bozukluğu yazarın günlüklerinde anlatılan olaylarda mevcuttur.

Halil İbrahim Bahar ve Günel Altıntaş, Buyrukçu'nun günlüklerinde sıklıkla zikredilen isimlerdir. Yazar, bu iki isimle geziler yapmış, sık sık vakit geçirmiş ve onlarla sohbetlerini günlüklerine kaydetmiştir.

Yazarın, günlüklerinde yer verdiği yazarlardan biri de Necati Tosuner'dir. Tosuner Buyrukçu'ya kamburluğundan, kamburluğun getirdiği zorluklardan bahseder. Buyrukçu ise ona elinden geldiğince destek olmaya çalışmıştır (Buyrukçu, 1998b: 88-89). Bir araya geldiklerinde Muzaffer Buyrukçu, Necati Tosuner'i gözlemlene fırsatı bulmuştur:

“Ne zaman gözlerim ellerine gitse kısıtlanmış bir sigara, ne zaman ağzına baksam, kahverengine dönüşmüş küçük yüzünü sislendiren mavimsi dumanları görüyordum. Büyük, her biri varlığının bir parçasına asılmış, oradan bir şeyler koparmaya çalışan acıları ve acıların ruhunda yarattığı dayanılmaz gürültünün izlerini -suskunluğunda- seçiyordum (...) Acılarla bu kadar iyi anlaşabilen, onlara bu kadar uyumlu ve dengeli bir biçimde kendini bölüştüren bir kimseye rastlamamıştım.” (Buyrukçu, 1998b: 249).

Cahit Külebi, yazarın günlüklerinde yer alan edebiyatçılardan biridir. Şair, Muzaffer Buyrukçu'nun günlüklerinde, sanatçıları “*Rafael'in tablolarındaki melekler gibi*” sunmasından yakınmış ve bu durumu da Buyrukçu'ya iletmiştir. Külebi'ye göre “*sanatçılar o kadar temiz değil*”dir. Külebi, “*memur yüzlü birisi*” olarak kendisinde yazılacak bir şey olmadığını da Buyrukçu'ya söylemiştir. Bu sözleri, günlük yazarının ona daha çok saygı duymasını sağlamıştır (Buyrukçu, 1986: 27-28).

Muzaffer Buyrukçu günlüklerine sert eleştiriler de yazmıştır. Bu eleştirilerin hedefindeki isimlerden biri Mehmet Kaplan'dır. Buyrukçu, Kaplan'ı sözcük dağarcığı yoksul, kültürü yüzeysel ve bunları saklamak için zihnin oyunlarına başvurup göz boyamaya çalışan biri olarak nitelemiştir (Buyrukçu: 1986: 58).

Yazar, Behçet Necatigil'i üstat olarak görür. Aynı zamanda kişilik olarak da ona saygısı çok büyüktür. Bir arada olma fırsatını yakaladığı zamanlarda günlüğüne şairle ilgili aktarımlar yapmıştır:

“Kendine özgü bir sesi olan, üslubu olan seçkin şairlerimizdendi Behçet Necatigil. Saygılı, güvenli bir sevgi duyuyordum kendisine. İki arada bir derede kalıp kendimi akrep gibi sokacak kadar bunaldığım anlarda, ‘Niye sıkılıyorum sanki? Giderim

Behçet Necatigil'e, konuşurum' sözlerini ettiğim ulu bir güç, ulu bir dayanaktı benim için (...) Alçakgönüllüydü, dervişi, efendiydi, özveriliydi, sağlam karakterliydi." (Buyrukçu, 1986: 176).

Afşar Timuçin, yazarın 1959'dan beri arkadaşlık ettiği bir isimdir. Buyrukçu 1979'da onun hakkında şu değerlendirmelerde bulunur:

"Son zamanlardaki denemeleriyle, felsefe alanındaki çalışmalarıyla edebiyatçılığının yanında düşünürlüğü de benimseten Afşar Timuçin, bir bilge ağırbaşlılığı içindeydi. Dedikleri, davranışları ölçülüydü. Zaten aşırılığa delikanlılık döneminde bile iltifat etmemişti. Eleştirilen, yıkılan, işlevlerini yitiren görüşlerin ve ilkelerin yerine koyduğu düşünceleri, ilginçti. Toplum sorunlarının girdi çıktısında, aralıklarında, çıkmazlarında bocalayan ama bir şeyler arayan insanımızın önünde uzanan doğru yolu gösteren, sarsaklığını gideren güçteydi." (Buyrukçu, 1998a: 97).

Turan Oflazoğlu, yazarın hayranlık duyduğu isimlerdendir. Ancak Oflazoğlu'nun "*gururlu tavırları ve içe kapanık görünümü*" Buyrukçu'nun onunla tanışma girişiminde bulunamamasına sebep olur. Uzun zaman sonra ikiliyi tanıştıran Sait Maden olmuştur. Buyrukçu bu durumdan çok memnun olmuş, "*büyük bir yazar*" keşfetmenin sevincini günlüklerine kaydetmiştir (Buyrukçu, 1998a: 116-117).

Doğan Hızlan'ın "*Hürriyet Gösteri*"nin genel yayın yönetmenliğini yaptığı sıralarda Buyrukçu ara ara onun yanına uğramış, yazılarının yayımlanması için Hızlan'a vermiştir. Ancak Doğan Hızlan, kimi zaman Buyrukçu'yu da başka yazarları da atlatmıştır. Aşağıdaki ifadeler hem Doğan Hızlan hakkında hem de dönemin edebiyat çevresi hakkında önemli bilgiler içermektedir:

"Bir yazım, bir yıldan beri yayımlanacağı ayı bekliyordum Gösteri'nin dosyasında. 'Yayımlıyorum, yayımlayacağım, dizdirdim' demiş ama hâlâ yayımlamamıştı. Oysa yazı yazmamı isteyen kendisiydi. Beni ya da başkalarını -uyuturken- mutlaka birilerinin işini yapıyordu; sevindiriyordu onu, sıkıntı balonunu söndürüyordu. Özellikleri, özgünlükleri olan biriydi (Ben buyum) diyordu tavırlarıyla, edimleriyle, (İşinize gelirse...) Ve bir sürü yazarçizer, aralarında ben de vardım, kızıp köpürdüğümüz, aleyhinde atıp tuttuğumuz hâlde çıkarlarımıza ters düştüğü için uzaklaşmıyorduk yanından. O değildi ikiyüzlü, bizdik... Yani dedikodusunu yapanlar, yani kitaplarını imzalayanlar, haklarında iyi şeyler yazması için yaltaklananlar, dalkavukluk çirkinliğini sergileyenler..." (Buyrukçu, 1998a: 217).

Cemal Süreya, Muzaffer Buyrukçu'nun günlüklerinde sıklıkla bahsettiği bir isimdir. İkilinin arasında çok yakın bir arkadaşlık vardır. Aşağıdaki metin ikilinin arasındaki bağı göstermesi bakımından önemlidir:

"(...) ellerini omuzlarıma koydu, gözlerimin içine uzun uzun ve pek çok şey ararcasına, yeni dünyaların belirtilerini görmek istercesine baktı, 'Kardeşimsin benim' dedi. İçim titredi, sulandı, kucakladım, göğsüme bastırdım. Onunla olduğum vakit rahatlıyordum, hafifliyordum, yaşamın bende, benim yaşamdaki bağlarım görünmez bir elektriklenmeyle güçleniyordu..." (Buyrukçu, 1997: 14).

Yazarı edebiyat dünyasına tanıtan isim Hüsamettin Bozok'tur. Bu sebeple Buyrukçu ona büyük saygı ve sevgi duymuştur. Yazarın hikâyeleri peş peşe *Yeditepe* dergisinde yayımlanmıştır.

Ece Ayhan, yazarın kıymet verdiği isimlerden bir diğeridir. Buyrukçu, şair hakkındaki görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Parlak, hırçın ve ayrıntılarda billurlaşmış yaşantıların şiirsel kanını hemen süzen çok boyutlu bir zekâsı vardı (...) Kendine özgü, kapalılığın ve zorluğun diliyle örülmüş üslubu, ortalama kültür düzeyini aşamayanlara geçit vermiyordu (...) Bilgisi sınırsızdı. Şakacıydı, alaycıydı.” (Buyrukçu, 1998c:214).

İsmet Zeki Eyuboğlu; Buyrukçu'nun, günlüklerinde övgüyle bahsettiği yazarlardan biridir. Yazar, Eyuboğlu'nu dolu, zeki, taviz vermeyen, sözleri keskin ve yerinde, dile hâkim, kalıcı eserler veren biri olarak nitelemiştir (Buyrukçu, 1998b: 152).

Muzaffer Buyrukçu'nun günlükleri daha çok edebiyat çevrelerini anlatan yazılardan oluşmaktadır. Bu günlüklerde edebiyatın ve edebiyatçıların görünmeyen yüzü anlatılır. Buyrukçu, edebiyat ve sanat camiasındaki pek çok ismi günlük yaşamın içindeki hâliyle anlatmıştır. Orhan Kemal ve Cemal Süreya gibi isimlerle yakın arkadaşlıkları olmuştur. Buyrukçu, günlüklerinde sık sık onlarla geçirdiği zamanları anlatmıştır. Bu günlükler edebiyattaki kulisleri, hatır gönül işlerini, sanatçıların bilinmeyen yönlerini anlatması bakımından önem taşımaktadır.

2.2.5.7. İnsanların Olumlu Yönleri - Tomris Uyar

Tomris Uyar'ın günlüklerinde başta edebiyatçıları olmak üzere birçok şahsiyet yer almıştır. Bunlar; Genco Erkal, İlhan Berk, Metin Eloğlu, Cemal Süreya, Ahmet Oktay, Edip Cansever, Demir Özlü, Atilla Özkırıklı, Ferruh Doğan, Selçuk Baran, gibi geniş bir yelpazeden isimlerdir.

Uyar, yakından tanıdığı isimler hakkında bilgiler paylaşmıştır. Bu isimlerden biri Sevgi Soysal'dır. Yazar, onunla ilgili düşüncelerini şu şekilde yazmıştır:

“(...) özgün, yetkin bir edebiyatçıdır Sevgi, hepimiz biliyoruz; yaşamdan kapıldığı renkler, yazdıklarından da yansır, yüzünden de. Kuşkuculuk ve zekilik gibi, çevremizde pek sık rastlamadığımız özelliklere sahiptir. Yol almayı bilen, yolun faturalarını da yanında taşıyan bir kadındır. Sorunlarına ve kendine gülüp geçmeyi becerir. Çoğu kere, yaşamı ciddiye almamakla karıştırılmıştır bu tutumu; sızlanmaktan, ilenmekten özellikle kaçındığı, tiksindiği pek anlaşılmadığından olacak.” (Uyar, 2018a: 164).

Tomris Uyar, okumuş bir ailede yetişmiştir. Babası Ali Fuad Gedik, hukuk tahsili için gittiği İsviçre'de *Aşk-ı Memnu*'dan çok etkilenmiştir ve Halit Ziya'ya bir

mektup yazmıştır. Uyar, günlüklerinde Halit Ziya'nın cevabını yayımlamıştır. Yazarın, on sekiz yaşındaki okuyucusuna mektubunda “beyefendi”, “efendim” gibi zarif ve mütevazı ifadeler kullanması, kendi yapıtlarını açıkça eleştirmesi Uyar tarafından takdir edilmiştir (Uyar, 2018b: 30-32).

Yazar, eşi Turgut Uyar hakkında da kimi zaman bilgiler vermiştir. Şairin hastalığını ve vefatından bir gün öncesini günlüklerine kaydetmiştir. Turgut Uyar'ın çevresindeki bazı kişilerin bilinçsizliğinden dem vuran yazar, ölüm karşısındaki duygularını da ifade etmiştir (Uyar, 2018b: 40-41).

Uyar'ın yakın dostlarından biri de Aydın Emeç'tir. Emeç, 25 Nisan 1986'da hayatını kaybedince Uyar, büyük bir üzüntü yaşamıştır. Yazar, onun gazeteciliğinin çevirmenliğinin yanı sıra zengin bir yazarlık potansiyeline sahip olduğunu ifade etmiştir. Yazarın her zaman görüşebildiği bu gerçek “İstanbullu” dostunun hayatını yitirmesi Uyar'da “inanılmaz bir dehşet ve öksüzlük” yaratmıştır (Uyar, 2018b: 64-65).

Uyar'ın, dostluğundan övgüyle söz ettiği isimlerden biri de Metin And'dır. And'ı “paylaşmacı” bir kişiliğe sahip, “kötü günü değiştiren dost” olarak niteler. Uyar'a göre Metin And'ın insanlarla pek içli dışlı olmamasının nedeni bu paylaşma duygusunu yanlış anlama hatta kötüye kullanma ihtimalleridir (Uyar, 2018b: 224).

Tomris Uyar, günlüklerinde söz ettiği isimlerden genelde olumlu yönleriyle bahsetmiştir. Kişiliklerden bahsederken olumsuz düşünceleri günlüğüne yazmamıştır. Onun eleştirilerinin daha çok edebî kaygılarla kaleme alındığını söylemek mümkündür. Buna karşılık kendini okur karşısında eleştirirken son derece açık ve samimi olduğunu belirtmek gerekir. Yazarın günlüklerinde yazı hayatında dostlukların önemli bir itici güç olduğunu görmek mümkündür. Zira Uyar, çevresinde nitelikli dostlarının, okurun, yayının kalmadığını düşündüğünde yazmayı bırakmıştır.

2.2.5.8. Din Ekseninde Şahsiyetler - Ali Nar

Ali Nar'ın *Ortadoğu Günlüğü*'nde rastladığımız isimlerin çoğu yazarın tanıdığı, tanıştığı din adamları ve gittiği yerlerdeki insanlardır. Kitapta bu kişiler hakkında İslam'a bakış açılarına göre değerlendirmeler mevcuttur. Özellikle mezhepleri öteleyen Cemaleddin Efgani ve Muhammed Abduh gibi şahsiyetler sık sık eleştirilmiş ve savundukları konularda haksız oldukları ispat edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca

Ortadoğu'daki sorunlara sebep olduğu düşünülen Hafız Esed, Yaser Arafat gibi politikacılar zaman zaman olumsuz şekilde zikredilmiştir.

Ali Nar, bu eserinde İsmet İnönü hakkında da değerlendirmeler yazmıştır:

“(...) İşte muhterem bir vatan evladı, ‘Büyük Doğu’ dergisinin (1949’larda) yazı işleri müdürü iken; İnönü’ye, yani şu bir devrin diktatörü ve ‘Köy Enstitülerinde komünizmin yuvalanmasını sağlayan, yönetimde de bir bakıma bu rejimin o yıllarda uygulanmasını sağlayan sonra da ‘ortanın solu’ derken, solcu bir usta yetiştirip partisini ona emanet eden ‘şefçi başına’ hakareten hüküm giyen ‘Ahmet Ramazan’ Bey de burada ya!” (Nar, 1977: 105).

Bu değerlendirmelerin dışında yazar, kendi hayatının bir özetini de günlüklerine kaydetmiştir:

“(...) Ve doğudayım. Kars’ın bir köyünde (1947) lerde. Devrin idaresi, köy ağasının zulmü yokluk, açlık ve çıplaklık. Sonra 1950 ler iç anadoluya hicret. Yine darlık. Hor görülmeler. Evsiz göçebelik. Sonra okul hayatı. Haksızlıklar ve işsizlikler. Ve birçok kimselere karşı intikam arzusu...

Öğretmenlik. Sürtüşmeler. Solcuların fesadı, sağcılarının ferasetsizliği, ürkekliği ve samimiysizliği, hıyaneti... Sürgün, sonra askerlik. Din ve din mesleğini horlamalar. Siyasilerin din düşmanlığı yüzünden bana kötülükler...

İki kere yüksek okula öğretmenlik imtihanını kazanıp tayin edilmemiş. Ve uğraşmalar. Hep riyakâr, gaddar ve haince cevaplar. Bir putlaşmış kişinin her işte yolunu keşişi. Ve İzmit’e nakil. Oradan Bağdat’a yolculuk. Onlardan çok önce baba ana kaybı.” (Nar, 1977: 241-242).

Anadolu Günlüğü, yazarın hayatını çocukluğundan itibaren ayrıntılı bir şekilde anlattığından Ali Nar’ın şahsiyeti hakkında bu eserden daha çok bilgi edinilebilmektedir. Günlüklerdeki Ali Nar; sert, çekişmelere açık bir profil çizmektedir. Hatta zaman zaman yanlışı içinde gördüğü insanlara karşı sert eleştirilerinin, savunduğu davaya zarar vermiş olabileceği de düşünülmelidir.

2.2.5.9. Dava Ekseninde Şahsiyetler - Necip Fazıl Kısakürek

Necip Fazıl’ın günlüklerinde pek fazla isme yer verilmemiştir. Bu durum yazarın iki türlü yalnız olmasının bir sonucudur. İlk olarak Necip Fazıl bu dönemde hapisanede insanlardan tecrit edilmiş bir hayat sürmüştür. İkinci olarak da şair toplumdan, “*hayatın cümbüşü*”nden uzak bir hayatı arzu ve tercih etmiştir. Buna karşın *Cinnet Mustatili*’nde bazı kimseler ad ve soyadlarının ilk harfleriyle yazılmıştır. Bazı şahsiyetler de adları zikredilmeden günlükte yer almıştır. Bu şahsiyetlerden biri Yaşar Nabi Nayır’dır. Kısakürek, onun hakkında şunları kaleme almıştır:

“‘Bir mısraı, bütün bir millete şeref vermeye yeter...’ Bu söz, benim iman ruhum henüz belli değilken, o hengâmede, bugünkü düşman cephesinin en kodaman kalemlerinden biri tarafından hakkımda kondurulmuş teşhistir.” (Kısakürek, 1989: 34).

Necip Fazıl, “*Cinnet Mustatili*”nde 1947’deki mahkûmiyetini anlatırken Sabahattin Ali ile aynı koğuştaki karşılaşmalarını da günlüğüne kaydeder. Hapishanede herkesin “*Marko Paşa*” dediği Sabahattin Ali için şunları söylemiştir:

“ Marko Paşa daima ağzında piposu, gayet yılışık ve adice sokulgan bir eda ile öküz koşturanları [kumar oynayanları] seyretmeye pek meraklıydı.” (Kısakürek: 1989: 62).

Yazarın günlüğünde bahsettiği isimlerden biri de Cevat Rıfat Atılhan’dır. Atılhan, yazarın deyimiyle “*aynı davaya bağlı sanılan ve aynı çileye çarptırılan*” bir adam olarak Necip Fazıl için “*kumarbaz, madrabaz, istismarcı, korkunç adam*” demiştir. Necip Fazıl da onu münafıklıkla itham etmiştir (Kısakürek, 1989: 97-99). Daha sonra bu ikili ve Osman Yüksel Serdengeçti Malatya’da aynı hücrede kalmıştır. Necip Fazıl’ın Cevat Rıfat’a karşı tavrı ve tutumu gayet nettir. Kitabında onun adını anmaz, “*müşarünileyh*” (Adı geçen kişi) der. Bazı delilleriyle göstererek onun Müslüman olmadığını iddia etmiştir (Kısakürek, 1989: 147).

Necip Fazıl, hapishanede geçmeyen zaman ve gitmeyen fikirler arasında sıkışıp kalır. Derdine derman olabilecek tek kişiyi Abdülhakim Arvasi olarak görür. Ne var ki yazarın “*doktor*”u on yıl önce vefat etmiştir. Necip Fazıl Kısakürek, Abdülhakim Efendi’yi “*alemin maddi ve manevi büyük sülalesinden gelen, efendim, müşidim*” diye tanımlamaktadır (Kısakürek, 1989: 138).

Büyük Doğu Cemiyetine üye olan bazı gençler de Kısakürek ile Malatya Cezaevinde kalmıştır. Ayrı bir koğuştaki kalan bu gençleri şair ilk kez mahkemeleri görülmek üzere Ankara’ya giderken görür. Bu gençlerin arasında Hüseyin Üzmez de vardır. Yazarın Üzmez hakkındaki izlenimleri şöyledir:

“ (...) Arkadaşlarına nispetle ilk farkı da öbürlerinde olmayan bir şiddet, husumet ifadesi ve halavet, istiğrak eksikliği... 1,80 boyunda, iriyarı, esmer bir genç... Sol kaşı çocukken yanmış ve sonra, büzülen derisinin üstünde yukarıya doğru bir kaş makyajı şeklinde çekilmiş... Yani sol kaşı, öbür kaşına nispetle aşağıdan yukarıya doğru istikamet değiştirmiş vaziyette... Bu hâliyle, ruhunu tenzih ederim, fakat biçiminde bir (Mefisto)luk var...” (Kısakürek, 1989: 162).

Necip Fazıl, cezaevindeyken Ankara’da üniversite okuyan gençler onu ziyarete gelir. Yazar bu duruma oldukça sevinir. Özellikle Sezai Karakoç’un ziyarete gelmesinden mutlu olmuştur. Kısakürek, günlüğünde Karakoç’u “*benim sevgili Sezai Karakoç’um*” diye anar (Kısakürek, 1989: 209).

Dönemin Başbakanı Adnan Menderes de yazarın günlüklerinde yer almaktadır. Kısakürek’in, Menderes’e bağladığı umutları vardır. Ne var ki çocuklukla Adnan

Menderes'in mizacını fazla hoşgörölü bulmuştur. *Cinnet Mustatili*'nin günlük kısmını takip eden anılarda yazar, Menderes'le ve dönemin politikacıları ile yaptığı görüşmeleri, ihtilalin adım adım ayak seslerini ve nihayetinde de Başbakan'ın idamını anlatmıştır.

Necip Fazıl'ın hayatının ekseninde davası vardır. Şairin günlüğünde yer alan isimler bu eksenin etrafında yer alır. Kısakürek, insanların bu eksenin etrafındaki konumlarına göre onlar hakkında keskin değerlendirmelerde bulunur. *Cinnet Mustatili*'nde şairin sert mizacını da görmek mümkündür.

2.2.5.10. Dava Arkadaşları - Cahit Zarifoğlu

Cahit Zarifoğlu, *Yaşamak*'ta otosansür uyguladığı için çoğu zaman isim vermekten kaçınmıştır. Yine de günlüklerde Sezai Karakoç, Rasim Özdenören, Necip Fazıl Kısakürek, Fethi Gemuhluoğlu gibi şairin yol arkadaşlarıyla ilgili bazı değerlendirmeleri vardır.

Necip Fazıl Kısakürek, Zarifoğlu'nun adeta ulvi özellikler yüklediği bir isimdir. Onu dinleyen birinin kendi dünyasının değersizliğini anlayacağını düşünür. Zarifoğlu'na göre Necip Fazıl, verdiği eserlerden de büyüktür. Kimi dünyevi hesaplardaki saflığını ise teorik zekâsının pratik zekâyaya yer bırakmamasına bağlamıştır. Zarifoğlu, Necip Fazıl'ın kendisine menfi gelen hareketlerini dahi tarihi misyonun bir gereği olarak yorumlamıştır (Zarifoğlu, 2017: 46).

Şairin 1967'de tanıştığı Fethi Gemuhluoğlu, günlüklerde Zarifoğlu için önemli bir diğer şahsiyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Gemuhluoğlu'nun şairin üzerinde tasavvufi etkileri olmuş, çalışma hayatında ona çeşitli fırsatlar sunmuştur. Zarifoğlu'na göre o, "*tek başına adeta bir okul*"dur (Zarifoğlu, 2017: 86-88).

Cahit Zarifoğlu'nun günlüklerinde şahsiyetler inandığı davaya göre değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmelerde zikredilen isimler kısıtlıdır ve inanmışlık ağır basmaktadır.

2.2.5.11. Sanatçılar, Siyasetçiler - Ece Ayhan

Ece Ayhan'ın günlüklerinde sanat çevresinden ve arkadaşlarından pek çok isme rastlarız. Akşit Göktürk, Tuncel Kurtiz, Gönenç Ertem, Kemal Özer, Arif Çağlar, Tezer Özlü, Sabahattin Eyüboğlu, Uğur Mumcu, Sadun Aren, Haldun Taner, Sezai Karakoç, Emine Sevgi, Yaşar Kemal, Erdal Alover, Füzuzan, Orhan Duru, Hüsvrev

Hatemi, Yusuf Atılgan, Demir Özlü, Rıfat Ilgaz, Enis Batur, Güzin Dino, Nermin Menemencioğlu, Nedim Gürsel, Ertuğrul Özkök, İlhan Berk, Hilmi Ziya Ülken, Konur Ertop, Mina Urgan bunlardan bazılarıdır. Ancak bu isimler sanatçı kimlikleri üzerinden değerlendirilmiştir.

Ece Ayhan'ın günlüklerinde yer verdiği isimlerden biri de dönemin başbakanı Bülent Ecevit'tir. Ecevit, Ece Ayhan'ın şair arkadaşı olarak İsviçre'deki tedavi masraflarını karşılamıştır. Değilse şairin böyle bir tedaviye yetecek parası yoktur.

2.2.5.12. Cahit Zarifoğlu Hakkında - Ali Haydar Haksal

Ali Haydar Haksal, günlüklerinde sık sık Cahit Zarifoğlu'ndan bahsetmiştir. Zarifoğlu'nun Haksal'a gönderdiği mektupları, yazardan istediği yazıları günlüğüne kaydetmiştir.

Cahit Zarifoğlu 1987 yılının ramazanında hastalanır. Haksal ve arkadaşları onu ziyarete gittiklerinde şairin durumunun kötü olduğunu görürler. Doktor bulup muayene ettirirler. Zarifoğlu kanserdir. Ali Haydar Haksal günlüklerinde Cahit Zarifoğlu'nun hastalık sürecini ayrıntılarıyla anlatmıştır. Haksal, Zarifoğlu'nun cenazesine dair şunları aktarmıştır:

“ Ellerimizin üzerinde uçuyordun, biz yetişemiyorduk. Seni seven ellerin üzerindeydin. Akif ağabey sessizce içine ağlıyor, gözyaşlarını gizliyordu. Erdem ağabey sarsıntılar içindeydi. Bir bedenın sarsılmasını bilir misiniz? Rasim ağabey avuçlarının içine kapıyor ve boşalıyordu. ‘Cahit bizi bırakıp gidiyorsun’ diyor ve bir yağmur gibi boşalıyordu. ‘Ne olur incinmesin, mezarı kendisi gibi güzel olsun. Tabutunu güzel koyun, toprağını güzel örtün. Aman ne olur incinmesin. Bu gelinlik içinde bir güzel zarif var. Güzel ağabey böyle geldin böyle gittin bu dünyadan.’ ”
(Haksal, 1987: 110-111).

Haksal'ın günlüklerinde sıklıkla bahsettiği isimlerden biri de Âlim Kahraman'dır. Yazar, Kahraman'la birlikte dergilere yazı göndermiştir. Şiir, eleştiri, deneme gibi pek çok türde çalışmalarını birlikte değerlendirmişlerdir. Yazdıklarını Cahit Zarifoğlu'na göstermişlerdir. Dergi, büro işlerine beraber koştuuran ikilinin *Mavera*'da birlikte başlayan edebiyat yolculuklarında yönlerini Cahit Zarifoğlu çizmiştir. Haksal'ı öyküye, Kahraman'ı eleştiri ve denemeye yönlendiren Zarifoğlu'dur (Haksal, 1987: 108).

Ali Haydar Haksal'ın günlüklerinde Ahmet Nedim Çeker, İsmail Kılıoğlu, Rıdvan Canım, Ebubekir Eroğlu, Tarık Buğra, Haldun Taner gibi pek çok isim de zikredilmiştir.

Haksal, zaman zaman okumaları üzerinden bazı şahsiyetler hakkında değerlendirmelerde bulunmuştur. 20 Aralık 1980'de *Bir Akşam Alacası*'nı okurken "Selim İleri ne yapıyor, yaptıkları başına iş açacak. Solla arasını bozacak bağlarını koparacak cinsten. Bazı şeyleri gözden kaçırmıyor. Dengeleri iyi gözetiyor." demiştir (Haksal, 1987: 117).

Gelişi/Güzel'in temelinde Cahit Zarifoğlu durmaktadır. Yazar, günlüğünde Zarifoğlu ile ilgili pek çok bilgi vermiştir. Haksal'ın günlüklerinde yer alan diğer şahsiyetler de temelde Cahit Zarifoğlu'na bağlıdır.

2.2.5.13. Ediplerin Olumlu Yönleri - Oğuz Atay

Oğuz Atay, günlüklerinde sık sık Batı edebiyatından isimlere yer vermiş, düşüncelerini bu isimlerin düşünceleriyle desteklemiştir. *Günlük*'te Shakespeare, Dostoyevski, Toynbee, Eric Berne, Thomas Stearns Eliot gibi pek çok isme rastlanmaktadır. Türk edebiyatının önemli isimlerine de bu günlüklerde yer verilmiştir.

Atay'ın, günlüklerinde zikrettiği isimlerden biri Ahmet Hamdi Tanpınar'dır. Yazarın günlüklerinden Tanpınar'ı okuduğu ve onunla ilgili bir inceleme yazısı hazırlamak istediği anlaşılmaktadır (Atay, 1987: 220).

1975'te Halit Refiğ'in teklifiyle Kemal Tahir hakkında bir konuşmaya hazırlanan Atay, günlüğüne onunla ilgili şu notları yazmıştır:

"Kemal Tahir durmadan görüşlerini değiştirdi, deniyor. Hepimiz değiştiriyoruz, ne var ki biz bunu kendimizde bağıslıyoruz, başkalarında affetmiyoruz.

(...) Kemal Tahir'de mizah kuvvetli, ucuz değil, yerine oturuyor. Kişilerin karakterlerini ortaya çıkarıyor. Meddahın sanatıyla, bir Batı düzeni olan roman kuruluşu Kemal Tahir'de ustalıkla birleştirilmiş(...)" (Atay, 1987: 184-186).

Yazarın, günlüklerinde yer verdiği isimlerden bir diğeri de Halit Ziya Uşaklıgil'dir. Yine Halit Refiğ ile televizyonda bir Halit Ziya programına hazırlanırken defterine şu tespitleri kaydetmiştir:

"Halit Ziya, insana ve onun ruhsal durumlarına eğilmek bakımından bana benziyor. Ayrıca Kırık Hayatlar ve Mai ve Siyah'taki 'tutunamayan' tiplerle bir duygu benzerliği de söylenebilir (...) Halit Ziya'da bana yakın gelen bir yön de kahramanlarının sürekli olarak kendileriyle hesaplaşmaları.

(...) Halit Ziya, Türkiye tarihinde önemli bir dönüm noktası olan Batı'ya açılışın insanını vermekle bugünkü Türkiye'nin de önemli bir bölümünü aydınlatmak bakımından ilginç bir sanatçıdır." (Atay, 1987: 188-192).

Oğuz Atay, Türk edebiyatında önemli yer tutan şahsiyetler hakkında genelde olumlu değerlendirmelerde bulunmayı yeğlemiştir. Atay, olumsuz düşüncelerin kişisel

farklardan kaynaklandığını, bu durumun iki tarafa da fayda sağlamayacağını düşünmüştür.

2.2.5.14. Aziz Nesin, Nazım Hikmet - Ethem Baymak

Ethem Baymak'ın günlüklerinde Salâh Birsal, Oktay Akbal, Hilmi Yavuz, Şükran Kurdakul gibi isimlere yer verilmiştir. Yazar, Türkiye dışında yaşadığı için hâliyle bu isimler hakkında değerlendirmelere rastlamak zordur. Ancak Baymak, Türkiye'den bazı edebiyatçılarla sık sık mektuplaşmıştır. Bunların başında Aziz Nesin gelmektedir. Ayrıca kendisi de bir ressam olan Baymak, *Günsalkımı*'nda Nazım Hikmet'in ressamlığı hakkında bilgiler vermiştir.

2.2.5.15. Edipler Hakkında - Turgay Gönenç

Zamanın Sularında, sanatın çeşitli dallarına ait düşünceler, notlar, eleştiriler içermektedir. Bu bakımdan eserde geniş bir sanatçı yelpazesine yer verilmiştir. Gogol, Orhan Peker, Can Yücel, Paul Klee, Kafka, Haldun Taner, Behçet Necatigil, Cevat Çapan, Sait Maden, Erdal Öz, Sezer Tansuğ bu isimlerden bazılarıdır.

Gönenç, günlüklerinde bazı sanatçıların kişilikleri hakkında fikir verebilecek kimi düşüncelerine, hatıralarına da yer vermiştir. Günlüklerde Turgut Uyar'ın nezaketine ve hassasiyetine (Gönenç, 1989: 32-33), Füzûzan'ın yoğun kültür birikimine (Gönenç, 1989: 128) dair yazılar yer almaktadır.

2.2.5.16. Kardeşi, Dostlar, Kadınlar - Demir Özlü

Demir Özlü'nün hayatında önemli yer tutan isimler vardır ve bunlar günlüklerde de sık sık karşımıza çıkar. Bu isimler, yazarın hayatının önemli bir parçası, konuşabildiği, anlaşabildiği kişilerdir.

Özlü'nün, ailesinde çok değer verdiği iki kişi babası ve kardeşi Tezer Özlü'dür. Çünkü onlar yazarı önyargısız, art niyetsiz dinleyenlerdir (Özlü, 1991:33).

Lise yıllarından itibaren tanıdığı Ferit Edgü, Özlü'nün hayatındaki en önemli şahsiyetlerden biridir. İlerleyen zamanlarda bu ikiliye Güner Sümer ve Onat Kutlar'ın da katılmasıyla sıkı bir dostluk oluşur. Özellikle Ferit Edgü, Paris'te de Berlin'de de Özlü'nün yanında olmuştur. Güner Sümer'in ve Onat Kutlar'ın ölümleri ise yazarın hayatında önemli boşluklar açmıştır. Özlü, bunu sık sık dile getirmiştir.

Kadınlar da Özlü'nün günlüklerinde önemli yer tutar. Yazar, sık sık etrafındaki kadınlar hakkındaki düşüncelerini günlüğüne yazar. Özlü, gençliğinde tüm kadınlara

sahip olma düşüncesindedir. 1961’de Paris’e giderken gemide beraber yolculuk yaptığı piyanist A. ile ve Paris’te tanıştığı Helena ile ilişkisi olmuştur. Evliyen yaşadığı bu ilişkilerden özellikle Helena önemlidir. Bir dönem Özlü için Helena, yazdıran kadındır.

2.2.5.17. Edebiyatçılara Eleştiriler - Cemil Meriç

Cemil Meriç’in günlüklerinde başta edebiyatçılar olmak üzere pek şahsiyet hakkında bilgilere ulaşmak mümkündür. Yazar bu isimler hakkında son derece samimi ve keskin değerlendirmelerde bulunmuştur.

Cemil Meriç, milliyetçi tutumu ve bu yönde kaleme aldığı bir yazısı nedeniyle Antakya Sultanisini terk etmek zorunda kalmıştır. Akabinde İstanbul’a gelen Meriç, burada Necip Fazıl Kısakürek’e tanıtılmıştır. Bu tanışmanın hayatında önemli olaylara yol açtığını belirtmiştir. Polis takibini, tutuklanmasını ve karısını tanınmasını bu görüşmeye bağlamıştır. Necip Fazıl’ı dehasına inanmış, “*Rabbin ilhamına mazhar bir resul pozu*” takınan bir demagog olarak nitelemiştir. Etrafindakiler ise onun kuracağı abideye hizmetkârdır (Meriç, 1992: 246).

Cemil Meriç’in günlüklerinde yer verdiği bir başka şair de Celal Sılay’dır. Meriç, Celal Sılay’ı son derece boş biri olarak nitelemiştir:

“ Celal Sılay, Bizans’tır, Bizans’ın maskara tarafı (...) Hayasız, gurursuz bir palyaçodur, Celal, birinci sınıf bir aktördür. Seçtiği rol, delilik (...) Senede bir kitap çıkarıyormuş Celal, bir de kocaman dergisi varmış: Yeni İnsan. Bu adam, küstahdır, ama nasıl küstah? Yalnız benim yanımda terbiyelidir. Bir parça şairdir de.” (Meriç, 1993: 158).

Yazarın dil devrimine bakışı son derece olumsuzdur. Dolayısıyla bu meselenin en önemli savunucularından Nurullah Ataç’ı ciddi şekilde yermiştir. Öz Türkçe adı altında yapılan işin soytarılık olduğunu ifade etmiştir. Şunu belirtmek gerekir ki Meriç’in buradaki sözleri birçok yerde karşımıza çıktığı gibi eleştiriden çıkıp hakarete kaymıştır. Cemil Meriç, Ataç’ı eleştirmek için yazarın özel hayatına kadar dil uzatmaktan çekinmez. “*Halk Partisi eşkıyalarının çoban köpeği*” gibi hakaretlerde bulunur (Meriç, 1993: 159-160). Bu durumda hâliyle düşünce geri planda kalmaktadır.

Cemil Meriç, düşünce tarihimizle yakından ilgilenmiş bir isimdir. Bu konuda Namık Çankı’ya, Orhan Hançerlioğlu’na ve Rıza Tevfik’e ayrı bir yer ayırmıştır. Rıza Tevfik’i “*kelimenin Yunan’daki manasıyla*” filozof addetmiştir. Osmanlı aydını içinde bu makama talip tek kişi Rıza Tevfik’in, kimsenin ilgilenmediği, akıl edemediği

kaynaklar üzerinde düşündüğünü ifade etmiştir. Ne var ki Rıza Tevfik'in kıymetini ne çağdaşları ne de daha sonrakiler anlayabilmiştir (Meriç, 1993: 281-282).

Bir düşünce adamı olarak Cemil Meriç, inandığı davayı her şartta dile getirmekten çekinmemiş, özellikle belli pozisyonlardaki isimlerden de aynı davranışı beklemiştir. Meriç'in bu hususta beklediğini bulamadığı kişi Mehmet Kaplan'dır. Yazar, Kaplan'ı elli yıllık üniversite hocalığında öğrencilere hiçbir davayı telkin etmemesi sebebiyle eleştirir.

Cemil Meriç'in günlüklerinde yukarıda açıkladığımız üzere bazı şahsiyetler hakkında bilgiler verilmiştir. Bunlar, bu isimleri daha yakından tanımak için önemli bilgiler olmakla birlikte ancak yazarın öznel düşüncelerini içerdiğini belirtmekte fayda vardır. Cemil Meriç'in düşünce dünyamızdaki önemi aşikâr olmakla birlikte günlüklerde yer yer eleştiri ve düşünce, öfke ile hakaretin gerisinde kalmıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında yazarın beklediği değeri görememesi de etkili olmuştur.

2.2.5.18. Toplumculuk Ekseninde Şahsiyetler - Kemal Özer

Kemal Özer, günlüklerinde Memet Fuat, Ece Ayhan, Aziz Nesin, Melih Cevdet, Oktay Rifat, Onat Kutlar, Yılmaz Güney, Nazım Hikmet, Sevgi Soysal, Hasan İzzettin Dinamo, Erdal Öz, Nurer Uğurlu, Feridun Andaç gibi pek çok isme yer vermiştir.

İkinci Yeni'den sonra toplumcu bir sanat anlayışına geçen şair, günlüklerinde bu çizgideki sanatçılardan övgüyle bahsetmiştir. Bunlardan biri de *Kırmızı Karanfil*'deki devrimciliğini methettiği Gülten Akın'dır. Akın'daki halkçılığı popülizmden uzak, ulu bir kaygı olarak nitelemiştir (Özer, 1993: 17-18).

Özer, 2 Temmuz 1971 tarihli günlüğünde kendisi gibi İkinci Yeni'den sonra toplumcu bir anlayışa yönelmiş Edip Cansever'i samimi bulmadığını ifade etmiştir:

“Toplumsal olaylardan etkilenmiyor, etkilenmeyi ‘uygun’ buluyor. Çünkü bundan önceki yaşamında da sık sık yinelediği gibi, bir etkinin izini sürdürdü, verilerini izledi, bir yere varılacağı kokladı. Hemen böyle bir dalgalanma olursa en önlere yer tutmak üzere bu şiirleri yazdı (...) Kitaplarını açtığım zaman üstüme üşüşen sözcüklerin arasına bir de köksüz izlenimlerin getirdiği ‘yüzeyde bir toplumculuk’ eklenmiş.” (Özer, 1993: 23).

Yazar, Cansever'in samimiyetsizliğini *a dergisi*'ni çıkarmaya karar verdiklerinde de dile getirmiştir:

“‘Ne yitiririm?’ diye düşünüyor her vakitki gibi. ‘Arada bir şiirim yayınlanır; işler iyi giderse kazançlı çıkarım bundan, gitmezse yitireceğim bir şey olmaz! Davranışı denetim altında bulundurmak iyidir!’

(...) Bizim için iyi olan ise, bu oyunu başından bilmemiz ve kendisine hiçbir alanda gereksinim duymamamız.” (Özer, 1994: 138).

Kavganın Yüreği basıldıktan sonra kitap hakkında eleştirilerini yayımlayan Fethi Naci de günlüklerde yerilen isimlerden bir diğeridir:

“Günlerce önce başladı. Her önüne gelene ‘*Kavganın Yüreği*’ni okudunuz mu?’ sorusu. Ardından, şöyle kötü, böyle kötü ‘telkin’leri. Kendini alamamış olacak ki, bir de yazı döşendi. Daha yayınlamadan, her gezdiği, dolaştığı yerde bu kez yazının haberi: ‘Öyle bir yazı yazdım ki, ağzına s..tım.’ Bütün bunları ne toplumculuk adına yapıyor ne de yenmiş bir hakkı koruma adına. Bağışlayamadığı bir tek şey var: konumuna dokunulması, daha doğrusu fiyakasının bozulması (...) Fethi Naci’nin bugün kitabım için *Yeni Dergi*’de çıkan yazısı da öyle (...) Eyyamcılığını iyice ele vermiş bu yazıda. Çünkü bir kulp bulayım diye kendini adamakıllı zorlamış. Zekâsı yetmemiş bu kez kurtulmasına.” (Özer, 1993: 289-290).

Kemal Özer, Konur Ertop’un “1978’de Şiir” başlığıyla *Milliyet Sanat*’ta yayımladığı yazısında *Geceye Karşı Söylenmiştir* kitabına getirilen eleştirilere karşı gayet sert, yer yer edebiyattan uzaklaşıp Ertop’un kişisel hayatına temas eden satırlar kaleme almıştır:

“Küçük avuntuların adamı mı Konur Ertop? Eleştirmen olmanın yükünü hiçbir zaman omuzlamaya yanaşmamış bir adam. Kendini sürekli iğreti duyuyor her şey karşısında. Evlenirken bile başkasının işini yapar gibi evleniyor. Olumluya yöneltmediği bir bilgi dağarcığı var. Çok kitap okuyor ama daha çok bir dedikodu yaklaşımıyla. (...) Eleştiri yerine, hep yıllık yazıları, yani vurkaç yazıları! Değerlendirme yerine hep derleme! Araştırma yerine hep sayılama!” (Özer, 1993: 314).

Özer’in, toplumcu ideolojiyi sanatında başarıya ulaştırmasını arzuladığı isimlerden Yılmaz Güney’in 1974’te cinayetten yargılanması şairin hayal kırıklığına uğramasına neden olmuştur (Özer, 1994: 32-33).

Şair, ideolojik değerlendirmelerinin birini de Cahit Külebi için yapmıştır. Külebi’nin doğayı ve Anadolu’yu anlatan ilk dönem şiirlerinin kendisinde önemli bir eksikliği giderdiğini ifade eden Özer, sonraki dönemlerde şairi kırsal yaşamdan uzaklaşması ve siyasal yapılanmadan kaçınması sebebiyle eleştirir (Özer, 1999: 139-140).

Kemal Özer’in eleştirilerini yönelttiği bir diğer isim Doğan Hızlan’dır. Özer, onu şu şekilde tanımlamıştır: “*Bilgisi olmadan açık oturum yönetmenin, okumadan kitap tanıtmanın, tanımadan konuk ağırlamanın, gelmiş geçmiş en büyük ustası Doğan Hızlan (...)*” (Özer, 1999: 203).

1960’lardan sonra sanatını bir ideolojinin hizmetine adayan şairin günlüklerinde aynı ideoloji doğrultusunda giden isimlerin övüldüğü, bu ideolojiye yahut Özer’in bu ideoloji doğrultusunda yazdığı eserlerine karşı çıkanların ise yerildiği görülmektedir.

2.2.5.19. İdeolojik Hesaplaşma - Hikmet Kıvılcımlı

Günlük Anılar, Hikmet Kıvılcımlı'nın, hayatının son döneminde Türkiye Komünist Partisi çatısı altında yan yana geldiği, kimi zaman beraber hapis yattığı insanlarla bir hesaplaşmasıdır.

Kıvılcımlı, Türkiye'yi terk ettiği günlerde çok emek verdiği, Gençlik Sorumlusu olduğu TKP üyeliğinden çıkarılmıştır. Yazar, bunun üstüne bu işte kimlerin parmağı olabileceğini günlüklerine yazmıştır. Bu sırada yine bir zaman yanında olduğu isimler hakkında da eleştiriler kaleme almıştır. Bunlar, TKP'nin önemli isimleri Laz İsmail (İsmail Bilen), Zeki Baştımar, Şevket Süreyya Aydemir, Şefik Hüsnü gibi isimlerdir. Ancak *Günlük Anılar*'da en çok eleştirilen isimler Nazım Hikmet ve Kemal Tahir'dir.

Kıvılcımlı, bu iki ismi de davası açısından beğenmediğini açıkça yazmıştır. Kemal Tahir'i, Nazım Hikmet'in çırağı gibi gördüğünden davalarına asıl zarar verenin Nazım Hikmet olduğunu ifade etmiştir (Kıvılcımlı, 2009: 236).

Kıvılcımlı'ya göre Nazım Hikmet, davaları için yeterli meziyette ve mizaçta değildir. Yazar, şairdeki bu durumda onun varlıklı bir aileden gelmesinin de etkili olduğunu düşünmüştür. Parti'den atılmasında Nazım Hikmet'in parmağının bulunabileceğini düşünen Kıvılcımlı, 1938'deki Harp Okulu Komutanlığı Askeri Mahkemesi Davası'na da Nazım'ın ihbarının sebep olduğunu belirtmiştir.¹³ Kıvılcımlı'ya göre Nazım Hikmet, "o 'ihbar' üzerine, Komünist yayınlar ve yapanları boğacak '**askeri mahkeme**' geleneğine açış resmi" yapmıştır (Kıvılcımlı, 2009: 236).

Hikmet Kıvılcımlı'nın günlükleri, Türkiye Komünist Partisi ve Partinin önde gelen isimleri hakkında önemli bilgiler içermektedir. Kıvılcımlı, TKP'nin ilk yıllarından itibaren Parti'nin içinde yer almış, gençlik sorumluluğunu yapmış biri olarak elli yıllık bir tarihi de bu tarih içinde yer alan önemli isimler hakkındaki eleştirilerini de *Günlük Anılar*'a yazmıştır.

¹³ Bu dava, bir Harp Okulu öğrencisinin Nazım Hikmet'i rahatsız edecek şekilde hayranlığını belirterek ona sorular sorması, nihayetinde şairin evde bulunmadığı bir zaman misafir olarak Nazım Hikmet'i bekleyip ısrarla fikirlerini paylaşmasını istemesi ile ortaya çıkmıştır. Kendisini bu denli taciz eden gencin gizli polis olduğundan şüphelenen şair, Polis Müdürlüğüne telefon açarak peşine asker üniformalı polis düşürmemelerini söylemiştir. Davaya neden olan bu telefon olmuştur.

2.2.5.20. Tevfik Fikret Hakkında - Ahmet Hikmet Müftüoğlu

Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun günlüklerinde şahsiyetlere fazla yer verilmemiştir. Yazar daha çok gittiği yerlere dair gözlemleri ile meşgul olmuştur. Avrupa'ya gittiği heyette yer alan isimler hakkında düşünceleri de bu günlüklerde yer almamaktadır. 1910'da Brüksel'e giden Müftüoğlu, burada elçi olarak görev yapan Abdülhak Hamit ile görüşmüştür.

Müftüoğlu'nun, günlüklerinde nitelendirme yaptığı tek isim Tevfik Fikret'tir. Almanya seyahatinde, yalnız Türklerin bulunduğu bir akşam yemeğinde İsmail Müştak Bey'in *Tarih-i Kadim*'i okuması üzerine Müftüoğlu itiraz etmiştir. Günlüğüne Tevfik Fikret'in bir hain olduğunu yazmıştır (Özgül, 1996: 208) Heyet içinde bu itirazı ailevi bir meseleye bağlayanlar da olmuştur. Bilindiği üzere Tevfik Fikret'in kız kardeşi Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun ağabeyi ile evlenmiş ve Fikret kız kardeşinin ölümünden kocasını sorumlu tutmuştur. Bu olay üzerine de *Hemşirem İçin* şiirini kaleme almıştır.

2.2.5.21. Arkadaşlıklar, İlişkiler - Cemal Süreya

Günler, edebî bir günlük olma özelliğinin yanında pek çok edebiyatçı hakkında da bilgiler içermektedir. Süreya, bu isimler hakkındaki düşüncelerini samimiyetle yazmıştır.

İkinci Yeni'nin önde gelen şairi, bu hareketin içinde yer alan Edip Cansever, Turgut Uyar, İlhan Berk, Ece Ayhan gibi şairlerle içli dışlı bir arkadaşlığa giremediğini; bu tür arkadaşlığı Muzaffer Buyrukçu, Tevfik Akdağ, Ülkü Tamer, Muzaffer Erdost, Ahmed Arif, Vecihi Timuroğlu ve Arif Damar ile yaşadığını söylemiştir. Şairin kendini en yakın hissettiği isim ise Muzaffer Buyrukçu'dur. Cemal Süreya'nın İkinci Yeni Hareketi'nde başı çektiği isimlerle yakın bir arkadaşlığının olmadığını ifade etmesi dikkat çekicidir. İkinci Yeni'nin ömrünü kısa sürede tamamlamasında birbiriyle iletişimi kısıtlı şairlerin oluşturduğu bir hareket olması da etkili olmuştur.

Cemal Süreya'nın Cahit Zarifoğlu ile tanışması Zarifoğlu'nun Paris'e gönderdiği bir mektupla gerçekleşmiştir. Zarifoğlu öğrencilik yıllarında, henüz tanımadığı Cemal Süreya'ya İstanbul'a döndüğünde birlikte ev tutmayı teklif etmiştir. Cemal Süreya, aralarında bir arkadaşlık olmamakla birlikte rastlaştıkça görüşmelerini

ve ondan eserlerine de yansıyan tuhaf yanlarını öne çıkardığı serüvenlerini dinlediğini ifade etmiştir. Şair, o yıllarda mukaddesatçı sanatçılarla aralarında bir kopukluk olmadığını, daha sonra bu kopukluğu karşı tarafın yarattığını söylemiştir (Süreya, 2013: 304).

Cemal Süreya, günlüklerinde başkalarına karşı çoğu zaman nazik ve kadirşinas bir kişilik olarak karşımıza çıkar. Çevresinden gördüğü iyilikleri günlüklerinde dile getirir. *Günler*'de bu bağlamda Ahmed Arif ve Salâh Birsâl'in kendisine iyiliklerini unutamayacağını anlatmıştır (Süreya, 2013: 380).

2.2.5.22. Sanat Merkezli Eleştiriler - Ahmet Oktay

Ahmet Oktay, *Gece Defteri*'nde Mevlâna, Feridüddin Attar, Selim İleri, Ezra Pound, Orhan Pamuk, Rilke, Aziz Nesin, Baudelaire, Mustafa Kutlu, İsmet Özel, Latife Tekin, Hilmi Yavuz, Demir Özlü, Ferit Edgü gibi farklı dönemlerden, farklı kesimlerden pek çok isme yer vermiştir.

Oktay'ın günlüklerinde aynı dönemi paylaştığı isimlerin edebî ve kişisel özelliklerine dair pek çok bilgiye ulaşılmaktadır. Bu isimlerden ilki *Gece Defteri*'nin 1 Ocak 1984 tarihli günlüğünde ölüm haberi yazılmış Sevim Burak'tır. Sevim Burak henüz yazarlığı seçmemişken onu tanıyan Ahmet Oktay, Burak'ın yazıyı kutsal bir tören gibi gördüğünü ifade etmiştir (Oktay, 1998: 11). Sevim Burak'ın ölümünün ardından yayımlanan mektuplarının bir kısmı hakkında ise eleştirilerini dile getirmekten çekinmemiştir. 21 Eylül 1990 tarihli günlüğünde mektupların yayımlanan bölümlerinde Sait Faik'in "ayyaşlık", "eşcinsellik" gibi konularla kişiliğine dokunulması üzerine Burak'ın da yıllarca "ayyaş" olarak yaşadığını, bu gibi konuların yazarlıktan ayrı tutulması gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca Sevim Burak'ın iyi bir yazar olmasının yanı sıra "ödül almak için adam kovaladığını", "bohemin içinde yaşadığını" da dile getirmiştir (Oktay, 1998: 127).

Ahmet Oktay'ın günlüklerinde ölüm haberi sonrası kendisi ve sanatı hakkında fikirlerini kaleme aldığı isimlerden biri de Cemal Süreya'dır. Cemal Süreya'yı "her zaman ilginç bir insan" olarak gören Oktay, şiirlerini "erotik" olarak niteleyen Süreya'da Epiküryen bir dilin bulunduğunu düşünmüştür (Oktay, 1998: 36).

Uzun yıllar gazetecilik yapan Ahmet Oktay, bu yıllarda pek çok önemli gazeteci ile beraber çalışmıştır. Bunlardan biri de Çetin Emeç'tir. Emeç'in suikasta kurban gitmesinin ardından onunla ilgili günlüğüne şu değerlendirmelerde bulunmuştur:

“Çetin Emeç adı olan ama içi *olmayan* bir gazeteciydi benim için. Magazinden gelmişti, oradaki başarısını siyasal haberciliğe de *bulaştırdı* ve doğrusunu söylemek gerekirse bir *ekol* yarattı (...) Son derece çalışkan olduğunu kabul etmek gerekir. Sertti, kırıcıydı (...) Yazarlığa başlamasına şaşıtm. Çünkü ne biçemi ne ufku vardı. Üç beş konu etrafında dönüyordu. Çok naif bir anlatımı vardı. Alanı *yazarlık* değil *habercilikti*. Ben de öğrendim ondan.” (Oktay, 1998: 67-68).

Ferhan Şensoy da Ahmet Oktay'ın eleştirilerine maruz kalmış isimlerden biridir:

“Kimse şimdiye kadar sorgulamadı bu Ferhan Şensoy'u. Ne yaptı tiyatrodada? Bir Türk Brecht'i mi, Ionesco'sumu, Beckett'i mi? Eşsiz bir yönetmen mi? Yorumlarıyla mı şaşırttı bizi? Sadece ucuz esprilerle yaşayan biri. *Popüler tiyatrocü, dükkân sahibi*.” (Oktay, 1998: 80).

Ahmet Oktay'ın günlüklerinde şahsiyetler, edebiyat ve sanat merkezli eleştirilmiştir. Yazar, bu kavramları popülizme, modernizme kurban ettiğini düşündüğü isimlere karşı sert eleştiriler yazmaktan geri durmamıştır.

2.2.5.23. 12 Mart Ekseninde Şahsiyetler - Uğur Kökden

Uğur Kökden'in günlüklerinde politikacı, asker, mühendis, edebiyatçı pek çok isme yer verilmiştir. Bunların çoğu Kökden'le birlikte 12 Mart günlerinin sıkıntılarını yaşamış isimlerdir. Yazarın değerlendirmelerindeki esas ölçüt muhtıra ve tutuklamalar karşısındaki tutumdur.

Kökden'in günlüklerinde yer verdiği isimlerden biri Fakir Baykurt'tur. Baykurt, o dönem birkaç kez tutuklanmıştır. Yazar, Baykurt'un sorgusundaki tutumunu şu şekilde değerlendirmiştir:

“ Fakir Baykurt konuşmuş. Yakın arkadaşlarımı, sonra İMO'yu [İnşaat Mühendisleri Odası] suçlayan ve güç durumunda bırakan, kaypak bir konuşma yapmış. 'Ben suçlu değilim, ama suçlu falanca...' diyen bir tutum. Sol cephe içinde, ayrı türden denebilecek bir yapının çarpıcı bir örneği daha.” (Kökden, 2009: 109).

Yazarla birlikte tutuklananlar arasında Tahsin Saraç, Mümtaz Soysal, İlhami Soysal, Muammer Aksoy, Sadun Aren, Erdal Öz de vardır. Kökden, günlüklerinde 12 Mart tutuklamalarına karşı Demir Özlü'nün cüppesini atıp mahkemeyi terk ettiği bilgisini de vermiştir (Kökden, 2009: 98).

Tahliye edildikten sonra Abbas Sayar'la tanışma fırsatı bulan yazar, Sayar hakkında şunları söylemiştir:

“ Abbas Sayar, Yozgatlı. Çileye çekilmiş bir insan gibi zayıf, kuru, saygılı, alçakgönüllü ve içtenlikli birisi. Yapıtına da köy yansıyor, onlarda köy gerçeğini görüyoruz (Kökden, 2009: 193).

Uğur Kökden tahliye edildikten sonra Cemal Süreya, İlhan Berk, Tahsin Saraç, Ali Püsküllüoğlu, Uğur Mumcu, Özdemir İnce, İsmet Zeki Eyüboğlu, Fazıl Hüsni Dağlarca, Oktay Akbal gibi isimlerle görüşme imkânı bulmuştur.

Yazar, Barış Derneği üyeliğinden 1982’de tekrar tutuklandığında Kemal Anadol, Ataol Behramoğlu gibi önemli siyasetçi ve edebiyatçılarla beraber tutuklu kalmıştır. On aylık bu süreçte bu isimlerin cezaevindeki günlerini nasıl geçirdiklerini, kişiliklerini, zayıf ve üstün yanlarını günlüğüne kaydetmiştir.

Adalet Ağaoğlu, Uğur Kökden’e gönderdiği mektubunda cezaevindeki arkadaşlarını merak ettiğini ve “*demokratik bir kuruluş*” olarak bildikleri Barış Derneği üyelerinin neden tutuklandığına bir anlam veremediğini ifade etmiş, Kökden ve arkadaşlarına destek vermiştir (Kökden, 2001: 59).

Uğur Kökden’in günlükleri 12 Mart Muhtırası’na karşı edebiyatçıların tutumlarını ve tepkilerini göstermesi bakımından önemlidir.

2.2.5.24. Nazım Hikmet Hakkında - Orhan Kemal

Orhan Kemal’in günlüklerinde şahsiyeti hakkında bilgi edindiğimiz en önemli isim Nazım Hikmet’tir. Aralarında “*üstat-çömez*” ilişkisinin ötesinde bir ilişki olduğunu söyleyen Orhan Kemal, şairin edebî kişiliğine de gerçek kimliğine de hayrandır. Yazar, Nazım Hikmet’le beraber kaldığı Bursa Cezaevinde şairin günlük hayatı hakkında bilgiler vermiştir.

2.2.5.25. Edipler, İlişkiler - Memet Fuat

Memet Fuat’ın günlüklerinde Ülkü Tamer, Latife Tekin Nazım Hikmet, Can Yücel, Turgay Fişekçi, Kemal Adatepe, Müjdat Gezen gibi pek çok şahsiyet yer alır. Bunların yanında günlüklerde yazarın yardımcısı Hüseyin Bey, oğlu Kenan ve torunu Arda sık sık karşımıza çıkar.

Memet Fuat’ın hayatında çeşitli sebeplerle daha fazla yer etmiş isimler vardır. Bunlardan ilki Adam Yayınlarında uzun yıllar editörlük yapmış İnci Asena’dır. Asena’nın bu görevi sebebiyle Memet Fuat ile sürekli iletişim hâlinde olmuşlardır. Memet Fuat’ın basılacak kitapları hakkında -özellikle kapaklar- hususunda zaman

zaman zıt görüşleri olmuştur. Memet Fuat'a verilen ödüllerden bazılarını İnci Asena almıştır.

Aynı dönem Yapı Kredi Yayınlarında görev yapan Enis Batur da yazarın günlüklerinde sık sık zikredilir. Memet Fuat, bazı kitaplarının basılmasının gecikmesine onu sebep göstermiştir. Yazar, Enis Batur'un kişiliği hakkında şunları söylemiştir:

“(...) Enis Batur kültürümüze büyük katkılarda bulundu. Aynı yolda çaba gösterenlerle dayanışmaya girmemesi, alttan alta çekişmesi yanlış, kişiliğinin kötü yanıydı.

Ayrıca solun önünü kesmekten de hiç vazgeçmedi. Salt solun kendisini benimsemediğini bildiği için, onlardan gelen eleştirilere aldırmadan, doğru olduğunu bildiği işleri yapabiliirdi.

Ama o kavgayı seçti, bazen açık bazen alttan alta...

(...) yalnız seçkin aydınları seven bir insan [olarak] (...) Türkiye'nin, Türk halkının sorunları hiç ilgilendirmede Enis Batur'u. Oysa sevgi dolu bir yüreği olsa, birtakım fanteziler yerine, kalıcı yapıtlar verebilirdi.” (Memet Fuat, 2003a: 339).

Mina Urgan, yazarın günlüklerinde duygusal bir şekilde anılmıştır. Urgan'ın vefatı üzerine Memet Fuat, onun bir öğretmen olarak kendileri üzerindeki değerini dile getirmiştir. İlerleyen zaman içerisinde öğrencilerin onun kıymetini bilmemesine içerlemiştir. Memet Fuat, Mina Urgan hakkında şunları kaydetmiştir:

“ Sevgili Mina Urgan, gencecik bir asistandın, solcuydun, profesörünün ‘kara cahil’ olduğuna inanan, bize İngiliz edebiyatının devrimci şairlerini anlatan, öğrencilerini sevgiyle elektrikleyen bir asistandın.” (2003a: 341).

Hastalığı sebebiyle evinde geçirdiği günlerinde Memet Fuat'ı sık sık ziyarete gelen isimlerden biri Arif Damar'dır. Yazar, onu aşırı duygulu, insanları seven, insanlarla bağ kurmak isteyen iyi biri olarak nitelmiştir (Memet Fuat, 2003b: 411).

Memet Fuat, iki ciltten oluşan günlükleri göz önüne alındığında pek fazla isme yer vermemiştir. Yazarın günlüklerindeki isimler, çoğu zaman Memet Fuat'ın kitaplarının basımı ya da yazarın okumaları sonucu zikredilmiştir. Bununla birlikte yukarıda yer verdiğimiz üzere edebiyat camiasından birkaç isim hakkında değerlendirmeler mevcuttur. Bu durumda yazarın hastalığı sebebiyle günlerini evinde geçirmesi de etkili olmuştur.

2.2.5.26. Sanatçılar, İlişkiler - Adalet Ağaoğlu

Adalet Ağaoğlu günlüklerinde Genco Erkal, İlhan Selçuk, İlhami Soysal, Talip Apaydın, Salâh Birsal, Edip Cansever, Mümtaz Soysal, Turgut Uyar, Tomris Uyar, Selçuk Baran, Sevgi Soysal, Leyla Erbil, Talat Halman, Ahmet Oktay, Fikret Ürgüp,

Halil Ergün, Bekir Yıldız, Necati Cumalı, Ataol Behramoğlu, Selim İleri, Onat Kutlar, Vedat Türkali, Cemal Süreya, Emil Galip Sandalcı, Fethi Naci, Uğur Kökden, Metin Altıok, Füsün Akatlı, Tarık Dursun Kakıncı, Müşfik Kenter, Yıldız Kenter, Müjdat Gezen, Ruhi Su, Memet Baydur, Bilge Karasu, Sefa Kaplan, Gökçin Taşkın, Semih Gümüş, Cevdet Kudret, İlber Ortaylı gibi pek çok isimden bahsetmiştir. Bu şahsiyetlerden kimi hakkında düşüncelerini yazdığı da olmuştur. Bunlardan ilki Yaşar Kemal'dir. Ağaoğlu, onun için “ *en popüler, en girişken, en köyden, dağdan bayırdan en insan içre bir yazar baş üstünde tutulmayacak da ne olacak?*” demiştir (Ağaoğlu, 2004: 16).

Yazar, Orhan Kemal'i ise ince ve alçakgönüllü olarak nitelemiştir (Ağaoğlu, 2004: 20). Aynı şekilde “*Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*”nde Adalet Ağaoğlu'nu ihmal ettiklerini bir mektupla belirterek kendisinden yaşamöyküsünü isteyen Behçet Necatigil'i de bu şekilde nitelemiştir (Ağaoğlu, 2004: 69). Ağaoğlu, Behçet Necatigil'i “*şairleri yüksek vurgulara izin vermeden, sessizliğin sesiyle okunmayı bekleyen, böyle okundukça akla ve yüreğe işleyiciliği büyüyen*” bir şair olarak görmüştür. Yazara göre o “*Ustalığını bağırmayan bir usta. Hocalığını 'yok' muşa getirebilmiş bir hoca*”dır (Ağaoğlu, 2012b: 26). Şairin ölüm döşğinde *Bir Düşün Gecesi*'ni Sedat Simavi Ödülü'ne layık olarak vasiyet etmesi yazarı oldukça duygulandırmıştır (Ağaoğlu, 2012a: 133-134).

Ağaoğlu'nun, günlüklerinde sık sık sözünü ettiği bir isim de kardeşi Güner Sümer'dir. Güner Sümer, ailenin aykırı ferdi portresi çizmektedir. Ablasıyla kardeş ilişkisinden başka Ağaoğlu'nun oyun yazarı olması sebebiyle tiyatro ilişkisi de vardır. Ağaoğlu, kardeşinin tiyatroculuğunu şöyle anlatır:

“ Güner Sümer... Hele AST'ın [Ankara Sahne Tiyatrosu] yaz turnesi sırasında geçirdikleri trafik kazasında Asaf [Çiyiltepe] öleli, onca yükü tek başına yüklenerek dramaturgluk, yönetmenlik, oyunculuk etmiş, tiyatronun bir dergisi bulunmasına önyak olmuş, 5-6 yıl içinde gencecik oyuncuların tek tek ad sahibi başarılı bir AST sanatçısı kadrosu yetiştirmiş...” (Ağaoğlu, 2004: 58).

Güner Sümer'in vefatından sonra ablası onun eserlerini *Güner Sümer Toplu Eserleri* adıyla hazırlamış, bu eserleri Ferit Edgü 1983'te Ada Yayınları'ndan çıkarmıştır.

Bir tiyatro yazarı olarak Ağaoğlu, Muhsin Ertuğrul'un kendisindeki emeğinin hakkını günlüklerinde teslim etmiştir: “*Muhsin Ertuğrul oyun yazarı olarak beni desteklemeseydi, bugün ben oyun yazarı değildim.*” (Ağaoğlu, 2004: 40).

13 Eylül 1970'te Refik Ahmet Sevengil'in vefatı yazarı üzmüştür. Ağaoğlu, Sevengil'e vefa borcunu şu cümlelerle dile getirir: “*Yazarlığımı Muhsin Hoca'dan çok çok daha öncesinden desteklemiş Refik Ahmet Bey. Radyoda bazı canlı yayın konuşmalarımızda diksiyonumu kırmadan, üzmeden düzelten Refik Ahmet Bey.*” (Ağaoğlu, 2004: 108).

Yazarın, günlüklerinde kişiliği hakkında bilgi verdiği isimlerden biri de İlhan Berk'tir. Ağaoğlu onun için:

“(…) Cevvaliyet bahsinde hepimize hükmeden İlhan Berk. Hele bankadan emekli olup, zamanı kendi hükmüne aldığından beri:
‘Hadi Adalet, Kalem’e! Hadi Adalet Orhan Peker’e!’ Hınzır ve gizli maço İlhan, TRT’den boşanmamdan sonra, evde, elim koyununda boş boş oturuyorum sanıyor.” (Ağaoğlu, 2004: 148).

Ağaoğlu, 1977'deki Moskova gezisinde Nazım Hikmet'in mezarını ziyaret etmiş. Şairin Moskova'daki evi, zevkleri, “*Sovyet aşkı Vera*” hakkında bilgiler vermiştir (Ağaoğlu, 2004: 292-296).

Damla Damla Günler'de övgüyle bahsedilen bir isim de Cemil Meriç'tir. *Bir Düşün Gecesi* yayımlandıktan sonra Meriç'in roman hakkında *Hisar* dergisinde yazdığı bir yazıyı hem sevinerek hem de mahcup bir vaziyette okumuştur. Meriç, Ağaoğlu'na kitaplarını da göndermiştir. Ağaoğlu, Cemil Meriç hakkında günlüğüne şunları yazmıştır:

“Yazarlığı, düşünceleri bizden kaçırılmış, buna da bizlerin, en yakınından benim, kendimin dangalakça boyun eğdiğim Cemil Meriç. Çevrem de öyle dar ki, biri çıkıp beni vaktiyle ‘hişt, hişt’lemeliymiş! (...) Kitaplarını okudukça utancım artmakta... (...) Keşke sizler kadar bilgi birikimim olsa!” (Ağaoğlu, 2012a: 138-139).

Yazar, Cemil Meriç'in vefatı haberini alınca onu ziyarete gitmediğine pişman olmuştur. Gidememesinde Meriç'in kitaplarını kırklarına kadar okumamış olması da etkilidir. Bu eserleri okuduktan sonra ise “*kendisinin gözleri görmüyordu, evet. Lakin benimkiler büsbütün körmüş. Yazdıklarını okudukça görebildim onu.*” demiştir (Ağaoğlu, 2012b: 291-292).

Yazar, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın edebiyat tarihi üzerine yazılarını okumakta da geç kalmıştır. Bu gecikmeyi romanda yeni arayışlar içindeyken Tanpınar'dan “*kaçınmış*” olmasına bağlamıştır. Tanpınar'a yakınlaşıp uzaklaşmalar içinde

bulduğunu belirtmiştir. Tanpınar'ın öğrencisi Mehmet Kaplan'a ise son derece olumsuz bir tutum içindedir. Buna sebep olarak Kaplan'ın incelemelerindeki tutarsızlıkları, kendinin kitaplarına “*suretâ*” eleştiriler getirmesini örnek göstermiştir. Mehmet Kaplan'ı “*bildiği bildik, öttürdüğüm düdükcülüğüyle tutucu bir ahlakın, kendinden fazla emin bir düzeyin, açıkçası düzeysizliğin üyesi*” olarak nitelemiştir (Ağaoğlu, 2012b: 565-566).

Orhan Pamuk'un kendisinden etkilendiğini düşünen Ağaoğlu, ona karşı ihtiyatlıdır. Pamuk'u şöyle tanımlar: “*Bu çocuk aile sofrasındaki en iyi parçayı kapıp alıveren sevimli oğlanlar gibi (...)*” (Ağaoğlu, 2012b: 19).

Ağaoğlu, toplumsal ve siyasi konularda aktif bir yazardır. Yazarın, bu sebeple eleştirdiği isimler vardır. Bunlardan biri Oktay Akbal'dır. Yazar, Oktay Akbal'ın 12 Eylül Darbesi'ne yeterince tepki göstermediğini düşünmüş, Akbal'ı *Cumhuriyet* gazetesindeki yazıları nedeniyle eleştirmiştir.

Aziz Nesin, Adalet Ağaoğlu'nun özellikle siyasi ve toplumsal konularda beraber hareket ettiği, çağrılarına her zaman olumlu cevap verdiği bir isimdir. “Aydınlar Dilekçesi”nde, Güneydoğu'daki terör olaylarında, Sivas Olaylarında daima Aziz Nesin ile hareket etmiş, onun bu meselelerde attığı adımları doğru bulmuştur.

Ağaoğlu, günlüklerinde Türk edebiyatının pek çok önemli şahsiyeti hakkında samimi düşünceler dile getirmiştir. Yazar, günlüklerinde dile getirdiği isimler hakkında çoğunlukla olumlu düşüncelerini kaleme almıştır. Siyasi düşüncelerinin etkisinde kalmadan eleştirilerde bulunabilmiş, içinde bulunduğu çevreden kaynaklı eksiklerini açık yüreklilikle itiraf etmiştir. Ağaoğlu'nun günlüklerinden arkadaşlık ve aile ilişkileri ile ilgili bilgilere ulaşmak mümkündür.

2.2.5.27. Üniversite Camiası - Orhan Burian

Orhan Burian'ın günlüklerinde pek çok isim zikredilmekle beraber bunların çoğu hakkında değerlendirmelerde bulunulmamıştır. Yazarın günlüğünde geçen isimlerin hemen hepsi üniversite ve sanat camiasından kimselerdir.

Burian'ın, günlüklerinde kanaatlerini bildirdiği az sayıda isimden biri Nurullah Ataç'tır. Yazar, Ataç'a karşı temkinli takdirini şu şekilde ifade eder:

“(...) Ataç her zamanki gibi zeki ve bilgili sohbetlerine başladı. Hırçın adam, kararı filan bilinmez ama cıva gibi bir zekâsı var. İnsanı uyanık tutuyor. Çok istifadeli bir konuşması var. Nelerden bahsetmedi? Yahya Kemal'in küçüklüklerinden, öz dilin lüzumundan (...)” (Burian, 2006: 27-28).

Burian, günlüklerinde en çok Londra yolculuğundaki arkadaşlarından bahsetmiştir. Bunlardan tezimizin “Mekânlar” başlığında bahsedilmiştir. İçlerinde özellikle yolculuk yaptıkları aracın sahibi Michael Everett ilginç bir kişiliktir. İngiltere Dışişlerinde görevli olan Everett; hür ruhlı, hayatı âna göre yaşayan bir kişidir.

2.2.5.28. Hissî Değerlendirmeler - Ahmet Hamdi Tanpınar

Ahmet Hamdi Tanpınar’ın günlüklerinde Üniversite ve sanat camiasından Ömer Faruk Akün, Turan Alptekin, İlhan Şevket Aykut, Adalet Cimcoz, Nesterin Dirvana, Sabahattin Eyüboğlu, Mazhar Şevket İpşiroğlu, Yahya Kemal Beyatlı, Mehmet Kaplan, Takiyettin Mengüşoğlu, Necmettin Halil Onan, Ahmet Kutsi Tecer, Hasan Âli Yücel gibi pek çok şahsiyet yer almaktadır. Tanpınar, günlüklerinde bu isimlerden bazıları hakkındaki düşüncelerini açıkça dile getirmiştir.

Tanpınar’ın çevresiyle olan ilişkisi, günlüklerinin yayımlanmasından sonra tekrar ele alınmayı gerektirecek niteliktedir. Zira Tanpınar, bu çevreden beklediği ilgiyi görememiştir. Aynı zamanda yazarın kendisi de dostlarına karşı olumsuz düşüncelerini günlüklerinde açıkça belirtmiştir.

Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Türk edebiyatında taşıdığı önemli rol aşikârdır. Günlüklerinin önemi ise gerçek hayattaki Tanpınar’ı, sanatçı Tanpınar’dan farklı bir kişilik olarak karşımıza çıkarmasıdır. Günlük türünün olağanüstü vasıflar yüklenen sanatçıların insani yönünü ortaya çıkardığında şaşırtıcı bir etkisi vardır (Yılmaz, 2015: 181). Ancak Tanpınar’ın günlüklerindeki gibi bir durum, sık karşılaşılan türden değildir. Günlüklerdeki Tanpınar, sanatçı Tanpınar ile neredeyse her konuda taban tabana zıttır. Bu durumun etkisi ise yıkıcı olmuştur. Günlükler, “*şiddetli bir kanon ihtiyacıyla üzerinde uzlaşıliveren figürün en azından onu koşulsuzca yüceltenlerde aranılan figür olmayabileceği kuşkusu’nu doğurmuştur.*” (Gürbilek, 2008: 8).

Tanpınar günlüklerinde kendisine “ben neyim” sorusunu yöneltmiş ve samimi cevaplar yazmıştır:

- “(…) İnanmayan, fakat korktuğu için inanan adam. Sığınan adam.
- Kaçmak arzusu. Her şeyi bırakıp kaçmak isteyen, her yerden kaçmak isteyen adam.
- Büyük bir saadet arzusu.
- Dostluklarım sığınaklarımdır. Zaman israfı. Kendinden çalan adam (...)
- Neye inanıyorum?
- Belki hiçbir şeye.
- Neyi seviyorum?
- Belki sanatı ve kadını, seksi, rahat yaşamayı.

- Neden korkuyorum?
- Her şeyden... Ölümünden (...)" (Enginün ve Kerman, 2007: 252-253).

Tanpınar, günlüklerinde çevresine karşı gayet olumsuz düşünceler kaleme almıştır. Hatta hocası, dostu, tesiri altında kaldığı tek isim dediği Yahya Kemal hakkında günlüklerine yazdıkları, Tanpınar'ın *Yahya Kemal* monografisindeki düşüncelerinin tam olarak gerçeği yansıtmadığını göstermektedir. Yahya Kemal'i, Park Otel'de gören Tanpınar'da ona karşı bir acıma görülmektedir:

"Zavallı Yahya Kemal. Bir insanın bir insanda bu birbiri ardınca değişen çehreleri ne garip ve hazin oluyor ve nasıl en son çehre hepsini siliyor, bitiriyor. Park Otel'in barında gördüğüm küçük, dar, takatsiz adımlarla ancak yürüyebilen biçare ve acınacak ihtiyar. Otelin odasındaki hasta ve büyük kuş. Muhacir kuş. Ve nihayet şimdi çıktığım odada son defa konuştuğum, tebessümüne, bakışının mânalılığına ve hiddet ve o kadar psikolojik hususiyetine rağmen iskelet olarak gülmeye hazır kemik külçesi baş nasıl (...)" (Enginün ve Kerman, 2007: 158-159).

Yahya Kemal'in, hatıralarında "*askerlik vazifemi bile yapamadım.*" demesini Tanpınar "*efkâr-ı umumiyeye, şair rüşvet verirse böyle olur.*" şeklinde değerlendirmiş, antimilitarist, I. Dünya Savaşı'na girmenin aleyhinde bir şair olarak Yahya Kemal'in söylemlerini ahlaki açıdan sorgulamıştır (Enginün ve Kerman, 2007: 206).

Tanpınar, Yahya Kemal'in sanatçı kişiliğine yazarak değil, konuşarak kendini tükettiğine dair eleştirilerde bulunmuştur:

"(...) Yahya Kemal biraz da konuşarak harcayan adamdı, güzel konuşması onu birçok meselelerde akim bıraktı. Eğer nesir yazmağa devam etseydi évolution'u [gelişimi] başka türlü olurdu.
Kaldı ki nesrine poésie'sini [şairini] harcamıyordu benim gibi. Tembelliğine bütün bir istidadı feda ettiğini bana daima söylemiştir." (Enginün ve Kerman, 2007: 206).

Yahya Kemal'in ölümünden sonra günlüğüne onun hakkında değerlendirmeler yazan Tanpınar, şairin kendisini de şairini de milli şair olmak için yıktığını, kalabalıklar tarafından kabul edilmek için milliyet nazariyesine kendini feda ettiğini söylemiştir (Enginün ve Kerman, 2007: 278-279).

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "*ustam*" dediği, tesiri altında kaldığı Yahya Kemal'e karşı böylesine eleştiriler yöneltmesinin iki sebebi vardır: beklenti ve sitem. Tanpınar, Yahya Kemal'deki cevherin ve gücün farkındadır. Şairin bu cevheri harcadığını düşünmektedir. Öte yandan Yahya Kemal'in Türk edebiyatındaki gücünün kendisi için neler yapabileceğinin farkındadır ve sitemi de bunadır:

"Yahya Kemal bizim için çok şey yaptı. Fakat o da ufuklu değildi (Benim için hele müthiş şeyler yapabiliirdi. Neleri kolaylaştırmazdı. Bunları yapmadı.) Fakat o da

ufuksuzdu. Türkiye’de mahpustu (...) Yahya Kemal bize Sedd-i Çin olmak istedi. Benim en büyük tâli’im vaktinde bu seddi delip öbür tarafa geçmektir. Fakat çalışma sistemi öğretebilirdi. Bizi lüzumsuz bir coşkunluğun içine hapsedti. Nurullah [Ataç] ve ben ondan çıktık. Nurullah lüzumsuz, benliğin çukuruna düştü. Ama ben nereye gittim (Enginün ve Kerman, 2007: 267-268).

Yazar, defterlerinde başka şahsiyetler için daha olumsuz düşünceler içindedir. Bunların kimisi anlık duygular içinde yazılmış satırlardır. Örneğin, en güzide öğrencisi Mehmet Kaplan hakkında “*Kaplan hep aynı Kaplan. Fesatçı.*” diyen Tanpınar (Enginün ve Kerman, 2007: 214), yedi ay sonra Kaplan için “*‘Benden sabun köpüğü ondan bilgi kalır.’*” demiştir (Enginün ve Kerman, 2007: 272).

Tanpınar, edebî yazılarında kişileri olduklarından farklı bir çehre ile gördüğünü, ancak içinde verdiği notun daima ayrı olduğunu belirtmiştir. Yazarın bu bakımdan eleştirdiği dostlarından biri de Hasan Âli Yücel’dir. Onu “*en muvaffakiyetli maarif vekili*” olarak görmekle beraber eleştirileri serttir:

“Âli’nin bîçare tarafları vardı. Atatürk devrinde açıkça dalkavuk, İsmet Paşa devrinde aşikâr şekilde parvenue [sonradan görme] idi (...) Hiçbir şeyi yakından bilen adam değildi. İnkılâbın rüzgârına onu hususi şekilde manalandırmadan, kendi içinde münakaşasını yapmadan uymuştu. İnanışları da naslar hâlinde idi (...) Maarif Vekâletinde ise bütün bir zengin eleman ve hazırlık imkanlarına sahip olmasına rağmen işin satıh tarafında kaldı (...) O imkanlar devrinde orta tedarikatı daha iyi tanzim edebilirdi, köy enstitüleri daha başka türlü olabilir, hatta tercüme hareketi de dil ifratına düşmeden yapılabilirdi.” (Enginün ve Kerman, 2007: 258-259).

Yazarın, günlüklerinde sık sık ve istikrarlı şekilde nefretini belirttiği isim ise Peyami Safa’dır. Peyami Safa’dan daha iğrencine tesadüf edilemeyeceğini söyleyen Tanpınar (Enginün ve Kerman, 2007: 207), yazarın ölüm haberini aldığı anda ısrarla ona acımadığını belirttikten sonra onun hakkında değerlendirmelerde bulunmuştur. Tanpınar’a göre, Peyami Safa küçük hesaplar için en kötü insanlarla beraberliğe hazır ve menfi bir adamdır. Sürekli saf değiştirip devrin insanı olmuştur. Aşağılık duygusu içinde insanlara düşmandır. Jurnal, şantaj gibi her yola başvurabilecek biridir.

Tanpınar’ın bu kadar ağır şekilde itham ettiği Peyami Safa ile uzun bir dostluğu olmuştur. Günlüklere göre ikili, beraber kokain bile çekmiştir (Enginün ve Kerman, 2007: 306-307).

Ahmet Hamdi Tanpınar’ın günlükleri, içe dönüktür. Yazarın o günkü duygu durumuna göre kaleme alınmıştır. Bu sebeple Tanpınar, kendisiyle ilgili itiraf niteliğinde yazılar yazmıştır. İçinden geleni döktüğü defterlerde sanatçı kimliğinden çok farklı bir Tanpınar görülmektedir. Bunların çoğu elbette Tanpınar’ın gerçek

düşünceleridir. Ancak şu hususa dikkat çekmek gerekir ki bu sözlerde duygular aklın önüne geçmiştir.

2.2.6. Toplumsal ve Siyasi Konular

Birçok edebiyatçı günlüklerinde toplumsal ve siyasi konulara değinmiştir. Türk edebiyatında kaleme alınan günlüklerin bir kısmı hapishanede tutulmuştur. İdeolojileri temel alan günlükler mevcuttur. Ülkedeki siyasi gelişmelerin edebiyat üzerinde etkileri, bunların da günlüklere yansımaları olmuştur. Öte yandan bazı toplumsal değişimleri günlüklere okumak mümkündür.

2.2.6.1. Kavramsal Bakış - Salâh Birsal

Salâh Birsal'in günlüklerinde siyasi konulardan çok siyaset kavramıyla ilgili yazılar mevcuttur. Yazara göre politika toplumda hoşgörüsüzlüğe neden olmaktadır.

Birsal, 27 Kasım 1975'te “*çok kötü günler yaşamayı sürdürüyoruz. Kimse kimsenin düşüncesine katlanamıyor. Bilginlerin yerine tabancalar, bıçaklar, sopalar yargı kesiyor.*” diyerek toplumdaki hoşgörüsüzlüğü defterine not etmiştir (Birsal, 1982: 287).

Salâh Birsal, toplumsal ve siyasi konuların edebiyatın önüne geçmesini istememiştir. Bu sebeple yazılarında bu konulara uzak kalmıştır:

“Ben kaç kez günlüğüme, memleketimizde kaynatılmak istenen cadı kazanlarıyla ilgili bir şeyler yazmak istedim, olmadı.

Korktum mu? Sanmıyorum. Kimi şiirlerim bunun böyle olmadığını açıkça ortaya koyar. Şu var ki, insan güncel acılara bir kez elini attı mı, onlardan bir daha kendini kolay kolay çekemez.” (Birsal, 1982: 301).

Yazar, politikadan genel olarak uzak kalmak istediğini, politikanın insanlar için tehlikeli bir kavram olduğunu “*Politika büyük bir tüfektir (...) Onları çocukların ellerine verirseniz tehlikeli olur. Ne var, büyüklerin ellerinde daha tehlikelidir.*” sözleriyle ifade etmiştir (Birsal, 1986: 113). Birsal, sanatçıların siyasi bir partiye bağlanmalarını, makam koltuğu peşinde olanların aralarına katılmalarını da yadırgamıştır (Birsal, 1991b: 92).

Politikacılara pek ısınmadığını söyleyen yazara göre onlar, “*(...) dünyayı, sanatçıların kafalarına göre kurmaya yanaşmazlar. Böyle bir şeyin gerekip gerekmeyeceği akıl taslarına bile düşmez.*” (Birsal, 1991b: 87).

Salâh Birsal, zaman zaman günlüğüne gündemi meşgul eden olayları ya da haberleri de yazmıştır. Şiddetli bir kar yağışı, çıkan bir yangın yazarın günlüklerinde

yer bulmuştur. Birselle genellikle bu gibi olayların tarihteki çeşitli örneklerini de kaleme almıştır. Bu yazılar çoğu zaman denemeye veya tarihî bir yazıya dönüşmüştür.

2.2.6.2. İkilik - Nigâr Hanım (Nigâr Binti Osman)

Nigâr Hanım, hayatı boyunca I. ve II. Meşrutiyeti, Balkan Harbi'ni ve I. Dünya Savaşı'nı görmüş bir edebiyatçıdır. Bu dönem, Osmanlıda ciddi kırılmalar ve ikilikler yaşanmıştır. *Hayatımın Hikâyesi*'nde aydın gözüyle yaşananların etkileri ve ikiliklerin örnekleri görülebilir. Şairin hayatına baktığımızda bir tarafta padişahların övgüsüne mazhar olmaktan duyulan sevinç; öte tarafta Meşrutiyet'in ilanından duyulan ümit yer almaktadır. Nigâr Hanım, özellikle II. Meşrutiyet'i önemli bir ilerleme yolu olarak görmüş, "*doğru dürüst bir hükümet*"ten ümidini günlüklerine kaydetmiştir. Bu yolda "*yurt ve ulus aşkını, ateşli yazılarıyla, gönüllerimize aşıl原因an*" Namık Kemal'in hakkını teslim etmiştir (Nigâr Hanım, 1959: 63).

Balkan Harbi'yle beraber Nigâr Hanım'da milli duyguların kabardığı görülmektedir. Osmanlı savaştayken o da diğer pek çok aydın gibi halkın milli duygularını hareket geçirmek için uğraşmıştır. Öte yandan yaralılar için yatak yorgan yetiştirmeye çalışmıştır (Nigâr Hanım, 1959: 67).

I. Dünya Savaşı ile şairdeki gayret ve ümit, yerini ümitsizliğe bırakmıştır. Zira bu dönemde ciddi maddi sıkıntılar yaşamış, babasından kalan maaşı kesintiye uğramıştır. Hatta savaşın getirdiği yokluk öyle bir kerteğe ulaşmıştır ki 1917'nin sonunda Nigâr Hanım on okka pirinci mektupla Enver Paşa'dan istemek zorunda kalmıştır (Nigâr Hanım, 1959: 88-89).

Yaşanan tüm bu önemli gelişmelerin yanında şunu da kaydetmek gerekir ki Balkan Harbi'nden I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar bir tarafta durum böyle iken öte yandan aynı zaman zarfında çayların, saz eğlencelerinin, sanat toplantılarının devam ettiği görülmektedir.

Nigâr Hanım'ın günlükleri özellikle Balkan Harbi'nden sonra Osmanlı'nın toplumsal durumunu göstermesi bakımından önemlidir. Osmanlı aydınının 19. yüzyılın sonundan 20. yüzyılın başlarına uzanan bir zaman diliminde bir numunesini bu günlüklerden okumak mümkündür. *Hayatımın Hikâyesi*, Nigâr Hanım gibi pek çok aydının yaşadığı ikilikleri, kendilerini içinde buldukları kaçınılmaz değişiklikleri gözler önüne sermektedir.

2.2.6.3. İdeolojik Devrim Düşüncesi - Nurullah Ataç

Nurullah Ataç'ın günlüklerinde toplumsal ve siyasi konulara çokça yer verilmiştir. Yazarın temelde kökten bir yenilik düşüncesine dayanan düşünceleri toplumsal konuların tamamında fikirlerini şekillendirir.

Ataç'ın yenilik düşüncesinin başında eğitim gelir. Uzun yıllar öğretmenlik yapan Ataç, eğitim sistemimizin düşünmeyi öğretmek yerine birtakım değişmez doğruları belletmeyi amaçladığını, bunun da öğrencilere faydası olmadığını dile getirmiştir. Bu sebeple düşünmek üzerine kurulu Batı edebiyatına yönelmemizi tavsiye der. Batı edebiyatından da bir yarar sağlamanın yolunu okullarda Latince ve Yunanca öğretmekte görmüştür (Ataç, 2000a: 258-259). Ataç'a göre *“bize tarihsel görüşü ancak Latince ile Yunanca, o dillerde kurulmuş olan büyük Avrupa edebiyatı verebilecek”* tir (Ataç, 2000a: 145).

Nurullah Ataç, Türk toplumunda köklü bir devrimin hayatın her alanına yayılmasını ister. Bu devrimin temelini atan Atatürk'ün devrimci duruşunu örnek göstererek alışılmış, sevilen eski ne varsa atmak gerektiğini düşünür. *“Kendi kültürel kökeni ile savaştan Ataç, toplumuna yeni bir kültürel köken önermektedir.”* (Aydın, 2015: 194). Bu sebeple divan şiirini de alaturka musikiyi de terk etmek gerektiğini savunmuştur (Ataç, 2000a: 124). Yazar, alaturka musikinin kendi duygularını da okşadığını itiraf etmekle beraber *“devrim duygularla yapılmaz”* diyerek bu duygularını susturmaya çalışmıştır (Ataç, 2000a: 74).

Yazar, günlüklerinde politik görüşüne de yer vermiştir. *“Solcu da değilim, sağcı da değilim: Bireyciyim (fertçiyim) (...) özgürlükten yanayım.”* demiştir (Ataç, 2000a: 282). Yazar doğrudan değilse de dışarıdan politika ile ilgilenmiş, CHP'yi desteklemiştir. 1954'teki seçimlerde DP'nin iktidara gelmesine üzüldüğünü ancak kalan milletvekillerinin iyi çalışmakla önemli bir muhalefet görevi görebileceğini düşünmüştür (Ataç, 2000a: 199).

Yazar, çok önem verdiği dil devrimi konusunda DP'ye eleştirilerde bulunmuştur. DP'yi dil devriminin ne anlama geldiğini anlamamakla ve bunu yalnız CHP'ye mâl etmekle suçlamıştır. Ataç'a göre bu mesele politika işlerinin *“çok üstünde yüksek bir politika işidir.”* (Ataç, 2000a: 234).

1954'te Gaziantep'e giden Ataç, buradaki kadınların çoğunun çarşafli olmasına tepki göstermiş, bunu gericilik addetmiştir:

“Çarşaf dediğimiz giysi güzel midir, çirkin midir, onu düşünemiyorum, düşünmek de istemiyorum, benim fenama gidiyor. Kadına, kadınlığa bir hakaret gibi geliyor bana. Kadın yüzünü göstermeyecek, öyle umacı gibi, bir hayalet, bir hortlak gibi gezecek. Eskiden annelerimiz, bacılarımız öyle gezerlerdi, ama ben unuttum onu, şimdi bir çarşaf gördüm mü, beynim atıyor.” (Ataç, 2000a: 195).

Ataç başörtüsü hakkında da benzer fikirlere sahiptir:

“Bir devrim oldu bu ülkede, o devrimin gereği kadın da açtı yüzünü, başörtüsünü attı. Bu töre artık yerleşti (...) İstemiyorlar devrimi, devrim olmamış gibi yaşamak, devrim olmamış gibi düşünmek istiyorlar.

Onların böyle devrim olmamış gibi yaşayıp düşünmelerine daha ne kadar ses çıkarılmayacak?” (Ataç, 2000a: 329).

Nurullah Ataç'ın toplumsal ve siyasi düşünceleri devrim ve yenilik temellidir. Yazar, Türkiye'nin ilerlemesinin ancak kökten değişikliklerle mümkün olacağını düşünmüştür. Bu sebeple en temelden Batı'ya dönülmesini gerekli görmüştür. Ataç, âdeta tarihi silmek arzusundadır. Dilde kökten bir devrimin okullarda Latince ve Yunanca okutulmasıyla gerçekleşebileceğine inanmıştır. Devrim uğruna eskiye dönük ne varsa terk etmeyi ve duygulara kapılmamayı tembihlemiştir. Her ne kadar aktif olarak politika ile ilgilenmese de yazılarında açıkça CHP'yi desteklemiştir. Çünkü Ataç'a göre eksikleri olsa da devrimi hayatın her alanında gerçekleştirecek iktidar CHP'dir. Kendisini “*özgürlükten yana*” bir fert olarak tanımlayan Ataç, gelenek olarak kabul ettiği kılık kıyafet gibi konuları gericilik saymış, bu gibi konulara müdahale edilmesini istemiştir. Bu durum, yazarın “*özgürlükten yanayım*” ifadesiyle çelişmektedir.

2.2.6.4. 12 Eylül, Toplumsal Değişim - Oktay Akbal

Oktay Akbal, günlüklerinde siyasi görüşlerine yer vermiş bir yazardır. Bireyi geri planda bırakmayan bir toplumculuktan yana olduğunu ifade eden Akbal, gazeteciliğinin de etkisiyle ülkemizdeki siyasi olayları yakından takip etmiş, bu olaylar karşısındaki tutumunu da günlüklerine kaydetmiştir.

Sol görüşlü bir yazar olarak Adalet Partisinin 1965'teki iktidarından rahatsızlığını dile getiren yazar, köylüleri de bu bakımdan eleştirmiştir (Akbal, 1968: 10). 1960'ların ortasındaki toplumsal ve siyasi değişimlerden hoşnut olmayan Akbal, düşüncelerini şöyle açıklamıştır:

“Toplumu bir gövde gibi düşünsük; kolun biri ileri uzanmış, biri geriye kıvrılmış. Hele bacaklar!.. En acıklı durumda olan onlar. Sol ileri gitmek istiyor, sağ geriye

koşmaya çalışıyor... Böyle bir toplum ne ileri ne geri gider. Olduğu yerde çürür, paslanır! Bu geriye gitmekten de beter.” (Akbal, 1968: 121).

1965’te CHP’de ortaya çıkan “Ortanın Solu” hareketini yanlış bulan yazar, toplumsal ve siyasi değişmeler karşısında CHP’nin tutumunu da yer yer sert sözlerle eleştirmiştir. AP’nin seçimleri kazanmasının ardından milletvekili seçilemeyen partililerin kurultaya gideceklerini söylemelerinin ardından Akbal şu değerlendirmelerde bulunmuştur:

“Hep böyle derler, gelirler kurultaya, sonra ne olur? ‘Paşa’ bir görünür, sinecek delik ararlar. Paşa ortanın solu der, ya ben ya o der, demokrasi der, çok partili düzen der, sizi ben bile kurtaramam der, kendinize gelin der, ne derse hemen benimserler... (...) Ya seçilselerdi? Paşa’nın yolu onların da yolu olmayacak mıydı? Kişisel çıkarları yitirmenin sonucu bu tutumları. Belli bir inancın, bir görüşün değil. Bu yüzden çürük, sonuçsuz, boş.

(...) Ortanın Solu yıkmış CHP’yi? Yıkar ya!.. Yıllar yılı ‘sol’ sözcüğünü umacı hâline sokan CHP’den başkası mıydı?” (Akbal, 1968: 76).

Oktay Akbal, yaşadığı dönemde edebiyatçıların yargılanmasına, kitaplarının toplatılmasına şahit olmuştur. Bu durumlara toplumun sessiz kalışına sitem etmiştir. Ercüment Behzat Lav’ın yayımlandıktan otuz dört yıl sonra dini duyguları rencide ettiği gerekçesiyle *S.O.S* kitabının toplatılmasına toplumun sessiz kalmasını eleştirmiştir. Fazıl Hüsnü Dağlarca’nın da şiirleri sebebiyle yargılanmasını yanlış bulmuştur. Geçen zaman içinde olumsuz değişimi anlatmak için Tevfik Fikret’i örnek göstermiştir:

“Tevfik Fikret neler yazmıştı yaşadığı günlerin iktidarlarına karşı! Padişah için, en yakın dostlarının başında bulunduğu İttihatçı iktidar için. Bir kez bile çağırmadılar yargıç önüne. Niye yazdın ‘Han-ı Yağma’yı? diye sormadılar! Yarım yüzyıldan çok zaman geçti... Bir hüzün çöküyor içime. Birikecek bu hüzün, koyulaşacak. Benden ayrılmayacak...” (Akbal, 1968: 112-113).

Yazar, 1968’de Türkiye Muallimler Birliğinin düzenlediği II. Dil Kongresinde Bakan’ın “*Bâki’nin yaşadığı günde o şiiri herkes anlardı, çünkü herkes o dili konuşurdu*” sözlerinden hareketle Demokrat Partiyi “*gericilik politikası*” yapmakla suçlamıştır (Akbal, 1979: 300).

23 Mayıs 1971’de evinde arama yapılan Oktay Akbal, 13 Temmuz 1971’de gazetede çıkan bir yazısı nedeniyle ifadeye çağırılmıştır. Bu olaylardan sonra yazar şu değerlendirmelerde bulunmuştur:

“Bir korku inmiş yeryüzüne (...) Bir şeyler olacak her an. Belirsiz, nedensiz. Bu korku yenidir, çağdaş uygarlığın ürünüdür. Adı, yeryüzü korkusu olabilir. Bu günleri anlatan bir romana bu adı vermeli.” (Akbal, 1974: 106).

“*Yeryüzü Korkusu*” yazarın bir romanına değil, aynı yılları anlattığı günlüğüne isim olmuştur.

Akbal’ın 1980-1983 yılları arasında tuttuğu günlüğü “*80’lerde Bir Yazar*”da siyasi konular hâliyle daha fazladır. 1980’nin ilk günlerinde gelen askerlerin muhtırası, her türlü ürüne gelen yüzde yüz, yüzde yüz elli zamlar yazarın bu dönemi kaygıyla takip etmesine sebep olmuştur. Ülkede yaşanan gerilim 12 Eylül Darbesi’ni getirdiğinde Akbal, günlüğüne şunları kaydetmiştir:

“Sabah saat dört. Telefon çalıyor. Bir gazeteci arkadaş fısıldar gibi: ‘Ordu yönetime ele koydu’, dedi. Niye fısıldıyor, niye sesini yükseltmiyor. Önce bu çektik dikkatimi. Ne yapmalı? Beklenmiyor muydu? Bu gidişin bir sonu olmayacak mıydı? (...)” (Akbal, 1992: 30).

1980 darbesinden sonra “Çanakkale’de Bir Vali Var” adlı yazısından ötürü Oktay Akbal, üç ay hapse mahkûm edilmiştir. Bu ceza önce para cezasına çevrilmiştir. Yazarın dosyaya itirazı sonucunda cezası kesinleşmiş ve para ile ödenmesine de müsaade edilmemiştir. Böylece Akbal, üç ay boyunca akşam 7’de girip sabah 7’de çıkmak üzere hapisle cezalandırılmıştır (Akbal, 1992: 70).

Oktay Akbal’ın günlüklerinde toplumsal değişmelerle ilgili yazılar da mevcuttur. Akbal, özellikle İstanbul’daki sosyal yapının değişimine dair önemli gözlemlerde bulunmuştur. 1965’te bir kahvede bu gözlemlerini şu şekilde dile getirmiştir:

“Yabancılar arasındayım. Çevremdekiler İstanbul’un yeni kişileri. On beş yıl önce hiçbiri yoktu bu kentte. Şuradan buradan kopup geldiler. Karıncaların şekere üşüşmesi gibi. Kulübeler kondurdular çamurların içine. Doğaya karşı korudular kendilerini. İnsanlara karşı. Yasalara karşı. Yalnızdılar, bırakılmışlardı. Hepimiz onlara kötü kötü baktık. Otobüslerde sürtünmesinler diye yer değiştirdik. Yalnız bahçe kazdırmak, odun kırdırmakta kullandık. Yıllar geçti. Çoğaldılar. Bizlere benzediler. Almanyalara, Belçikalara gittiler. Başkaları geldi yerlerine. Gelecek. Geliyor.” (Akbal, 1968: 87).

Akbal, gazeteciliğinin de etkisiyle siyasi gelişmeleri yakından takip etmiş, günlüklerinde siyasi düşüncelerini açıkça dile getirmiş bir yazardır. Yazarın günlükleri hem Türkiye’deki siyasi ve toplumsal gelişmeleri hem de yazarın siyasi düşüncelerini içermektedir. Günlüklerde toplumsal yapıdaki değişimlerin örneklerini bulmak mümkündür.

2.2.6.5. Siyasi Gelişmelerin Etkileri - Muzaffer Buyrukçu

Muzaffer Buyrukçu, günlüklerinde siyasi meselelere doğrudan değinmek yerine zaman zaman siyasi gelişmelerin toplum üzerindeki etkilerine örnekler vermiştir.

Yazar, 1970’li yılların sonunda sokağa çıktığında vurulma korkusunu, kapı çalındığında ev ahalisinin açmakta tereddüt edişlerini anlatmıştır.

Cumhuriyet, laiklik, uygarlık, demokrasi gibi kavramları kişiliğiyle özdeş gören Buyrukçu, Refah Partisinin uygulamalarını Türkiye’yi İran’a benzetme çabası olarak değerlendirmiştir (Buyrukçu, 2000: 563). Yazarın günlüklerindeki toplumsal ve siyasi konular bunlarla sınırlıdır.

2.2.6.6. Toplumsal Yozlaşma - Tomris Uyar

Tomris Uyar, günlüklerinde toplumsal konulara sıklıkla yer vermiş bir yazardır. Özellikle Türkiye’deki değişimleri farklı açılardan ortaya koymuştur. “gündökümleri”nin bir amacı da toplumsal çözülüşü okura göstermektir (Uyar, 2018a: 277).

Uyar, 1970’li yıllarda Türkiye’de sinemada, gazetelerde, dergilerde, kitaplarda yükselen porno grafiğine dikkat çekmiştir:

“Son yıllarda pornografi salgını, pazar sabahını bile etkiledi. Gazetelerdeki fotoğraflarda kilolarla kadın eti göze çarpıyor, abartılmış memeler, kalçalar. Yüzlerine çorap geçirilmiş gibi, anlamsız bakışlarla öylece duran striptizci kadınlar; gerilmiş ağızlarında, kendilerine bakan erkeklerde görmek istedikleri açlık, doyumsuzluk.” (Uyar, 2018a: 43).

Yazar, bu durumu “*ortalama tutkularla, ortalama açlıkların yalnızca abartılması, çarpıtılması*” olarak değerlendirmiştir (Uyar, 2018a: 44).

1980-1984 yılları arasında tutulmuş günlüklerden oluşan *Günlerin Tortusu*’nda yazar, kültürel değişimi şu şekilde özetlemiştir:

“*Günlerin Tortusu*, terörün evlerimizin içine sızdığı yıllardan bugünlere, kültürümüzün çiğ köfte ile arabeskte düğümlendiği günlere biriken tortuyu kapsıyor.” (Uyar, 2018a: 277).

Özgürlüğüne düşkün bir yazar olan Tomris Uyar, özgürlük konusunda farklı bir yol tutmuştur:

“(…) Erken kalkmam *buyuruluyorsa*, daha erkenciyimdir. Konu temizlikse, tıkanmış kuburu öğürmeden açabilirim; faşizm uygulanacaksa ben daha amansız bir faşizm uygulayım kendime. Yeter ki özgürlüğüm alınmasın da ben armağan edeyim. Biraz acınılası bir çaba bizimki, neylersiniz?” (Uyar, 2018a: 133).

Tomris Uyar, kültürel değerlerimizdeki yozlaşmadan rahatsız olmuş bir yazardır. Bu nedenle muhafazakârlığın bizdeki algısını da eleştirmiştir:

“Dilimizde *muhafazakâr* kavramı, tutucu, gerici, gibi sıfatlarla karşılanıyor (...) Gelenekten süzülüp gelen, yenilenmeye, yorumlanmaya elverişli bir değerler dizgesini, kültürü (yaşama kültürünü de katmak koşuluyla) ve sanatı korumayı baştan beri hiç düşünmediğimizi gösteriyor bu tutum.” (Uyar, 2018a: 314).

Yazar, toplumdaki genel kabullerin, insanı bir birey olmaktan çok topluma yararlı biri olarak yetiştirmenin ortaya çıkardığı olumsuzlukları çocuk yetiştirme üzerinden örneklendirmiştir:

“ Toplumumuzun ezici çoğunluğunu, bebekliklerinde sıkı sıkı kundaklanarak el ve kol sallama alışkanlığından yoksun bırakılan, sonraları büyüklerin yanında ses yükseltme hakkından edilen, ortaokul çağlarında erkekse kâtip gibi giyinmeye, kızsı cinsiyetinin özelliklerini gizleyen üniformalar seçmeye zorlanan kişiler oluşturuyor (...) Bunca çatık kaşlılık arasında bilgelik, humor nasıl barınabilir? Ancak resmi yaşamdaki zaman ayırabildiğinde dönülen özel, kişisel yaşama nasıl serpilebilir? (...)” (Uyar, 2018a: 315).

Uyar, 26 Mart 1975 tarihli günlüğünde gençliğin tepkisizliğine dikkat çeker. Herhangi bir durum karşısında ne hissettikleri fark edilmeyen, hiçbir faaliyette bulunmayan “*Uzun saçlı, ince, çatisız*” kızlarla, “*kadınısı*” erkeklerden oluşan bu gençliği “*burjuvazinin yeni değerleri*” olarak görmüştür (Uyar, 2018a: 14-15).

Tomris Uyar, gençliğinden itibaren siyasi konularda yeri geldikçe aktif olmuştur. 1 Mayıs’ın önemini günlüklerinde sık sık vurgulayan yazar, “gündökümleri”nde siyasi düşüncelerinden ziyade toplumsal değişmelere dikkat çekmiştir. Siyasi görüşünün uyduğu Özgürlük ve Dayanışma Partisinin 1999 seçimlerindeki milletvekilliği adaylığını da partinin hazırlıksızlığı gerekçesiyle reddetmiştir (Uyar, 2018b: 547).

Günlüklerde karşımıza çıkan Tomris Uyar, toplumun genel kabullerine başkaldırmış, bu bakımdan “uyumsuz” bir profil çizmektedir. Haksızlıklarla mücadele etmekten, özgürlük için çabalamaktan yılmadığı görülmektedir. Uyar, topluma ait değerlerin yozlaşmasına karşı çıkar. Siyasi düşüncelerini yeri geldikçe ifade eden yazar, toplumsal değişimin siyasi meselelerden daha önemli olduğunu vurgulamıştır. Yazarın günlüklerinde siyasetten çok toplumsal değişimler ve kabuller konu edilmiştir. Bunlar Türkiye’deki değişimi göstermesi bakımından önemli tespitlerdir.

2.2.6.7. Rejim Karşıtlığı - Ali Nar

Ali Nar’ın *Ortadoğu Günlüğü*’nde Irak, Suriye, Lübnan, Kuveyt, Ürdün, Suudi Arabistan gibi ülkelerdeki insanlar hakkında gözlemler mevcuttur. Bu gözlemlerden yazarda kalan intiba olumsuzdur. Bu olumsuzluk ise genel olarak iki kola ayrılabilir: Müslümanların dinin özünden uzaklaşması ve sosyalizm.

Yazar, ilk durağı olan Irak ve bilhassa Bağdat hakkında olumsuz düşünceler kaleme almıştır. Irak'taki durumun temel sebeplerinden birini sosyalizm ve bunun siyasi yapılanması Baas Partisi olarak görmüştür.

Suriye'de gördüğü olumsuzluklar için Hafız Esed, Filistin'deki sorunlar için Yaser Arafat sık sık suçlanmıştır.

Yazar, İslam coğrafyasındaki toplumların yaşadığı sıkıntıların bir diğer kolunu da yayılan tefrik¹⁴ düşüncesine bağlamıştır. Tefrik hakkında sık sık din adamlarına sorular sormuş, konuyu tartışmış, İslam'a vereceği zararı anlatmıştır.

Ali Nar'ın günlükleri sekiz ay zarfında yukarıda zikrettiğimiz yerlerin insanları hakkında verdiği fikirler bakımından önemlidir. Yazarın düşüncelerindeki haklılığı/haksızlığını bir tarafa bırakırsak bugün aynı coğrafyada devam eden meselelere ait temel kavramlara ve önemli şahsiyetlere dikkat çekilmiştir.

Ali Nar, *Anadolu Günlüğü*'nde ise Türkiye'de "Müslüman"ın durumunu ortaya koymaya çalışmıştır. Sorunun temeli olarak da rejimi işaret etmiştir:

"Heyhat ki, yeryüzünde Türkiye'den başka (eski Sovyetler hariç) hiçbir ülkede, şahsın özel hayatına ve dinince davranmasına bu denli kısıtlama getiren bir rejim yok (...) Sadece bu ülkede, sadece %99 Müslüman olan ülkenin sahiplerine 'ölü dininin' dışında diri bir din hürriyeti her rengeyle yasak..." (Nar, 1998: 6).

Yazar, bu rejim baskısının başaktörü olarak çoğu zaman İsmet İnönü'yü göstermiştir. Günlüklerde yazarın babasının, İnönü'yü halkı vergiler altında ezerken kendisinin "*putunu*" diktirmekle suçlamasına rastlanmaktadır (Nar, 1998: 66). Benzer şekilde yazar da demiryollarını ağabeyi gibi işçilerin açtığını ancak trenlerin İsmet İnönü gibi "*firavunları*" taşıdığını ifade etmiştir (Nar, 1998: 137).

Nar, uzun yıllar sürgünlerle ve çekişmelerle geçen öğretmenliğinde emekliliğine ulaştığında rejim karşıtlığını açıkça ifade etmiştir:

"Artık batıl düzenin beni sömürmesi temmuzda bitecek. Ben onu sırtımdan atıp onun sırtınabineceğim. Ödesin maaşımı, ben de onu eritmek için yazayım yazayım... Zafere kadar..." (Nar, 1998: 429).

Yazarın günlüğü bu düşünce ekseninde yazdığı manifestosu ile sona ermiştir. Nar, Anadolu Müslümanlarına seslenerek yakın zamanda Türkiye'deki yönetim şeklinin değişeceğini, buna olan inancını ve Müslümanların da bu düzene şimdiden

¹⁴ "Bir meselenin hükmünü birden fazla mezhepten seçilen unsurlardan yararlanarak oluşturmak." Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://islamansiklopedisi.org.tr/telfik--fikih>

ayak uydurmaya başlaması gerektiğini iletmiştir. Aksi takdirde tasfiyeye uğrayacaklarını ifade etmiştir (Nar, 1998: 445).

Ali Nar, günlüklerinde dindarların kendi vatanında çektiği sıkıntıları anlatmak istemiştir. Ancak bunu yaparken zaman zaman fikirlerden ziyade kişiler ve olaylar özelinde kaldığı görülmektedir. Ayrıca rejimi hedef alma, kin, misilleme gibi duygu ve düşüncelerle yazar, ancak kısmi etkiler bırakabilmiştir.

2.2.6.8. “Büyük Doğu” Düşüncesi - Necip Fazıl Kısakürek

Cinnet Mustatili, hapishanede tutulmuş günlüklerden müteşekkildir. Necip Fazıl Kısakürek, *Büyük Doğu* dergisindeki yayınları sebebiyle tutuklanmıştır. Dergideki yazılar irticai bulunmuştur. Dolayısıyla Necip Fazıl'ın günlükleri tamamen siyasidir. Kısakürek, günlüğünde irtica suçlamalarına karşı “(...) bizi irticai ayaklandırmakla suçlandırıyorlar. Hayır efendim; asıl siz küfrü ayaklandırmak ve Müslümanları büsbütün ezdirmek için bahane arıyor ve buluyorsunuz!” demiştir (Kısakürek: 1989: 15). İrticacı olmakla suçlanan Necip Fazıl, radyoda şarkı söyleyen kadınları öldürmekle tehdit edenler için şunları yazmıştır:

“(...) Zavallı mürteciler, namevcut mahluklar!.. Böyle şeyleri onlar düşünmüyor; onların adına din düşmanları tasarlıyor.” (Kısakürek, 1989: 71).

Necip Fazıl, dönemin başbakanı Adnan Menderes'e davası yolunda ümitler bağlamıştır. Zaman zaman bu ümitleri boş çıkmıştır.

Necip Fazıl'ın Ankara Cezaevinde bulunduğu 4 Nisan 1953'te Dumlupınar denizaltısı batmıştır. Yazar duruma son derece üzülmüş, olayı ve hissettiklerini günlüğüne kaydetmiştir. Şehit olan mürettebatın içinde Bahriye Mektebinden tanıdığı Albay Hakkı'nın bulunması yazarı daha da müteessir etmiştir.

2.2.6.9. İslamiyet Temelli Bakış - Cahit Zarifoğlu

Cahit Zarifoğlu'nun toplumsal ve siyasi düşüncelerinin temelinde İslamiyet vardır. Yazar kendini, toplumu, şehirleri hülasa her konuyu bu ekseninde değerlendirmiştir.

Yusuf Turan Günaydın, Zarifoğlu'nun naklettiği bazı anekdotlardan ötürü *Yaşamak*'ı tasavvufi bir günlük olarak nitelemiştir (Günaydın, 2015: 74). Belirtmek gerekir ki *Yaşamak*, tasavvufi bölümler içermekle birlikte bütünüyle tasavvufi bir günlük değildir.

Şairin, günlüklerinde yer verdiği konulardan biri Vietnam Savaşı'dır. Zarifoğlu, savaş devam ederken her şartta insanlığın kaybedeceğini görmüştür:

“ [Vietnamlılar] iki yanlıya ayrıldılar. birbirinin kanına abandılar. kuzey vietnam yanlışı uzandı moskovada kalbini bağlattı. güney vietnam yanlışı uzandı vaşingtonda kalbini bağlattı dilini ve kollarını. ve vuruyorlar. ama biliyorum ki [bu savaşın] patronları ziyafet sofrasında yanyana oturuyor durmadan yiyor durmadan tuvalete gidiyor ve salyaları birbirine karışarak yemek artıklarının arasında yanak yanağa uyuyorlar.” (Zarifoğlu, 2017: 89-90).

Zarifoğlu bu savaştan hareketle ülkemizdeki medyanın ve siyasetin Batı'ya verdiği ayrıcalıkları ve tavizleri de eleştirmiştir.

2.2.6.10. Kavram, Yeniliğe Kapalılık - Ece Ayhan

Başbozuk Günceler'de siyasi konulardan önce siyasetin kendisi, siyasetin ne olduğu ve de yazara göre siyasetin ne anlama geldiği yer almaktadır. Yazar, siyaseti şu şekilde ifade etmiştir:

“Siyaset (Arapça) ‘terbiye etmek’miş.
(At terbiyesi)
Osmanlıca ‘siyaset’ ise ‘idam’
Bugün (günümüzde) ‘ikiyüzlü davranmak’, ‘kurnazlık etmek’ anlamına getiriliyor, kullanılıyor, kullanılır.” (Ayhan, 1993: 133).

Ece Ayhan *Başbozuk Günceler*'de eğitim sistemimizi eleştirir. Yazar insanın her anlamda başka insanlardan farklı olduğunu ve bunun da faydalı bir durum olduğunu vurgulamıştır:

“ ‘Bütün çocuklara aynı eğitim’ ki dağılmasınlar! Kuzular için söyleniyor bu. Benim bildiğimce, insan yavrusu ve insan söz konusu ise aykırılık ne denli çok sayıda olursa o denli birleştiricilik olur.” (Ayhan, 1993: 148).

Yazarın eğitimle ilgili bu eleştirileri Türkiye’de özgünlüğe, düşünceye, yeniliğe olan olumsuz bakışa bağlanır:

“Gerçekte, çok eski günlerden bu yana, İstanbul insanı nedense (ana baba günlerinde daha yoğun gözükür bu) 'düşünce' kırıntısından bile ürker, ürküyor. Çok büyük (ve dar) *kalabalıklar* bir ince kitap görünce bile tüyleri diken diken olur. Belki de bu yüzden belleği yok bu topluluğun; ‘hafıza-i beşer nısyân ile malul’muş.” (Ayhan, 1993: 148).

Ece Ayhan, siyaseti uzak durulması gereken bir olgu olarak nitelemiştir. Günlüklerinde Türk toplumunun yeniliğe, farklılığa ve özgünlüğe kapalı olduğu fikrini savunmuştur.

2.2.6.11. Toplumsal Yozlaşma - Atilla Birkiye

Atilla Birkiye'nin günlüklerinde toplumsal saptamalara rastlanmaktadır. Yazar 1984 yılına ait günlüklerinde başta gençlik olmak üzere toplumun değer yargılarını yitirdiğini, “*yeni, ama içeriksiz, ‘anlamsız’ (saçma), işlevsiz kültür fenomenlerine*”

yöneldiğini ifade etmiştir (Birkiye, 1985: 51). Yazar, bu düşüncesini dönemin en çok okunan gazetelerinin *Tan* ve *Hürriyet* gibi ekli, piyangolu neşriyattan ibaret olmasıyla; çok okunanların, “*best-seller diye adlandırılanlar[ın], beyaz, pembe diziler, aşk, macera, polisiye türlerini*” içeren kitaplar olmasıyla; televizyonda kültür adına “*hiç denecek kadar az*” programın bulunmasıyla; basının, futbolu ulusal bir mesele hâline getirmesiyle örneklendirmiştir (Birkiye, 1985: 51-52).

Uluslararası İstanbul Film Festivali için tuttuğu *Perdelerden Caddelere Dökülüvermiş*’te ise filmlerin sansüre takılmasını eleştirmiştir.

Yazar, 1994 seçimlerinde İstanbul Büyükşehir Belediyesini Refah Partisinin kazanmasından duyduğu rahatsızlığı günlüklerinde dile getirmiştir (Birkiye, 1995: 117-118).

Atilla Birkiye, günlüklerinde siyasi konulardan ziyade toplumsal konulara ağırlık vermiştir. Yazarın günlükleri 1980’li yıllarda topluma bir bakış olarak önem arz etmektedir.

2.2.6.12. Bulgarlaştırma Politikası - Ethem Baymak

Ethem Baymak Kosova’da dünyaya gelmiş, Balkanlardaki toplumsal yapıya hâkim, ziyaretlerinde Türkiye’yi gözlemleme fırsatı bulmuş bir yazardır. 1980’lerin sonunda tuttuğu günlüklerinde en çok yer verdiği konu o dönem Bulgaristan’ın Türklere uyguladığı asimilasyon politikası ve bunun sonucu olarak Bulgaristan Türklerinin göçüdür.

20 Temmuz 1988’de yazdığı günlüğünde Bulgaristan’da yaşayan Türklerin yazgısının çok acı olduğunu ifade eden yazar, Bulgarlaştırma politikasıyla bölge insanının daha da zor durumda bırakıldığını yazmıştır. Baymak, Bulgaristan’ın Türk halkını yavaş yavaş tuzağa düşürmek için örgütlü hareket ettiğini belirtmiştir (Baymak, 1989: 96).

Böylesine bir baskı altında kalan Bulgaristan Türkleri, asimile olmaksızın yurtlarını terk etmeyi seçmiştir. 2 Temmuz 1989’da tatil amaçlı Türkiye’ye gelmek isteyen Baymak, Bulgaristan Türklerinin göçüne yakından tanıklık etmiştir. Sınır kapısındaki Türklerin üzüntüsünü ve tedirginliğini gören Baymak, yaşananları sosyalizmin utanç belgesi olarak nitelemiştir (Baymak, 1989: 130-131).

Günsalkımı, 1980'lerin sonunda Bulgaristan Türklerinin durumu, Bulgaristan'ın asimilasyon politikası ve bunun sonucunda yaşanan göç hakkında önemli bilgiler içermektedir.

2.2.6.13. Başkaldırı, Göç - Demir Özlü

Demir Özlü, Batı kültüründen beslenmiş bir yazardır. Bu doğrultuda düşünceler geliştirmiş ve şartlar özgür düşünceyi ihlal ettiğinde isyan etmiştir. Bu isyanın sonucunda hayatı kimi zaman gönüllü kimi zaman zorunlu olarak yurt dışında geçmiştir.

Yazar, 1950'lerin ortasında Türkiye'de bir sanık hayatı yaşadığını, baskı gördüğünü ifade etmiştir (Özlü, 2010: 18). Özlü'nün ilk başkaldırısı 28 Nisan 1960'taki öğrenci olayları ile gerçekleşir. Demokrat Parti aleyhine yapılan gösterilerde Özlü de yer almıştır. 27 Mayıs Darbesi'nden sonra yazar Paris'e gitmiştir. Özlü 1962'den sonraki yılları şu şekilde görmüştür:

“Bu notları tuttuğum yıllardan sonra, Türkiye toplumu, insanların büyük çoğunluğunun, tozu dumana katarak paraya, kolay üne, spekülasyona, giderek artan bir hızla koştuğu, insanî değerlerin önemli ölçüde kaybolduğu bir toplum olmuştur.” (Özlü, 1999: 7).

1960'larda Özlü, kendisini de bir burjuva olarak görmüş, bu hayatından vazgeçip Paris'ten döndükten sonra egemenliği yaklaşan işçi sınıfı için çalışmak zorunda olduğunu düşünmüştür (Özlü, 1999: 72).

12 Eylül 1980 Darbesi'nden sonra yurt dışında sık sık çeşitli yollarla Türkiye'de özgürlüğün ve demokrasinin yok edildiğini, geriye dönük bir anayasanın hazırlandığını ifade eden Özlü, 1986'da Türk vatandaşlığından çıkarılmıştır.

Yazar, sürgünde geçen yıllarına ve üzüntülerine rağmen yaptıklarından pişmanlık duymamıştır (Özlü, 1991: 63).

Hayatının çoğunu yurt dışında geçiren yazar, bu vesileyle çeşitli ülkelerdeki siyasi ve toplumsal gelişmeleri gözlemleme fırsatı bulmuştur. Bu ülkelerden ilki 1961'de Paris'e giderken uğradığı Yunanistan'dır. Seçimlerden bir gün önce Yunanistan'a uğrayan yazar, burada muhalefet tarafından bastırılmış afişleri görür. Afişlerde Karamanlis ile bir ay kadar önce idam edilmiş Menderes'in fotoğrafları yan yana durmaktadır. Özlü, bu afişlerden hareketle iki ülkenin benzerliklerini vurgular.

Berlin, yazarın hayatının en önemli kentlerinden biridir. 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasından kısa süre öncesine kadar bu kentte kalan Özlü, II. Dünya

Savaşı sonrası Almanya'nın ve özellikle Berlin'in durumu hakkında bilgi verdikten sonra Batı'nın "*kapitalizminin yasalarıyla Doğu'ya yayıldı[ğın]*" ifade etmiştir. Doğu Almanya'nın da düşlenen rejim olamadığını söyleyen yazar, Berlin'i politik çatışmaların üstünde tutmak gerektiğini dile getirmiştir (Özlu, 1991: 117-119).

2002'de tekrar Berlin'e giden yazar, yıllar içinde burada yaşayan Türklerin nasıl değiştiğini şu şekilde ifade etmiştir:

"Çok iyi biliyorum ki, Türkiye'den Almanya'ya başlayan (1960'lardaki) 'işçi göçü' tam bir katliamdır. Özellikle ilk kuşak için tam bir *ruhsal katliam*, ikinci kuşağın pek çok çocuğu içinde maddi ve manevi tam bir katliam. Kendini kurtaranlar az sayıda. Üçüncü kuşaktansa fıskıran yetenekler çıkıyor." (Özlu, 2010: 43).

Demir Özlu, siyasi olarak aktif bir edebiyatçıdır. Düşüncelerinin peşinden gitmek için bedeller ödemiştir. Söylemlerinin ve tercihlerinin hayatı boyunca sonuçları olmuştur. Bu süreç içinde hem Türkiye'deki hem de pek çok ülkedeki siyasi ve toplumsal değişimlerin örneklerini onun günlüklerinden okumak mümkündür.

2.2.6.14. Radikal Eleştiriler - Cemil Meriç

Cemil Meriç, çocukluğundan itibaren toplumsal ve siyasi gelişmelerden doğrudan etkilenmiştir. 1912 Balkan Harbi, ailesinin Dimetoka'dan Hatay'a göçmesine neden olmuştur. Çocukluk ve gençlik yıllarında Hatay anavatanının dışında bir vilayettir. Bu durumun yazar üstünde etkileri olmuştur. Lisede yayımlanan bir yazısı ve milliyetçi duruşu yüzünden okulu terk etmek zorunda kalmıştır.

Bu göçün etkileri ilerleyen yıllarda da devam etmiştir. Meriç, çevresi tarafından dışlanıp yalnız kalmıştır. Bu yalnızlık bir aidiyet ihtiyacı doğurmuştur. Yazar, ilk gençlik yıllarında Hatay Hükümetini devirmek suçundan mahkemeye çıkarıldığında bu sebeple Marksist olduğunu haykırmıştır. Oysa kendisinin de ifade ettiği üzere Marksizm'le hiçbir ilgisi olmamıştır (Meriç, 1992: 77-79).

Cemil Meriç'in çok geniş bir özgürlük anlayışı vardır. Her türlü fikrin, oluşumun serbestliğinden yanadır. Bu bakımdan Osmanlıdan beri bizim dar kalıplarla düşünüp hareket ettiğimizi söylemiştir. Teokrasinin Osmanlıda, Atatürkçülüğün de cumhuriyet devrinde özgür düşünceyi engellediğini savunmuştur (Meriç, 1992: 354-355).

Sosyoloji üzerine çok okumuş çok yazmış biri olarak Cemil Meriç, toplumda gördüğü değişimi tarihî seyri içinde şu şekilde anlatır:

"Cemiyet tek mite dayalı: Atatürk miti. Başka bağ yok. İmparatorluğun birbirine düşman etnik unsurlardan mürekkep yamalı bohçası dikiş yerlerinden ayrılaberi biz kendi kendine düşman insanlar hâline geldik. Mazi yok, tarihimizi tanımıyoruz. Din

ölüm yatağında. İnsanları bir araya getirecek hiçbir ideoloji doğmadı. Nihayet dil de gitti elden. Türk milleti. Hangi millet? Milliyetçiyiz... Hangi milliyetçilik?" (Meriç, 1992: 109).

Cemil Meriç toplumdaki yozlaşmanın etkenleri arasında dil devrimini ve aydınları göstermiştir. Dil devrimi ile beraber Tanzimat'tan 1960'lara uzanan bir tarih aralığında düşüncenin yavaş yavaş ruhunu teslim ettiğini, toplumun da bu sebeple yozlaştığını dile getirmiştir. Tanzimat'tan bu yana aydınların Batı'nın ancak dış yüzünü, dekorunu görebildiğini ifade etmiştir:

"Kendi kapısının önünü süpürmekten kaçıp başkalarının kapısının önü ile ilgilenerek bu dünyadaki mesaisini tamamlayan aydını ihanetle suçlayan Cemil Meriç, asıl olması gereken yerde olmadığından şikâyet eden aydının, kendi yerini bulmak zorunda olduğunu, memnun olmadığı yeri o işi hakkıyla yapacak kimseye bırakması gerektiğini söyler. İçtimai çarkın işlememesinin işini ciddiye almamaktan kaynaklandığını ve ölümümüzün bu yüzden olacağını söyler (Bildirici, 2015: 219).

Memleketin durumundan sorumlu tuttuğu, Türkiye'yi yaşanmaz hâle getirdiklerini söylediği aydının, memleketinden kaçışını da eleştirmiştir:

"Türk aydını yangından kaçır gibi uzaklaşıyor yurdundan. Hayır, kirlettiği bir odadan kaçır gibi. Unutuyor ki vatani kenefe çeviren kendisi. Aydın, Tanzimat'tan beri Batı kapitalizminin şursuz simsarı. Tanzimat bir medeniyetin fethi değil bir ırzını teslim (...) Hürriyet, hürriyet... Ne hürriyeti? Mevcut hürriyetleri kullanıyor musun? 1963 Türkiye'si Voltairelerin Fransa'sından yüz kere daha hür. Voltailer nerede?" (Meriç, 1992: 106).

Meriç'in düşünceleri genellikle radikal fikirlere dayanmaktadır. Dolayısıyla ideolojilerden ve partilerden ziyade fikirler üzerinde yoğunlaşmıştır. Bununla birlikte yazar, her iki yönden de hem dışlandığı hem de kendini yakın bulmadığı sağ ve sol için eleştirilerini yazmıştır:

"Sağ adı verilen bu bedbaht topluluk, solun kusuntuları ile yaşar. Misafirler gittikten sonra sofraya döküntülerini yalamaya gelen bedbaht bir sokak kedisi. Kendine mahsus hiçbir fikri, daha doğrusu hiçbir fikri yoktur. Batı dili bilmez. Osmanlıca bilmez. Ebediyen vesayet altındadır. Huysuzluğu intibaksızlığından gelmektedir. İntibaksızlığı tembelliğinden. Sağın cilasını kazıyın, altından kıskançlık çıkar. Üzümlü tilki hikâyesi.

Sol, papağandır. Öğretilenleri tekrar eder. Topaldır, koltuk değnekleri ile yürür. Hareket etmek için mutlaka bir Batılıya muhtaçtır. Dost olmanız için dilini konuşmanız lazım. Dilini, yani seçtiği pirin, mürşidin dilini. Sembollere ve sloganlara mahpustur. Reçete ister." (Meriç, 1993: 197-198).

Cemil Meriç, halkçılık fikrinin de bir aldatmaca olduğunu, dolayısıyla Halk Partisinin de ancak lütfettiği zaman halka indiğini söylemiş ve partiyi eleştirmiştir:

"Halk Partisi kurtla kuzuyu, insanla sırtlanı bir çuvala koyan madrabazlar kumpanyası. Kime karşı halk partisi? Kime karşı halkçı? Halkçılık halkın sırtına binen bir avuç aydının uydurduğu bir mit. Oğlancı gibi. Halkın ırzına geçmek için halka hulus çakan açığızlerin yaftası. Halk Partisi tarihinin hangi merhalesinde halk için çalıştı, halktan olmayanlarla mücadeleye girişti? (...) kalabalıktan kopan, hiçbir çilesi, hiçbir davası olmayan bir Halk Partisi. Bir nevi ur." (Meriç, 1992: 265).

Jurnal, Cemil Meriç'in toplumsal ve siyasi fikirlerini, bu fikirlerin oluşma şartlarını içeren bir eserdir. Bununla birlikte Meriç'in günlüklerinde toplumsal konuların özündeki kavramlarla, toplum yapımızla ve siyasetin temelleriyle ilgili önemli düşünceler yer almaktadır.

2.2.6.15. Sosyalizm Arzusu - Kemal Özer

Kemal Özer, günlüklerinde siyasi düşüncelerine yer vermiş bir isimdir. Yazar, *Tanık* Günler'de ülkeyi 12 Mart Muhtırası'na götüren buhranlı günleri kaleme almıştır.

Adalet Ağaoğlu gibi Kemal Özer de 12 Mart Muhtırası'nın belli bir kesim tarafından Demirel'in gitmesi ve AP'nin yıkılması bakımından “*umutların gerçekleşmesi*” olarak algılandığını ifade etmiştir (Özer, 1994: 128).

Şair, toplumcu ideolojisine uygun olarak oy kullandığını ve bu ideolojiyle 1977 CHP'sinin uyuşmadığını, bu bakımdan TİP'e oy vereceğini günlüğüne kaydetmiştir. Bu dönemde “*Ecevit'in sermayeci sınıfla kucak kucağa*” olduğunu söylemiştir (Özer, 1994: 128).

Sonuç olarak, Kemal Özer, siyasi düşüncelerini günlüklerinde açıkça ifade etmekten kaçınmamış, inandığı ideolojinin galip gelmesi için çabalamış ancak aktif olarak siyasi faaliyette bulunmamış bir edebiyatçıdır.

2.2.6.16. Komünizm Mücadelesi - Hikmet Kıvılcımlı

Günlük Anılar, baştan sona sosyalizm üzerine düşünceler, 12 Mart Muhtırası ve sonrasında Türkiye'de yaşanan gelişmeler üzerine kuruludur. Kıvılcımlı, hakkında yakalama kararı çıkarılınca 25 Nisan 1971'de Alanya'dan tekne ile yurt dışına kaçmıştır. Bu zaman diliminde Türkiye'deki gelişmeleri takip etmiştir. Bu gelişmelerden hareketle kendi düşüncelerini açıklamıştır.

Hikmet Kıvılcımlı'ya göre Türkiye, kapitalist bir sistemle “*parababaları*”nın isteğine göre yönetilmektedir. Politikacılar ise ancak birer figürandır. Basın özgürlüğü de bir aldatmacadan ibarettir. Kıvılcımlı basınla ilgili düşüncelerini *Hürriyet* gazetesi üzerinden aktarmıştır (Kıvılcımlı, 2009: 47-52).

Yazar, hayatı boyunca inandığı düşünce uğruna hareket etmiş bir isimdir. Türkiye'de sosyalizmi sağlam temellere oturtmaya ve sistematik bir sosyalizm düşüncesi kurmaya çalışmıştır. Kıvılcımlı, bu bakımdan kendini şu şekilde tanıtmıştır:

“50 yıldır Proletarya Devrimi savaşındayım. Kendi kişicil kombinezonlarımla, bir an bile savaş dışı soluk almama yer vermeksizin, kendi kendimi, Lenin'in

‘Profesyonel devrimci’ dediği durumda tutmakta gözümü kırpmadım.” (Kıvılcımlı, 2009: 95).

Yazar, ideolojisi için sıkıntılar çekmiştir. Beraber yola çıktığı insanlar tarafından ihbar edildiğinde de 1971’de Türkiye Komünist Partisinden atıldığında da davasından vazgeçmemiştir. Kıvılcımlı, davasına bağlılığını şu şekilde ifade etmiştir:

“1921’lerden 1971’e dek Türkiye’de, hiç aralıksız Marksist-Leninist olarak teorik ve pratik savaş verdim. 50 yıldır Türkiye burjuvazisi beni, ‘**azlı komünist**’ diye boyuna kovuşturup mahkûm etti. 40 yıla yakın mahkûmiyet hükmünü ‘**komünistlik**’ suçundan giydim. 22 yıl cezaevlerinde ‘**komünist**’ diye yattım.” (Kıvılcımlı, 2009: 251).

Kıvılcımlı, Türkiye’den Yugoslavya’ya uzanan kaçıışı sırasında pek çok ülkeden geçer. Bu ülkelerin toplumsal ve siyasi yapıları hakkında düşüncelerini günlüğüne kaydetmiştir. Suriye’ye vardığında oradaki toplumsal yapı hakkında gözlemlerini yazan Kıvılcımlı, Baas Partisi hakkında düşüncelerini dile getirir. Bu yolculuğunun devamında Bulgaristan’ın komünizmi içselleştirdiğini ifade ederek dönemin Bulgaristan’ına övgüler yağdırır (Kıvılcımlı, 2009: 156-160). Bunlar, elbette yazarın inandığı düşünce eksenine göre şekillenmiş görüşlerdir.

Hikmet Kıvılcımlı’nın günlükleri, Türkiye’de 1921’den başlayarak günümüze dek uzanan sosyalizm düşüncesinin seyrini göstermektedir. Kıvılcımlı bizzat bu hareketin öncülerindedir. Yazarın günlükleri bu bakımdan önem arz etmektedir.

2.2.6.17. Batı Mukayesesi - Ahmet Hikmet Müftüoğlu

Ahmet Hikmet Müftüoğlu’nun günlükleri Osmanlı’nın son döneminde Avrupa’ya dair ayrıntılı gözlemler içermektedir. Yazar, gittiği yerlerin toplum yaşantısı, refah durumu hakkında yeri geldikçe değerlendirmelerde ve kıyaslamalarda bulunmuştur.

Müftüoğlu, günlüklerinde siyasi düşüncelerden çok toplumlarla, kalkınmayla ve üretimle meşgul olmuştur. Yine de II. Abdülhamit hakkında düşüncelerine bu günlüklerden ulaşmak mümkündür. II. Abdülhamit’in Almanya İmparatoru Wilhelm’e “*bi-pervâ*” hediye ettiği Sasanilerden kalma “*Schatten Kasrı*”nın bile ona “*lanet için kâfi*” olduğunu belirtmiştir (Özgül, 1996: 184).

Müftüoğlu’nun toplumsal ve ekonomik değerlendirmeleri daha çok Almanya seyahatinin günlüklerinde karşımıza çıkmaktadır. Henüz yolculuğunun başlarında Bulgaristan’dan geçerken ekili toprakları, çalışan insanları gören Müftüoğlu, bu topraklar için dökülen kanları hatırlamıştır. Vagonlarda ve binalarda bir kelime

yabancı kelime olmamasını takdir etmiştir. Tüm bunların üzerine “*Bütün bu memlekette bir azim, bir refah duyulur. Bizde ise bir bıkkınlık, bir sefalet hükümlerfermâ*” kıyaslamasını yapmıştır.

İngilizlerin intizamını da methetmekle birlikte Ahmet Hikmet Bey’in hayranlığı kalkınma bakımından Almanlar üzerinde yoğunlaşmıştır:

“ En başta Prusyalılar olmak üzere Almanlar kâffeten [bütünüyle] ciddi adamlardır. Meyilleri sanayi-i nefiseden [güzel sanatlardan] ziyade sanayi-i maddiyeyedir (...) Almanlar incelikte bile bir fayda ararlar. Sanat için sanat taraftarı değildirler, nef [fayda] için hünere daha mâildirler [meyillidirler](...) Almanlar iki işe hayatlarını hasretmişler: Yemek, çalışmak. İrad [kazanç], masraf; her ikisi de mübâlâgâkârâne.” (Özgül, 1996: 209).

Ahmet Hikmet Müftüoğlu’nun Avrupa seyahatleri Osmanlının son derece kritik zamanlarında gerçekleşmiştir. Bu dönem Batı, ciddi gelişme göstermektedir. Yazarın günlükleri bu durumu ayrıntılarla somut şekilde ifade etmesi bakımından önemlidir. Ayrıca Türk-Alman ilişkileri için atılan adımlar da bu günlüklerde yer almaktadır.

2.2.6.18. Toplum Reddi - Küçük İskender

Küçük İskender’in günlüklerinde toplumsal ve siyasi konular değineceğimiz hususla sınırlıdır. Burada dikkati çeken tek nokta şairin toplum reddidir. Küçük İskender hem edebiyatçı olarak hem de aykırı tercihleri dolayısıyla bir birey olarak yaşadığı toplumu reddetmiştir.

Küçük İskender toplumu, kendinin birey olarak gelişmesini engelleyen bir mefhum olarak görmüştür ve yaşamı boyunca reddedeceğini ifade etmiştir (Küçük İskender, 1996: 31).

2.2.6.19. 60’lardan 80’lere - Cemal Süreya

Cemal Süreya, 1984-1989 arasında Türkiye’de yaşanan kimi gelişmeleri günlüklerinde dile getirmiştir. Bu beş yıllık süre zarfında şairin siyasi ve toplumsal bazı değerlendirmelerine ulaşmak mümkündür.

1980’lerin ortasında yurttaşlık duygusunun zedelendiğine inanan Süreya, 24 Ocak 1980 kararlarının ve 12 Eylül’den sonra yürütülen çeşitli politikaların hiç değilse aydınlarda böyle bir sonuç doğurduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda Demir Özlü’nün 1986’da vatandaşlıktan çıkarılmasına tepki göstermiştir (Süreya, 2013: 259).

Cemal Süreya, aynı dönemdeki politikaların demokratik isteklere cevap vermediğini, sermayenin sonsuz haklarla donatılmak suretiyle emeğin yere serildiğini ifade etmiştir (Süreya, 115-116).

Şairin siyasal olaylara duyarsız kalamayacağını söyleyen Süreya, “*her zaman tam anlamıyla sosyalist bir Türkiye*” düşünmüştür. Şair, bu arzusunun gerçekleşmeyeceğini anladığında sarsılmıştır (Süreya, 2013: 174). Bu düşünceye sahip Süreya, 1989’da Cumhurbaşkanı Kenan Evren’in davetini reddetmiştir. Gerekçesini de şu şekilde açıklamıştır:

“(…) Sanata karşı tavır, insan hakları sorunu, 12 Eylül’le gelen siyasal değerler, insan değerleri. En hafifini söyleyeyim, Türk Dil Kurumu üyesiydim; Kurumu kapattıran kişinin selamını almam.” (Süreya, 2013: 416).

Cemal Süreya, gençliğinde de siyasi tepkilerini göstermekten çekinmemiştir. Henüz 29 yaşında bir yedek subayken 555 K¹⁵ olayının başlatıcılarından biri olmuştur. Şair, yedi kişiden oluşan grubu şu şekilde sayar: “*Altan Öymen (aslında, farkında olmadan bizi yönelten oydu) Öztin Akgüç, İsmail Hakkı Aydınoglu, ben. Öbür iki kişi şu anda devlet memuru.*” (Süreya, 2013: 316). *Günler*’de bu gruba dâhil olup olayların başında kaybolan bir ismin de yıllar sonra bakan olduğu bilgisi yer almaktadır. Bu olay Demokrat Partinin sonunu hızlandıran gelişmelerden biridir. Süreya, o gün iki gencin Başbakan Adnan Menderes’in yakasına yapıştığını ifade etmiştir. Bu kişilerin kimliği belli değildir. Şair, o günün önemini “*O gün. 5 Mayıs günü, saat 5’te, Kızılay’da, küçük bir olayın nasıl büyüyebildiğini, taşıran damla olabildiğini gördüm.*” şeklinde dile getirmiştir (Süreya, 2013: 316-317).

Cemal Süreya’nın günlüklerinde 1970’lerde sağın durumuna da değinilmiştir:

“ Milliyetçi cephe günlerinde İslamcı, siyasa planında ilk kez ırkçı ile bir araya geldi; bu olayın yanı sıra, İslamcı, sanat planında kendi özgül durumunu korumak için ilerici kesimin bazı silahlarını da edinmek istedi. İrkçiyi yadsıdı ve dışladı. Arada yükselen duvarlara karşın, bir bakıma, ilerici kesimle yan yana koşmaya başladı. 1980’den sonra da, ırkçının kendi üzerindeki ağırlığını bütünüyle yere kaydırıldı.” (Süreya, 2013: 285).

Cemal Süreya, ülkedeki toplumsal ve siyasi değişimleri yakından gözlemlemiş, bu konulardaki düşüncelerini eyleme dökmüş bir isimdir. Sosyalizmden yana düşüncelerini günlüğünde açıkça dile getiren şaire göre sol, “ilerici” demektir. Bu düşüncelerinin yanında sağ görüşten Sezai Karakoç gibi isimlerle yakın arkadaşlıkları olmuştur. *Günler*, 60’lı, 70’li ve 80’li yılların toplumsal ve politik durumlarından kesitler sunması bakımından önem arz etmektedir.

¹⁵ Cumhuriyet tarihinin ilk sivil itaatsizlik eylemi olarak bu olayda Demokrat Parti aleyhtarı insanlar 05.05.1960 saat 5’te Kızılay’da Adnan Menderes’i protesto etmiştir. Bu olaydan 22 gün sonra darbe gerçekleşmiştir.

2.2.6.20. Sağ ve Sol Eleştirisi - Aziz Nesin

Aziz Nesin, hayatı boyunca çeşitli politik konuların içinde yer almasına rağmen günlüklerinde toplumsal ve siyasi meseleler azdır. Bununla birlikte yazarın önemli tespitleri ve eleştirileri mevcuttur.

İyi bir gözlemci olan Nesin, 1960'lı yıllarda Türkiye'de modernlik ve eşitlik kisvesi altında burjuva kurallarının işlediğini ifade etmiştir. Kadın erkek eşitliği altında “burjuva ahlaksızlığının bütün sözde estetik ölçüleri, kuralları yaşıyor.” diyen yazara göre insanlar burjuva ahlaksızlığının etkisi altında olduklarının farkında değildir (Nesin, 1996: 35).

27 Mayıs 1960 darbesi gerçekleştiğinde Türkiye'de kimi edebiyatçılar, darbenin sol görüşlü kesimin lehine olduğunu düşünmüştür. Durumun böyle olmadığı zaman içinde kendini belli etmiştir. Aziz Nesin de o dönem 27 Mayıs'a yansız bakamadıklarını, coşkuya kapıldıklarını söylemiş, gerçeklerin 27 yıl sonra “Yassıada Davaları”na ilişkin yayınlardan anlaşıldığını ifade etmiştir (Nesin, 2011: 263).

Aziz Nesin, pek çok toplumsal, siyasi protestonun, gösterinin ve eylemin içinde olmuştur. Bunu ünlenmek için yaptığı iddia edilmiştir. Yazar, *Mum Hala*'da bu tutumunun bilakis kendisini yazmaktan alıkoyduğunu ifade ederek bu konuda özellikle 12 Eylül 1980'den sonra kendini halkına karşı borçlu hissettiğini söylemiştir (Nesin, 2011: 175). Bu konuda Nesin'in pişmanlığı 12 Eylül'den sonra kendisi de dâhil olmak üzere Türk aydınının yeterince ses çıkarmamasıdır (Nesin, 2011: 95-96).

Seksen yıllık yaşamında pek çok siyasi olaya tanıklık eden Nesin, 1991 seçimlerinden duyduğu rahatsızlığı şu şekilde dile getirmiştir:

“ (...) Türkiye'de halkın büyük bir kesiminin gıdım gıdım, adım adım nasıl her türlü gericilikle ve bağınazlıkla özdeşleştirildiği de ayrımsanamıyor. Biçimsel demokrasi perdesi arkasında, gericilik eğitim-öğretimle, topluma gittikçe egemen olan bugünkü geçerli ve çoğunlukça benimsenmiş yaşam yöntemleri yüzünden, yine kimse ayrımsamadan bu yığın gitgide büyüyecek (...) yakında hem de seçim yoluyla 'demokrasi diye diye demokrasi tepelenecek', 'laiklik diye diye laiklik tepelenecek'tir.” (Nesin, 2011: 466).

Aziz Nesin; siyasi görüşünü, toplumsal düşüncelerini günlüklerinde açıkça dile getirmiştir. Bu düşüncelerini sık sık eyleme dökmüştür. Yazar kendisi gibi “ilerici” gördüğü kesimi de eleştirmiş, eksik ya da hatalı kaldıkları noktalara *Mum Hala*'da değinmiştir.

2.2.6.21. Toplumsal Yozlaşma, Göç - Tarık Buğra

Tarık Buğra'nın günlükleri, yazarın kendi siyasi düşüncelerini açıkladığı bilgiler içerir. Yazar, bu günlüklerin birkaç yerinde Türk edebiyatında oturtulduğu çerçevenin içinde bulunmadığını anlatmaya çalışır.

Buğra'nın siyasi görüşlerinden bahsederken ilkin şunu belirtmek lazımdır: Tarık Buğra, kendini hiçbir klişe, partiye, akıma katılmamış; sloganların peşine düşmemiş bir yazar olarak tarif etmektedir. Bu sebeple de yalnız kalmasının yanı sıra eserleri sebebiyle de faşistlikle, gericilikle ve tutuculukla damgalandığını ifade etmiştir (Buğra, 1996: 157).

Tarık Buğra, her ne kadar sağ görüşlü, milliyetçi olarak tanımlansa da yazar, bunu kabul etmez. 1975 yılına ait bir günlüğünde bulunduğu noktaya tırnaklarıyla geldiğini ifade eden Tarık Buğra, hiçbir "milliyetçi" ya da "sağcı" gruptan yardım görmediğini ifade etmiştir. Buna bağlı olarak kendinin de kimseye hamallık etmeyeceğini bildirmiştir (Buğra, 1996: 116).

Sağ ile ilgili görüşlerini bu şekilde açıklayan Buğra, solcuların düşüncelerini de sığ görmekte ve kendini sola da uzak hissetmektedir.

"Ankara solcuları: Bütün felaketlere sebep kötü ruh = Amerika. Amerika'yı taşılayıp rahatlama ayinleri, duaları!" (Buğra, 1996: 107).

Yazarın günlüklerinde toplumdaki yozlaşmaya da yer verilmiştir. 1973'te enfarktüs sebebiyle hastanede kalırken karşılaştığı biri öğretmen, biri bankacı iki kişiden hareketle Türkiye'de çoğu ferdin kitap diye bir şeyden âdeta habersiz olduğunu dile getirir. Doktorlar, hasta Tarık Buğra'yı yoklarken o da onları okuma bakımından yoklamış ve iki taraf da birbirini olağandışı birer yaratık olarak görmüştür (Buğra, 1996: 85).

Buğra, 1973'te köyden şehre göçün doğurduğu sorunlara değinmiştir. Bu göçün sonunda köyden gelenlerin pervasız ve saygısızca hareket ettiklerini ifade etmiştir (Buğra, 1996: 94).

Tarık Buğra'nın günlükleri, onun siyasi görüşlerini anlamak ve doğru bir konuma yerleştirmek bakımından önemlidir. Yazarın hayata bakışı ve eserleri milliyetçi ve muhafazakâr özellikler göstermekle beraber siyasi görüş olarak bir tarafa konumlandırılmayacağını bizzat açıklamıştır. Ayrıca Buğra'nın günlükleri, 1970'li yıllarda Türkiye'deki yoz değişimlere de temas etmektedir.

2.2.6.22. Marksist Bakış - Ahmet Oktay

Ahmet Oktay, Türkiye'ye ve dünyaya ait gelişmeleri yakından takip etmiş bir yazardır. Bu durum hem Oktay'ın kişilik özelliğinden hem de uzun yıllar TRT'de ve *Hürriyet* gazetesinde çalışmasından kaynaklanır.

Marksist ideolojiye sahip Oktay, sanatını ve düşüncelerini de çoğu zaman bu ideolojiye göre temellendirmiştir. Bununla beraber 3 Ocak 1990 tarihli günlüğünde Marksizm'in sistem olarak eksiklerini ve hatalarını şu şekilde ifade etmiştir:

“ Ne var ki, teorik ve bilimsel bir felsefe ve yöntem olarak aşılması, şu andaki mevcut koşullarda mümkün görülmeyen Marksizm'in, siyasal bir rejim olarak, *mevcut hâliyle* devam edemeyeceği de çok açık. Sistem'in teklediği ortada. Felsefi boyutun, yani *insanın dönüştürülmesinin* amaç olarak terk edilmesi, siyasal ve ideolojik baskının tercih edilmesi bu yozlaşmanın temel nedeni olarak belirmiş bulunuyor. Hazindir: Ne din ne milliyet düşüncesine bunca yıl içinde hiçbir şey *yapılamamış.*” (Oktay, 1998: 30-31).

Yukarıdaki metinden de anlaşılacağı üzere Ahmet Oktay, milliyetçilik fikrine karşı çıkmış bir isimdir. Konu ile ilgili düşüncelerini günlüğüne şu şekilde yazmıştır:

“ Hiçbir zaman *milliyetçi* olmadım. Öğrencilik yıllarımda en sevmediğim törenler, ulusal günler için düzenlenenlerdi. ‘Türküm, doğruyum, çalışkanım’ sloganı gibi ‘Ne mutlu Türküm diyene’ özdeyişi de daima gülünç geldi bana.” (Oktay, 1998: 33).

Gece Defteri 'nde şairin İslamiyet'e karşı bakışı da açıkça görülebilir. Oktay, Julius Wellhausen'e ait *İslamiyet'in İlk Devrinde Dini-Siyasi Muhalefet Partileri* adlı eserinden hareketle İslamiyet'le ilgili şu yargılara varmıştır:

“Okudukça İslam'ın *acımasızlığını* apaçık görüyor insan. İlk dönem Hristiyanlığının tam tersine ilk dönem İslam'ı alabildiğine *saldırgan ve zalim*. Tokat atana öteki yanağı dönmesi asla söz konusu değil. Hayır: tokada *kılıçla* yanıt veriyor ilk dönem Müslümanları. Dahası, İslam daha başlangıçta dini olduğu kadar *siyasi* de olan bir örgütlenme içinde. *Iktidar savaşı*, neredeyse doğuşuyla başlıyor (...) Humeyni iktidarı, İslam'ın acımasızlığının yüzyıllara rağmen sürdüğünü gösteriyor. Şiddet İslam'a *içkin* de ondan.” (Oktay, 1998: 56).

Türkiye'de komünizmin doğru temellere oturtulmadığını ve bir “*din gibi*” anlaşıldığını düşünen yazarın ideolojik amacı “*çoğulcu ve demokratik bir toplumsal formasyonda tüm ideolojik-felsefi görüşlerle diyalog içinde kalarak Marksizm'i egemen konuma getirebilmek.*”tir (Oktay, 1998: 100). Bu amaç doğrultusunda aile mefhumunun son bulmasının ve kadın hareketinin komünizme eklemlenmesi gerektiğinin altını çizmiştir (Oktay, 1998: 98).

Ahmet Oktay, sanatını ve eleştirilerini bu düşüncelere göre temellendirmiştir. *Gece Defteri* 'nde pek çok sanatçı ve eser bu görüş ekseninde eleştirilmiştir.

2.2.6.23. Köy Enstitüleri - Hatun Birsen Başaran

Hatun Birsen Başaran'ın günlüklerinde yer alan tek toplumsal konu köy enstitüleridir. Pazarören Köy Enstitüsü sayesinde hayatı değişen yazar, bu kurumların önemini sık sık günlüklerinde vurgulamıştır. Kendisi için ne demek olduğunu ise şu şekilde açıklamıştır:

“Köy Enstitüleri benim yaşamım. Pazarören Köy Enstitüsü hem anam hem babam. Cumhuriyet, yalnız Köy Enstitüleriyle halkı, köylüyü bağrına basabilmiş, hem de dünyaya örnek olabilecek bir eğitim anlayışıyla. Köy Enstitüleri olmasa, ben yoktum. Babası toprak kavgasında öldürülmüş, anası yirmi bir yaşında dul kalmış bir köylü kızı nasıl yaşardı ki...” (Başaran, 1999: 45).

Başaran'a göre bu okullar Türkiye'nin geleceği için çok önemlidir. Bu bakımdan köy enstitülerine yöneltilen eleştirilere şiddetle karşı çıkmıştır. Yazar, bu sebeple günlüklerinde *Bozkırdaki Çekirdek* romanı için Kemal Tahir'e eleştiriler yönelmiştir (Başaran, 1999: 46)

2.2.6.24. 12 Mart Muhtırası - Uğur Kökden

Uğur Kökden, 12 Mart Muhtırası'ndan sonra izlenmiş, evi aranmış ve sonunda tutuklanmış bir yazar ve mühendistir. Dolayısıyla onun *Karşı-Günlük*'ü de tamamen siyasi bir gündüzdür.

Kökden, tutukluluğu süresince haklılıklarını ortaya koymak için mücadele vermiştir. Sistemli bir direniş gösterilmesi için uğraşmıştır. Açlık grevine katılmıştır. Dönemin siyasi gelişmelerini de büyük bir kaygıyla takip etmiştir:

“Akşam, TRT uzun uzadıya anayasa değişikliğini verdi. Öyle ki, belirtilere göre, yeni anayasa, 1924 Anayasası'ndan çok daha geride. Getirilen ya da değiştirilen maddeler, tek bir gerçeği ortaya koyuyor: faşizmin kurumsallaşması.” (Kökden, 2009: 61).

Yazar, 20 Temmuz 1974 tarihli günlüğünde Kıbrıs Barış Harekâtına değinir. Başta BBC olmak üzere Batılı radyoların Türkiye'nin müdahalesini istila olarak tanımladıklarını belirtir. Ülkemizdeki karartma kararına rağmen Harekât'ın ilk gününün bir bayram günü gibi geçtiğini günlüğüne kaydeder (Kökden, 2009: 217-218).

Yazar 25 Şubat 1982'de Barış Derneği üyeliğinden tekrar tutuklandığında işkencenin nasıl kanıksandığına dair çarpıcı bilgiler verir:

“O işkence ortaklığında, kimi gözaltına alınanla kimi görevli, birlikte spor-toto bile oynuyorlardı. Kâğıt dolduruyorlar, sonra duvardaki 'resim yeri'ne geçiyordu işkencenin isimsiz öznesi.” (Kökden, 2001: 16).

Barış Derneği üyeleri tutuklandıktan on ay sonra serbest bırakılmışlardır. 1991’de ise davanın tüm sanıkları beraat etmiştir.

2.2.6.25. Teknolojik Gelişmeler, Sol Görüş - Memet Fuat

Memet Fuat, yetmiş altı yıllık yaşamında ülkemizdeki pek çok değişime tanıklık etmiştir. Yazarın günlükleri her ne kadar hayatının son üç yılına ait olsa da 1999-2002 yılları Türkiye’de önemli gelişmelerin yaşandığı yıllardır. Bu süreçte ekonomik kriz, siyasi değişimler, bilgisayarın ve internetin yaygınlaşması gibi gelişmeler yaşanmıştır. Ayrıca Türkiye, bu yıllarda sporda önemli başarılarla imza atmıştır. Memet Fuat da bu gelişmeleri ve bu konulardaki düşüncelerini günlüklerine yazmıştır.

Memet Fuat, koşulsuz bir ilericiликten yanadır. Yeri geldikçe toplumculuğu yücelten yazar, Osmanlılığı sevmediğini şu şekilde dile getirmiştir:

“ Ben Osmanlılığı sevmem.
Gereksiz gülümsemeler, yaltaklanmalar...
Sözcükleri de kendine özgüdür (...)
Geleneklerimiz, göreneklerimiz diye birileri Osmanlılığı hortlatmak istiyor...
Oysa öyle insanlar üretmemek gerekir...
Ne Osmanlılık benim geçmişim ne o saray riyakârlığı ne de Avrupa’yı tir tir titreten bahadırlar, bağatırlar, önüne gelenin kafasını uçuran yiğitler...
Ben o inceliklerin ya da o kalınlıkların ezdiği, kulluğa değer bulduğu insanların ayağa kalkışını benimsiyorum geleneğim, göreneğim olarak. Açık, aydınlık, güler yüzlü. Gizemsiz.” (Memet Fuat, 2003a: 214-215).

Memet Fuat, gençliğinden itibaren sporla haşır neşir olmuş, özellikle voleybola emek vermiş bir isimdir. Altınyurt Voleybol takımında antrenörlük de yapmış olan yazar, günlüklerinde de sporla ilgili gelişmeleri yakından takip etmiştir. 1999’dan 2002’ye kadar televizyonda yayımlanan birçok futbol maçının özetini yazmıştır. Takımlarla ve sporla ilgili değerlendirmelerini de kaydetmiştir. Buradan hareketle *Tribünden Palavra Anılar*’ı kaleme almıştır. Yazar, günlüklerinde toplumdaki spor anlayışını eleştirir.

Hastalığı sebebiyle sürekli evde olan yazarın hayatı bilgisayar ve televizyon arasında geçmiştir. Çalışmalarını tamamladıktan, misafirleriyle görüşmelerinden sonra zorunlu eğlencesi televizyondur. Memet Fuat televizyon programlarını da eleştirir, reyting uğruna en temel değerlerin nasıl harcandığını, 1999 depreminin bile reyting malzemesi yapıldığını dile getirir.

Memet Fuat’ın günlüklerinde bilgisayar ve internetin de yaygın olarak hayatımıza girişinin bir örneği karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde yazar, bilgisayarda

çalışmaya geçmiştir. Bu geçişteki zorlukları ve kolaylıkları da günlüklerine kaydetmiştir. Ayrıca bir e-posta adresi almış, Nazım Hikmet ve kendisi için internet siteleri açmıştır.

Memet Fuat'ın günlüklerinde 1999-2002 arası pek çok siyasi ve toplumsal gelişmeyi bulmak mümkündür. Bu yıllar Türkiye'nin ekonomik olarak zor zamanlarıdır. Dönemin başbakanı olarak Bülent Ecevit, zaman zaman eleştirilerin hedefinde olmuştur. Memet Fuat, ülkenin geçtiği zor günlerin Adnan "*Menderes'ten bu yana bir parçası olmak için çırpındığımız uluslararası anamalcılık*" düzeninden kaynaklandığını ifade etmiş, Ecevit'i bu düzende "*boynu bükük bir virgül*" olarak nitelmiştir. Yazara göre Ecevit; kendi çıkarlarını düşünmeyen, ülkesini seven, ulusunu içine düşürüldüğü bataklıktan kurtarmaya çalışan bir sosyal demokratır (Memet Fuat, 2003a: 61).

Memet Fuat, Türk toplumundaki din anlayışına karşı çıkar. İnsanların dini istismar ettiğini söyler. Yazar, 1999 depreminden sonra günlüğüne şunları kaydetmiştir:

“ Demiri, çimentoyu çal, ‘Allah bizi korur!’ diye kapıya bir muska as!..
Bizim insanımızın dindarlığı hep bir gösteriş gibi gelir bana...
Her türlü ahlaksızlığı yapıp Allah'a sığınırılar... (...)
Sen istediğin kadar ‘günah’ işle...
‘Allah bağışlar!..
‘Allah büyüktür!..
Dinimizin hoşgörüsünü günümüzün insanı sonuna kadar sömürüyor...” (Memet Fuat, 2003a: 112).

Memet Fuat, yeri geldikçe kendini solcu olarak ifade etmiştir. Bu bakımdan sağ partilere karşı olumsuz bir bakış açısına sahiptir. Bu bakış açısı ilkin Demokrat Parti ile karşımıza çıkar. Yazar, irticayı gerekçe göstererek ordunun demokrasi üzerinde baskı kurmasını haklı bulmuştur:

“ Gerçek şu: Ordunun alttan alta, zaman zaman da açıktan açığa yaptığı baskılar olmasa, çoktan demokratik yollardan (‘kanlı mı, kansız mı’) kurulmuştu Türkiye’de de şeriata dayanan bir İslam devleti.
(...) Demokrat Parti, Adalet Partisi, Anavatan, Doğru Yol Partisi... İrtica yarışında Erbakan'ın partileri onlardan çok daha gerilerdedir, çünkü Erbakan dürüsttür, ortadadır, görürsünüz onu koşarken, ötekiler yeraltındadırlar, hiç çaktırmadan görürler işlerini.” (Memet Fuat, 2003a: 193).

Memet Fuat'ın günlüklerinde 2001 ekonomik krizine de yer verilmiştir. Yazar, bu krizde Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ve Başbakan Bülent Ecevit'in dürüst kimseler olarak pay sahibi olmadıklarını iddia etmiştir:

“ Kapitalist düzenlerde siyasal ilişkilerin önemini bilmeyen iki ‘dürüst’ adam, hukukun ülke ekonomisine verdiği zarara şaşır kalmış olmalıdır. Herhâlde böyle bir şey akıllarının ucundan bile geçmemiştir.” (Memet Fuat, 2003b: 41).

Yazar, yaşanan ekonomik krizden sonra Ekonomi Bakanı olarak ülkeye davet edilen Kemal Derviş’i “*kapitalizmi yaşanabilir kılmaya çalışan bir sosyal demokrat*” olarak nitelemiş ve onun gelişini şu şekilde yorumlamıştır:

“(…) ABD krizi atlattığı için Türkiye’ye yardım edecek ama bu yardımın da hortumlanması olasılığına karşı işin başında Dünya Bankasından birinin bulunmasını önerdi.” (Memet Fuat, 2003b: 48).

Memet Fuat, günlüklerinde gündemi iyi takip eden bir yazar olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumdaki değişimleri, bu değişimlere etki eden faktörleri, yozlaşmayı zaman zaman iyi yakalamıştır. Bununla birlikte siyasi konularda toplumcu ve sol bir anlayışa bağlı kalmak için ortaya koyduğu fikirler eleştiriye açıktır. Özgürlükten yana tavır gösterdiğini iddia eden bir kimsenin demokrasiye karşı ordu baskısını savunması, gerekçesi ne olursa olsun bu iddiasıyla örtüşmeyecek bir durumdur. Ayrıca günlüklerde sol görüşlü partilerin ve siyasilerin her konuda yanında duran bir duruş ortaya çıkmaktadır. Ülkenin idaresini elinde bulundururken yaşananlarda bile Memet Fuat, görmezden gelinemeyecek sorumlulukları sisteme ve dünya düzenine yüklemeyi tercih etmiştir.

2.2.6.26. Darbeler, Eleştiriler, Göç - Adalet Ağaoğlu

Adalet Ağaoğlu, Doğan Hızlan’ın tabiriyle “*Sadece masasının başında oturup roman yazan, toplumun içine çıkmayan, siyasi hareketleri es geçen biri değildir.*” (<http://www.hurriyet.com.tr/kitap-sanat>, 29.03.2018’de erişildi). Savunduğu fikirler için yürüyüşlere katılmış, doğru bulduğu siyasi görüşleri açıklamaktan kaçınmamış bir yazardır. Siyasi meseleleri edebî eserlerine de taşımıştır. Bu sebeple TRT’den istifâ etmiş, çevreden baskı görmüş, eserleri sansüre uğramış, hakaret ve tehdit mektupları almış, evinin kapısı penceresi kırılmıştır. 27 Aralık 1970’te kendilerini sivil polis olarak tanıtan kimseler Adalet Ağaoğlu’nu karakola (?) götürmek istemiştir. Yazar, tutuklama emrinin olmadığını söyleyerek bir tartışmaya girmiş, evinin yakınında bulunan Polonya Elçiliğinden gelen nöbetçilerin araya girmesiyle durumdan kurtulmuştur (Ağaoğlu, 2004: 121-125).

Ağaoğlu 1970’li yıllarda sağa tamamen karşı çıkmakla beraber sola da karşı çıkmıştır. Solun da yaptıklarını gerçek sola uygun bulmamıştır. Sosyalist bir düzenden

yana olduğunu “Gençler ülke sosyalist bir sistemle yönetilsin istiyorlar. Çoğumuz öyle.” şeklinde ifade etmiştir (Ağaoğlu, 2004: 134).

12 Mart 1971 Muhtırası sol görüşlü bazı kesimler tarafından lehlerine bir olay olarak değerlendirildiğinde Ağaoğlu, muhtıramın getireceklerini kestirmekte zorlanmaz:

“Büyük kumandanların muhtırası. Demirel hükümetinin devrilişi.

‘Bu bir sessiz ihtilaldir.’= Hoş geldin 27 Mayıs! Muhtıra, ilericilerin, solcuların yanındaymış gibi bir hava estiriyorsa da, ‘Askeri darbe, askeri darbediiir!’ ” (Ağaoğlu, 2004: 143).

Ağaoğlu, 12 Mart sonrasında yaşananları, tutuklamaları ve olayları bazı ayrıntılarıyla günlüğüne yazar. Ülkenin içinde bulunduğu durum, yazarı karamsarlığa sürükler. Geleceğe umutla bakmak fikri yaşanan olaylar sebebiyle yok olur.

Yazar, dönemin siyasetçileri hakkındaki görüşlerini de günlüğüne kaydetmiştir. İsmet İnönü’nün vefatı üzerine günlüğüne şunları yazmıştır:

“ Kurtuluş Savaşı’ndan bugüne, Osmanlı paşalığından Cumhuriyet Başbakan ve tek parti Başkanlığına kadar türlü umutlar/umut kırılıklarına, zafer ve geri çekilişler dönemlerine 50 yıldan fazla saniye saniye tanıklık etmiş bir canlı tarih, toprağa gömülerek yok edilemez. Lozan anlaşması sırasında, Osmanlı İmparatorluğu artığı diye küçümseyerek ‘TCD yoktur’ demeye getirenlere karşı direnerek anlaşmayı: ‘İşte burdadır, vardır’ imzasıyla imzalamış bulunması, Cumhuriyet’in önündeki bütün kapıların bugüne kadar açık durmasını sağlamıştır.” (Ağaoğlu, 2004: 249-250).

12 Eylül 1980’i “*Darbelerin darbesi!*” olarak niteleyen Ağaoğlu, yaşananları “*Memlekete geliyormuş gibi olan demokrasinin boğazlanması. ‘Örfi İdare!’ Bir oç alış, bir kan davası sanki. Silahların ucuyla insan kanı içilmesi; korku filmi!*” olarak tanımlamıştır (Ağaoğlu, 2012a: 215). Yazar, darbenin baskısını *Fikrimin İnce Gülü* romanının dördüncü baskısında toplatılması ve kendisinin mahkemeye verilmesiyle ağır şekilde hisseder. Darbe anayasasına açıkça hayır diyen yazar, 15 Mayıs 1984’te 12 Eylül’e karşı “Aydınlar Dilekçesi”ni imzalayanlar arasında yer almıştır.

1989’da darbe anayasasında hiçbir değişiklik olmadığı için Cumhurbaşkanlığı protokolüne katılmayı reddetmiştir. Bununla beraber Turgut Özal Cumhurbaşkanlığında da yeni yıl davetini reddetmiştir. Yazar, Özal’ı da herkesi kapsayan bir cumhurbaşkanı olarak görmemiştir:

“ Evren’in sahnesinde rol almadım, bunda da alacak değilim. Biri darbenin, öteki yüzde yirmi ikicik oyun sırtına binerek Çankaya’ya kuruluvermişler.” (Ağaoğlu, 2012b: 361-362).

Günlüklerinde eşitlik, özgürlük, adalet, demokrasi gibi kavramları sık sık dile getiren Ağaoğlu, Türkiye’de ve dünyada pek çok önemli olaya şahitlik etmiştir.

Yaşananlarla ilgili düşüncelerini de günlüklerine yazmıştır. *Damla Damla Günler*'de Berlin Duvarı'nın yıkılmasına, SSCB'nin dağılmasına, Körfez Savaşı'na, Türkiye'de 1990'ların başında artan terör olaylarına, Sivas Olaylarına temas edilmiştir.

Adalet Ağaoğlu günlüklerinde sık sık toplumun kadına ve erkeğe biçtiği değerleri eleştirir. “Kadın yazar” olarak vurgulanmak istemez, “yazar” olarak değerlendirilmek ister. Tipik erkek ve kadın davranışlarından örneklerle toplumun verdiği değerlerin insanlara nasıl işlemiş olduğunu günlüklerinde ortaya koyar.

Ağaoğlu dışa dönük kimliğiyle çevresini sürekli gözlemler. Gördüklerinden toplumsal neticeler çıkarır. Özellikle İstanbul'a taşındıktan sonra 1980'li yılların Türkiye'sine dair önemli tespitlerde bulunmuştur. Arabeskin revaçta olduğu, İstanbul'un sürekli göç aldığı, göç aldıkça da halkın birbirine yabancılaştığı bir dönemi zaman zaman *Damla Damla Günler*'den okumak mümkündür. Toplumun bu hâle gelmesinde aydınların da payı olduğunu dile getirir:

“ ‘Halkımız’la aramız gittikçe açılmakta. Değer kargaşası. İstanbul'a göç çoğaldıkça, yabancılaşma arttıkça artmakta... ‘Halkımız kurtulsun, kurtaralım köylümüzü, efendimizi’ diye diye popülizmin batağına battık. İyi işte. Buyur bakalım; birlikte batmaktayız...” (Ağaoğlu, 2012b: 40).

Ağaoğlu gündemi yakından takip eder. Yazar, dışarıdaki dünyadan hiçbir zaman kopmamış, hatta bu sebeple bazen edebî çalışmalarına zaman ayıramadığından yakınmıştır. Adalet Ağaoğlu 16 Temmuz 1969'da Apollo 11'in Ay'a yolculuğunu “*Yeni bir çağın başlangıcı*” olarak nitelemiş ve ayrıntılarıyla anlatmıştır (Ağaoğlu, 2004: 41-42). Ağaoğlu'nun uzun yılları kapsayan günlüklerinden Türkiye'de ve dünyada siyasi ve toplumsal birçok gelişmeyi okumak mümkündür. Yazar, aynı zamanda bu gelişmelerin bazılarının içinde aktif şekilde bulunmuştur. Bu bakımdan yazarın günlükleri bazı konuları birinci ağızdan aktarmaktadır.

2.2.6.27. İnönü Hayranlığı - Ahmet Hamdi Tanpınar

Hayatının merkezine sanatı ve kadını yerleştirdiğini her fırsatta dile getiren, sağcı da solcu da olamayacağını gerekçeleriyle açıklayan Tanpınar, çoğu zaman siyasi olarak bir tarafta konumlandırılmıştır. Tanpınar'ın Türk edebiyatındaki konumu, çeşitli grupların onu kendi saflarında görme isteğini kabartmıştır.

Tanpınar'ın toplumsal ve siyasi düşüncelerini anlamak için ilk olarak Doğu ve Batı meselesi ile ilgili fikirlerine bakmak gerekir. Tanpınar'ın inkılap anlayışı bu şekilde anlaşılabilir:

“ Hem şarklı hem garplı olabilir miyiz? Elbette ki hayır. Fakat garplı bir şarklı olabiliriz. Şark bizim şimdilik çekirdeğimizdir. Ve galiba da uzun zaman öyle kalacaktır (...) Biz Avrupalılaşacağız. Fakat Asya-yı Sagra’da oturan Türk Milleti olarak. Ve kitle hâlinde Avrupalılaşacağız (...) Bunun da tek yolu var: Sanayileşmek, müreffeh olmak.” (Enginün ve Kerman, 2007: 264-265).

Tanpınar ülkesi için bu müreffeh geleceği sağlayabilecek tek isim görür: İsmet İnönü. Yazar, İnönü’yü partiler üstü bir konumda tutar. Tanpınar için 1932’ye kadar İsmet Paşa mübarektir. 1960’ta onun elini öperken Orhan Gazi cinsinden bir adamın elini öpüyormuş gibi hissetmiştir (Enginün ve Kerman, 2007: 204-205). Tanpınar, hayatının sonuna kadar İnönü’ye sevgi ve saygı beslemiştir. Bunun sebebini ise şöyle açıklar:

“ Niçin İsmet Paşa’yı seviyorum? İsmet Paşa’yı kendisi için, inandığını yaşadığı için ve fikirlerine sadık olduğu için seviyorum. Hizmetleri: İstikrar, parada istikrar, İkinci Harb’e girmemek, namusluluk ve ayrıca da münevverdi. Seviye adamıydı! Hâlâ da ümidim ondadır.” (Enginün ve Kerman, 2007: 326).

Ahmet Hamdi Tanpınar, günlüklerinde de açıkça ifade ettiği üzere ne sağcıdır ne de solcu... Ona göre her iki ideoloji de Türkiye’de büyük hatalara saplanmıştır ve Tanpınar bu sebeple yalnızdır:

“ Sağlarla beraber değilim, çünkü sağ şarktır ve şark bizi daima yutmağa, içimizden doğru yutmağa hazırdır (...) Mehmet Akif’le [Ersoy] yol arkadaşlığı, Mümtaz’la [Turhan] fikir beraberliği, asla...

(...) Sağcı olmak çok güç hatta imkânsız. Evvela memleketimde encahil ve budala insanlar sağcı. Yahut da aşikâr şekilde hain ve ahlaksız. Peyami Safa... Peyami Safa’dan daha iğrencine tesadüf edilir mi?

(...) Sola gelince!.. Yarabbim bizde solcumuharrir, solcuşair, genç şair, sol adam, ileri adam, zühd, hamakat, cahillik. Ve hepsinden beteri yeni dil. Devrik cümle, tarihi inkârdan daha beter olan tarih bilmemek. Hiç kültürü olmamak. Ne sağcı ne solcu...

O hâlde? Sadece entelektüel ve yalnız başıma...” (Enginün ve Kerman, 2007: 205-207).

Ahmet Hamdi Tanpınar, yaşadığı durumu eserlerinin sathi okunmasına ve buna göre hüküm verilmesine bağlamıştır:

“ Sağcılara göre benim angajmanlarım -Huzur ve Beş Şehir- hilafında sola kayıyorum, solu tutuyorum. Solculara göre ise ezandan, Türk musikisinden, kendi tarihimizden bahsettiğim için ırkçıların değilse bile, sağcıların safındayım.”

Oysa Tanpınar inkılap taraftarı, kalkınma ve plandan yana bir sanatçı olduğunu belirtmiştir (Enginün ve Kerman, 2007: 332). İnkılapçılardan ayrılan yanı ise muhafazakârlığıdır. O bir muhafazakâr olarak toplumu bir arada tutmaya yarayan ve onu millet olma fikrine bağlayan köklerin inkâr edilmesi hususunu reddeder (Satar, 2015: 170).

27 Mayıs 1960 darbesi gerçekleştiğinde Tanpınar Paris'tedir. Şair, aldığı haberdan memnun olur ve günlüğüne “*kurtulduk*” yazar (Enginün ve Kerman, 2007: 190). Tanpınar, bu ihtilalle memleketin Demokrat Partiden kurtulduğunu düşünmüştür.

Darbeden sonra Milli Birlik Komitesi, içlerinde Tanpınar'ın arkadaşı birçok ismin bulunduğu 147 öğretim üyesini görevinden ihraç etmiştir. Tanpınar, ümitler bağladığı cuntanın bu hareketi karşısında şaşkınlığa düşmüştür. Kendi adının bu listede bulunmamasını ise unutulmasına ya da önemsenmemesine bağlamıştır (Enginün ve Kerman, 2007: 233).

Yazar, darbenin ardından gelen idamlara da hak vermiştir. Meclis Başkanı Refik Koraltan için “*asılmasına şimdi imza ve karar veririm*” diyen Tanpınar (Enginün ve Kerman, 2007: 241) Adnan Menderes ve arkadaşlarının idamı için şunları yazmıştır:

“(…) Çoktan beri adalet elinde olduklarını bildiğim için hiçbir kinim kalmamıştı. İdam cezalarını yani adaletin o kadar beklediğim haklı tecellisini yazık ki bu yüzden sevinçle karşılayamadım. Sadece hak verdim. Aksi olsa belki üzülürdüm.

(…) Adnan Bey'in ve bir iki gün evvel iki arkadaşının gazetelerdeki resimleri. Ölüm bu fotoğraflarda insana başka türlü görülüyor. Zavallı budala. Kaç defa İsmet Paşa kendisine fırsat vermişti.” (Enginün ve Kerman, 2007: 322-323).

15 Ekim 1961 seçimleri CHP aleyhine sonuçlanınca Tanpınar, günlüğüne etraflı bir özeleştiri yazar. Seçimlerden sonra Üniversitede geri fikrin yavaş yavaş zafer kazanacağını düşünen Tanpınar, CHP'nin hatalarını temelde ekonomiye, eğitime ve toplum gerçeklerinden uzak düşmeye bağlar. CHP'nin ekonomiyi ve eğitimi iyi tahsis edemediğini ifade eden yazar, eğitimde din derslerinin, Arapça ve Farsçanın kimsenin haberi olmadan müfredattan çıkarılmasını yanlış bulur. Türkiye'nin Müslüman bir ülke olduğu gerçeğinin unutulması din meselesinin ihmal edilmesi de ona göre başka bir yanlıştır. Laikliği ilan edip laik olmamak, din konusunda her şeyi tesadüfe bırakmak aydını köksüz bırakmıştır (Enginün ve Kerman, 2007: 323-326).

Günlükler Tanpınar'ın toplumsal ve siyasi meselelere bakışı açısından çarpıcıdır. Apolitik olmamakla birlikte siyasi bir taraftarlığı reddeden Tanpınar inkılaptan, kalkınmadan ve Batılılaşmadan yanadır. Ancak bu düşüncelere özün feda edilemeyeceğini savunmuştur. Tanpınar bu bakımdan muhafazakârdır. Tarihi, dili hakkıyla bilmek, milleti millet yapan değerlere sahip çıkmak gerekmektedir.

Tanpınar; Doğu-Batı, sağ-sol meselelerinde itidalli bir düşünce yapısı kurmuşsa da bu temel üzerine makul fikirler inşa ettiği söylenemez. Türkiye'nin refahını

tamamen İsmet İnönü'ye bağlayan, hatalarına rağmen ona taparcasına bağlı kalan Tanpınar'ın hayatın gerçeklerinden kopuk olduğu söylenebilir. Bundan daha vahimi ise 1960 darbesini alkışlamasıdır. Tanpınar, sanatçı kişiliğinin dışında bir entelektüel olarak hiçbir darbenin olumlu sonuçlar getiremeyeceğini görmemekle kalmamış, verilen idam kararlarını yerinde bulmuştur.

2.2.6.28. Darbe Yanılgısı - Selçuk Baran

Selçuk Baran, politikaya uzak bir isimdir. Bunu günlüklerinde de dile getirmiştir. Onun günlüklerini yayımlayan Ülkü Ulurmak, Baran hakkında “*belirgin olan tek şey[in] sola yatkınlığı*” olduğunu söylemiştir (Baran, 2007: 47).

Yazarın günlüklerinde siyasi ve toplumsal bir mesele olarak sadece 27 Mayıs 1960 Darbesi'ne rastlanmaktadır. Baran, 27 Mayıs'ı herkesin büyük günü olarak görmüş ve milletçe güldüklerini ifade etmiştir (Baran, 2007: 47-48).

Selçuk Baran da birtakım sol görüşlü edebiyatçılar gibi 27 Mayıs Darbesi'nin ülke için iyi olduğu “yanılgı”sına düşmüştür. Baran'ın siyasi ve toplumsal olaylardan uzak kalmasının sebebi aile yaşantısıdır. Yazarın bir eş ve bir anne olarak kendine biçtiği rol, onun bu meselelerden uzak kalmasında etkili olmuştur.

2.2.6.29. Sosyalizm Arzusu - Melih Cevdet Anday

Melih Cevdet Anday, günlüklerinde toplumsal ve siyasi konulara fazla yer vermemiştir. Ancak bu günlüklerde sosyalizmden yana tavrını dile getirmiştir (Anday, 2008: 35). Türkiye'de sosyalizmin uygulanmasını arzulayan Anday, kendisi gibi düşünen pek çok edebiyatçıyı pratikteki uygulamalarından ötürü eleştirmiştir.

2.3. Dil ve Üslup

Günlük, dil ve üslup bakımından yazarı sınırlayıcı herhangi bir özellik taşımaz. Türün özündeki serbestlik bu konuda da görülür. Genel olarak günlükler, içe ya dışa dönük olmalarına göre bazı özellikler taşır. İçe dönük günlüklerde okur hesaba katılmadıkça samimi bir üslup belirginleşir. Dışa dönük günlüklerde ise genellikle deneme, sohbet, fıkra gibi yazı türlerinin özellikleri görülmektedir. Günlüklerde dil ve üslup her zaman bütünlük göstermemektedir. Yazarın dili ve üslubu, hayatındaki kırılma noktalarından sonra değişebilmektedir. Özellikle genç yaşta başlanan ve uzun süreli tutulan günlüklerde yazarın hayatı, düşünceleri ve duyguları ile birlikte üslubu da değişmektedir (Halman, 1962: 441). Her yazı türünde olduğu gibi günlüklerde de

dili ve üslubu yazarın hayatı, psikolojisi, varsa ideolojisi, edebî düşünceleri gibi unsurlar etkilemektedir.

Çalışmamızın bu başlığı altında daha önce konularına göre incelenen günlüklerin dil ve üslup özellikleri belirlenmeye çalışılmıştır. Birden fazla günlüğü olan yazarlar olması sebebiyle eserler yerine yazarlar esas alınmıştır. Günlüklerin ilk baskı yıllarına göre bir sıra izlenmiştir.

2.3.1. Direktör Âli Bey

Âli Bey, İstanbul'dan Diyarbakır'a ve Siirt'e, oradan Bağdat'a ve oradan da Hindistan'a uzanan yolculuğunu anlattığı günlüklerinde samimi bir üslûba sahiptir. Yolculuğu süresince yaşadıklarını sade ve nükteli bir dille anlatmıştır. Dönemin şartlarında taşra kabul edilen bu yerlerin coğrafi özellikleri, insanların yaşayışı ve âdetleri hakkında da yer yer öğretici bir üslûp kullandığı görülmektedir. Âli Bey, zaman zaman da bu yolculuğunda yaşadığı sıkıntıları bir macera havasında kaleme almıştır:

“(…) Bir saat kadar gider gitmez gayet şiddetli bir rüzgâr çıktı ve havada bulutlar zuhur edip bir fırtına başladı. Bulduğumuz noktada keleş sahile raptederek kalmaya ve geceyi orada geçirmeye mecbur olduk. Fırtına bütün gece devam etti. Durduğumuz mahal ıssız ve hali bir ağaçlık kenarı idi. Rüzgârın şiddetinden ağaç dallarında hâsıl olan gürültü ile baykuşların havf sadaları ve üzerimizden süratle akıp geçen kara bulutların görünüşü gayet müthiş idi. Uyanık bulunduğum hâlde bir korkulu rüya görüyorum zannediyordum idim.” (Âli Bey, 1896: 33).

Âli Bey, eserini kalem alırken atasözlerinden, deyimlerden, halk hikâyelerinden sık sık faydalanır. Gittiği yerlere ait hikâyeleri oranın yerlilerinden dinleyerek nakleder. Örneğin Keleşçi Mehmet'ten Dicle'ye zincir gererek gelip geçenleri durduran ve onlardan haraç alan bir haydudun hikâyesi Âli Bey'in ilgisini çekmiştir (Âli Bey, 1896: 34).

2.3.2. Ahmet Refik Altınay

Kafkas Yollarında oldukça sade bir dille yazılmıştır. 1919'da kaleme alınan eserde dikkati çeken bir husus ise yazarın tasvire verdiği önemdir. Yazar, gittiği şehirleri anlatırken âdeta bu yerleri resmeder. Sık sık benzetmelere, kişileştirmelere başvurur. Yazarın Trabzon için şu sözleri bu tespitlerimizi özetler niteliktedir:

“Trabzon bir görüşte kalbi teshir edecek binaları, ağaçları, çayırıları, yüksek tepeleri, yeşil sırtlar ortasında kırmızı kışlalarıyla kendini derhal sevdirecek bir güzelliği camii. Evliya Çelebi'nin hakkı varmış. Burası gül ve reyhan ve erguvan açar bir belde. Daha doğrusu Karadeniz'in sakin suları kenarında yeşil bir dağın eteğinde

çimenler arasında uzanmış başında baharın en rengin çiçeklerinden yapılmış bir ikkil [taç], güzel ve zarif bir kızı andırıyor (Altınay, 1919: 3).

Ahmet Refik Altınay, gittiği yerlere ait türküleri, hikâyeleri de yeri geldikçe günlüklerine kaydetmiştir. Ermeni meselesini yerinde incelemek için çıktığı yolculukta gördükleri ve dinledikleri karşısında zaman zaman dehşete kapılan yazarın bu durumu yer yer günlüklerine de yansımıştır.

2.3.3. Ali Canip Yöntem

Bilindiği üzere Ali Canip Yöntem, “Yeni Lisan Hareketi”nin önde gelen isimlerindedir. Yazar, Ömer Seyfettin’in son günlerini anlattığı kısa günlüğünde de bu anlayışa uygun olarak gayet sade ve açık bir dil kullanmıştır. Yazar, yakın arkadaşı Ömer Seyfettin hakkındaki düşüncelerini samimi bir üslupla dile getirmiştir. Ömer Seyfettin’in hayatının son on üç gününde yaşananları diyaloglara yer vererek genelde kısa cümlelerle anlatmıştır.

2.3.4. Salâh Birsal

Salâh Birsal, günlüklerinde sık sık kendi türettiği sözcüklere yer vermiştir. Bunda dil devriminden yana tutumu etkili olmuştur. Yazar, dilin gelişmesi için sürekli kelime türetilmesini gerekli görmüştür. Ancak bu durum yer yer akıcılığı engellemiştir.

Birsal’in türettiği ve günlüklerinde kullandığı bazı sözler şunlardır: “*kelkeniz işler*”, “*entipüf*”, “*bangoboz*”, “*cavala cuvala*”, “*dalgamotor*”, “*kıtır bom*”, “*faşal fayrak*”, “*fıştıklamak*”, “*helehelehop*”, “*şakırdak*”, “*sersemsepet*”, “*miymırık*”, “*kaşmerdikoz*”, “*çarmakçur*”, “*cavalacivoz*”, “*dingalopişto*”... Bunlar genellikle sıfat olarak kullanılan kelimelerdir.

Yazarın kullandığı dil yıllar içinde değişmiştir. Birsal’in kendine mahsus sözlerine *Günlük*’te daha az rastlanır. Bu sözler daha çok *Kuşları Örtünmek*’te ortaya çıkar. *Yaşlılık Günlüğü*’nde ise zirveye ulaşır.

Birsal’in günlüklerinde “*nedir*”, “*şimdiler*”, “*şu var*”, “*ne var*” gibi sözlere sıkça rastlanmaktadır. Yazar, bunların sonuna getirilen ekleri ve bağlaçları fazlalık olarak görmüştür (Birsal, 1982: 169). Bununla birlikte çoğu yerde “*bence*” demek yerine “*bencesi*” demiştir.

Yazar, “saraka”, “mangiz”, “zırtapoz”, “dubaracı”, “nanay”, “kaşkaval”, “katakulli”, “keriz”, “kaşkariko”, “kamanço”, “kofti”, “arak”, “kaparoz” gibi argo sözcüklere de günlüğünde çokça yer vermiştir.

Salâh Birsal’in günlüklerinde halk ağzına mahsus “dibekek”, “zivir”, “hönkürmek”, “şamtinik”, “şırlak”, “mıcırık”, “şamfiri”, “pepelemek”, “karadeve”, “vayvilim”, “aladı şappak” gibi sözlere de sıklıkla rastlanır. Bununla beraber yazarın “herhâlde” demek yerine “herhal”; “hepsi” demek yerine “hepiciği” dediği olmuştur. Birsal, halk ağzına verdiği önemi şu şekilde açıklar:

“ Ben halkın yarattığı, halkın çelik çomak oynadığı sözcüklere düşkünüm. Bunlar zaman içinde üşüntü ile doğranmamış, ayna gibi yüz gösteren kişilerin gönüllerinden çekip kopardıkları yaratılardır.” (Birsal, 1995: 82).

Birsal, bu kelimelerin bazılarını okuduğu kitaplardan derlediğini belirterek bunlardan bir kısmının anlamını *Yanlış Parmak*’ta vermiştir (Birsal, 1996: 10).

Salâh Birsal’in günlükleri dışı dönüktür. Yazar istese de günlüğünün merkezine kendini koyamamıştır. Bu sebeple okur daima göz önünde bulundurulmuş, hatta okura hitap edildiği görülmüştür (Birsal, 1982: 291). Merkezinde edebiyatın bulunduğu bu günlüklere genel olarak bir deneme üslubu hâkimdir.

2.3.5. Vecihe Ekrem Şerif Egeli

Bir Yaman Vardı, trafik kazasında oğlunu kaybeden bir annenin hislerini samimi bir üslupla kaleme aldığı bir günlüktür. Egeli, içe dönük bu metinlerde sık sık oğluna hitap etmiştir. Yurt dışı seyahati sırasında tutulan eserde doğa tasvirleri oldukça canlıdır. Bu tasvirlerin arkasından ölüm karşısındaki üzüntü, çaresizlik, öfke ve isyan göze çarpar.

2.3.6. Nigâr Hanım (Nigâr Binti Osman)

Nigâr Hanım, Türk edebiyatında içe dönük günlüğün öncüsüdür. *Hayatımın Hikâyesi*, 1800’lü yılların ortasında Osmanlıda bir kadının yaşadığı hadiseler karşısında duygularını samimi şekilde ifade ettiği bir günlük olarak dikkat çekicidir. Bu günlüklerde daha çok, kötü biten bir evliliğin ardından üzüntü göze çarpmakla beraber Nigâr Hanım’ın yer yer kızgınlıkları, karşı çıkışları da görülür.

Nigâr Hanım, yaşadığı olayların arkasından sık sık Tanrı’ya yönelir. Bu yönelmelerde çoğunlukla dua ve yakarış görülse de şairin kimi zaman isyan ettiği ancak hemen arkasından Tanrı’ya sığındığı görülmektedir.

Yazarın çeşitli duygularını samimi bir üslupla kaleme aldığı günlüklerde gayet sade bir dil kullanılmıştır.

2.3.7. Nurullah Ataç

Nurullah Ataç'ın günlükleri *Son Havadis*'te günü gününe yayımlanmıştır. Bunlar dışa dönük metinlerdir. Yazarın çoklukla dil meselesi üzerine düşüncelerini yazdığı bu günlüklerde deneme ve fıkra özellikleri görülür.

Dil devrimi ve sözcük türetme konusunda son derece kararlı olan Ataç'ın kelimelerine "Dil Meselesi" başlığında yer verilmiştir.

Yazar dil meselesinde her ne kadar istikrarlı bir duruş sergilese de kendinin de ifade ettiği üzere bu konudaki çalışması Arapça ve Farsça kelimelere sözlüklerden "öz Türkçe" karşılık bulmakla ve türetmekle sınırlı kalmıştır.

Ataç'ın dil konusundaki ısrarı diğer yazılarında olduğu gibi *Günce*'nin de yapay bir dille yazılmasına sebep olmuştur.

Yazar, dil ve yenilik konusunda ısrarlı olsa da zaman zaman samimi bir şekilde duygularını dile getirmiştir. *Günce*'de sıklıkla divan şiirinin örneklerine rastlanmaktadır.

Ataç'ın kullandığı dil, günlüklerinin akıcılıktan ve doğallıktan uzaklaşmasına, güç anlaşılmasına sebep olmuştur.

2.3.8. Oktay Akbal

Oktay Akbal'ın günlükleri okunmak için yazılmış, dışa dönük metinlerdir. Yazarın hayatından hemen hiç iz taşımayan bu günlükler, yazar tarafından yayıma hazırlanmıştır. Hâliyle bu yazılar günlüğün samimi havasından uzaktır. Akbal'ın günlüklerinde daha çok deneme ve fıkra özellikleri görülür. Akbal, günlüklerini yazarken kendini kontrol altında tuttuğunu ifade etmiştir (Akbal, 1968: 77-78).

Yazar, dil devriminin ve "öz Türkçe"nin önemli bir savunucusudur. Bu sebeple günlüklerinde Arapça ve Farsça kökenli sözcükleri tercih etmemeye özen göstermiştir. Ancak bu çaba kelime türetmeye dönüşmemiştir.

2.3.9. Ömer Seyfettin

Ömer Seyfettin, Türkçenin sadeleşmesine önemli katkıları olmuş bir edebiyatçıdır. *Rûznâme*'de de aynı şekilde Balkan Harbi sırasında yaşananları sade bir dille anlatmıştır. Genel olarak dışa dönük bu günlüklerde yazarın gözlem gücü dikkat

çekmektedir. Ömer Seyfettin, *Rûznâme*'de savaşı ve doğayı yeri geldikçe tasvir etmiştir. Öte yandan bu gözlemlerle Balkan Harbi'nin ne şekilde sonuçlanacağını kestirmekte zorlanmamıştır. Ömer Seyfettin, günlüklerinde yalın bir üslupla bölüğünün ve kendinin başından geçenleri anlatmıştır. Yazarın sade bir dille kısa cümleler kurması günlüğüne akıcılık sağlamıştır.

2.3.10. Muzaffer Buyrukçu

Muzaffer Buyrukçu'nun günlükleri bir anlamda edipler kulisinin anlatılmasından müteşekkildir. Bu sebeple bu eserler dışa dönük günlüklerdir. Buyrukçu'nun günlüklerinde edebiyat ortamlarına ve edebiyatçılara dair pek çok bilgiye ulaşmak mümkündür. Bu çevrelerin değer yargıları, kaygıları, sevinçleri yazarın günlüklerinden okunabilir.

Muzaffer Buyrukçu, günlüklerinde arkadaşlıklarını son derece samimi ve mizahî bir dille anlatmıştır. Özellikle Orhan Kemal, Edip Cansever, Cemal Süreya gibi isimlerle konuşmalarını, şakalaşmalarını, argoyu da aktararak günlüklerine kaydetmiştir.

Zaman zaman günlüklerini öykü şeklinde yazdığı da görülmüştür:

“(...) Orhan Kemal güldü, Buyrukçu'ya baktı Tâlât'a vereceği karşılığın ipuçlarını yüzünde ararcasına. Ama Buyrukçu, Tâlât'ı sersemletecek ve uzun süre belleklerden silinmeyecek karşılığı hemen bulamadı. Bulamayınca da uyanıklığından, külyutmazlığından ötürü çevresindekilerin uygun gördüğü -zeki- sıfatı elinden alınacakmış gibi bir telaşa kapıldı. Ayrıca, son birkaç aydan bu yana Orhan Kemal'le aralarında sadece ikisinin bildiği ama açıklamadıkları, açıklamaktan dostlukları bozulur diye kaçındıkları bir zekâ yarışması, en iyi, en parlak, en çarpıcı esprileri, buluşları üretme ve neşelerini doruğa çıkarma savaşı vardı (...) (Buyrukçu, 2000: 9-10).

Muzaffer Buyrukçu, basılmadan günlüklerini gözden geçirmiş ve bunlarda çeşitli değişiklikler yapmıştır. Aşağıda 10.04.1975 tarihli günlüğünün önce 1976 basımı *Arkası Yarın*'daki hâli, sonra da 2000 yılında basılan *Yaşadığımız ve Yaşananlar*'daki hâli verilmiştir:

“Zil çaldı. ‘Bu da kim?’ dedim. Kapıcı yedi buçukta ekme getirmişti. Sucu, yoğurtçu on bire doğru gelirdi. Kimi zaman çocuklar zili çalıp kaçarlardı. Saat sekizi on geçiyordu. İkinci zilde, -sabaha keyfi yaptığım- yataktan fırladım. Pijamanın altını, terlikleri giydim. Zinciri çekip açtım (...)” (Buyrukçu, 1976: 109).

“Zil çaldı. ‘Bu da kim yahu?’ Kapıcı yedi buçukta ekme ve gazete getirmişti. Sucu, yoğurtçu on bire seslerini yükseltirlerdi. Kimi zaman çocuklar hergelelik olsun diye zilleri çalıp kaçarlardı. Saat sekizi on geçiyordu. İkinci zilde ‘sabaha keyfi yaptığım’ yataktan fırladım. Pijamanın altını, terlikleri giydim, güvenlik zincirini çekip açtım (...)” (Buyrukçu, 2000: 239).

İki metin arasındaki bu farklılık yazarın sanatsal kaygılar taşıdığını göstermektedir. Bu kaygılar günlükten beklenen doğallığa olumsuz etki etmiştir. Muzaffer Buyrukçu, edebiyatta başarıyı arzulamış bir isimdir. Günlüklerinde böyle bir değişikliğe ihtiyaç duyması da temelde bu arzudan kaynaklanmış olabilir. Yazar, günlüklerinde farklı anlatım biçimleri de denemiştir. Bu durumlar günlüklerdeki bütünlüğe zarar vermiştir.

2.3.11. Tomris Uyar

Tomris Uyar'ın günlükleri, okunmak için yazılmış, yayımlanmadan önce yazarı tarafından gözden geçirilmiş, dipnotlar eklenmiş, ön söz ve son söz yazılmış günlüklerdir. Bununla birlikte Uyar, günlüklerinde samimi bir anlatımla karşımıza çıkar. “Kendinde gördüğü eksiklikleri dile getirişi, olanca açıklığıyla okur önünde kendini sorgulayışı, aynı zamanda onun samimiyetini ve takındığı gerçekçi tavrını ortaya koyar.” (Demirci Esra, 2015: 275-276). 1975'ten 1985'e kadar tuttuğu günlüklere tarih atan yazar, bu yıldan sonra deneme üslubuna yaklaşan başlıklı günlükler kaleme almıştır. 1990'dan sonra ise yazılarına başlık koymayı da bırakmıştır. Aşağıdaki iki örnek yazarın günlüklerindeki deneme üslubunu göstermektedir:

“Pazar sıkıntısı çekenlerden misiniz? Dükkanların kapalı olması, o gün dışarıdan alacağımız hiçbir şey yoksa da sizi tedirgin ediyor mu? Planlı programlı kişiler için Pazar günü, gerçek bir tatildir herhâlde, ben her saatte evde çalıştığımın pazarın öbür günlerden bir farkı olmasa gerek gözümde (...)” (Uyar, 2018b: 333).

“Yazıyı deneme havasından kurtarmak için doğrudan güne girmeliyim:” (Uyar, 2018b: 424).

Dilde tasfiye konusundaki iki zıt görüşün belli oranda haklı olduğunu düşünen Uyar, “öz Türkçe” konusunda temkinlidir. Yazarın günlükleri de bu anlayışa uygun olarak sade bir dille yazılmıştır. Uyar'ın “gündökümleri”nde sıklıkla devrik cümleler tercih ettiği görülmektedir.

2.3.12. Ali Nar

Ali Nar'ın *Ortadoğu Günlüğü* dinî bir bakış açısını temel almıştır. Bu sebeple yazarın günlüklerinde sık sık dinî terimlere rastlanır. Yazar, dinî konular hakkındaki fikirlerini yer yer kanıtlayıcı bir anlatımla aktarır.

Yazarın bu günlüklerinde zaman zaman yazım yanlışları göze çarpmaktadır: “Türkiye’li, Kerkük’lü türkler ve araplar..” (s. 9), “Ikomatif” (s. 9), “Klm.[km]” (s. 17) gibi yazım yanlışları eserin akışını bozmuştur.

Anadolu Günlüğü'nde ise yazarın Erzurum, Kars ağızlarına ait kelimeleri anlamlarını da vermeden kullanması metinlerin anlaşılmasını güçleştirmiştir.

Ali Nar, günlüklerinde kısa ve eksilteli cümleleri sıklıkla tercih etmiştir. İçe dönük konularda da dışa dönük konularda da düşüncelerini samimi şekilde dile getirmiştir.

2.3.13. Necip Fazıl Kısakürek

Necip Fazıl Kısakürek'in günlüklerinde ilk dikkati çeken betimlemeler ve benzetmelerdir. Yazar hapishaneyi, hapishaneden gördüğü dışarıyı en ince ayrıntısına kadar tasvir eder. İçinde bulunduğu hâli, okuyanın hissetmesini istercesine benzetmelere başvurur.

Kısakürek, günlüğünde Türkçe kökenli olmayan “*enerji, realist, konfor, âb-ı hayat, banliyö*” gibi sözcükleri parantez içinde yazmıştır. Bununla birlikte Necip Fazıl'ın günlüklerinde sık sık Arapça kökenli kelimelere rastlanmaktadır.

Yazar, içinde bulunduğu durumları ifade etmek için kimi zaman Kur'an-ı Kerim'den alıntılar yapmıştır.

Şairin günlükleri dışa dönüktür ve bu metinlerin okuyucuya ulaşacağı göz önünde bulundurulmuştur. *Cinnet Mustatili*'nde zaman zaman okura hitap edildiği görülmektedir. Yazarın cümlelerinde yargılar keskindir. Kısakürek sık sık eksilteli cümleler kullanmıştır.

2.3.14. Ergin Aydoğmuş

André Gide'in günlüklerinin bir benzerini yazmak niyetiyle günlük tutan Ergin Aydoğmuş'un *Jurnal*'inde çoğu gün bir cümle ile özetlenmiştir. Yazar bu cümlelerde zaman zaman aforizma yaratmak istemiştir. Günlüklerde vecizelere, atasözü ve deyimlere de sıklıkla rastlanır. Yazar kısa cümlelerle rutinini, duygu ve düşüncelerini anlatmıştır.

2.3.15. Cahit Zarifoğlu

Cahit Zarifoğlu'nun günlüklerinde dikkati çeken ilk unsur, bu metinlerin şairin şiiriyle benzerliğidir. Şiirsel bir dil kullanılan bu metinlerde kimi zaman Zarifoğlu'nun tabiriyle “*örtülülük*” ortaya çıkar. “(...) *Düzyazının sınırları zorlanır, soyutlama ve aforizma yüklü cümlelerle metinler oluşturulur.*” (Ak, 2015: 245). Bu durumun

oluşmasında Zarifoğlu'nun kimi zaman büyük harf gibi yazım kurallarına ve noktalama işaretlerine uymaması etkilidir. Aşağıdaki metin bu duruma örnektir:

“(…) evler caminin etrafına diz çöküp oturmuş mürid gibidirler erkekler müeddibdirler bakışları havadan çok yerde en güneşli havalarda bile kendileri değil fakat duvar diplerini bir sürme çekimi gibi izleyip hızlı hızlı yürüyen gölgeleridir kendilerinin yerine evler küçük sağlam dayanıklı hem birbirine kapalı hem iç-içe (…)” (Zarifoğlu, 2017: 165).

Zarifoğlu'nun bu tutumu günlüklerde açıklığın yanında akıcılığı da engellemiştir.

Yazar, *Yaşamak*'ta kısa ve uzun cümleleri bir arada kullanmayı tercih etmiştir. Günlüklerde sıklıkla duaya yer verilmiştir. Yazar başta acı olmak üzere duygularını “*Duyargaları şaşırılmış bir salyangoz gibi*” (s. 118), “*kâinatta o ve benden gayri nesne kalmamış gibi*” (s. 121) çarpıcı benzetmelerle kaleme almıştır.

Yaşamak, yazarı hayattayken yayımlanmış bir eserdir. Cahit Zarifoğlu, bu günlükleri okunmak için tutmuştur. Bu durum otosansüre sebep olmuştur. Günlüklerde zaman zaman sembolik bir anlatım görülmektedir (Ak, 2015: 245). Şair, pek çok ismi zikretmekten kaçınmıştır. Günlüğün bazı yerlerinde okura hitap edilmiştir.

2.3.16. Ece Ayhan

Ece Ayhan'ın günlüğü notlarını defterine geçirmesiyle oluşmuştur. Yazarın birbirinden bağımsız konularda aldığı notların bir araya gelmesi çoğu zaman bir kopukluğa sebep olmuştur. Zaman zaman yazarın kendisi bile defterine yazdıklarını anlamlandıramamıştır. Dolayısıyla Ece Ayhan'ın günlüğünde akıcılıktan ve açıklıktan bahsetmek mümkün değildir. Buna yazarın şiirinde olduğu gibi bilinçli tutumu da eklenince dilin yapısı ciddi ölçüde bozulmuştur. Konuyla ilgili olarak Şaban Sağlık şunları söylemiştir:

“(…) kendisinin çok sevdiği ve kullandığı tabirle söylersek, ‘çok sivil’ bir dil kullanır. Ünlü şair İkinci Yeni dolayımında şiir dilinin (Türkçenin) bütün kodlarını nasıl bozarsa, aynı şeyi düzyazılarında da yapar. Günlükler bunun en tipik kanıtıdır. Düzyazı denilince akla gelen ‘metin bütünlüğü’ (kompozisyon), ‘anlaşılır’ (didaktik) dil; imla ve noktalama kurallarına riayet gibi hususlar Ece Ayhan'ın güncelerine pek yansımamıştır. Bundan dolayı olsa gerek, kitabına ‘Başbozuk Günceler’ adı verilmiştir (Sağlık, 2015: 324).

Yazarın bu hususta tümüyle bilinçli bir tutum içinde olduğunu söylemek zordur. Zira eserde “*1978 Haziranı'nda Tann -Ruti'de Tosun'larda, Yıldızlarda kalırken tanışmışım, Zonguldaklı'dır.*” gibi cümlelere rastlanmaktadır (Ayhan, 1993: 126). Cümledeki hatalar “tercih” olarak değerlendirilse bile örnekte görüldüğü üzere aynı

ekleri almış yan yana iki özel ismin ilkinde kesme işareti kullanılmışken sonraki kelimedede kullanılmamıştır.

Başıbozuk Günceler'de yazarın kendine mahsus "hagaragort" gibi kelimelere sıklıkla rastlanır. Ece Ayhan'ın günlüklerinde karşılaşılan bir başka durum ise aforizma niteliğinde cümlelerdir. Yazarın günlüklerinde bolca İngilizce, Almanca, Fransızca, Latince sözler bulunmaktadır.

2.3.17. Mazhar Candan

Mazhar Candan'ın günlükleri şiirsel bir anlatıma sahiptir. Yazar, günlüklerini sanatsal bir kaygıyla yazmıştır. Anlamda kapalılık söz konusudur. Kimi zaman bu satırlara şiirler de eşlik etmiştir. Aşağıdaki metinde bu anlatımın bir örneği verilmiştir:

" Kuş ayaklarınca izler göürdüm gün doğarken ıslak kumlar üzerinde ve hep denize doğru...
Şimdi biliyorum o izlerin sonu açılmaktır umuda, özgürlüğe ve hiç kuşkusuz ölüme..."(Candan, 1997: 10).

Günlüklerde zaman zaman yazarın şiirsel bir kaygı içerisinde bulunmak isterken açıklığı kaybettiği düşük cümlelere rastlanmaktadır:

"Sanat yapıtları bizleri acındırmaz ne de rahatlatır; çünkü bizimledirler ve bizleri içerirler..."(Candan, 1986: 12).

Candan'ın, günlüklerinde Kuran'dan ve İncil'den alıntılar yaptığı görülmektedir. Bu alıntılar günlükte bahsedilenlerle ilişkili olmaktan çok yazarın ilgisini çektiği, üzerinde düşünmeye sevk ettiği için günlüğe eklenmiştir.

Yazarın her iki günlüğünde de "sığışmak", "inildemek", "betik", "türkülemek", "çıgıllıklamak", "susku", "kargışlanış", "direşken", "nen", "tözel", "yalvaç", "tansık" gibi kimisi türetilmiş kelimeleri tercih ettiği görülmüştür.

2.3.18. İsmet Kemal Karadayı

Arınmalar, İsmet Kemal Karadayı'nın da belirttiği gibi gezi, günlük, anı gibi türlerin iç içe geçtiği bir eserdir. Yazar, günlük olarak nitelediği bu yazılarda sadece yılları başlık olarak vermiştir. Yazar o yıla ait farklı günleri bir arada anlattığı için kimi zaman günler karışmıştır. Karadayı, bir hukukçudur. Dolayısıyla kitabında hukuki konular, buna uygun bir belge üslubuyla yer alır. İç içe geçmiş türlerin üslupları da bir arada görülmektedir. Bu yazılarda şiir parçaları da mevcuttur.

İsmet Kemal Karadayı, vurgulamak istediği düşünceler için sık sık söz oyunlarına başvurur. Bu durum zaman zaman yalınlığın ve açıklığın yitmesine sebep olmuştur. Ayrıca yazar vurgu amaçlı tırnak işaretini sıkça kullanmıştır.

2.3.19. Atilla Birkiye

Atilla Birkiye, *Saptamalar*'da Türkiye'deki edebî ve toplumsal konulara dair tespitlerini kaleme almıştır. Bunlar okunmak için yazılmış, tamamen dışa dönük, okurun dikkatini belli saptamalara çekmek için sade bir dille kaleme alınmış yazılardır. Yazarın günlüklerinde çoğu zaman deneme havası vardır.

Perdelere Dökülürmüş ise Uluslararası İstanbul Film Festivalinin günlükleridir. Bu bakımdan bunlar da tamamen dışa dönük, okunmak için yazılmış günlüklerdir. Festival döneminde gösterime giren filmlerin sade birer tanıtım yazısını içeren eserde günlüklere zaman zaman tarih yerine numara verildiği görülmektedir. Günlük, bu eserde sinema tanıtım yazıları için araç olarak tercih edilmiştir.

2.3.20. Ali Haydar Haksal

Ali Haydar Haksal'ın günlükleri yazarın içindekilerin kâğıda akışı gibidir. Bu sebeple yazarın üslubu yalınlıktan uzaktır. Yazar, çoğu zaman zihninden geçenleri şiirsel bir dille günlüğüne aktarmıştır. Yazarın "*sayıklama gibi*" yazdığı ve günlerin ileriye gitmediği bu günlükler açıklıktan uzaktır.

Yazar çoğu yerde noktalama işaretlerine uymaz. *Gelişi/Güzel*'de yazım yanlışları da dikkati çekmektedir: "*Hiç bir*"(s. 10), "*sağa-sola*" (s. 10), "*hiç te*" (s. 14), "*saygınlık ta duyarlık ta*" (s. 47), "*sonuç ta*" (s. 81), "*Konya'lının*" (s. 112). Bahsedilen durumlar günlüklerin okunmasını zorlaştırmıştır.

2.3.21. Oğuz Atay

Oğuz Atay'ın günlükleri içe dönük özellikler taşımaktadır. Bu günlüklerde yazar, duygu ve düşüncelerini samimi bir üslupla kaleme almıştır. Bunlar yazarın konuşacak birine duyduğu ihtiyaçtan doğmuş günlüklerdir ve sık sık okuyucuya hitap edilmiştir. Günlüklerde Atay'ın, babasına yazdığı bir mektup da yer almaktadır.

Atay, günlüklerini edebî çalışmaları için bir atölye gibi kullanmıştır. *Günlük*'te eserlerinin taslaklarına geniş yer ayırmıştır.

Yazar, *Günlük*'te kısa cümleler tercih etmiştir. Bu metinlerde sade bir dil ve açıklık öne çıkmıştır.

2.3.22. Ethem Baymak

Ethem Baymak'ın günlükleri birden çok türün bir araya gelmesinden oluşmuştur. *Günsalkımı*; günlüklerin, eleştirilerin ve denemelerin bir arada bulunduğu bir eserdir. Hâliyle yazarın üslubu da buna göre şekillenmiştir. Baymak'ın, günlüklerinde sık sık tahlil içeren edebî eleştiriler görülür. Yazar, edebî ve toplumsal konulardaki yazılarını bir deneme gibi kaleme almıştır.

Baymak'ın günlüklerinde kimi zaman anlattığı konuyu daha etkili hâle getirmek için Nazım Hikmet gibi şairlerden alıntılar yaptığı görülmektedir. Benzer şekilde günlüklerine eleştirilerini yazarken de alıntılarla tahlil yoluna gitmiştir.

Günsalkımı, dışa dönük bir günlüktür. İçerdiği türlerin bir getirisi olarak kimi yerlerde okura hitap edilerek yazılmıştır.

Baymak'ın günlüklerinde sık sık söyleyiş yanlışlarına, anlam bozukluklarına Türkçedeki kalıpların yanlış kullanımına rastlanmaktadır. Bu durumların bazı örnekleri şu şekildedir:

“Argın yorgun (s. 11), öksürtürüyor (s. 12), bunburuşuk (s. 15), fudbolumuz (s. 17), oynayacaktır (s. 33), kontrol (s. 45), evsanevi (s. 48), yanlışlanmak (s. 67), süprüz (s. 145).

Hayatına deneme yazdıkları yoktur (s. 18)

En zor bir yazın türüdür (s. 18)

Bir yıl, üç kalemeri yazın coğrafyamızın haritasından silindi (s. 107)” (Baymak, 1989).

Baymak'ın günlüklerinde rastladığımız bu yanlışlarda yazarın doğup büyüdüğü coğrafyanın etkisi olduğu açıktır.

2.3.23. Turgay Gönenç

Turgay Gönenç, sanatsal konularda yazdığı günlüklerine tarih atmamıştır. Yalnızca ay ve gün adları yazılan bu günlüklerde yazarın sanatsal düşünceleri ve eleştirileri yer almaktadır. Eser bu bakımdan eleştiri ve deneme özellikleri gösterir.

Yazarlığının yanı sıra ressam olan Gönenç, günlüklerine çizimler de eklemiştir. Çeşitli konulardaki düşüncelerini aforizmalara dönüştürmek isteyen yazar, zaman zaman söz oyunlarına başvurmuştur. Anlatımın kimi yerlerde yalınlıktan uzaklaştığı görülmüştür.

2.3.24. Demir Özlü

Demir Özlü'nün günlükleri dışa dönüktür. Bunlar basılmadan önce yazarı tarafından gözden geçirilmiş günlüklerdir. Bu bakımdan günlükler otosansüre uğramıştır. Yazar, bazı isimlerin baş harfini vermekle yetinmiştir.

Özlü'nün günlüklerinde zaman zaman ikinci tekil şahıs ile kendine hitap ettiği görülmektedir. *Paris Günce'si*'nde Fransızca; *Kanal Kentlerinde Berlin & Amsterdam*'da ise İngilizce, Almanca, Fransızca sözlere rastlanmaktadır. Bununla birlikte yazarın günlükleri genel olarak sade bir dille kaleme alınmıştır. 1988-1991 yılları arasında tuttuğu *Kanallar Günce'si* ise varoluş felsefesi üzerine okumalarına aittir. Bu günlüklerde varoluşçulukla ilgili terimler ve alıntılar yer almaktadır.

2.3.25. İlhan Berk

El Yazılarına Vuruyor Güneş oldukça sade ve akıcı bir üslupla kaleme alınmıştır. Bu bakımdan günlüklerdeki dil, İlhan Berk'in şiirdeki dilinden ayrılır. Yazarın "öbürlerileyin", "iyicene" gibi halk ağzından kelimeleri sıklıkla kullandığı görülür. Yazar "şey" yerine de "nen" demiştir. Şair, günlüğünde "dirim", "acun", "betik", "tilcik" gibi kelimeleri kullanmıştır. Bu bakımdan dil devriminden yana bir tutum içinde olduğu düşünülebilir.

İlhan Berk, günlüklerine başlık vermiştir. Bunlar genellikle şiir ve edebiyatla ilgili konulardır. Bu bakımdan günlüklerde çoğu zaman deneme üslubu görülür. İlhan Berk iyi bir gözlemcidir. Buna bağlı olarak günlüklerinde hem mekân hem de insan tasvirlerine sıklıkla rastlanır.

2.3.26. Cemil Meriç

Cemil Meriç, her şeyden önce bir fikir insanıdır. Düşünmeyi iş edinmiştir. Dili ve üslubu da buna göre şekillenmiştir. Meriç'in günlükleri de düşüncelerinin mahsulüdür. Bu sebeple *Jurnal*'deki günlükler, makale ve deneme özellikleri taşır. Buna yazarın mektupları da eklenmelidir.

Cemil Meriç'in kendine mahsus bir üslubu vardır. *Jurnal*'de de görülen bu üslupta keskin ve kesin cümlelere, sarsıcı benzetmelere sıklıkla rastlanmaktadır.

Yazarın günlükleri okunmak için kaleme alınmış, gözden geçirilmiş ve otosansüre uğramış metinlerdir. Bu günlükler yayımlanma aşamasında bir defa da oğlu Mahmut Ali Meriç'in süzgecinden geçmiş, bazı değişikliklere ve çıkartmalara maruz

kalmıştır. Buna rağmen *Jurnal*, son derece samimi bir üslupla yazılmıştır. Cemil Meriç, kendisi ve başkaları hakkında çekinmeden duygularını ve düşüncelerini ifade etmiştir. Meriç'in günlükleri hem içe dönük hem de dışa dönük metinlerdir. Yazar, günlüklerine tarih atmış ayrıca başlık eklemiştir. Yazarın zaman zaman meçhul bir okura seslendiği görülmektedir (Meriç, 1992: 37).

Cemil Meriç çok okumuş, bilgi birikimi yüksek bir yazardır. Ayrıca iyi seviyede Fransızca bilmektedir ve dünya edebiyatına da hakimdir. Yazar sık sık eserlere ve isimlere göndermeler yapmıştır. Bir konudan bahsederken sıklıkla başka bir konuya geçilip geri dönüldüğüne rastlanmaktadır. Ayrıca günlüklerde Fransızca sözlerin çokluğu dikkat çekmektedir. Bu durumun okumayı zorlaştırdığını ifade etmek gerekir. Ayrıca bu günlükleri hakkında okumak için farklı konuları, eserleri, isimleri araştırmak gerekmektedir.

Meriç, dil devrimine şiddetle karşı çıkmış bir isimdir. Hâliyle dili de buna göre şekillenmiştir. Bu dilin, özellikle sanat ve düşünce dünyasından isimlere yazılan mektuplarda ağdalı bir hâl aldığı görülür.

2.3.27. Nilgün Marmara

Nilgün Marmara, notlarını ve defterlerini sadece kendisi için yazmış, hatta ölümüne yakın tuttuğu notlarını kocasına dahi göstermemiştir. *Defterler*'in dili ve üslubu da buna göre şekillenmiştir. Yazarın notlarında ara ara argoya ve sövgüye rastlanmaktadır. Marmara bu günlüklerde son derece samimi bir üslupla duygularını ve düşüncelerini dile getirmiştir.

Şair, kelimelerin çağrışımlarını ve başka kelimelerle benzerliklerini, kafiye uyumlarını not almıştır. “*Eski has eski tamam*”, “*can sıkıntısı çoban armağanı*” gibi örneklerde görüleceği üzere kimi atasözü ve deyimleri kelime oyunları ile değiştirmiştir.

Marmara'nın günlükleri Tobruk'ta başlamaktadır. Şairin, Tobruk'la ilgili düşünceleri, duyguları ve gözlemleri günlüklerde önemli yer tutar. Yazar Tobruk'u anlatırken tasvirlerden ve imgeye uzanan benzetmelerden yararlanmıştır.

Defterler, şairin mektuplarını ve şiirlerini de içeren bir günlüktür. Ayrıca Marmara, okuduğu eserlerden alıntılarını da günlüğüne yazmıştır.

2.3.28. Kemal Özer

Kemal Özer, *Tanık Günler I* ve *Tanık Günler II* adlı kitaplarını yayıma hazırlarken günlüklerini konularına göre sınıflandırmıştır. Her bölüme başlık eklemiştir. Gerekli gördüğü yerlerde sayfa altlarına notlar düşmüştür. Dolayısıyla okura ulaşma yolunda en baştan Özer’de bir biçim kaygısı vardır. Şairin günlüklerini bölümlendirmesi her bölümün üslubunda bazı farklılıklar meydana getirirse de günlüklerde genellikle sade bir dil ve toplumcu anlayışa uygun bir üslup vardır. “Günlük İçinde Günlük I Şiir için Yerli Yersiz Notlar” şairin “*şiir atölyesi*” bölümü olduğu için bu kısımda şiirsel bir üslup dikkati çeker:

“Hep bir yerde durmanı isterler, oysa gidiş vaktidir trenlerin. Hep aynı bahçeye baksın evin, hep aynı duvarı örsün elin, hep aynı saatlerde çalsın fabrika düdüğü. Ve hiç gelmesin aklına göğe bakmak. Yıldızlı bir mayıs gecesine çıkmak günün sonunda. Ve yorgunluktan gözlerinin kapanmadığı (...)” (Özer, 1993: 75).

Bu bölümde sık sık Özer’in şiir çalışmalarına da rastlanmaktadır.

Şair, günlüklerine pek çok edebî eser hakkında düşüncelerini yazmıştır. Bu bölümlerde eleştiri ön plana çıkmıştır. Özer’in eleştirilerinin temelinde toplumculuk vardır. Dolayısıyla günlüklerde sık sık “sermaye”, “emek”, “işçi”, “sınıf”, “küme” gibi kelimeler yer almaktadır.

2.3.29. Fikret Ürgüp

Fikret Ürgüp’ün günlüklerini yayıma hazırlayan Levent Yılmaz, bunların kâğıt parçalarına arada tarih ve günlerin karıştırılarak yazıldığını ifade etmiştir. Yazarın günlüklerindeki savruluk hemen göze çarpmaktadır. Yazarın kimi zaman günlük notlarından oluşan bu yazılarda yer yer şiirsel metinlere de rastlanmaktadır. Aynı zamanda ressam olan Fikret Ürgüp, günlüğüne çizimler de yapmıştır.

2.3.30. Hikmet Kıvılcımlı

Hikmet Kıvılcımlı, hayatının son altı ayında günlük tutmuştur. Hayatı boyunca son derece üretken bir yazar olan Kıvılcımlı’yı yaşamının bu döneminde günlüklerini ve bu günlüklerin içinde anılarını yazmaya iten trajedileri olmuştur. Yazar, prostat kanseri ile mücadele ettiği günlerde ülkesini terk etmek zorunda kalmış, hayatını vakfettiği Türkiye Komünist Partisinden de atılmıştır. Tüm bunlar onu *Günlük Anılar*’ı yazmaya teşvik etmiştir. Dolayısıyla bu eser okunmak için yazılmıştır. Yazarın duyurmak istedikleri vardır. Kıvılcımlı’nın günlükleri bir taraftan sosyalizm hakkında

bilgiler ve fikirler içeren, terimlere yer verilmiş bir eser iken öte yandan kendisi ve aynı dava için bir dönem yan yana durdukları isimler için bir eleştiridir.

Yazar, sosyalizm ile ilgili fikirlerini zaman zaman Kuran'a dayandırmış ve Kuran'dan alıntılar yapmıştır. Yine bu düşünceleri açıklarken hesaplaşmaya gittiği bölümlerde soru cevap şeklinde cümlelere rastlanmaktadır. Kıvılcımlı düşüncelerini etkili bir üslupla anlatmak için sık sık benzetmelerden, atasözleri ve deyimlerden faydalanmıştır.

2.3.31. Ahmet Hikmet Müftüoğlu

Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun üç günlüğü de seyahat notlarından oluşmaktadır. Bunlar birer gezi günlüğüdür. Hâliyle dışa dönük günlüklerdir. Bu eserlerde yazarın iç dünyasına dair bilgilere rastlanmaz. Dil ve üslup da buna göre şekillenmiştir. Günlüklerde sık sık Müftüoğlu'nun İngiltere'ye ve Almanya'ya hayranlığı görülmektedir. Yazar, buralarda gördüğü intizamı ve çevreyi sık sık tasvir etmiştir.

Müftüoğlu'nun günlükleri dönemine göre oldukça sade bir dille yazılmıştır. Yazar, kısa cümleler tercih etmiştir. Ayrıca yaşadıklarını anlatırken sık sık hikâye üslubu göze çarpmaktadır.

2.3.32. Küçük İskender

Küçük İskender'in günlüklerinde ilk dikkat çeken şiirsel dildir. Şair, zaten bu günlüklerin şiirlerine uzanan bir "*ara grafik*" olduğunu ifade etmiştir (Küçük İskender, 1996: 7). Bunlar anlam bakımından son derece kapalı metinlerdir. Bu kapalılıkta otosansür de etkili olmuştur. Yazarın kendi eliyle bazı isimleri ve bölümleri çıkartması günlüklerde kopukluk yaratmıştır. Günlüklerde sık sık kelime oyunlarına rastlanılır.

Küçük İskender, *Cangüncem*'de tarih vermek yerine günlüklerini numaralandırmayı tercih etmiştir. Bu numaralandırma sondan başa doğrudur.

Erotizmin ve cinselliğin ön planda olduğu bu günlüklerde sık sık sövgülerle karşılaşmaktadır. Yazar, küfür konusundaki görüşlerini şu şekilde açıklamıştır:

"küfretmeyi seviyorum. küfürde kaba da olsa ironi ve eleştiri, çok açık bir biçimde dile getirilebiliyor. farklı bir lezzet, belki hayvanca ama doyurulması şart güdülerin odağını oluşturan haz ve ilkel bir espri anlayışından öte bir şey küfür (...) türkçe küfürlerdeki anlayış, dışkılamak/cinsellik ve hayvan yakıştırmalarıyla süslü.. küfürler de bir ulusun kültürünün odak noktalarından değil mi?" (Küçük İskender, 1996: 266).

Yukarıdaki metin aynı zamanda yazarın yazım ve noktalama kurallarına da uymadığının bir örneğidir. Şair, günlüklerinde sık sık İngilizce sözcükler kullanmıştır.

2.3.33. Cemal Süreya

Cemal Süreya'nın tarih atmak yerine numaralandırmayı seçtiği günlükleri şiirinin aksine son derece açık bir üsluba ve sade bir dile sahiptir. *Günler*, yazarının da belirttiği gibi sadece şairin günlüklerinden ibaret değildir. Bu günlükler anılarla, mektuplarla, eleştirilerle ve denemelerle iç içe geçmiştir. Dolayısıyla eserin üslubu da bu yazı türlerine göre şekillenmiştir. Şair edebî eleştirilerinde sık sık alıntılar yapmıştır. Uzun yıllar Türk Dil Kurumu üyeliği yapan Süreya'nın, "öz Türkçe" konusunda genel olarak bir "orta yol" tutturmasına karşın zaman zaman "güzünç, belgi, savsöz, sayrı" gibi sözcükler kullandığı görülmüştür.

2.3.34. Aziz Nesin

Aziz Nesin, günlüklerini okunacağını bilerek yazmıştır. İlk sadece kendisi için tutmak istediği bu yazılar kısa sürede okunmak için yazılmış günlüklere dönüşmüştür. *Mum Hala*'da Aziz Nesin; kimi zaman fikirlerini, taslaklarını anlatan bir yazar gibi karşımıza çıkarken kimi zaman da karşısındakine içini döken, hayatından şikayetlerini dile getiren bir insan olarak karşımıza çıkar. Bu bakımdan Nesin'in günlükleri hem içe hem de dışa dönük özellikler taşır.

Mum Hala'da İncil'den alıntılar bulunmaktadır. Yazar sık sık devrik cümleler kullanmıştır. Nesin, 1980'li yıllarda tuttuğu günlüğünü Arap alfabesiyle yazmıştır. Ayrıca Aziz Nesin'in kendine özgü yazım tercihleri vardır. Bunlar genellikle ayrı yazılan birleşik kelimelerin bitişik yazılması şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu kelimeler *Mum Hala*'nın sonunda bir liste olarak verilmiştir (Nesin, 2011: 527).

2.3.35. Tarık Buğra

Tarık Buğra'nın günlükleri daha çok elinin altında bulunan herhangi bir kâğıda yazılmış notlardan oluşmaktadır. Yazarın düzenli tutulmuş bir günlüğü yoktur. Günlükler bu notlarla defterlerin düzenlenmesi ile ortaya çıkmıştır. Yazar, bu notlarda yapacağı işlerini, gözlemlerini ve düşüncelerini kendisi için not almıştır. Bu sebeple Tarık Buğra'nın dışa dönük günlükleri okunmak için yazılmamıştır. Yine bu notlardan kaynaklı olarak yazarın kısa ve kesik cümleler kullandığı görülmektedir. Buğra'nın günlüklerinde şiir parçaları ve Kuran'dan alıntılar da mevcuttur.

2.3.36. Ahmet Oktay

Ahmet Oktay'ın günlüklerinde dil bakımından dikkati çeken ilk husus bunların dışı dönük birer yazın günlüğü olmasından kaynaklı pek çok terime rastlanmasıdır. Oktay, yaşadığı dönemde yeni sanat hareketlerine, dünyadaki gelişmelere uzak kalmayan bir isim olarak çeşitli düşüncelerini günlüğüne kaydetmiştir.

Yazar, Nurullah Ataç ve Fazıl Hüsnü Dağlarca'yı dilini en fazla arıtan isimler olarak görmüştür. Fakat kendisi bu tutumu tam olarak tasvip etmediğini belirtmiştir:

“(…) Doğrusu, ben artık bu ölçüde katı, dogmatik olmakta yarar görmüyorum. Ama bazı genç yazarlar kadar Osmanlıcaya ve yabancı sözcüklere açılmayı da sevmiyorum. Benim kullandığım yabancı sözcükler, öncelikle *yeni disiplinlere* ait, onların henüz Türkçede tam karşılığı bulunamayan terimleri bunlar.” (Oktay, 1998: 197).

Oktay, *Gece Defteri* 'nde genel olarak sade bir dili tercih etmekle “dıştalamak”, “insanal” gibi kendine mahsus sözcükler kullanmıştır. Bu sözcükler ve terimlerin fazlalığı zaman zaman yazıdaki açıklığı ve akıcılığı olumsuz etkilemiştir.

2.3.37. Hilmi Yavuz

Hilmi Yavuz'un günlüklerine şiirsel bir dil hâkimdir. Yazar sık sık devrik cümleler ve arasözler kullanmıştır. Yavuz, günlüğünü okunmak için tutmuştur. Bunun bir neticesi olarak yazılarına otosansür uygulamıştır. *Geçmiş Yaz Defterleri* 'ndeki isimlerin çoğu sadece baş harfleri ile yazılmıştır. Kimi zaman yazar okura hitap etmiştir. Günlük, anı, deneme, mektup izleri taşıyan *Geçmiş Yaz Defterleri* 'nin çeşitli yerlerinde bu türlerin özellikleri görülür.

2.3.38. Hatun Birsen Başaran

Canevimde Mor Isırgan, Hatun Birsen Başaran'ın kanser günlükleridir. Eserde yazarın aile hayatı ve bilhassa intihar eden kızı Deniz'le ilgili özlemleri yer almaktadır. Dolayısıyla bunlar içe dönük günlüklerdir. Başaran, defterini sırdaşı gibi görmüştür. Sık sık devrik cümlelere rastlanan esere samimi bir üslup hâkimdir. Yazar, günlüklerinde Nazım Hikmet, Ahmet Oktay, Oktay Akbal, Orhan Veli, Ömer Hayyam, Ceyhan Atıf Kansu gibi isimlerden alıntılar yapmıştır.

2.3.39. Uğur Kökden

Hapishanede günlük tutan yazarlar, dışarıdaki hayattan son derece uzak ve farklı bir yaşam sürmeye başladıkları için günlük hayatta insanların önemsemediği, ayrıntı bulduğu, çoğu zaman dikkat etmediği meseleleri ustalıkla yakalamışlardır. Bu

yazarlardan biri de Uğur Kökden'dir. Kökden'in günlükleri tutuklanana kadar çalışma hayatının notlarından ibarettir. Yazar, cezaevine girdiği günden itibaren koğuştaki insanları, olayları gözlemlemeye başlamıştır. Günlüklerde sık sık tasvirlerle rastlanmaktadır. Dışarıya ait bir ses, bir görüntü, bir detay yazarın günlüklerine girmiştir. Kökden, bu ayrıntıları sade bir dille anlatmıştır.

2.3.40. Orhan Kemal

Orhan Kemal'in eserlerinin belirgin özelliklerinden biri hayatın içinden süzölmüş kahramanlardır. Yazarın günlüklerinde zaman zaman bu kahramanların gerçek yüzü ile karşılaşılır. Orhan Kemal, günlüklerinde kendini ve bu insanları samimi bir üslupla kaleme almıştır.

Yazarın cezaevinde tuttuğu günlüklerine sohbet havası hâkimdir. Aile hayatını ise hikâye ve romanlarında görülen üslup özellikleriyle anlatmıştır. Yazar aile hayatına ilişkin kısımlarda son derece samimidir.

Yazmak Doludizgin'de yer alan günlükler hem içe dönük hem de dışa dönük özellikler taşımaktadır. Orhan Kemal, bu günlüklerde hem kişisel meselelerini kaleme almıştır hem de Nazım Hikmet ile ilişkisi gibi konuları okuyucuya anlatmak istemiştir.

Orhan Kemal, günlüklerinde oldukça sade bir dil kullanmıştır. Yazar, yaşananları anlatırken diyaloglara yer vermiştir. Günlüklerde halk ağzından sözler bulunmaktadır. İyi bir gözlemci olan Orhan Kemal'in günlüklerinde mekân ve insan tasvirlerine sıklıkla rastlanır.

2.3.41. Memet Fuat

Memet Fuat'ın günlüklerinde içe dönük kısımlar olmakla birlikte *Ölünceye Kadar*, genel olarak dışa dönük bir günlüktür. Yoğun bakımdan çıktıktan sonra kendini yazmaya veren Memet Fuat'ın ölmeden önce okurlarına anlatmak istedikleri vardır. Bu sebeple günlükler yer yer sohbet havasındadır. Bazı günlükler okura "*hoşça kalın*" denilerek sona ermiştir (Memet Fuat, 2003a: 331). Uzun yıllar editörlük yapan, kendi kitaplarının son düzeltmelerini yine kendisi yapmak isteyen yazar, günlüklerinde de yazım kurallarına ve noktalama işaretlerine hassasiyet göstermiştir. Günlüklere sade bir dil; açık ve akıcı bir üslup hâkimdir.

2.3.42. Adalet Ağaoğlu

Adalet Ağaoğlu, günlüklerini tarih atarak yazmıştır. Bununla birlikte bazı günlüklerine başlık koymuştur. Ağaoğlu'nun günlükleri okunmak için yazılmıştır. *Damla Damla Günler* basılmadan önce yazar, günlüklerini gözden geçirmiştir. Eserden çıkarılan bölümler "(...)" ile gösterilmiştir. Yazar, günlüklerine otosansür uygulamıştır. Bununla birlikte *Damla Damla Günler*'e samimi bir üslup hâkimdir. Ağaoğlu, yaşadıklarını bir yakınına anlatıyormuş gibi yazmıştır. Aşağıdaki örnekte yazarın bu tutumu görülebilir:

"Bu kadar gerginlik ortamında Devlet Tiyatrosu'ndan Lütfi Ay Bey telefon etmesin mi? *Tombala* Oda Tiyatrosu'nda sahneleniyormuş. Hoppala! Nerden çıktı şimdi bu?" (Ağaoğlu, 2004: 55).

Yazar, günlüklerinde zaman zaman ikinci tekil şahıs anlatım kullanmıştır. *Damla Damla Günler* yazarın kendisiyle hesaplaşma aracı olmuştur. Çoğu zaman bu hesabı soran da yazarın kimliğindeki ilk adı Fatma İnyet'tir. Bu hesaplaşmalar soru-cevap şeklinde kaleme alınmıştır. Yazar, tek tırnak içine aldığı kimi sözlerle kendisiyle alay etmiştir.

Sade bir dille yazılan *Damla Damla Günler*'e açık, akıcı ve yalın bir üslup hâkimdir.

2.3.43. Orhan Burian

Orhan Burian, kısa ömründe kendini birçok alanda geliştirmiş, ülkesini ve dünyayı ciddi ölçüde tanımış bir isimdir. Yazarın dili de buna paralel olarak kültürlü ve aydın bir kimsenin dilidir. Burian günlüklerinde temas ettiği birçok konuyu sade ve açık bir dille kaleme almıştır. Gittiği yerleri iyi gözlemleyen yazar; antik kalıntıları, müzeleri, şehirleri anlatırken sık sık betimlemelerden yararlanmıştır.

2.3.44. Ahmet Hamdi Tanpınar

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın günlüklerinde dikkati çeken ilk husus samimiyettir. Yazar, günlüklerini son derece samimi bir üslupla kaleme almıştır. Bu yazılarda otosansür uygulamamış, sadece bazı isimlerin baş harflerini vermekle yetinmiştir.

Tanpınar'ın defterleri sadece günlüklerden müteşekkil değildir. Yazar, bu defterlere notlar almış, adresler yazmış, okurun anlamlandırmakta zorlanacağı kendince hatırlatıcı kelimeler eklemiştir. Bu durum kısa ve kesik cümlelere yol açmıştır. Anlatımda açıklığı olumsuz etkilemiştir.

Yazarın günlüklerinde çok sayıda Fransızca sözcük yer almaktadır. Hatta bu sebeple eserin sonunda küçük bir sözlük yer almaktadır. Bu yabancı sözcükler günlüklerin okunmasını zorlaştırmış, duruluğu ve akıcılığı aksatmıştır. Günlükler basıma hazırlanırken Fransızca kelimelerin Türkçe karşılıklarının yerinde verilmek yerine eserin sonunda bir liste hâlinde verilmesi okumanın sürekli kesintiye uğramasına sebep olmaktadır.

2.3.45. Selçuk Baran

Haziran'dan Kasım'a Ülkü Ulırmak tarafından seçilmiş günlüklerden oluşmuştur. Ulırmak, konulara göre başlıklar altında topladığı bu günlüklerde sürekli açıklamalar yapmıştır. Dolayısıyla Baran, seçilmiş günlüklerinde de geri planda kalmıştır.

Selçuk Baran, genç yaşında tutmaya başladığı defterinde aile hayatını samimi bir şekilde anlatmıştır. Çoğu zaman içe dönük bu günlükler, evli bir genç kadının hayatına dair anlattıklarından bir yazarın kendini ve hayatı sorguladığı bir üsluba evrilmiştir. Baran Tanrı'ya bazen yalvarmış, bazen isyan etmiştir. Yazarın sık sık devrik cümleleri ve şiirsel bir anlatımı yeğlediği görülmüştür.

2.3.46. Melih Cevdet Anday

Melih Cevdet Anday'ın günlüklerinde en dikkat çekici özellik, günlüklerde yer alan konuların birkaç gün sonra köşe yazısı olarak yayımlanmasıdır. Bu bakımdan yazarın günlükleri fıkra ve deneme özellikleri göstermektedir.

Anday'ın kısa bir dönemi kapsayan günlükleri bu üslup özellikleri dışında kendi iç dünyası ve hayata bakışı ile ilgili düşünceler, itiraflar da içermektedir. Bu bölümlerde yazıda samimi bir hava öne çıkmıştır.

Anday, her şeyden önce şairdir. *Bir Defterden*'de Anday, başta şiir olmak üzere edebî eserlerden alıntılar yapmıştır.

SONUÇ

Türk edebiyatında günlükle ilgili çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu tezde günlüğün tanımı, özellikleri ve tarihçesinden başlayarak 1896'dan 2000 sonrasına kadar edebiyatçılar tarafından yazılan günlükler konularına göre incelenmiştir. İncelemelerimiz sonucunda aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Günlük, dış dünyaya ait olayları kayıt altına alma ihtiyacından doğmuştur. Bu kayıtların bilinen en eski örneklerine MÖ 6. yüzyılda Mezopotamya'da rastlanmaktadır. Günlüğün tarihî seyrine bakıldığında türün doğuşundaki dışa dönüklük uzun süre devam etmiştir. Dışa dönük olayların günü gününe kayıt altına alınması günlüğün gazete ile kesişim noktasını oluşturmuştur. İçe dönük günlüklerin ortaya çıkışında Hristiyanlıktaki günah çıkarmanın etkisi vardır. Bu çeşit günlüğün örneklerine Batı'da MS 5. yüzyılda rastlanmaktadır. Bunlar doğal olarak din merkezli metinlerdir. Avrupa'da hümanizm, merkezinde insanın yer aldığı günlüklerin ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır. Doğu'da bu tür günlük çok daha sonra yazılmıştır. Doğu'da günlüğün seyri, seyahat günlükleri ile başlar. Bu anlamda MS 10. yüzyılda Japon edebiyatında yazılan günlükler önemlidir.

Çeşitli kaynaklarda yer alan günlük tanımları türün son derece esnek ve değişken yapısını kapsamamaktadır. Günlüğü belli kalıplara oturtmak isteyen bu tanımlar, türün çeşitli unsurlarını veya özelliklerini dışarıda bırakmıştır. Bu hususta şu tespitler önemlidir:

1. Günlük, tarih belirtilmeden de tutulabilir. Zira edebiyatçıların günlükleri incelendiğinde birçok ismin günlüklerinde tarih belirtmediği görülmüştür. Bunun yerine günlerine sayı veya başlık ekleyen yazarlar mevcuttur.
2. Günlük, çeşitli açılardan sınırsız şekilde türlere ayrılabilir. Ancak temelde günlükler "içe dönük" ve "dışa dönük" olmak üzere ikiye ayrılır. İçe dönük günlüklerde yazarın kişisel meseleleri, iç dünyası, duygu ve düşünceleri ön plana çıkar. Dışa dönük günlükler ise dış dünyaya ait olayların, durumların ön plana çıktığı yazılardır. Ancak dış dünyaya ait konular da yazarın duygu ve düşünce dünyasından geçtiğinde içe dönük özellik kazanır. Çoğu günlükte içe ve dışa dönük konular bir arada yer alır ancak bunlardan biri ağır basar.

Bu tespitlerden hareketle günlük için “başka yazı türleri ile arasındaki sınırların çok belirgin olmadığı, dolayısıyla geçişkenliğe ve iç içe geçmeye müsait; bazen dışa dönük (toplumsal, siyasi, edebî...) konuların bazense içe dönük (biyografik, psikolojik...) konuların ağır bastığı, çoğu zaman her ikisini bünyesinde barındıran; genellikle tarih atılarak belirginleştirilen, tarihsiz de yazılabilen veya art arda günlerde tutulduğu gibi belli günlerde ya da dönemlerde tutulan; bazen başlık da konulan bir yazı türü” tanımına ulaşılmıştır.

Türk edebiyatında günlük, ilk olarak vakayinameler, ruznameler, ruznamçeler olarak yer almıştır. Batılı anlamda ilk günlük, Direktör Âli Bey’in *Seyahat Journali*’dir. Eserde Âli Bey’in bazı duygularına rastlansa da *Seyahat Journali* ağırlıklı olarak dışa dönüktür. İçe dönük ilk günlükler Nigâr Hanım tarafından tutulmuştur.

Türk edebiyatında Batılı manada günlüğe 1950’ye kadar çok az rastlanır. Kaygılar ve toplumsal yapı bu durum üzerinde etkilidir. 1950’ye kadar kitap olarak basılan günlüklerin sayısı 3’tür. Bu tarihten itibaren Salâh Birsal, Nurullah Ataç, Oktay Akbal, Muzaffer Buyrukçu, Tomris Uyar gibi türün önemli yazarlarının günlükleri yayımlanmıştır. Türün adının “günlük” olarak yerleşmesi de dönemin TDK Yayın Kolu Başkanı Salâh Birsal sayesinde gerçekleşmiştir. 1950’lerden itibaren günlük türündeki kitapların sayısı artış göstermiştir. 2000’e kadar kitap olarak basılan 70 günlüğün 20’si 1980-1990 yılları arasında, 30’u ise 1990-2000 yılları arasında yayımlanmıştır.

Edebiyatçılar, genellikle hayatlarının belli bir döneminde günlük tutmuşlardır. Bu durum türün hayattaki olağan dışı durumlarla ilişkisine işaret etmektedir. İncelediğimiz günlükler, sıradan günlerden ziyade yazarın hayatına etki eden iç ya da dış unsurların bulunduğu günlerde tutulmuştur. Ayrıca düzenli günlük yazma alışkanlığının bulunmaması, kimi meşguliyetler de süreklilik üzerinde etkilidir. Uzun yıllar düzenli günlük tutan ediplerin sayısı oldukça azdır. Türk edebiyatında uzun yıllar nispeten düzenli günlük tutan yazarlar Salâh Birsal, Oktay Akbal, Muzaffer Buyrukçu, Tomris Uyar, Kemal Özer, Aziz Nesin ve Adalet Ağaoğlu’dur.

İncelediğimiz günlüklerde şu konular öne çıkmıştır: “Dil Meselesi”, “Edebî ve Sanatsal Konular”, “Kişisel ve Psikolojik Konular”, “Mekânlar”, “Şahsiyetler” ile “Toplumsal ve Siyasi Konular”. Bu eserler farklı bakış açıları ile okunmaya müsaittir.

Günlüklerde “Dil Meselesi” daha çok kelime tercihleri ile sınırlı kalmıştır. Konuyla ilgili düşüncelerini dile getiren yazarlar Salâh Birsal, Nurullah Ataç, Oktay Akbal, Tomris Uyar, Cemil Meriç, Adalet Ağaoğlu ve Cemal Süreya’dır. Bunlardan Salâh Birsal; bazı eklerin kullanılmamasını, Türkçeden Arapça ve Farsça kökenli sözcüklerin atılmasını savunmuş ve kelime türetmekten yana bir tutum sergilemiştir. Nurullah Ataç’ın dil meselesine yaklaşımı ideolojiktir. Ona göre “öz Türkçe” Türk toplumunda gerçekleştirilecek kökten bir yeniliğin aracıdır. Yazar, bu düşüncelerle dilde yapaylığa gitmiştir ve başarılı olamamıştır. Ataç’ın “öz Türkçe” davetine icabet eden Oktay Akbal, Osmanlıca olarak nitelediği kelimeleri kullanmamıştır. Tomris Uyar, dil meselesine toplumsal ve siyasi bir perspektiften bakmıştır. Uyar, dil meselesinin zamanla nasıl ideolojik yaftalama aracı hâline getirildiğine dikkat çekmiştir. Öte yandan Arapça ve Farsça kökenli sözcüklere bulunan karşılıkların çoğu zaman yetersiz kaldığını ifade etmiştir. Cemil Meriç, dil devrimine olumsuz bakan yazarlardandır. Ona göre Osmanlıca ilerlerken kesilmiştir. Dil devrimi, halkı okuma yazma bilmez duruma düşürmüştür. Meriç, bu konuda en sert eleştirilerini konuyu parti programı yapması sebebiyle Halk Partisine yöneltir. Cemal Süreya, dil devrimine karşı itidalli bir tutum sergilemekle beraber günlüklerinde “öz Türkçe” sözcüklere rastlanmaktadır. Adalet Ağaoğlu ise dil devrimine temkinli yaklaşan bir yazardır. Konunun dil meselesi olmaktan çıkıp ideolojik bir boyut kazanmasını eleştirmiştir.

Edipler, günlüklerinde en çok “Edebî ve Sanatsal Konular”a yer vermiştir. Bu noktada daha çok eleştiriler ve taslaklar öne çıkmıştır. Ayrıca birçok günlükte başta sinema olmak üzere resim ve müzik gibi diğer sanat dallarıyla ilgili konular bulunmaktadır. Edebî ve sanatsal konulara yer veren edebiyatçıların hemen hepsi günlüklerinde kendi eserleri hakkında bilgiler vermiştir. Bunlar genellikle yazarların eserlerini oluşturma sürecini ve yazarların kendi eserleri hakkındaki düşüncelerini içermektedir. Bu başlık altında öne çıkan konulardan biri de şiirdir. İncelediğimiz günlüklerde şiirle ilgili düşüncelere, şiir taslaklarına sıklıkla rastlanmaktadır. Şiirden sonra başta roman olmak üzere tiyatro, öykü gibi edebî türlere ve bu türdeki eserlerin

eleştirilerine çokça yer verilmiştir. Günlüklerde edebî eleştiriler de önemli yer tutar. Yazarlar, türün sağladığı rahatlıkla övgülerini de yergilerini de açıkça ifade etmekten çekinmemişlerdir. Bu başlık altında ortaya çıkan sonuçlardan biri de günlük yazarlarından birçoğunun Türk ve dünya edebiyatını yakından takip etmesidir. Bu hususta öne çıkan isimler Salâh Birsal, Nurullah Ataç, Oktay Akbal, Tomris Uyar, Oğuz Atay, Demir Özlü, İlhan Berk, Cemil Meriç, Cemal Süreya, Ahmet Oktay, Adalet Ağaoğlu ve Ahmet Hamdi Tanpınar'dır. Sinema, günlüklerde zaman zaman karşılaşılan bir sanat dalıdır. Günlüğünde sinemaya yer veren yazarlar; Salâh Birsal, Oktay Akbal, Tomris Uyar, Ahmet Oktay, Kemal Özer, Atilla Birkiye ve Turgay Gönenç'tir. Bunlardan Kemal Özer'in sinema çalışmaları olmuştur. Atilla Birkiye'nin "*Perdelere Caddelere Dökülvermiş*" adlı kitabı baştan sona sinema günlüğüdür. Ethem Baymak ve İlhan Berk'in günlüklerinde resimle ilgili yazılar mevcuttur. Edebiyatçılar günlüklerinde sık sık yayıncılığın durumunu da eleştirmişlerdir. Sanatın satış sayısına kurban edildiğini vurgulamışlardır. Günlüklerde edebiyat çevreleri için de sık sık eleştiriler göze çarpmaktadır. Edebiyatımızın üç önemli ismi -Ahmet Hamdi Tanpınar, Cemil Meriç ve Oğuz Atay- kıymetlerinin anlaşılmasını arzular ve bu konudaki hayal kırıklıklarını günlüklerine kaydetmiştir. Günlüklerinde İslamî bir edebiyatı savunan isimler ise Necip Fazıl Kısakürek, Cahit Zarioğlu ve Ali Nar'dır. Edebî ve sanatsal konuların ideolojik bir çerçeve içinde kaldığı günlük yazarları ise Nurullah Ataç ve Kemal Özer'dir.

"Kişisel ve Psikolojik Konular"da en çok rastlanan husus ailedir. Günlüklerinde bu konuya yer veren yazarların hemen hepsi ailesinden bahsetmiştir. Bu konuda daha çok edebiyatçıların evlilikleri öne çıkmıştır. Günlüklerde yazarların kişilik özellikleri de görülebilir. Günlükler, yazarların gerçek kimlikleriyle edebî kimliklerinin kimi zaman son derece uzak olduğunu göstermektedir. Bu durum en belirgin şekilde Ahmet Hamdi Tanpınar'da görülür. Ölüm, günlüklerde sıklıkla karşılaşılan bir olgudur. İncelediğimiz yazarlardan 18'i ölüm hakkındaki duygu ve düşüncelerini günlüğünde dile getirmiştir. Ayrıca birçok günlük yazarı inançlarıyla ilgili satırlar kaleme almıştır. Bu başlık altında dikkat çeken hususlardan biri de rüyalar. 13 yazar, günlüklerine rüyalarını kaydetmiştir. Hastalıklar günlük tutmada önemli bir etkidir. Ali Canip Yöntem'in günlükleri bütünüyle Ömer Seyfettin'in hastalığı sebebiyle tutulmuştur.

Ece Ayhan'ın günlükleri hastalığı ile başlamaktadır. Hatun Birsen Başaran'ınki bir kanser günlüğüdür. Memet Fuat hastalandıktan sonra günlük tutmaya başlamıştır. Orhan Burian'ın günlükleri onu ölüme götüren mide kanseri ameliyatı ile sona erer. Ayrıca Salâh Birsal, Nurullah Ataç, Tomris Uyar, Hikmet Kıvılcımlı, Tarık Buğra ve Ahmet Hamdi Tanpınar günlüklerinde hastalıklarına yer vermiştir. Hastalık ve ölüm düşüncesi günlüklerde vasiyetlerin de yer almasına yol açmıştır. Günlüğüne vasiyet niteliğinde yazılar yazan isimler; Necip Fazıl Kısakürek, Nilgün Marmara, Orhan Burian, Nurullah Ataç ve Aziz Nesin'dir. Birçok yazar günlüklerinde çocukluklarıyla ilgili bilgiler vermiştir. Bunlar; Tomris Uyar, Ali Nar, Nurullah Ataç, Cemil Meriç, Aziz Nesin, Hilmi Yavuz ve Melih Cevdet Anday'dır. Bu noktada dikkat çekici olan bu yazarların hepsinin çocukluklarında yaşadıkları olumsuzluklardır. Çocukluk, bu yazarlarda maddi sıkıntılar, sevgisizlik, baskı gibi kavramlarla özdeşleşmiştir. Öte yandan günlükler, edebiyatçıların tutkularını da göstermektedir. Birçok yazar alkol, kumar, sigara, kadın, para gibi pek çok tutkusunu günlüklerine kaydetmiştir. Son olarak ediplerden 3'ünde intihar üzerine düşüncelere rastlanmıştır. Ahmet Hamdi Tanpınar ve Küçük İskender'de bu konu düşünce olarak kalırken Nilgün Marmara düşünceyi eyleme geçirmiştir.

Günlük yazarları dünyanın dört bir yanına seyahat etmişlerdir. Nitekim Türk edebiyatının ilk günlüğü de bir seyahatle başlamaktadır. Gidilen yerlerin kimi edebiyatçıları üzerinde önemli etkileri vardır. Direktör Âli Bey, Ahmet Refik Altınay, Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Cahit Zarifoğlu, İlhan Berk, Nilgün Marmara gibi birçok yazar gittiği şehirler hakkındaki gözlemlerini ve izlenimlerini günlüğüne yazmıştır. Öte yandan günlükler bir dönemin sinema salonları hakkında bilgiler içermektedir. Bu konuda Tomris Uyar ve Oktay Akbal'ın günlükleri önemlidir. Ancak günlüklerdeki en önemli mekânlar, edebiyat mahfilleridir. Bunlar, daha çok meyhaneler ve pastanelerdir. Dönemin önemli sanatçılarının bir araya geldiği bu mekânlar, edebî konuların konuşulduğu, tartışıldığı yerlerdir. Günlüklerde bu mekânların edebiyatçıları üzerindeki etkileri görülebilmektedir. Günlüklerinde edebiyat mahfillerine en çok yer veren sanatçılar; Muzaffer Buyrukçu, Tomris Uyar, Demir Özlü, Cemal Süreya ve Tarık Buğra'dır. Ev ise ediplerin günlüklerinde genellikle geri planda kalmıştır.

Yazarlar, şahsiyetler hakkında başka bir yolla dile getirmekten imtina ettikleri çoğu düşüncelerini günlüklerine kaydetmiştir. Bu noktada ciddi ithamlarda bulunmaktan ve hakaretlerden çekinmediklerini söylemek gerekir. Öte yandan edebiyatçılar birçok şahsiyet için övgülerini de dile getirmiştir. Bu başlık altında çoğu zaman günlük yazarının şahsiyeti hakkında da bilgiler ortaya çıkmıştır. Ömer Seyfettin, Nurullah Ataç, Ali Nar, Ahmet Hamdi Tanpınar gibi yazarların günlüklerinde kendi kişilikleriyle ilgili bilgiler mevcuttur. Edebiyatçılardan bazıları günlüklerinde siyasiler hakkındaki düşüncelerini de dile getirmiştir. Bunlar; Oktay Akbal, Necip Fazıl Kısakürek, Ece Ayhan, Kemal Özer, Hikmet Kıvılcımlı, Uğur Kökten ve Ahmet Hamdi Tanpınar'dır. Günlüklerde zaman zaman dostluklar ve ilişkiler de görülebilmektedir. Bu konuda Muzaffer Buyrukçu'nun, Demir Özlü'nün, Tomris Uyar'ın ve Adalet Ağaoğlu'nun günlükleri öne çıkmaktadır.

Günlükler, toplumsal değişimleri görmek bakımından önemli kaynaklardır. Edebiyatçılar, gözlemedikleri toplumsal değişimleri günlüklerine kaydetmişlerdir. Bu noktada göç, pek çok günlük yazarının dikkat çektiği bir konu olmuştur. 1960'lardan itibaren yurt içinde İstanbul'a; yurt dışında Almanya'ya yoğun bir göç başlamıştır. Bu durum sonucunda İstanbul'da toplumsal yapı yıllar içinde değişmiştir. Almanya'da Türk nüfus ise nesilden nesile farklı özellikler göstermiştir. Günlüklerinde bu konu üzerinde duran yazarlar; Oktay Akbal, Demir Özlü, Cemil Meriç ve Tarık Buğra'dır. Toplumsal yozlaşma, yazarların sık sık dile getirdikleri bir durumdur. Bu konuda basın yayın organları da eleştirilmiştir. Tomris Uyar ve Adalet Ağaoğlu günlüklerinde toplumsal roller üzerine eleştirilerini kaleme almıştır. İncelediğimiz günlüklerde siyasi kavramlar üzerine düşüncelere rastlanmıştır. Konuya kavramsal yaklaşan yazarlar Salâh Birsnel, Ece Ayhan ve Ahmet Hamdi Tanpınar'dır. Edebiyatçıların günlüklerinde siyasi düşünceleri ve eylemleri mevcuttur. Cemal Süreya, Adalet Ağaoğlu, Aziz Nesin, Uğur Kökten gibi pek çok yazar, siyasi faaliyetlerini günlüklerine kaydetmiştir. Günlüklerde ideolojik düşünceler de yer almaktadır. Nurullah Ataç, Hikmet Kıvılcımlı, Kemal Özer, Necip Fazıl Kısakürek, Ahmet Oktay gibi yazarlar eserlerinde bu düşüncelerini dile getirmişlerdir. Cemal Süreya, Adalet Ağaoğlu, Melih Cevdet Anday gibi yazarlar sosyalizmi arzulamıştır. Düzen karşıtı görüşlerini beyan eden yazarlar Necip Fazıl Kısakürek, Demir Özlü, Ali Nar ve Cahit Zarifoğlu'dur. Bunlar,

ediplerin gerçek kimliklerini görmek bakımından önemlidir. Günlükler Türk edebiyatında belli konumlara oturtulmuş bazı edebiyatçıların bu konumdan çok uzakta yer aldıklarını görmek bakımından da önemlidir. Örneğin, Ahmet Hamdi Tanpınar ve Tarık Buğra gibi yazarlar sağcı veya solcu olarak nitelenemeyeceklerini açıkça ifade etmişlerdir. Günlüklerde yer alan önemli konulardan biri de darbelerdir. Oktay Akbal, Cemal Süreya, Aziz Nesin, Adalet Ağaoğlu, Uğur kökden, Demir Özlü, Ahmet Hamdi Tanpınar, Selçuk Baran gibi pek çok yazar 27 Mayıs 1960, 12 Eylül 1980 darbeleri ile 12 Mart 1971 muhtırası hakkındaki düşüncelerini günlüklerine kaydetmiştir.

Çalışmamızda günlüklerin dil ve üslup özellikleri de belirtilmiştir. Bazı günlük yazarlarının dil devrimi karşısındaki tutumları kelime tercihlerini etkilemiştir. Bunlardan başta Nurullah Ataç olmak üzere Salâh Birsal gibi isimler kelime türetme yoluna gitmişlerdir.

Yazarların üslubu günlüklerinin içe ya da dışa dönük olmasına göre şekillenebilmektedir. İçe dönük tarafı ağır basan günlüklerde samimi bir üslup öne çıkarken dışa dönük günlüklerde deneme, sohbet ve fıkra türlerinin özellikleri görülmüştür. Türün sunduğu serbestlik dolayısıyla uzun süre günlük tutan yazarların dil ve üsluplarında değişiklikler olmuştur.

KAYNAKÇA

- Ağaoğlu, Adalet** (2004). *Damla Damla Günler (1969-1977)*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- _____ (2012a). *Damla Damla Günler II (1977-1983)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- _____ (2012b). *Damla Damla Günler III (1983-1996)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ağaoğlu, Adalet** (2015). “Damla Damla Günler”. *Hece Günlük Özel Sayısı*, 222-223-224, s.20-22.
- Ak, Ahmet** (2015). “Yaşamak Uzun Bir Toplama İşlemidir”. *Hece Günlük Özel Sayısı*, s. 244-248.
- Akbal, Oktay** (1968). *Günlerde*. İstanbul: Varlık Yayınevi.
- _____ (1974). *Yeryüzü Korkusu*. İstanbul: Sander Yayınları.
- _____ (1979). *Geçmişin Kuşları*. İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- _____ (1989). *Anılarda Görmek*. İstanbul: Can Yayınları.
- _____ (1992). *80’lerde Bir Yazar*. İstanbul: Can Yayınları.
- Akbulut, Hatice Ebrar** (2015). “Balkan Harbinin Mücadele Günlükleri”. *Hece Günlük Özel Sayısı*, 222-223-224, s. 159-162.
- Akdağ, Erhan** (2015). “Ahmet Oktay’ın Günlük Dünyasına Gece Defteri’nden Bir Bakış”. *Hece Günlük Özel Sayısı*, 222-223-224, s. 289-298.
- Aliye, Zeynep** (2004). “Günlüğün Gizemli Dünyası”. *Çağdaş Türk Dili Günlük Özel Sayısı*, S. 198, s.287-289.
- Altınay, Ahmet Refik** (1919). *Kafkas Yollarında (Hatıralar ve Tahassüsler)*. İstanbul: Matbaai Orhaniye.
- Andaç, Feridun** (2002). *Aynanın Arkası*. İstanbul: Can Yayınları.
- Anday, Melih Cevdet** (2008). *Bir Defterden*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Ataç, Nurullah** (2000a). *Günce 1953-1955*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- _____ (2000b). *Günce 1956-1957*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Atay, Oğuz** (1987). *Günlük*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Aydın, Mehmet (2015). “Nurullah Ataç’ın Güncesinin Bakiyesi”. *Hece Günlük Özel Sayısı*, 222-223-224, s.192-197.

Aydoğmuş, Ergin (1977). *Jurnal (Günce)*. İstanbul: Er-Tu Matbaası.

Ayhan, Ece (1993). *Başbozuk Günceler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

_____ (2012). *Aynalı Denemeler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Aytaç, Gürsel (2015). “Alman Edebiyatında Günce”. *Hece Günlük Özel Sayısı*, 222-223-224, s. 95-97.

Bahar, Mahmut (1995). *Salâh Birsal’ın Hayatı, Şiir ve Denemeleri üstüne Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Başaran, Hatun Birsal (1999). *Canevimde Mor Isırgan*. İstanbul: Papirüs Yayınevi.

Baymak, Ethem (1989). *Günsalkımı*. Priştine: Tan Yayınları.

Bekiroğlu, Nazan (2011). *Şair Nigâr Hanım Güftesi Garplı Bestesi Şarklı*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Berk, İlhan (1992). *El Yazılarına Vuruyor Güneş*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Bildirici, Hatice (2015). “Jurnal’de Yüzleşme ve Hesaplaşma”. *Hece Günlük Özel Sayısı*, 222-223-224, s. 209-230.

Birkiye, Atilla (1985). *Saptamalar Bir Sonbahar Güncesi*. İstanbul: Kavram Yayınları.

_____ (1995). *Perdelerden Caddelere Dökülivermiş*. İstanbul: Çınar Yayınları.

Birsal, Salah (1955). *Günlük*. İstanbul: Yeditepe Yayınları.

_____ (1976). *Kuşları Örtünmek*. İstanbul: Ada Yayınları.

_____ (1982). *Hacivat Günlüğü*. İstanbul: Ada Yayınları.

_____ (1986). *Yaşlılık Günlüğü*. İstanbul: Ada Yayınları.

_____ (1988). *Aynalar Günlüğü*. İstanbul: Ada Yayınları.

_____ (1990). *Bay Sessizlik*. İstanbul: Ada Yayınları.

_____ (1991a). *Hafiyeler Önde Gider*. İstanbul: Nisan Yayınevi.

_____ (1991b). *Nezleli Karga*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

_____ (1992). *Yalnızlığın Fırınlanmış Kokusu*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

_____ (1995). *Papağanname*. İstanbul: Adam Yayınları.

_____ (1996). *Yanlış Parmak*. İstanbul: Adam Yayınları.

Bozyiğit, Fadime (2015). “Osmanlı Taşrası’ndan (Şam) Küçük Bir Kesit: Berber Bedirî’nin Günlüğü (1741-1762)”. *Hece Günlük Özel Sayısı*, 222-223-224, s.127-136.

Buğra, Hatice Bilen (1996). *Tarık Buğra’dan Notlar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Burian, Orhan (2006). *Günlük*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Buyrukçu, Muzaffer (1976). *Arkası Yarın*. İstanbul: Koza Yayın.

_____ (1982). *Sıcak İlişkiler*. İstanbul: Adam Yayınları.

_____ (1986). *Sayılı Günler*. İstanbul: Çağdaş Yayınları.

_____ (1997). *Dünden Bugüne*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

_____ (1998a). *Anında Görüntü*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

_____ (1998b). *Dillerinde Dünya*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

_____ (1998c). *İlişkiler Arasında Bir Gezinti*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

_____ (2000). *Yaşadığımız ve Yaşananlar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Candan, Mazhar (1986). *Gecedен Kalan*. İstanbul: Çizgi Yayıncılık.

_____ (1997). *Günce’den Eksiltmeler (1975-1995)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Cevdet Kudret (1980). *Örneklerle Edebiyat Bilgileri 2*. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevi.

Çağdaş Türk Dili Günlük Özel Sayısı (2004). S. 197, Ankara: Dil Derneği Yayınevi.

Çotuksöken, Yusuf (1992). *Dil ve Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Cem Yayınevi.

Demirci, Beyza Nur (2015). “Günlük’ten Anlık’a: Facebook, Twitter, Instagram”. *Hece Günlük Özel Sayısı*, 222-223-224, s. 83-87.

Demirci, Esra (2015). “Öykücünün Günlüğü”. *Hece Günlük Özel Sayısı*, 222-223-224, s. 274-277.

Direktör Ali Bey, (1896). *Seyahat Jurnali: İstanbul’dan Bağdat’a ve Hindistan’a*. İstanbul: Rauf Bey Kütüphanesi.

Doğan, Mehmet Can (2015). “Bir Mesafe Ayarı: Günlük ile Anı”. *Hece Günlük Özel Sayısı*, 222-223-224, s.34-42.

Ecevit, Yıldız (2005). “Ben Buradayım...” *Oğuz Atay’ın Biyografik ve Kurmaca Dünyası*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Egeli**, Vecihe Ekrem Şerif (1956). *Bir Yaman Vardı*. İstanbul: İsmail Akgün Matbaası.
- Emre**, İsmet (2015). “Bir Anti Günlük: Jean Baudrillard Günlükleri”. *Hece Günlük Özel Sayısı*, 222-223-224, s. 444-447.
- Enginün**, İnci ve **Kerman**, Zeynep (2007). *Günlüklerin Işığında Tanpınar’la Başbaşa*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Erbil**, Leyla (1970). “Tarzanlar Keşke Ölse”. *Ant*, S: 171, s. 4-5.
- Eroğlu**, Zehra Dönüş (2015). “Bir Günlük Usaresi *Hayatımın Hikâyesi* ve Şair Nigâr Hanım”. *Hece Günlük Özel Sayısı*, 222-223-224, s. 139-158.
- Eşitgin**, Dinçer (2015). “İlhan Berk’in *El Yazılarına Vuruyor Güneş*”. *Hece Günlük Özel Sayısı*, 222-223-224, s. 337-341.
- Göneç**, Turgay (1989). *Zamanın Sularında (Tarihsiz Günlükler)*. İstanbul: Sanat Çevresi Yayınları.
- Günaydın**, Yusuf Turan (2015). “Tasavvufi Günlükler”, *Hece Günlük Özel Sayısı*, 222-223-224, s. 70-76.
- Günaydın**, Yusuf Turan ve **Günaydın**, Selma (2015). “Günlük Edebiyatı Bibliyografyası”. *Hece Günlük Özel Sayısı*, 222-223-224, s. 703-740.
- Gürbilek**, Nurdan (2008). “Büyük Tıkanma”. *Virgül*, S:118, s. 8-13.
- Haksal**, Ali Haydar (1987). *Gelişi/Güzel*. İstanbul: Nehir Yay.
- Halman**, Talat Sait (1962). “Yaşadıkça Yazılan”. *Türk Dili Günlük Özel Sayısı*, C. 11 S. 127, s.436-441.
- Hece Günlük Özel Sayısı* (2015). S. 222-223-224, Ankara: Hece Yayıncılık.
- Issı**, Ahmet Cüneyt (2015). “Memet Fuat: Ölünceye Kadar”. *Hece Günlük Özel Sayısı*, 222-223-224, s. 342-345.
- İnanç**, Remzi (2004). “Günlük Üzerine Notlar”. *Çağdaş Türk Dili Günlük Özel Sayısı*, S. 198, s.274-275.
- Kahraman**, Âlim (2015). “Seyahat Günlükleri”. *Hece Günlük Özel Sayısı*, 222-223-224, s. 62-69.
- Karadayı**, İsmet Kemal (1985). *Arınmalar*. Ankara: Yenigün Yayınları.
- Karlıdağ**, Esra (2015). “Salâh Birsal’e Gülümserken: Günlük ve Gülmece”. *Hece Günlük Özel Sayısı*, 222-223-224, s. 326-330.
- Kısakürek**, Necip Fazıl (1989). *Cinnet Mustatili*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.

- Kıvılcımlı**, Hikmet (2009). *Günlük Anılar*. İstanbul: Sosyal İnsan Yayınları.
- Kökden**, Uğur (2001). *Uzun Gecenin Tutsakları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- _____ (2009). *12 Mart Günleri (1971-1974) Karşı-Günlük*, İstanbul Yapı Kredi Yayınları.
- Küçük İskender**, (1996). *Cangüncem*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Marmara**, Nilgün (2016). *Defterler*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Memet Fuat** (1962). “Günlük Konusunda”. *Türk Dili Günlük Özel Sayısı*, 11 (127), s. 434-435.
- _____ (2003a). *Ölünceye Kadar Günce 1: 3 Haziran 1999-Aralık 2000*. İstanbul: Adam Yayınları.
- _____ (2003b). *Ölünceye Kadar Günce 2: Ocak 2001-17 Aralık 2002*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Meriç**, Cemil (1992). *Jurnal* (1. Cilt). İstanbul: İletişim Yayınları.
- _____ (1993). *Jurnal* (2. Cilt). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mert**, Necati (2015a). “Günceleriyle Nurullah Ataç”. *Hece Günlük Özel Sayısı*, 222-223-224, s. 198-206
- _____ (2015b). “Günlük ve Mahrem”. *Hece Günlük Özel Sayısı*, 222-223-224, s.26-33.
- Nar**, Ali (1977). *Ortadoğu Günlüğü*. İstanbul: Çığır Yay.
- _____ (1998). *Anadolu Günlüğü*. İstanbul: Beyan Yay.
- Nesin**, Aziz (1996). *Aziz Nesin Güncesi I Mum Hala*. İstanbul: Düşün Yayıncılık.
- _____ (2011). *Mum Hala-II*. İstanbul: Nesin Yayınevi.
- Nigâr Hanım**, (1959). *Hayatımın Hikâyesi*. İstanbul: Ekin Yayınevi.
- Oktay**, Ahmet (1998). *Gece Defteri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Orhan Kemal** (2007). *Yazmak Doludizgin Günlükler ve Şiirler*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Ömer Seyfettin**(1990). *Türklük Ülküsü*. İstanbul: Toker Yayınları.
- Örgen**, Ertan (2015). “Damlayan Günlerde Adalet Ağaoğlu”. *Hece Günlük Özel Sayısı*, 222-223-224, s. 278-281.
- Özdemir**, Emin (1990). *Edebiyat Bilgileri Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Özdenören, Rasim (2015). “Kendiyle Konuşmak ya da Günlüğün Dili”. *Hece Günlük Özel Sayısı*, 222-223-224, s.6-8.

Özer, Kemal (1993). *Tanık Günler 1*. İstanbul: Yordam Kitap

_____ (1994). *Tanık Günler 2*. İstanbul: Yordam Kitap.

_____ (1999). *Gölgeden Güneşe*. İstanbul: Yordam Kitap.

Özgül, Kayahan (1996). *Bigâne Durmayın Âşinânıza Müftüoğlu Ahmed Hikmet'in Mektup, Şiir ve Günlükleri*. İstanbul: Milli Eğitim Yayınları

Özlem, Gözde (2015). “Fikret Ürgüp’ün ‘Tam Yalnızlığı’nın Evreleri”. *Hece Günlük Özel Sayısı*, 222-223-224, s. 365-370.

Özlu, Demir (1991). *Berlin Güncesi 1989 İlkbaharı*. İstanbul: Can Yayınları.

_____ (1999). *Paris Güncesi*. İstanbul: P Kitaplığı.

_____ (2010). *Kanal Kentlerinde Berlin & Amsterdam*. İstanbul: Sel Yayıncılık.

Paperno, Irina (2004). “What Can Be Done with Diaries”, *The Russian Review*. Vol: 63, No: 4, s. 561-573.

Sağlık, Şaban (2015). “Ece Ayhan’ın Sivil İtirafı (Günceleri)”. *Hece Günlük Özel Sayısı*, 222-223-224, s. 311-325.

Satar, Nesrin Aydın (2014a). *Günlük Beni'nin Sesi: Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Günlüğünde Kişilik İnşası ve “Kanon Tanpınar”a Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

_____ (2014b). “Mahremiyet Bölgesinde Kişilik İnşası: Günlüklerin Türsel Özellikleri ve Tarihi Gelişimi”, *Turkish Studies*. Volume 9/6, s. 117-132.

_____ (2015). “Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Muhafazakârlığı ve Günlüklerdeki ‘Yeni Tanpınar’”. *Hece Günlük Özel Sayısı*, 222-223-224, s. 163-177.

Sezikli, Ahmet (2015). “Oğuz Atay ve O Esnada Olanlar”. *Hece Günlük Özel Sayısı*, 222-223-224, s. 254-256.

Süreya, Cemal (2013). *Günler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Şirin, Mustafa Ruhi (2015). “Hayat Yazıya Sığar mı?”. *Hece Günlük Özel Sayısı*, 222-223-224, s.23-25.

Temel, Ali Ulvi (2015). “Fransız Edebiyatında Günlük”. *Hece Günlük Özel Sayısı*, 222-223-224, s. 98-104.

Tosun, Necip (2015). “Bir Yaşam Grafiği: Günlükler”. *Hece Günlük Özel Sayısı*, 222-223-224, s.13-19.

Tuş, Muhittin (1995). “Şeyh Ahmet El-bediri El-hallak, Osmanlı Taşra Hayatına İlişkin Olaylar, Berber Bediri'nin Günlüğü (1741-1762)”. *Otam(Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, S: 6, s.485-488.

Türk Dili Günlük Özel Sayısı (1962). C. 11, S. 127, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Uçman, Abdullah (2015). “Günlük Üzerine Birkaç Söz”. *Hece Günlük Özel Sayısı*, 222-223-224, s.48-50.

Uğurlu, Seyit Battal, Balık, Macit (2009). “Bir Sahtekârlık Suçlaması: Bir Düğün Gecesi Huxley'den Aşırma mı?”. *Yazın ve Deyişbilim Araştırmaları*. 14-16 Mayıs 2008. İzmir: İzmir Ekonomi Üniversitesi Yayınları, s. 304-325.

Ulurmak, Ülkü (2007). *Selçuk Baran'dan Kalanlar Günlükler Mektuplar Yayınlanmamış Yazılar Haziran'dan Kasım'a*. İstanbul: EOS Yayınları.

Uyar, Tomris (2018a). *Gündökümü Bir Uyumsuzun Notları I*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

_____ (2018b). *Gündökümü Bir Uyumsuzun Notları II*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Ürgüp, Fikret (1995). *Dosdoğru Günlük*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Yavuz, Hilmi (1998). *Geçmiş Yaz Defterleri*. İstanbul: Can Yayınları.

Yemez, Gülnur Öznur (2015). “İngiliz Edebiyatında Günlük”. *Hece Günlük Özel Sayısı*, 222-223-224, s. 105-110.

Yetkin, Suut Kemal (1962). “Günlük Üzerine”. *Türk Dili Günlük Özel Sayısı*. C. 11 S. 127, s. 432-433.

Yılmaz, Mehmet (2015). “Tanpınar'ın Günlükleri Hakkında Yazılanlar”. *Hece Günlük Özel Sayısı*, 222-223-224, s. 178-191.

Yöntem, Ali Canip (1947). *Ömer Seyfeddin Hayatı-Eserleri*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yüksel, Ethem (2015). “Cezaevi Günlükleri”. *Hece Günlük Özel Sayısı*, 222-223-224, s.88-94.

Zarifoglu, Cahit (2017). *Yaşamak*. İstanbul: Beyan Yayınları.

İNTERNET KAYNAKLARI

Bekiroğlu, Nazan. Nigâr Hanım. <https://islamansiklopedisi.org.tr/nigar-hanim>, Erişim Tarihi: 24.12.2019.

Britannica. Acta Diurna. <https://www.britannica.com/topic/Acta>, Erişim Tarihi: 11.12.2020.

Hızlan, Doğan (08.03.2018). Adalet Ağaoğlu ile Dostluğum. <http://www.hurriyet.com.tr/kitap-sanat/adalet-agaoglu-ile-dostlugum-40765727>, Erişim Tarihi: 06.03.2019.

İsen, Mustafa. Necati Zekeriya. <https://islamansiklopedisi.org.tr/zekeriya-necati>, Erişim Tarihi: 30.05.2020.

DİZİN

1

<i>100 Soruda Türk Edebiyatı</i>	71
12 Eylül Darbesi.....	.50, 51, 55, 111, 198, 205, 207, 214, 219, 220, 221
12 Mart Muhtırası14, 45, 49, 92, 193, 194, 217, 224, 228, 259
<i>12 Mart Günleri</i>	14, 49

2

<i>2000'e Doğru</i>	98
27 Mayıs Darbesi.....	50, 214, 221, 228, 231, 232, 259

3

<i>36 Kısım Tekmili Birden</i>	72
--------------------------------------	----

8

<i>80'lerde Bir Yazar</i>	12, 30, 207
---------------------------------	-------------

A

<i>a Dergisi</i>	95, 188
Abbas Sayar.....	170, 193, 194
<i>Abdullah Efendi'nin Rüyalari</i>	115
Abdullah Uçman	6, 18
Abdülhak Hamit Tarhan	68, 91, 191
Abdülhakim Arvasi.....	182
Abidin Dino	89
<i>Acta Diurna</i>	8
Adalet Ağaoğlu.....	6, 13, 14, 50, 51, 52, 55, 62, 63, 82, 109, 110, 111, 112, 113, 145, 146, 166, 167, 170, 176, 194, 195, 196, 197, 198, 217, 227, 228, 229, 251, 254, 255, 256, 258, 259, 260, 264
Adalet Cimcoz	199
Adalet Partisi.....	205, 217, 226
Adana	152, 166
<i>Adlin</i>	109
Adnan Binyazar	170
Adnan Menderes....	35, 182, 183, 211, 214, 220, 226, 231
Adnan Özyalçınar.....	171
Afşar Timuçin	178
Afyon.....	172
Agim Rifat Yeşeren	85
Ahmed Arif.....	106, 191, 192

Ahmet Doğan	167
Ahmet Hamdi Tanpınar....	14, 17, 27, 42, 44, 53, 65, 84, 86, 87, 94, 95, 100, 114, 115, 116, 132, 146, 147, 168, 169, 185, 197, 198, 199, 200, 201, 229, 230, 231, 232, 251, 256, 257, 258, 259
Ahmet Haşim.....	67, 87, 90, 99, 160
Ahmet Hikmet Müftüoğlu.....	10, 13, 45, 46, 96, 97, 163, 191, 218, 219, 247, 257, 265
Ahmet Kabaklı.....	91, 94
Ahmet Kutsi Tecer	57, 199
Ahmet Mithat Efendi.....	170
Ahmet Muhip Dranas.....	89, 107, 170
Ahmet Necdet Sezer.....	226
Ahmet Nedim Çeker.....	184
Ahmet Oktay.....	13, 47, 48, 105, 106, 140, 141, 158, 179, 192, 193, 195, 223, 249, 256, 258, 260
Ahmet Refik Altınay.....	10, 11, 24, 55, 150, 233, 234, 257
Ahmet Sezikli.....	17
Akçay (Balıkesir)	143, 165
Akşehir (Konya)	104
Akşit Göktürk.....	183
Alanya (Antalya).....	45, 51, 162, 166, 217
Alfred Hitchcock	87
Ali Canip Yöntem.....	10, 11, 24, 169, 170, 234, 256
Ali Fuad Gedik	124, 179
Ali Haydar Haksal.....	12, 39, 184, 185, 242
Ali Nar...11, 33, 34, 80, 155, 156, 180, 181, 209, 210, 211, 238, 239, 256, 257, 258	
Ali Püsküllüoğlu.....	99, 194
Ali Tanyeri.....	76
Âlim Kahraman.....	184
Almanya... 10, 41, 45, 46, 79, 96, 156, 163, 164, 167, 191, 207, 215, 218, 247, 258	
Alpay Kabacalı	35
<i>Altın Gözlü Kız</i>	91
Amerika	41, 44, 117, 153, 155, 164, 176, 222
Amsterdam (Hollanda).....	14, 41, 88, 164, 166, 167, 168, 244
<i>Anadolu Günlüğü</i>	11, 33, 34, 80, 181, 210, 239
Anavatan Partisi	226
<i>Anayurt Oteli</i>	87
Andre Gide.....	9, 35, 63, 89, 239
André Maurois	29
André Velter.....	98
Anı	6, 14, 31, 35, 38, 40, 48, 112, 164, 241, 249
<i>Anılarda Görmek</i>	11, 30
<i>Anında Görüntü</i>	12
Ankara	35, 51, 126, 127, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 160, 166, 168, 182, 196, 211, 222
Antep.....	151
<i>Arılar Ülkesi</i>	80
<i>Arınmalar</i>	12, 38, 241
Arif Çağlar	183
Arif Damar.....	170, 191, 195
<i>Arkası Yarın</i>	11, 31, 237

Arnavutluk	45, 157, 162
Arnold Joseph Toynbee.....	185
Asaf Çiyiltepe	196
Asım Bezirci.....	176
<i>Aşk-ı Memnu</i>	179
Ataol Behramoğlu.....	50, 70, 194, 196
Atatürk Kültür Merkezi	157
Atilla Birkiye.....	12, 13, 38, 82, 83, 157, 212, 213, 242
Atilla Özkırımlı.....	154, 176, 179
Atina.....	51, 167
Atlas Sineması.....	155, 157
Attila İlhan.....	65, 93, 158, 171, 174
Augustinus	8
Avrupa Yazarlar Birliği.....	69, 153
Aydın Emeç	180
Aydınlar Dilekçesi	198, 228
Ayhan Baran.....	147
<i>Aylak Adam</i>	87
<i>Aynalar Günlüğü</i>	12, 26, 66
Aziz Nesin.....	13, 14, 46, 47, 52, 53, 54, 86, 100, 101, 102, 103, 118, 136, 137, 138, 139, 164, 176, 186, 188, 192, 198, 221, 248, 254, 257, 258, 259

B

Baas Partisi.....	210, 218
Bağdat (Irak).....	23, 149, 156, 181, 210, 233
Balkan Harbi.....	10, 30, 31, 130, 174, 175, 203, 215, 236, 237
Balzac.....	63, 87, 91, 92, 161
Barış Derneği.....	50, 194, 224, 225
Barthes	89
Basel (İsviçre)	157
<i>Başıbozuk Günceler</i>	12, 36, 37, 81, 82, 128, 212, 240, 241
Batum (Gürcistan)	24, 150
Baudelaire.....	9, 89, 92, 107, 114, 192
<i>Bay Sessizlik</i>	12, 26
Baylan Pastanesi.....	155, 158
Bayramoğlu (Kocaeli)	96, 161
Bedri Rahmi Eyüboğlu.....	65, 171
Beethoven.....	91
Behçet Necatigil	76, 89, 90, 102, 107, 141, 171, 173, 174, 177, 178, 186, 196
Bekir Yıldız.....	79, 154, 196
Belgrad.....	45, 160, 162
Berber Bedirî.....	9
Berlin (Almanya).....	12, 14, 41, 82, 88, 129, 130, 157, 159, 163, 186, 214, 215, 229, 244
Berlin Duvarı	214, 229
<i>Berlin Güncesi</i>	12, 41, 129, 130
<i>Beş Şehir</i>	115, 230
Beyrut (Lübnan).....	156
Beytlehem (Filistin).....	164
Biarritz (Fransa).....	156
<i>Bigâne Durmayın Aşınanıza</i>	13, 45
Bilecik	136
Bilge Karasu.....	90, 176, 196

<i>Bir Akşam Alacası</i>	185
<i>Bir Defterden</i>	14, 54, 148, 252
<i>Bir Düşün Gecesi</i>	109, 111, 112, 196, 197
<i>Bir Gül Bu Karanlıklarda</i>	65, 114
<i>Bir Günün Sonunda Arzu</i>	99
<i>Bir Sonbahar Güncesi</i>	12
<i>Bir Yaman Vardı</i>	11, 27, 235
<i>Bir Yaz Mevsimi Romansı</i>	88
Birûni.....	91
Bitlis.....	166
Bodrum (Muğla)	48, 157, 160, 161, 164, 165
<i>Bodur Minareden Öteye</i>	87
<i>Boğaziçi Şingir Mıngır</i>	111
Bombay (Hindistan).....	91
Bordeaux (Fransa)	156
Borges.....	89
<i>Bozkırdaki Çekirdek</i>	224
Bratislava (Slovakya).....	161
Bristol (İngiltere).....	161
Brüksel (Belçika).....	163, 166, 168, 191
Burhan Arpad	173
<i>Bu Ülke</i>	91
Budapeşte (Macaristan).....	160, 161, 163
Bulgaristan.....	154, 162, 213, 214, 218
Burhan Günel	112
Burhan Toprak.....	27
Bursa.....	50, 65, 85, 107, 114, 115, 162, 194
<i>Bursa'da Zaman</i>	65, 114
Bülent Ecevit.....	60, 95, 116, 128, 173, 184, 217, 226
<i>Büyük Doğu</i>	35, 94, 181, 182, 211

C

Cahit Külebi.....	74, 100, 177, 189
Cahit Sıtkı Tarancı	99, 115, 170, 172
Cahit Zarifoğlu.....	10, 12, 36, 80, 81, 128, 156, 157, 183, 184, 185, 191, 211, 212, 239, 240, 257, 258
Calw (Almanya)	156
Can Yücel	66, 89, 170, 186, 194
<i>Canevimde Mor Isırgan</i>	13, 48, 142, 249
<i>Cangüncem</i>	13, 46, 135, 247
<i>Canın Yongası</i>	114
<i>Carrefour</i>	29
Celal Sahir	92
Celal Sılay.....	187
Celalettin Ezine.....	162
Celile Girgin.....	124
Cemal Süreya.....	6, 13, 31, 43, 46, 55, 62, 66, 67, 74, 77, 82, 89, 97, 98, 99, 100, 125, 133, 135, 136, 163, 170, 175, 176, 178, 179, 191, 192, 194, 196, 219, 220, 237, 248, 255, 256, 257, 258, 259
Cemaleddin Efgani.....	180
Cemil Sait Barlas.....	29
Cenevre (İsviçre).....	157
Cengiz Aytmatov.....	75
Cenova (İtalya)	159, 163
Cesare Pavese	160

Cevat Çapan	186
Cevat Rifat Atilhan.....	35, 182
Cevdet Kudret Solok.....	89, 196
<i>Ceylan Çocuk</i>	114
Cezaevi.....	35, 49, 50, 107, 127, 164, 165, 182, 194, 211, 250
Charlie Chaplin.....	73
Chicago (ABD).....	166
CHP.....	117, 173, 204, 205, 206, 217, 231
<i>Cinnet Mustatili</i>	11, 34, 35, 127, 181, 182, 183, 211, 239
Cinsellik.....	46, 53, 97, 107, 128, 132, 135, 141, 147, 148, 192, 247
<i>Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman</i>	70çıçu

Ç

<i>Çağdaş Türk Dili Günlük Özel Sayısı</i>	3
<i>Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi</i>	108
<i>Çalkuşu</i>	68
Çanakkale.....	158, 161, 207
<i>Çanlar Kimin İçin Çalıyor</i>	112
Çetin Altan	91, 94, 170
Çetin Emeç.....	193
<i>Çıçu</i>	102

D

Dakka (Bangladeş).....	160
Dalaman (Muğla).....	156
<i>Damla Damla Günler</i> ...	13, 14, 51, 52, 113, 145, 146, 166, 197, 229, 251
<i>Dedem Beni Korkuttu Hikâyeleri</i>	97
Degüstasyon.....	155, 164
Demir Özlü.....	10, 12, 13, 14, 40, 41, 87, 88, 129, 130, 158, 159, 179, 183, 184, 186, 187, 192, 193, 214, 215, 219, 244, 256, 257, 258, 259
Demokrat Parti.....	101, 104, 206, 214, 220, 226, 231
Deneme.....	1, 2, 19, 26, 27, 29, 33, 37, 40, 42, 46, 47, 48, 52, 54, 63, 64, 65, 66, 71, 75, 119, 135, 170, 178, 184, 203, 232, 235, 236, 238, 242, 243, 244, 248, 249, 252, 259
<i>Devlet Ana</i>	71
Didim (Aydın).....	161
Dil Devrimi	29, 55, 56, 58, 59, 61, 62, 63, 92, 187, 204, 216, 234, 236, 244, 245, 255, 259
<i>Dillerinde Dünya</i>	12
Dimetoka (Yunanistan).....	130, 215
Diñçer Eşitgin	41
Direktör Âli Bey	4, 10, 11, 23, 149, 150, 233, 254, 257
Diyarbakır.....	149, 156, 166, 233
Doğan Hızlan	76, 77, 178, 189, 227
Doğru Yol Partisi.....	226
Doğubeyazıt (Ağrı).....	166
<i>Dosdoğru Günlük</i>	13, 44, 134, 162
Dostoyevski.....	63, 77, 89, 92, 185
<i>Dört Köşeli Üçgen</i>	65

Dragaş (Kosova).....	157
Dubrovnik (Hırvatistan).....	160, 168
<i>Dünden Bugüne</i>	13
<i>Düşün</i> dergisi.....	26, 98
Dylan Thomas.....	89

E

Ebubekir Eroğlu.....	184
Ebubekir Hazım Tepeyran	71
Ece Ayhan .	11, 12, 36, 37, 43, 55, 81, 82, 89, 90, 128, 157, 160, 176, 179, 183, 184, 188, 191, 212, 240, 241, 257, 258
E dip Cansever.	31, 126, 143, 170, 175, 176, 179, 188, 191, 195, 237
Edremit (Balıkesir).....	165
Eflatun Cem Güney.....	170, 171
<i>El Yazılarına Vuruyor Güneş</i>	12, 41, 42, 90, 160, 244
Elâziğ.....	131
Elbistan (Kahramanmaraş).....	151
Elhamra Sineması.....	155
Emek Sineması.....	157
Emel Gazimihal.....	168
Emil Galip Sandalcı	196
Emile Zola	63, 92
Emine Sevgi.....	183
Enis Batur.....	66, 100, 106, 184, 195
Enver Paşa.....	134, 203
Ercüment Behzat Lav	74, 176, 206
Ercüment Uçarı.....	74, 106, 176
Erdal Alovera.....	183
Erdal Öz.....	186, 188, 193
Ergin Aydoğmuş.....	11, 35, 239
Eric Berne.....	185
Ermeni Meselesi.....	24, 150, 234
Ernest Hemingway.....	63, 112
Erzincan	24, 135, 150
Erzurum	24, 156, 239
Eskişehir.....	128, 158
<i>Eşik</i>	114
Ethem Baymak	12, 40, 85, 86, 157, 158, 186, 213, 243, 256
<i>Evin Sahibi</i>	115
Evliya Çelebi.....	10, 233
Ezra Pound.....	89, 160, 192

F

<i>Fadik Kız</i>	73
Fahir Onger	174
Fakir Baykurt.....	193
Falih Rifki Atay.....	4, 10, 91, 171
<i>Fantoma Geliyor</i>	26
Fatma İneyet (Adalet Ağaoğlu).....	112, 145, 251
Fazıl Hüsnü Dağlarca	57, 68, 102, 108, 173, 174, 194, 206, 249

Ferah Sineması.....	73
Ferhan Şensoy.....	193
Feridun Andaç.....	5, 188
Feridüddin Attar.....	192
Ferit Edgü.....	26, 77, 88, 89, 158, 170, 186, 192, 196
Ferruh Doğan.....	154, 179
Fethi Gemuhluoğlu.....	183
Fethi Naci.....	86, 102, 189, 196
Fethiye (Muğla).....	161
Fikret Hakan.....	176
Fikret Ürgüp.....	13, 44, 134, 135, 162, 195, 246
<i>Fikrimin İnce Gülü</i>	51, 111, 112, 167, 228
Flaubert.....	63
<i>Folklor Şiire Düşman</i>	66, 67
Frankfurt (Almanya).....	51, 161, 164, 167
Fransa.....	8, 151, 153, 156, 159, 160, 216
Fürüzan.....	170, 176, 183, 186
Füsun Akatlı.....	196

G

Gaston Bouthoul.....	93
Gazi Sineması.....	157
<i>Gece Defteri</i>	13, 47, 105, 106, 140, 192, 223, 249
<i>Gece Hayatım</i>	146
<i>Geceden Kalan</i>	12, 37
<i>Geceye Karşı Söylenmiştir</i>	189
<i>Geçmiş Yaz Defterleri</i>	13, 48, 107, 141, 142, 165, 249
<i>Geçmişin Kuşları</i>	11, 30
<i>Gelişi/Güzel</i>	12, 39, 185, 242
Genco Erkal.....	179, 195
Gérard de Nerval.....	114
<i>Gerçekçilik Savaşı</i>	174
Gevaş (Van).....	166
Girne (KKTC).....	156, 161
Gogol.....	186
<i>Gol Kralı</i>	101
Göç.....	130, 135, 214, 229
<i>Göç Temizliği</i>	51, 112
Gökçin Taşkın.....	196
<i>Gölgeden Güneşe</i>	13, 44
Gönenç Ertem.....	183
<i>Güldeki Şafak</i>	162
Gülseli İnal.....	43
Gülten Akın.....	70, 188
Gümölcine (Yunanistan).....	168
Gümüşhane.....	24, 150
<i>Günceden Eksiltmeler</i>	12, 37
<i>Gündökümü</i>	11, 12, 13, 32, 125, 126, 145
Günel Altıntaş.....	177
Güner Sümer.....	51, 109, 145, 158, 186, 196
<i>Güner Sümer Toplu Eserleri</i>	196
<i>Günlerde</i>	11, 30, 59
<i>Günlerin Tortusu</i>	12, 32, 33, 208
<i>Günlük Anılar</i>	13, 45, 190, 217, 246
<i>Günlüklerin Işığında Tanpınar'la Baş Başa</i>	14, 53
<i>Günsalkımı</i>	12, 40, 85, 86, 186, 214, 243

H

<i>Hacivat Günlüğü</i>	12, 117
Hafız Esed.....	181, 210
Hakkârî.....	166
Haldun Taner.....	73, 78, 183, 184, 186
Halide Edip Adivar.....	27, 110, 113, 171
Halil Ergün.....	196
Halil İbrahim Bahar.....	176, 177
Halit Refiğ.....	185
Halit Ziya Uşaklıgil.....	179, 180, 185
Halk Partisi.....	61, 62, 187, 216, 255
Halk Şiiri.....	64, 66, 67, 68
Hamburg (Almanya).....	161
<i>Han-ı Yağma</i>	206
Hapishane... ..	2, 17, 34, 35, 49, 50, 85, 127, 143, 165, 181, 182, 202, 211, 239, 249
Hasan Âli Yücel.....	173, 199, 201
Hasan İzzettin Dinamo.....	173, 188
Hasan Mercan.....	85
Hatay.....	130, 131, 163, 215
Hatay Meyhanesi.....	163
Hatice Bilen Buğra.....	13, 47, 140
Hatice Ebrar Akbulut.....	174, 175
Hatun Birsan Başaran.....	13, 48, 49, 142, 165, 224, 249, 257
<i>Hayatımın Hikâyesi</i>	10, 11, 28, 29, 119, 120, 203, 235
Haydar Ergülen.....	89
<i>Hazirandan Kasıma</i>	14
<i>Hece Günlük Özel Sayısı</i>	3
Hecenin Beş Şairi.....	99
<i>Hemşirem İçin</i>	191
Henry Miller.....	63, 89
<i>Her Gece Bodrum</i>	76
<i>Hernani</i>	91
Hırvatistan.....	151
Hikmet Kivılcımlı.....	13, 45, 135, 162, 190, 217, 218, 246, 257, 258
Hilal Sineması.....	73
Hilmi Ziya Ülken.....	93, 184
Hilmi Yavuz.....	13, 48, 70, 107, 122, 141, 142, 153, 164, 170, 186, 192, 249, 257
<i>Hint Edebiyatı</i>	91
Hollanda.....	160
Hulki Aktunç.....	170
Huxley.....	63, 112
<i>Hüküm Gecesi</i>	93
Hüsametdin Bozok.....	179
Hüseyin Rahmi Gürpınar.....	170
Hüseyin Özmez.....	35, 182
Hüsrev Hatemi.....	183, 184

I

I. Dünya Savaşı.....	200, 203
Irak.....	34, 147, 209, 210
Irina Paperno.....	14
Işık Ögütçü.....	50

i

<i>İbiş'in Rüyası</i>	104
İbn Haldûn	93
<i>İbn Haldun et sa Philosophie Sociale</i>	93
İbnü'l Benna	8
İbnülemin Mahmut Kemal İnal	10
İbrahim Balaban	176
İkinci Yeni.....	68, 81, 84, 94, 95, 97, 98, 99, 100, 102, 103, 104, 188, 191, 240
İlber Ortaylı	196
İlhami Soysal	193, 195
İlhan Berk... ..	10, 12, 41, 42, 43, 55, 82, 88, 89, 90, 98, 102, 103, 108, 159, 160, 161, 170, 177, 179, 184, 191, 194, 197, 244, 256, 257
İlhan Selçuk	91, 170, 173, 195
İlhan Şevket Aykut	199
<i>İlişkiler Arasında Bir Gezinti</i>	13
İmam-ı Azam	149
<i>İnanma Güvercinlere</i>	95
İnci Asena	194, 195
İnci Enginün.....	14, 53, 114, 115, 116, 146, 147, 168, 169, 200, 201, 230, 231
İncil	241, 248
İslam 1, 9, 29, 33, 34, 59, 80, 85, 107, 137, 138, 140, 152, 156, 157, 162, 180, 210, 211, 220, 223, 226, 256	
<i>İslamiyet'in İlk Devrinde Dini-Siyasi Muhalefet Partileri</i>	223
İsmail Bilen	190
İsmail Kılıoğlu	184
İsmail Müştak Bey	96, 191
İsmet İnönü.....	62, 173, 181, 210, 228, 229, 230, 232
İsmet Kemal Karadayı	12, 38, 108, 241, 242
İsmet Özel	89, 92, 170, 192
İspanya	112, 156, 169
İsrail	160
İstanbul.....	23, 33, 35, 38, 44, 45, 51, 52, 68, 75, 79, 83, 104, 112, 123, 130, 135, 136, 138, 150, 151, 152, 154, 155, 156, 157, 158, 162, 163, 167, 169, 173, 187, 191, 207, 212, 213, 229, 233, 242, 258
İsviçre	27, 36, 37, 81, 128, 151, 169, 179, 184
İtalya	10, 27, 45, 151, 153, 164, 167, 169
<i>İthaka'ya Yolculuk</i>	88
İzayol Nikki	8
İzmir	151, 164
İzumi Shikibu	8

J

James Joyce	63
Jean Christophe Bailly	98
Jean Jacques Rousseau	63
Journal	4, 8, 10, 17, 18, 25
Journal Intime	10, 17, 18, 25
Julius Wellhausen	223
Jurmala (Letonya)	161

K

Kafka	9, 63, 186
<i>Kafkas Yollarında</i>	10, 24, 150, 233
Kağan Önal	43
<i>Kağnı Gölgesindeki İt</i>	101
Kahire (Mısır)	164
<i>Kahveler Kitabı</i>	65
<i>Kanal Kentlerinde</i>	14, 41, 88, 244
Karacaoğlan	151
Karl Marx	92, 173
<i>Kars</i>	24, 98, 145, 166, 181, 239
Kastamonu	129
Katherine Mansfield	9, 63
Kathleen Griffin	168
<i>Kavganın Yüreği</i>	189
Kayahan Özgül	13, 45, 96, 163, 191, 218, 219
Kayı	2, 3, 5, 19, 20, 21, 22, 49, 68, 101, 105, 113, 120, 124, 126, 127, 140, 141, 152, 180, 188, 207, 224, 237, 238, 241, 246, 254
Kayseri	165, 166
Kemal Anadol	50, 194
Kemal Adatepe	194
Kemal Derviş	227
Kemal Özer.....	12, 13, 38, 43, 44, 94, 95, 96, 98, 133, 134, 161, 183, 188, 189, 217, 246, 254, 256, 258
Kemal Tahir	31, 71, 74, 170, 176, 185, 190, 224
Kemalettin Kamu	89
Kenan Bengü	144
Kenan Evren	220, 228
<i>Keşanlı Ali Destanı</i>	73
Kıbrıs	45, 154, 162, 224
<i>Kırık Hayatlar</i>	185
<i>Kırkambar</i>	91, 94
<i>Kırmızı Kahverengi Defter</i>	12, 43
<i>Kırmızı Karanfil</i>	188
Kırşehir	166
Kierkegaard	87
<i>Kiralık Konak</i>	93
<i>Kitap-lık</i>	79
Knut Hamsun	87
Koço Restoran	163, 164
Konstandinos Karamanlis	214
Konur Ertop	84, 184, 189
Kopenhag	161
Kosova	86, 157, 213
Körfez Savaşı	229
Köy Enstitüleri	48, 173, 181, 201, 224
Krefeld (Almanya)	161
Kudüs	160
Kulüp 12	162
Kuo Mojo	63
Kuran	127, 241, 247, 248
<i>Kuşları Örtünmek</i>	11, 25, 234
Küçük İskender	13, 46, 97, 106, 135, 219, 247, 257
<i>Küçük Paşa</i>	71

L

La Fontaine	73
Lale Sineması.....	157
Lamia Çataloğlu.....	43, 132
Latife Tekin.....	82, 111, 192, 194
Lefkoşa (KKTC).....	154
Leman Yolaç.....	168
Levent Yılmaz.....	246
Leyla Erbil.....	173, 195
Libya.....	133, 153, 161
Lizbon (Portekiz).....	167
Londra...40, 41, 45, 51, 114, 153, 159, 161, 167, 168, 169, 199	
<i>Lotta Leander'in Solgun Kış Partisi</i>	88
Lozan (İsviçre).....	157, 228
Lübnan.....	34, 45, 156, 209
Lütfi Özkök.....	174, 184
Lyon (Fransa).....	157

M

Macaristan.....	28, 46, 86, 151, 160
<i>Maçinli Kız İçin Ev</i>	102
Madrid (İspanya).....	167
<i>Mağaradakiler</i>	91
Mahmut Ali Meriç.....	42, 132, 244
Mahmut Makal.....	86, 176
<i>Mai ve Siyah</i>	185
Makedonya.....	86, 158
Malatya.....	35, 182
Mallarmé.....	63, 89, 114
Mamak Cezaevi.....	49, 165
Manisa.....	161
Maraş.....	81, 151, 156
Marcel Proust.....	63, 107, 114
Mardin.....	93, 164
Markiz Pastanesi.....	155
Marmaris (Muğla).....	161
Marsilya (Fransa).....	159, 160
Maupassant.....	87
<i>Mavera</i>	184
<i>Mavi Karanlık</i>	82
Mazhar Candan.....	12, 37, 38, 75, 241
Mehmet Başaran.....	48, 142
Mehmet Çınarlı.....	70
Mehmet H. Doğan.....	86
Mehmet Kaplan...50, 53, 70, 94, 177, 188, 196, 198, 199, 201	
Mektup.....2, 13, 14, 15, 27, 39, 42, 43, 45, 46, 47, 49, 57, 59, 72, 78, 86, 93, 100, 104, 117, 128, 132, 142, 146, 163, 180, 184, 186, 191, 192, 196, 203, 227, 242, 244, 245, 248, 249	
Melih Cevdet Anday 14, 54, 107, 116, 117, 148, 149, 176, 232, 252, 257, 258	
Memet Baydur.....	196

Memet Fuat.....13, 21, 50, 51, 69, 90, 107, 108, 109, 144, 170, 188, 194, 195, 225, 226, 227, 250, 257	
Meral Çelen.....	138
<i>Merhaba Bekçi Baba</i>	96
Cemil Meriç.. 10, 12, 42, 43, 55, 61, 62, 90, 91, 92, 93, 94, 130, 131, 132, 133, 161, 187, 188, 197, 215, 216, 217, 244, 245, 255, 256, 257, 258	
Meşrutiyet.....	113, 203
Metin Altıok.....	196
Metin And.....	110, 180
Metin Eloğlu.....	102, 170, 179
Mevlâna.....	192
Mısır.....	151
<i>Mısırkalyoniğne</i>	89
Michael Everett.....	168, 199
Milano (İtalya).....	156
<i>Milli Gazete</i>	80
Milli Sinema.....	73
<i>Milliyet Sanat</i>	46, 189
Mina Urgan.....	112, 184, 195
Monako.....	153
Moskova (Rusya).... 50, 153, 161, 164, 165, 166, 197, 212	
Mozart.....	48, 114
Muammer Aksoy.....	193
Muğla.....	161
Muhammed Abduh.....	180
Muhittin Tuş.....	9
Muhsin Ertuğrul.....	110, 197
<i>Mum Hala</i> .. 13, 14, 47, 100, 101, 102, 103, 136, 137, 138, 139, 164, 221, 248	
Murasaki Shikibu.....	8
Murat Belge.....	176
Murathan Mungan.....	78
Mustafa Kutlu.....	192
Mustafa Şerif Onaran.....	176
Muzaffer Buyrukçu.....10, 11, 12, 13, 31, 32, 74, 75, 99, 122, 123, 124, 154, 175, 176, 177, 178, 179, 191, 207, 208, 237, 238, 254, 257, 258	
Muzaffer Erdost.....	176, 191
Muzaffer İzgü.....	103
Muzaffer Tayyip Uslu.....	170, 171
Müjdat Gezen.....	194, 196
Mümtaz Soysal.....	193, 195
Münih (Almanya).....	169

N

Nafplion (Yunanistan).....	31
Naim Tiralı.....	170, 171, 173, 174
Namık Çankı.....	187
Namık Kemal.....	203
Napoli (İtalya).....	159, 163
Nasreddin Hoca.....	104
Nazan Bekiroğlu.....	28, 29
Nazım Hikmet.....50, 72, 85, 92, 99, 107, 108, 170, 186, 188, 190, 194, 197, 226, 243, 249, 250	
<i>Ne İçindeyim Zamanın</i>	65, 114

Necati Cumalı.....	68, 72, 171, 176, 196
Necati Tosuner.....	177
Necati Zekeriya.....	85
Necip Fazıl Kısakürek ...	5, 10, 11, 34, 35, 68, 80, 127, 171, 181, 182, 183, 187, 211, 239, 256, 257, 258
Necip Tosun	7, 20, 23, 240
Necmettin Erbakan.....	60, 226
Necmettin Halil Onan	199
Nedim Gürsel	78, 184
Nermin Menemencioğlu.....	184
Nesrin Aydın Satar	7, 18, 230
Nesterin Dirvana.....	199
Nevvare.....	71
New York (ABD).....	166
Neyzen Tevfik.....	170, 171
Nezleli Karga	12, 27
Nietzsche	87, 89, 107
Nigâr Hanım (Nigâr Binti Osman).....	1, 10, 11, 28, 29, 119, 120, 151, 203, 235, 254
Nihat Sami Banarlı	59, 91
Nihilizm.....	87
Nilgün Marmara	12, 43, 133, 161, 245, 257
Niyazi Ahmet Banoğlu.....	30
Niyazi-i Mısrî	8
Nurer Uğurlu	188
Nurullah Ataç ...	1, 4, 10, 11, 29, 55, 56, 57, 58, 59, 67, 68, 121, 122, 137, 152, 171, 172, 187, 198, 201, 204, 205, 236, 249, 255, 256, 257, 258, 259

O

Oğuz Atay.....	10, 12, 17, 39, 40, 72, 83, 84, 107, 110, 128, 129, 170, 176, 185, 242, 256
Oktay Akbal 1, 7, 10, 11, 12, 16, 22, 30, 55, 58, 59, 69, 70, 71, 72, 73, 75, 86, 122, 152, 153, 154, 170, 173, 174, 176, 186, 194, 198, 205, 206, 207, 236, 249, 254, 255, 256, 257, 258, 259	
Oktay Rifat	66, 68, 78, 89, 98, 102, 170, 188
Onat Kutlar.....	186, 188, 196
Orhan Asena	73
Orhan Burian.....	13, 52, 54, 114, 146, 167, 168, 198, 199, 251, 257
Orhan Duru	183
Orhan Hançerlioğlu.....	58, 187
Orhan Kemal	13, 31, 50, 73, 74, 75, 99, 107, 112, 143, 144, 165, 173, 175, 176, 179, 194, 196, 237, 250
Orhan Pamuk	82, 100, 167, 192, 198
Orhan Peker.....	186, 197
Orhan Veli.....	65, 66, 68, 89, 95, 99, 171, 249
Ortadoğu Günlüğü.....	11, 33, 34, 155, 156, 180, 209, 238
Ortanın Solu	181, 206
Oslo (Norveç)	164
Osman Yüksel Serdengeçti.....	35, 182
Osmanlık	104
Osmanlı.....	26, 28, 29, 31, 45, 58, 61, 62, 104, 113, 149, 150, 156, 187, 203, 212, 215, 216, 218, 219, 225, 228, 235, 249, 255

Oyunlarla Yaşayanlar.....	83
---------------------------	----

Ö

Ölmeye Yatmak	51, 109, 110, 111
Ölüm İlişkileri.....	76
Ölünceye Kadar	13, 50, 144, 250
Ömer Faruk Akün	199
Ömer Kayaoğlu.....	86
Ömer Seyfettin.....	10, 11, 24, 25, 30, 31, 65, 72, 169, 170, 174, 175, 234, 236, 237, 256, 258
Ömer'in Ölüm Hastalığına Dair Notlarım	11, 24
Ömrün Çemberi	114
Ören (Balıkesir).....	151
Öykü.....	15, 16, 31, 33, 43, 47, 58, 68, 69, 71, 72, 73, 76, 77, 78, 79, 85, 87, 88, 96, 102, 103, 108, 113, 116, 153, 170, 171, 173, 184, 196, 237, 255
Öz Türkçe ...	29, 30, 56, 58, 59, 61, 187, 236, 238, 248, 255
Özdemir Asaf.....	170, 173
Öztiin Akgüç.....	220

P

Pakiş Pastanesi	162
Panorama	93
Papağanname.....	13, 27
Papirüs.....	69, 74, 136
Paris....	13, 41, 51, 64, 87, 89, 98, 130, 153, 157, 159, 161, 166, 167, 168, 169, 174, 186, 187, 191, 214, 231, 244
Paris Güncesi	13, 41, 87, 130, 244
Parisli Bir Burjuvanın Günlüğü	8
Paul Klee	89, 186
Paul Valéry.....	65, 89
Perçemli Sokak	68
Perdelerden Caddelere Dökülvermiş	13, 38, 157, 213, 242, 256
Peyami Safa.....	104, 115, 201, 230
Pipolar	88
Pire (Yunanistan).....	159
Postmodernizm.....	113
Prag (Çek Cumhuriyeti)	167
Prishtine (Kosova).....	45
Prizren (Kosova)	40, 85, 157
Psycho.....	87
Puşkin	63

R

Rauf Mutluay.....	71, 173
Rasim Özdenören.....	16, 21, 81, 94, 183
Refik Ahmet Sevengil.....	197
Refik Durbaş.....	99, 170
Refik Halit Karay	58, 171
Refik Koraltan.....	231
Reims (Fransa).....	168

Rejans.....	155, 164
Reks Sineması.....	157
Remzi İnanç.....	176
René Char	89
Reşat Hanadan	85
Reşat Nuri Güntekin	68
Rıdvan Canım	184
Rıfat Ilgaz	154, 170, 184
Rıza Tevfik.....	92, 187, 188
Riga (Letonya).....	161
Rilke.....	87, 107, 192
Rimbaud.....	55, 89
Roma	8, 69, 153, 160
Roman.....	4, 15, 16, 36, 41, 47, 51, 70, 71, 72, 74, 76, 80, 81, 82, 83, 84, 87, 95, 101, 103, 109, 110, 111, 112, 166, 173, 185, 197, 227, 255
<i>Romantik Bir Viyana Yazı</i>	52, 167
Romanya.....	151
Rotterdam (Hollanda).....	161, 164, 167
<i>Ruh Üşümesi</i>	52, 145
Ruhi Su.....	196
Ruşen Eşref Ünaydın.....	10
Ruznamçe	XV, 4, 254
Ruzname.....	XV, 4, 254
<i>Rûznâme</i>	10, 11, 30, 174, 175, 236, 237
Rüya.....	53, 102, 104, 115, 117, 119, 122, 123, 127, 129, 130, 131, 133, 135, 136, 139, 141, 142, 143, 145, 146, 147, 161, 233, 256

S

<i>S.O.S</i>	206
<i>Saatleri Ayarlama Enstitüsü</i>	115
Sabahattin Ali.....	70, 72, 73, 171, 182
Sabahattin Eyüboğlu.....	89, 183, 199
Sabahattin Kudet Aksal.....	67, 68, 89, 171
Sabri Esat Siyavuşgil.....	59, 92
Sadun Aren.....	183, 193
Sait Faik Abasıyanık	44, 65, 88, 90, 99, 160, 170, 171, 173, 176, 192
Sait Maden.....	176, 178, 186
<i>Salâh Bey Tarihi</i>	66
Salâh Birsal.....	1, 4, 10, 11, 12, 13, 21, 25, 26, 27, 55, 56, 63, 64, 65, 66, 86, 106, 111, 117, 118, 119, 151, 154, 170, 171, 174, 186, 192, 195, 202, 203, 234, 235, 254, 255, 256, 257, 258, 259
Salzburg (Avusturya).....	168
Samim Kocagöz	73, 176
San Sebastian (İspanya)	156
<i>Sana Deliler Gibi</i>	109
Sansür.....	2, 3, 6, 18, 20, 22, 38, 46, 53, 97, 113, 129, 183, 213, 227, 240, 244, 247, 249, 251
Sanuki Tenji.....	8
Sarıkamış (Kars)	156
Sartre.....	87, 92
<i>Sayıllı Günler</i>	12
Selahattin Hilav	176

Selanik (Yunanistan)	168
Selçuk Baran.....	14, 53, 54, 116, 147, 148, 176, 179, 195, 232, 252, 259
Selim İleri.....	72, 76, 77, 100, 170, 176, 185, 192, 196
Semih Gümüş.....	196
Serge Sautreau	98
<i>Ses Sese Karşı</i>	112
<i>Sesler, Yüzler, Sokaklar</i>	12, 32
<i>Sessiz Ev</i>	82
Seul (Güney Kore).....	153
Sevgi Soysal.....	51, 177, 179, 188, 195
<i>Sevgili Arsız Ölüm</i>	82, 111
Sevim Burak	170, 192
Sevin Seydi.....	39
<i>Seyahat Journali</i>	III, XV, 1, 4, 10, 11, 23, 24, 29, 149, 150, 254
Sezai Karakoç	80, 82, 89, 182, 183, 220
Sezer Tansuğ	186
Shakespeare.....	185
<i>Sıcak İlişkiler</i>	12, 176
Sırbistan.....	86, 151
Sidney (Avustralya).....	164
Siirt.....	164, 233
<i>Silahdar Tarihi</i>	10
Simon de Beauvoir.....	92
Sinema..	32, 33, 38, 40, 44, 47, 63, 72, 73, 82, 87, 96, 105, 111, 114, 125, 141, 149, 154, 157, 167, 208, 242, 255, 256, 257
Sinema TV Enstitüsü.....	157
Sinepop Sineması	157
Singapur.....	164
<i>Sizin Hiç Babanız Öldü Mü?</i>	98
<i>Sodom ve Gomora</i>	93
Sofya (Bulgaristan).....	50, 162, 164, 165, 166
<i>Son Havadis</i>	29, 236
Sosyal Medya	3, 22, 23
Sosyalizm ...	45, 60, 85, 156, 209, 210, 213, 217, 218, 220, 232, 246, 247, 258
Stendhal.....	9, 63, 88
Stockholm (İsveç)	41, 88, 130, 159
<i>Stockholm Öyküleri</i>	88
Strazburg (Fransa)	160
Stuttgart (Almanya).....	51, 161, 167
Suavi Koçer.....	174
Suriye.....	34, 45, 156, 209, 210, 218
<i>Susuz Yaz</i>	72
Suudi Arabistan.....	34, 209
Suut Kemal Yetkin.....	5, 14, 15, 16, 21, 25, 63, 100
Süleyman Demirel	60, 173, 217, 228
Süreyya Yusuf.....	85, 86

Ş

<i>Şairler Yaprağı</i>	172
Şam (Suriye).....	9, 156, 162
Şefik Hüsnü	190
Şerif Mardin	93

Şevket İpşiroğlu.....	199
Şevket Süreyya Aydemir.....	190
Şeyh Galip.....	97
Şükran Kurdakul.....	186
Şiir7, 15, 16, 28, 38, 40, 42, 43, 64, 65, 67, 68, 70, 78, 79, 80, 82, 85, 86, 89, 90, 95, 96, 98, 99, 102, 106, 107, 108, 114, 116, 126, 130, 153, 160, 240, 241, 244, 246, 248, 252, 255	

T

T. S. Eliot.....	89, 185
Tahir Alangu.....	69, 70, 72, 101, 173, 176
<i>Tahkîku mâ lî'l Hind</i>	91
Tahsin Saraç.....	193, 194
Takiyettin Mengüşoğlu.....	199
Talat Kılıç.....	175, 176
Talat Sait Halman.....	7, 8, 14, 116, 117, 195, 232
Talip Apaydın.....	195
<i>Tanık Günler</i>	12, 13, 43, 44, 96, 162, 217, 246
<i>Tanışma Günleri/Anıları</i>	13, 32, 33
<i>Tanin</i>	101
Tarık Buğra.....	13, 47, 104, 105, 139, 140, 164, 184, 222, 248, 257, 258, 259
Tarık Dursun Kakinç.....	72, 99, 170, 171, 173, 196
<i>Tarih-i Kadim</i>	96, 191
<i>Tarih-i Liva</i>	10
<i>Tarzan Öldü</i>	173
Taşkent (Özbekistan).....	153
<i>Tatil Köyünün Çocukları</i>	96
Tatvan (Van).....	166
<i>Tehlikeli Oyunlar</i>	39, 83
<i>Tercüman</i>	104
Tevfik Akdağ.....	191
Tevfik Fikret.....	67, 79, 96, 191, 206
Tezer Özlü.....	130, 183, 186
TKP.....	XIV, 190
Tobruk (Libya).....	133, 161, 245
<i>Tombala</i>	110, 251
Tomris Uyar.....	11, 12, 13, 17, 32, 33, 55, 59, 60, 61, 75, 76, 77, 78, 79, 82, 90, 102, 106, 124, 125, 126, 127, 145, 154, 155, 170, 172, 176, 179, 180, 186, 191, 195, 208, 209, 238, 255, 256, 257, 258
Toplumculuk.....	32, 69, 76, 86, 94, 95, 96, 103, 188, 189, 205, 217, 225, 227, 246
Torul (Gümüşhane).....	150
<i>Tosa Nikki</i>	8
Trabzon.....	24, 111, 150, 153, 233
<i>Tribünden Palavra Anılar</i>	144, 225
TRT.....	51, 104, 109, 110, 166, 197, 223, 224, 227
Tsurayuki.....	8
Tunca Yönder.....	104
Tuncel Kurtiz.....	183
Turan Alptekin.....	199
Turan Oflazoğlu.....	178
Turgay Fişekçi.....	194
Turgay Gönenç.....	12, 40, 86, 87, 183, 186, 243, 256

Turgut Özal.....	60, 228
Turgut Uyar.....	33, 78, 79, 82, 89, 102, 106, 126, 170, 172, 176, 180, 186, 191, 195
<i>Tutunamayanlar</i>	39, 72, 83, 95, 96, 110, 111, 128, 129
<i>Türk Dili Günlük Özel Sayısı</i>	3, 17, 21
<i>Türk Solu</i>	72
Türkan İldeniz.....	123
<i>Türk'ün Ateşle İmtihanı</i>	110
Türkiye Komünist Partisi.....	XIV, 190, 218, 246
<i>Türkiye Spor</i>	104
<i>Türkiye'nin Ruhu</i>	84
<i>Türklük Ülküsü</i>	11

U

Uğur Kökden.....	13, 14, 49, 50, 143, 165, 193, 194, 196, 224, 249, 250, 258, 259
Uğur Mumcu.....	183, 194
Ulm (Almanya).....	156
Uluslararası İstanbul Film Festivali.....	38, 83, 157, 213, 242
Urfa.....	166
Utrecht (Hollanda).....	167
<i>Uzay Çiftçileri</i>	80
<i>Uzun Gecenin Tutsakları</i>	13, 50

Ü

<i>Üç Beş Kişi</i>	51, 70, 82
Ülkü Tamer.....	99, 125, 176, 191, 194
Ülkü Uluirmak.....	14, 53, 170, 232, 252
Ümit Yaşar Oğuzcan.....	92, 170
Üsküp (Makedonya).....	168

V

<i>Vahdet</i>	80
Vakayiname.....	XV, 4, 10, 254
Vâlâ Nureddin.....	27
Van.....	166
<i>Varlık</i>	30, 38, 69, 71, 79, 172
Vecihe Egeli.....	11, 27, 235
Vecihi Timuroğlu.....	191
Vedat Günyol.....	170
Vedat Türkali.....	82, 196
Venedik (İtalya).....	160
Victor Hugo.....	91
<i>Vilayetlik İstiyoruz</i>	101
Virginia Woolf.....	9, 63
Viyana (Avusturya).....	52, 163, 167, 169
Voltaire.....	63, 216

W

William Saroyan77

Y

Yağmur Beklerken 104
Yağmur Kaçağı 172
 Yahya Kemal Beyatlı..... 64, 65, 87, 90, 114, 115, 152, 198,
 199, 200, 201
 Yakup Kadri Karaosmanoğlu..... 27, 58, 93, 170
Yalnızlığın Fırınlanmış Kokusu..... 12, 27
 Yalova 154, 161
Yanlış Parmak.....13, 27, 235
 Yaser Arafat..... 181, 210
Yaşadığımız ve Yaşananlar..... 13, 237
Yaşamak10, 12, 36, 80, 81, 128, 183, 211, 240
 Yaşar Kemal.....74, 93, 170, 183, 196
 Yaşar Nabi Nayır92, 172, 181
Yaşlılık Günlüğü 12, 26, 117, 234
Yaz Yağmuru 115
Yazılı Günler 12, 32, 33
Yazko Edebiyat 112
Yazmak Doludizgin 13, 50, 107, 143, 165, 250
 Yedi Meşaleciler92
Yeditepe179
Yeni a95
Yeni Devir80
Yeni Gazete 101

Yeni İnsan.....187
Yeni İstanbul..... 104
Yeryüzü Korkusu11, 30, 73, 206, 207
Yetmiş Yaşım Merhaba102
 Yıldız Kenter73, 83, 196
 Yılmaz Gruda158
 Yılmaz Güney..... 167, 176, 188, 189
 Yirmisekiz Mehmet Çelebi.....10
Yorgun Savaşçı71
 Yugoslavya 45, 85, 86, 160, 162, 218
 Yunanistan 31, 151, 160, 164, 214
 Yunus Emre85
 Yusuf Atılgan 87, 184
 Yusuf Turan Günaydın 9, 211
 Yusuf Ziya Ortaç..... 91, 92

Yüzleşmeler 13, 32, 33
Yüzyıldır Umutsuzluk.....30
 Yves Buni.....98

Z

Zamanın Sularında..... 12, 40, 86, 186
 Zeki Baştımaz.....190
 Zeynep Aliye.....6, 9, 10, 113
 Zeynep Kerman ..14, 53, 54, 114, 115, 116, 146, 147, 168,
 169, 200, 201, 230, 231
Zübük.....101
 Zürih (İsviçre) 36, 157, 164, 168